

**ეკლესია უწმინდესის და უნეტარესის,
სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქის,
მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის,
ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის
მიტროპოლიტის
ილია II-ის
აღსაყდრების მეორეოცე წლისთავს**

გამოვხატავთ განსაკუთრებულ მაღლიერებას
ვ. ივერიელის სახელობის ენდოკრინოლოგია
მეტაბოლოგია დიეტოლოგიის ცენტრის ენმედიცის
ხელმძღვანელობისა და თანამშრომელთა მიმართ,
რომელთა უანგარო შეწევნითაც შესაძლებელი
გახდა აღნიშნული წიგნის გამოცემა. წმ. ეფრემ
მცირის სიტყვისებრ, „უფალმან მიეცინ მათ მაღლი
შრომისა და წარსაგებელისაჲ“

ედუარდ ჭელიძე

„ნიშანი

ქართლისა ცხოვრებისაჲ“

თბილისი

2017

საღვთისმეტყველო-სამეცნიერო მიმართულების ხელმძღვანელი
და პუბლიკაციის რედაქტორი:

სამუხამის საკათედრო ტაძრის წინამძღვრის მოადგილე,
არქიმანდრიტი **ილია (ნასიძე)**

**„ურწმუნოებისა მთანი დაირღუეს ქართლს შინა
და წყალნი, რომელ დაეყენნეს, დაეყენა სისხლი
იგი ყრმათაჲ ეშმაკთა შეწირვისაჲ, ხოლო ვმანი ესე
ტყეებისანი არიან ეშმაკთა სიმრავლისანი, რამეთუ
ეგლოვიან თავთა მათთა ოვრებასა, რამეთუ არიან
იგინი მეოტ ამით ადგილით ძალითა მალლისაჲთა
და ჯუარითა ქრისტესითა. მოიქეცით და
ილოცევდით ღმრთისა მიმართ, შეილნო,
რამეთუ ესე **ნიშანი** მათისა წარწყმედისაჲ
არს და ქართლისა მხორებისაჲ და
ამის ადგილისა დიდებისაჲ!“**

ამონარიდი წმინდა ნინოს ქადაგებიდან
„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“

ყდაჲ წარმოდგენილია ფრაგმენტი **მაიუსის** უძველესი კატაკომბური
სამარხის ფრესკისა **«კეთილი მწყემსი»**, ხოლო სატიტულო ფურცელზე –
II ს-ის მიწურულის ფრესკის ფრაგმენტი **პრეტექსტუსის** კატაკომბიდან

Edisher Chelidze, The Sign of The Salvation of Kartli, Tbilisi, 2017

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ღვთისმშობლისადმი ქართლის წილხვდომილობის
შესახებ -----7

საუფლო კვართის ქართლისადმი წილხვდომილობის
შესახებ -----18

ქართლისა და აფხაზეთის გაქრისტიანების, წმინდა
მირონის კურთხევის დაწესების, კათოლიკოსთა
ხელთდასხმისა და სხვა საეკლესიო საკითხების შესახებ
(წმ. ეფრემ მცირე: „უწყებაჲ შიშვესა ქართველთა
მოქცევისასა“) -----74

წმ. ათანასე ათონელი: სამადლობელი ივერიელთა
მიმართ -----151

აწყურის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი
ხატი -----157

უძველესი კითხვა-მიგებითი კატეხიზმო ელიოზის
(ელიაზარის) დედის შესახებ -----168

წმ. იოანე ანჩელი «გალობანი ანჩის-ხატისანი»
(შესწორებული ტექსტი) -----171

პირი-ღვთისა ანუ ანჩის-ხატი (ისტორიულ-
საღვთისმეტყველო დაკვირვებანი) -----178

«ბარაბეანნი ორმოცდაათი სული...»-----194

ღვთისმშობლისადმი ქართლის წილხვდომილობის შესახებ

მიუხედავად იმისა, რომ საკითხი წილხვდომილობის შესახებ საზოგადოდ საუფლო განგების საიდუმლოა და შეზღუდული კაცობრივი გონებისთვის ამ მოვლენის არსი, ისევე როგორც სხვა საიდუმლოთა წიაღი, უდიდესწილად დაფარულია, მაინც არის შესაძლებელი სარწმუნო დასკვნებამდე მისვლა.

სათნო გადმოცემა ღვთისმშობლისადმი ქართლის წილხვდომილობის შესახებ არ არის ოდენ საქართველოს ეკლესიის წიაღში დაცული წმინდა უწყება.

წმ. დიმიტრი როსტოველი მკაფიოდ მიუთითებს:

„კეთილსათნო გადმოცემის თანახმად, რაც დღემდეა შემონახული იბერიულ, ისევე როგორც მთელს აღმოსავლურ მართლმადიდებელ ეკლესიაში, იბერია, რომელიც იწოდება, აგრეთვე, როგორც საქართველო, არის წილხვედრი ყოვლადუხრწნელი ღვთის-დედისა, რომელსაც, ღვთის განსაკუთრებული ნებით, იქ ხვდა წილად მახარებლობა თავისი ძის და უფალ იესო ქრისტეს სახარებისა ადამიანთა საცხოვნებლად“¹.

ხსენებული წმინდანი, მისივე მითითებით, ეყრდნობა წმ. სტეფანე ათონელს, რომელიც თავის ცნობილ წიგნში „გონითი სამოთხე“ გვამცნობს:

„ჩვენი უფლის იესო ქრისტეს ზეცად ამაღლების ჟამს, მისი მოწაფეები, იესოს დედასთან, მარიამთან ერთად, იმყოფებოდნენ

1 По благочестивому преданию, доселе хранимому в иберийской, равно как и всей восточной Православной Церкви, Иберия, которая называется также Грузией[1], есть удел Пренепорочной Божией Матери: по особой воле Божией, Ей выпал жребий благовествовать там, для спасения людей, Евангелие Своего Сына и Господа Иисуса Христа.

სიონის მთაზე და მოელოდნენ ნუგეშისმცემელს, ვინაიდან ნაბრძანები ჰქონდათ უფლისგან, რომ არ განშორებოდნენ იერუსალიმს, არამედ დალოდებოდნენ უფლის აღთქმას (ლუკა 24.49¹; საქმენი 1.4²). მოციქულებმა წილი ჰყარეს იმის გასაგებად, თუ რომელს რომელ ქვეყანაში განეჩინებოდა ღვთისგან სახარების ქადაგება. ყოვლადწმიდამ თქვა: «მნებავეს მეც ვიყარო წილი თქვენთან ერთად, რომ არც მე დავრჩე ჩემი წილხვედრის გარეშე და მივიღო ის ქვეყანა, რომელიც უფლის სათნოვნით მეუწყება მე». ღვთის დედის სიტყვებისამებრ, ჰყარეს მათ წილი კეთილკრძალულებით და შიშით. ამ წილისყრის შედეგად მარიამს ხვდა იბერიის ქვეყანა. სიხარულით შეიწყნარა რა თავისი წილხვედრი, ყოვლადწმინდა მყისვე მოსურნე იყო, ცეცხლის ენების სახით სულიწმინდის გარდამოსვლისთანავე, გამგზავრებულიყო იბერიის ქვეყანაში, მაგრამ ღვთის ანგელოზმა უთხრა მას: «ნუ განეშორები აწ იერუსალიმს, არამედ მკვიდრობდე აქ გარკვეულ დრომდე»³.

1 «და, ამა, ესერა, მე მოგივლინო თქვენ აღთქუმაჲ იგი მამისა ჩემისაჲ. ხოლო თქვენ დასხედით ქალაქსა ამას შინა იერუსალჴმსა, ვიდრემდე შეიმოსოთ ძალი მადლით».

2 «თანა-ექცეოდა მათ და ამცნებდა: «იერუსალჴმით ნუ განეშორებით, არამედ მოელოდეთ აღთქუმასა მას მამისასა, რომელი გესმა ჩემგან»».

3 по вознесении Господа нашего Иисуса Христа на небо, ученики Его, вместе с Матерью Иисуса Марией, пребывали в Сионской горнице и ожидали Утешителя, согласно с повелением Христа — не отлучаться из Иерусалима, но ждать обетования от Господа (Лк.24:49; Деян.1:4). Апостолы стали бросать жребий, чтобы узнать, кому из них в какой стране назначается Богом проповедовать Евангелие. Пречистая сказала: — Хочу и Я бросить, вместе, с вами, Свой жребий, чтобы и Мне не остаться без удела, но чтобы иметь страну, которую Богу будет угодно указать Мне. По слову Божьей Матери, они бросили жребий с благоговением и страхом, и по этому жребию Ей досталась Иберийская земля. Получив с радостью этот жребий, Пречистая Богородица хотела тотчас же, по сошествии святого Духа в виде огненных языков, отправиться в Иберийскую страну. Но Ангел Божий сказал Ей: — Не отлучайся теперь из Иерусалима, но оставайся до времени здесь.

თვით წმინდა ნინოს საქართველოში მოვლინებაც ღვთის-
მშობლისადმი წილხედობილობის გამოხატულებაა, როგორც
ზედმიწვევით ცხადად გვაუწყებს ამის შესახებ წმ. არსენ იყალთოელი:

„მოხედვა ყო ზეცით წყალობით ყოვლადსახიერმან დე-
დოფალმან და მოიქცენა უფლისა მიერ და ძისა თჳსისა
წილხედობილი იგი მისდა ქუეყანაჲ და ნათესავი ჩუენი, რამეთუ
ნაწილ მისა ჩუენ ვართ ნათესავნი ქართველთანი, და ნეტარ ვართ
ჩუენ და სამ ნეტარ, რამეთუ ნაწილ მისა ვიწოდენით, და იგი
არს შემდგომად ღმრთისა მკსნელი და განმათავისეფლებელი
ჩუენი მწარისა მისგან მონებისა და სრულიადისა ტყუეობისა
მთავრისა მის ბნელისა.

გამოუჩნდა ყოვლადწმიდაჲ იგი
ღირსსა ნინოს და ჰრქუა: «აჲა ესერა წარგავლინებ შენ
ქადაგად ნათესავთა მიმართ უცხოთა, ნაწილსა ჩემსა ქუეყანასა
ჩრდილომოსასა, ერისა მიმართ ქართველთაჲსა, წარვედ სიმკნით
და უშიშად და უქადაგე ჭეშმარიტებაჲ». ხოლო მან,
შეძრწუნებელმან ხილვისა მისგან, მიუგო: «დედოფალო,
ვითარ შესაძლებელ არს ეგე ჩემ მიერ, რამეთუ მე
დედაკაცი ვარ უცხოჲ, უნდოჲ, უსწავლელი, ანუ რაჲ
იყოს სასწაულად და წინამძღურად საქმისა მაგის?» მაშინ
წმიდამან დედოფალმან მიყო კელი ზედაკერძო ცხედრისა
მისისა მყოფსა მას რტოსა ვენაჯისასა და მოჰკუეთა მისგან
და შექმნა ჯუარისსახედ და მისცა იგი გელთა ნინოჲსთა,
და ჰრქუა: «ამით ნიშითა სძლო ყოველთა მანქანებათა
ეშმაკისათა და წარგემართოს ქადაგებაჲ შენი, და თანა-
შემწე გეყო და არა დაგიტეო შენ»¹.

იმპერატორი კონსტანტინე პორფიროგენეტი (905-959 წწ.)
შენიშნავს:

„იბერიელები... ამბობენ, რომ შთამომავალნი და ნათესავნი
არიან დავით მეფისა და წინაწარმეტყველისა, და აქედან
გამომდინარე, — თვით ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისაც“².

აი, ამგვარია ბერძნულ-სლავურ-ქართულ წყაროთა მოწმობანი.
მიუხედავად წყაროების ერთსულოვანი მოწმობისა, საკითხი ასე
ისმის:

1 ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტ. ძეგლები, III, თბ. 1971, გვ. 16.

2 Constantine Porphyrogenitus. De administrando imperio, თავი 45.

ქართლის წილხედომილობა ღვთისმშობლისადმი ქართველთა ამპარტავნული გამონაგონია (სამწუხაროდ ამან თანდათანობით ფართო განვრცობა შეიძინა), თუ საქმე გვაქვს ისტორიულ სინამდვილესთან?

ამ საკითხზე პასუხის გასაცემად კიდევ ერთხელ ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ არსებობს ამ ესოდენ აღმატებული მოვლენის საღვთო მიზეზები, რომელთა შემეცნება ჩვენთვის შეუძლებელია; მაგრამ არსებობს მიზეზები, რომელთა შემეცნება კაცობრივ გონებას ძალუძს და ისინი ჩვენი განხილვის საგნად უნდა იქცეს. სანამ კონკრეტული არგუმენტების განხილვას შევუდგებით, დავსვათ კითხვა:

რა უნდა ყოფილიყო მიზეზი იმისა, რომ ქართლთან ყველაზე მეტად დაკავშირებული სამი მოღვაწე – ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელი, წმ. ანდრია პირველწოდებული და წმ. ნინო – ასე მოისწრაფვის საქართველოსკენ.

ამ კითხვაზე პასუხი არსებითად ჩანს წმინდა ნინოს მიმართვაში ღვინელი „მიაფორისადმი“ – „სად არს ჩრდილოჲსა იგი ქვეყანაჲ, ანუ სადა არს სამოსელი იგი უფლისა ჩვენისაჲ?“

როგორც ვხედავთ ამ სწრაფვის მიზეზი წმ. ნინოსათვის არის კვართის სამოციქულის და კვართის მფლობელი ქვეყნის მოძიება და მონახულება.

ჩვენ ამჯერად არ შევეცებით თავად კვართის ღვთისმეტყველებას და არ შევუდგებით იმ სულიერ მიზეზებზე მსჯელობას, რამაც განაპირობა უფლის კვართის წილად ხვედრება მცხეთისადმი (ამ საკითხზე მოგვიანებით გვექნება შემოკლებული მსჯელობა)¹, ხაზგასმით აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ წმ. ნინოს ქართლისკენ მსგელობას განაპირობებს მისი სწრაფვა კვართის ცხოველმყოფელი სიწმინდისაკენ, ყველაზე დიდი საუფლო სიწმინდისაკენ ხილულ სამყაროში. ეჭვი არაა, რომ თუ კვართი სხვა ქვეყანაში იქნებოდა დავანებული, წმინდა ნინო იქითკენ გაემუწებოდა.

წმინდა ნინოს ტრფიალება კვართისადმი ესაა მისი ტრფიალება შემოქმედის უწმინდესი რელიქვიისადმი. ამაზე ვამახვილებთ ყურადღებას იმიტომ, რომ წმ. ნინოსაგან (და უკლებლივ ყველა სხვა წმინდანისაგან) განსხვავებით ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს, გარდა

¹ იხ. კვართის შესახებ ვრცლად: ე. ჭელიძე, მართლმადიდებელი ეკლესია და ეროვნულობა. ჟურნ. „გული გონიერი“, 2012, №1 (საშობაო გამოცემა), გვ. 47-84.

უდიდესი საუფლო სიწმიდისადმი ტრფიალებისა, აღავსებდა სხვა უმძლავრესი სიყვარულიც კვართისადმი – ესაა განსაკუთრებული დედობრივი სიყვარული თავისი ხორციელი ძისადმი.

როგორ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ღვთის დედას, ყველაზე აღმატებულს დედათა შორის, არ ექნებოდა უდიდესი სურვილი მოეძია თავისი ძის სამოსელი? ყველაზე მეტად ხომ სწორედ მას ექნებოდა იესოს კვართისადმი ტრფიალება და თუ ექნებოდა, როგორ შეიძლებოდა ისე მომხდარიყო, რომ ღვთის განგებით სხვას რგებოდა წილად კვართის ქვეყანა?

ამასთან, დაეჭვებაც არ შეიძლება, რომ კვართისადმი მარიამის განუზომელი სიყვარული უთუოდ განიერცობოდა იმ ქვეყანაზეც, რომელსაც წილად ხვდა ხსენებული სიწმინდე და რომელიც ღვთის განგებით ძველთაგანვე (უფლის ჯვარცმიდანვე) დადგინებულ იქნა „ყოვლადსასურველზე უფრო სასურველის“ (კვართის) გუშაგად ანუ კვართისმცველად.

აი, რატომ ისწრაფვის ასე ძლიერად ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელი ქართლისკენ, აი რა აყვარებს მას ასე გამორჩეულად ამ ქვეყანას, სადაც დავანებულია მისი ძის სამოსელი. აი ეს არის უმყარესი საფუძველი იმისა, რომ კვართის წილხედრი ქვეყანა ხდება სწორედ მისი წილხედობილი.

საზოგადოდ (და მოვლენის არსში წვდომისთვის ეს ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანია) ქართლს უკავშირდება ორი სახის წილხედობილობა:

(I) კვართი წილად-ხვდა ქართლს, როგორც ეს ხაზგასმულია უკლებლივ ყველა წყაროში (შდრ. „მოქცევაი“: „წილით-ჰხუდა ჩრდილოთა, მცხეთელთა, კუართი იგი უფლისა იესუმის“).

(II) ქართლი წილად-ხვდა ყოვლადწმინდას, როგორც ეს ცხადად ჩანს ზემომოტანილ წყაროებში.

ღვთისმშობელთან და კვართთან დაკავშირებით, წილხედრობის სხვა გამოვლინება არც ქართლმა და არც, საზოგადოდ, საქრისტიანომ არ იცის.

სრულიად ნათელია, რომ ორივე შემთხვევაში „წილხედობობას“ აქვს საკუთრივ საეკლესიო, ლიტურგიკული შინაარსი, რაც თავის თავში აღიბეჭდავს საუფლო განგებას.

შესაბამისად, აბსოლუტურად ცხადია, რომ ღვთისმშობელმა იწილხედრა სწორედ ის ქვეყანა, რომელმაც იწილხედრა კვარ-

თი ბუნებითი ღმერთისა, მარიამის ძისა, რაც ცხადყოფს ამ ორი წილხვედრილობის არსობრივ განუყოფლობას და ფაქტობრივ დადასტურებას იმისას, რაზეც ზემოთ გვექონდა მსჯელობა:

ღვთისმშობელს წილად-ხვდა ქართლი სწორედ იმიტომ, რომ ქართლისადმი იყო წილხვედომილი (შესაბამის სულიერ მიზეზთა გამო) კვართი მისი უსაფეარლესი ძისა.

აქვე უნდა იქნეს განხილული საკითხი წმ. ანდრია პირველწოდებულისა და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის სამოღვაწეო ურთიერთკავშირის შესახებ. ის ფაქტი, რომ უფრო ადრეულ წყაროებში ცალცალკეა ფიქსირებული წმ. ანდრია პირველწოდებულის მისიონერული მოღვაწეობა საქართველოში და საქართველოს წილხვედომილობა ღვთისმშობლისადმი სრულიად არ აკნინებს აზრს, რომ წმ. ანდრია მოციქულისა და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მოღვაწეობა საქართველოს მიმართ განუყრელ ურთიერთკავშირშია, ერთიმეორის გარეშე არ არსებობს, ვინაიდან წინააღმდეგ შემთხვევაში მივიდოდით იმ აზრამდე, რომ ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისა და უფლის მოციქულთა კრებული უსისტემო რამ კაცობრივი წარმონაქმნი ყოფილა, განშორებული ყოველგვარი საღვთო განგებულებისაგან და უფლის მაღლისაგან განშეშვლებული. როგორ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ერთი მხრივ, ღვთისმშობელს წილად ხვდა საქართველო, მეორე მხრივ კი ანდრია პირველწოდებულმა აღასრულა წილხვედომილობის ვალდებულება და ეს ორი მოვლენა ერთიმეორისაგან დამოუკიდებლად განხორციელდა? განა ანდრია მოციქულს არ ეცოდინებოდა, თუ რომელი ქვეყანა ხვდა წილად მარიამს? როგორ შეიძლებოდა ღვთისმშობელისათვის უცნობი დარჩენილიყო ის ფაქტი, რომ ანდრია მოციქული სწორედ მის წილხვედომილ ქვეყანაში აპირებდა საქადაგებლად წასვლას, ანდა თავად ანდრია როგორ გაკადნიერდებოდა აგრერიგად, რომ მარიამის სამოღვაწეო ქვეყანაში აღესრულებინა, მარიამისგან დაფარულად, მარიამისადმი წილხვედრებული ვალდებულება?

ამრიგად, ნათელია, რომ ქართლის წილხვედომობა ღვთისმშობლისადმი და ანდრია პირველწოდებულის მიერ იმავე ქართლის გაქრისტიანება ერთმთლიანი მოვლენაა და ურთიერთისაგან არ განიყოფა.

ხოლო, თუ რატომ შეენაცვლა მოციქული ღვთისმშობელს ღვთივგანწესებული ვალდებულების აღსრულებაში, ეს მოვლენა ღვთის განგებულების საიდუმლოა, ხოლო რაც ადამიანურად შეიძლება აიხსნას, მოცემულია „ქართლის ცხოვრებაში“.

უფლის ამაღლების შემდეგ, როცა მოციქულებმა წილ-იგდეს, მაშინ ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს წილად ხედა „მოქცევაჲ ქუეყანისა საქართველომასაჲ“. ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელის ჩვენებით ერგენა მისი ძე, რომელმაც უთხრა, რომ იგი არ უგულებელს-ყოფდა ერსა მას საზეპუროსა „უფროას ყოველთა ნათესავთა“ მისითა მეოხებითა. „ხოლო შენ წარავლინე პირველწოდებული ანდრია ნაწილსა მას შენდა ხვედრებულსა და თანა წარატანე ხატი შენი ვითარცა პირსა შენსა დადებითა გამოისახოს. და შენ წილ ხატი იგი შენი მკვიდრობდეს მცველად მათდა უკუნისამდე ჟამთა“.

ანდრია პირველწოდებულს ასე მიმართავს მარიამი: „...გამომეცხადა სახიერი ძე ჩემი და ღმერთი და მიბრძანა, რათა შენ წარხვიდე და წარასუენო სახე ჩემი და სახიერისა ძისა ჩემისა ქუეყანას, ჩემდა წილხუდომილსა, რამთა მე ვიყო განმგებელი ცხოვრებისა მათისა, ხელი აღუპყრია და შევეწიო მათ, და არავინ მტერთაგან მძლე ექმნეს მათ“.

ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელმა მოითხოვა ფიცარი, დაიდო პირზე და გამოისახა ხატი ღვთისმშობლისა ყრმითურთ და ეს ხატი არის, „ქართლის ცხოვრების“ უწყებით, **აწყურის ღვთისმშობლის ხატი**. მისცა იგი ხატი მოციქულ ანდრიას და უთხრა: „მადლი და შეწევნა ჩემგან შობილისა უფლისა თანაშემწე გეყავნ შენ, სადაცა ხვიდოდე და მეცა თანაშემწე ვარ ქადაგებასა მაგას, და დიდად შევეწიო ნაწილსა მას ჩემდა ხუედრებულსა“.

ზემოთქმული მიგვითითებს, რომ ღვთისმშობლისათვის ქართლის განსაკუთრებულობა განპირობებული უნდა ყოფილიყო ცალკერძ ჩვენთვის დაფარული საღვთო მიზეზებით, მეორე მხრივ კი – უწმინდესი კვართის აქ დაფლულობით, ანუ **კვართშემოსილობით**.

ეს ყოველივე, კვლავ ხაზს გაუესვამთ, ნიშნავს შემდეგ უმყარეს კავშირს:

კვართი წილხუდომილია ქართლისადმი, ხოლო კვართშემოსილი ანუ ღმერთშემოსილი ქართლი წილხუდომილია ღვთისმშობლისადმი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე ჩნდება კითხვა: რა არის მიზეზი იმისა, რომ კვართი წილად ხედა ქართლს?

საუფლო კვართი ანუ „ქიტონი“ იყო ზეციურად მოქსოვილი და ჩვეულებრივ სამოსს არ ჰგავდა, რომელიც შეიძლება დაიხეს, გაიცრიცოს, მოისპოს. იგი თუმცა ნივთიერი იყო, მაგრამ მას

მსჭვალავდა საღვთო მადლი, რაც მის განუხრწნელობას იცავდა, ისევე როგორც მადლი ინახავს უხრწნელად ყოველ სიწმიდეს.

სულიერად კვართი მატარებელია იმ ერთობისა, რაც მოდის ზემოდან (ციდან) და მამისგან და რაც არანაირად არ შეიძლებოდა დარღვეულიყო მისი მიმღებელისა და მფლობელის მიერ (წმ. კვიპრიანე კართაგენელი).

კვართი საქართველოში ჩამოაბრძანა ელიოზმა, რომელიც, როგორც ჩანს, არაიშვიათად ჩადიოდა იერუსალიმში. სწორედ მას ერგო აღსასრულებლად დიდი ღვაწლი:

წილხვდომილი კვართის ქართლში ჩამოაბრძანება.

მცხეთაში ჩამოაბრძანებული კვართი გულში ჩაიკრა ელიოზის დამ სიდონიამ, და სული განუტევა.

სიდონიას აღსასრულს წინ უძღოდა მისი (და მისი ძმის) დედის მიცვალება. მან მწარედ განიცადა მაცხოვრის ჯვარცმა. როგორც „მოქცევაი“ გვაუწყებს, იმ დროს, როდესაც ჯვარს აცვამდნენ უფალს და პასენაკმა (უროს დამკვერელმა) სამსჭვალს (ლურსმანს) დაჰკრა კვერი (ურო), **მაცხოვრის დალურსმვის ხმა მცხეთაში გაიგონა ელიოზის დედამ**, რომელმაც აღმოთქვა უდიდესი საუფლო ჭეშმარიტება, იმჟამად თითქმის ყველასთვის დაფარული, მაცხოვრის ბუნებითი ღმერთობის შესახებ და შემდეგ ტკივილით გულშეძლურმა სული განუტევა.

ეს არის უადრესად მნიშვნელოვანი სულიერი მოვლენა, **სრულიად განსაკუთრებული ხილვა, გამოცხადება, რითაც ქართლს (და ქართლიდან მთელ ქვეყნიერებას) ეუწყა უდიდესი საიდუმლო, რომ ჯვარს ეცვა არა ადამიანი, არამედ ხორცშესხმული ღმერთი.**

ბოლო სიტყვები ელიოზის და სიდონიას პატიოსნისა დედისა ამგვარი იყო:

„მშვდობით, მეფობაო პურიათაო, რამეთუ მოჰკალთ თავისა მაცხოვარი და მკსნელი და იქმნენით ამიერითგან მტერ შემოქმედისა“.

ესაა იესო ქრისტეს როგორც ბუნებითი ღმერთის და ჭეშმარიტი მკსნელის პირველი **ს რ უ ლ ი ს ა ო რ ი ა ლ ი ა რ ე ბ ა** კაცობრიობის ისტორიაში.

ელიოზის დედა, რომელიც უფლის ხორციელი ტკივილით განიგმირა პარასკევ დღეს, უფალთან თანამოწამეობის პატივით შეიმკო და წარმოდგა როგორც პირველი მარტვილი ეკლესიის ისტორიაში.

მცხეთელი ებრაელები, როგორც იმჟამად (მაცხოვრის ჯვარცმისას) ძველი აღთქმის მართალთა და ღვთისგანმჭვრეტ სამღვდელთა უცთომელი სარწმუნოებრივი ხაზის ერთადერთი და ნამდვილი მემკვიდრენი და მოსაყდრენი, ძალისაგებ სრულად იმეცნებენ იესო ქრისტეს ღმერთობას, აცნობიერებენ იმ სინამდვილეს, რომ ძველი აღთქმა ახლით უნდა შეიცვალოს, რომ აღესრულება საიდუმლოთა საიდუმლო – ძლევა ჯოჯოხეთისა.

ამგვარად მაცხოვრის ჯვარცმის ჟამს ძველი აღთქმის ეკლესია არა იერუსალიმში არამედ სწორედ მცხეთაში წარმოჩნდება როგორც ჭეშმარიტი მემკვიდრე წინამოსწავებული ცოდნისა.

ეს სულიერი, ახალი აღთქმის წინასწარ განმჭვრეტი ცოდნა აღმოჩნდა ის ძალა, რომელმაც დაიცვა ქართლის ებრაელები იმისგან, რომ თნამონაწილენი ყოფილიყვნენ მაცხოვრის ჯვარცმისა. უთუოდ ამან განაპირობა უფლის მიერ მათთვის კვართის მიმადლება, სულით ქრისტიანებისათვის ქართლის მიწაზე.

ქართლის ეკლესიის მიერ კვართის ფლობა ამ ეკლესიის თვისობრივ აღმატებულებას კი არ გამოხატავს, არამედ – ღვთისგან მისდამი მსახურებითი მისიის დაკისრებულობას მთელი მართლმადიდებლობის წინაშე.

კვართში ნაგულისხმევი საიდუმლო ესაა მართლმადიდებელი ეკლესიის აბსოლუტური მთლიანობისა და მხოლოდობის (ერთადერთობის) განურღვევლობა და განუყოფელობა მსგავსად კვართისა.

სწორედ ეს, – ბუნებითი და კვართისებრ მარადგანურღვეველი ერთეკლესიობა, – უნდა დაიცვას ქართლის ადგილობითმა ეკლესიამ, ამისთვის უნდა აღასრულოს მან დაუცხრომელი ზესთამბრძოლობა მთელი სამართლმადიდებლოსა და მთელი ქვეყნიერების წინაშე.

საუფლო კვართი როგორც უწმინდესი ტვირთი სამოღვაწეოდ გვერგო ჩვენ, სიწმინდეს კი დიდი კრძალვა სჭირდება, პატივად მიღებული სიწმინდე სულიერი ტვირთია. ვისაც მეტი მიეცა, მეტი მოეთხოვება. ამ სიწმინდის მფლობელს ჰმართებს არა ამპარტავნება, არამედ – თავმდაბლობა, რადგან თავმდაბლობა ის ერთადერთი ძალაა, რაც ადამიანს სიწმინდის ღირსეულად ზიდვას შეაძლებინებს.

კვართის სამარხის ადგილსამყოფელი ზოგადად ცნობილია, თუმცა თავად კვართი დაფარულია კაცთა თვალისთვის, ვინაიდან საუფლო სიწმინდენი, წმინდა რელიქვიები მხოლოდ უფლის ნებით შეიძლება გამოცხადდეს. თუ უფალი ინებებს, გამოვლინდება

კვართიც, წმ. ელიას ხალენის სამყოფელიც. ამიტომ მთელი ის ისტორიები, საუკუნეთა მანძილზე შეთხზულნი, კვართის აქა თუ იქ მყოფობისა, აქა თუ იქ გარუქებისა – რუსეთსა თუ სხვა ქვეყანაში – აბსოლუტურად უსაფუძვლოა.

კვართი დაფლულია მცხეთაში. მიუწვდომელია ადამიანის გონებისათვის მისი სამყოფელი და ვერანაირი ძალისხმევით ვერ დადგინდება ეს ადგილი, თუ არა უფლის წყალობით, ხოლო ეს მოხდება, უწყებათა კვალობაზე, მხოლოდ მეორედ მოსვლის ჟამს.

კვართი ანუ „ქიტონი“ როგორც ეკლესიის სიმბოლო, შესაბამისად, სიმბოლოა ეკლესიის თავისა ანუ თავად მაცხოვრისა. ცხადია, ვისაც წილად ხვდა კვართი, მას წილად ხვდა ქრისტე. ქართლი, რომელსაც წილად ხვდა კვართი, ხდება კვართის წილხვედრი და კვართშემოსილი ანუ ეკლესიაშემოსილი, ქრისტეშემოსილი, კვართისებრ განურღვეველი.

რატომ ხვდა უფლის განგებით კვართი ქართლს?

მაცხოვრის სორციელი მოღვაწეობისას სწორედ ქართლში აღესრულა ის განსაკუთრებული მღვდელმოქმედებითი საიდუმლო, რაც წესით იერუსალიმში უნდა აღსრულებულიყო, რომ არა იმჟამინდელ იერუსალიმელ სამღვდელთა სულიერი სიბრმავე. სწორედ მათ უნდა მიეღოთ განკაცებული მაცხოვარი და ამით, წმ. კირილე ალექსანდრიელის თქმისებრ, იერუსალიმის ძველი აღთქმის ეკლესიის სამღვდელონი ახალი აღთქმის ეკლესიის სამღვდელთა ხარისხამდე აღიწოდნენ, ქრისტეშემოსილად, ქრისტეს სულიერ სხეულად გარდაიქმნებოდნენ, გახდებოდნენ „დიდი ნაწილი“ ახალი აღთქმის ეკლესიისა და ცხოვნებისკენ წარუძღვებოდნენ წარმართებს. ზემოხსენებული სულიერი სიბრმავის მიზეზით ეს ასე არ მოხდა.

კვართი დამკვიდრდა იქ, სადაც პირველად გაუხსნეს გული ძველი აღთქმის მღვდლებმა უფალს, სადაც გაიღო პირველი „უღბოველი“ ხიდი ძველი აღთქმიდან ახალი აღთქმისაკენ, სადაც პირველად მოხდა პურიათა ბაგინის ეკლესიად გარდაქმნა და მასზე წმინდა ნინოს მიერ მაცხოვრებელი ჯვრის აღმართვა.

მაცხოვრის მღვდელმოქმედება მცხეთისადმი გულისხმობს ქართლის დედაქალაქის გარდაქმნას იერუსალიმად, მართლმადიდებლობის წმინდა დედაქალაქად. ეს მღვდელმოქმედება იწყება კვართის მოვანებით და გვირგვინდება მცხეთის ძლევაშემოსილი ჯვარის აღმართვით.

მცხეთის ჯვარში, პირდაპირი გაგებით, შთამსჭვალულია თავად გოლგოთის ჯვარი (ჰელიოური: „ჯუარი იგი ქრისტეს ღმრთისაი“)

და ისიც (მცხეთის ჯვარიც) იმგვარივე მსოფლიო (და არა კერძო ეროვნული) სიწმინდეა, როგორც თავად კვართი. ამიტომ აღიმართა მცხეთის ჯვარი (უფრო ზუსტად, მცხეთაში გამოჩინებული იერუსალიმის გოლგოთის ჯვარი), თანახმად მისი პოსტამენტის წარწერისა, „მცველად ყოვლისა სოფლისა“.

რაც შეეხება მცხეთის გარდაქმნას იერუსალიმად, ამის გამოხატულებაა ისიც, რომ სწორედ მცხეთაში ხდება მაცხოვრის წილ „გამოთხოვლი“ ბარაბას შთამომავლების გაქრისტიანება, რაც უნიკალური ისტორიული ფაქტიცაა და განსაკუთრებული სიღრმის სულიერი სინამდვილაც.

როგორც აღვნიშნეთ მცხეთის ჯვარი იგივეა, რაც მცხეთაში აღმართული გოლგოთის ჯვარი. შესაბამისად, მცხეთის იერუსალიმად გარდაქმნა, მისი გაიერუსალიმება, მართლმადიდებლობის წმინდა დედაქალაქად მისი გარდაქმნა, ესაა საღვთო მღვდელმოქმედება, დასაბამ-დადებული იერუსალიმში გოლგოთის ჯვარზე (როდესაც კვართი უფლისა წილად ხვდა მცხეთას) და სრულქმნილი მცხეთაში იმავე გოლგოთის ჯვარზე.

ჯვარცმული მაცხოვრის კვართი და მცხეთის ჯვარი სულიერად განუყოფელია. ქართულ საეკლესიო ტრადიციაში ცნობილია გადმოცემა მცხეთაში ჯვრის აღმართვისა და შემდგომ მისი სასწაულებრივი გამოჩინების შესახებ. ეს მოვლენები საგანგებო დღესასწაულებით აღინიშნებოდა: ჯვრის აღმართვა იდღესასწაულებოდა (და იდღესასწაულება) აღდგომიდან მესამე კვირა დღეს, ხოლო ჯვრის საკვირველი გამოჩინება – სულთმოფენობის შემდგომ პირველ ოთხშაბათს. ორივე ეს მოვლენა, როგორც ერთი მთლიანი, თავისი მადლმოსილებით უთანაბრდებოდა ერთი მხრივ 14 სექტემბერს ჯვრის აღმართვის ანუ „ჯუართა აღპყრობის“ და მეორე მხრივ, იერუსალიმში აღსრულებულ ჯვრის გამოჩინების (351 წ. ხსენება 7 მაისს) უდიდეს დღესასწაულებს („მოქცევაჲ ქართლისაჲ, თავი 23 და 24; ლეონტი მროველი „ქართლის ცხოვრება“, არსენ ბერი „ცხოვრებაჲ წმიდისა ნინოსი“, ანონიმი ავტორი „ცხოვრებაჲ ღირსისა ნინოსი“).

საქართველოს ეკლესიისთვის მცხეთის ჯვარი, როგორც აღვნიშნეთ, პირდაპირი გაგებით მაცხოვრის ანუ იერუსალიმის ჯვრად განიჭვრიტება, ხოლო მცხეთის გოლგოთა, სადაც ჯვარი აღიმართა, სულიერად იერუსალიმის გოლგოთის იგივეობრივია

საუფლო კვართის ქართლისადმი წილხდმილობის შესახებ

მართლმადიდებელი ეკლესიის საყოველთაოობის ანუ მსოფლიოობის და, რაც იგივეა, მისი მხოლოობისა და მარადგანურღვეველი ერთმთლიანობის ყველაზე ნათელი სიმბოლო და უმკაფიოესი დადასტურება ხილულ სოფელში ესაა ერთ-ერთი უდიდესი საუფლო სიწმინდე, ყოვლადუხრწნელი კვართი უფლისა, რომელსაც «ქართლის ცხოვრებაში» ეწოდება „უსასურველესი ყოველთა სასურველთა“.

უხრწნელი კვართის ქართლთან მიმართების საკითხს საგანგებოდ შევხებით სხვა დროსაც, როდესაც მკითხველს სრულად გავაცანით უდიდესი ღვთისმეტყველის, III ს-ის სახელგანთქმული მღვდელმოწამის კეპარიანე კართაგენელის სულიერი განმარტება იესო ქრისტეს „უკერველი, ზეით-ქსოვილი [ზეგარდმო-ქსოვილი] კვართის“ შესახებ. კვლავ დავიმოწმებთ დიდი მოძღვრის სწავლებას:

„ეს საიდუმლო ერთიანობისა (*Hoc unitatis sacramentum*), ეს საკრველი დაურღვევლად შენაწევრებული ერთსულოვნებისა ვლინდება მაშინ, როდესაც სახარებაში კვართი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი არანაირად არ ნაწილდება, არც იხევა, არამედ ქრისტეს იმ სამოსზე წილისყრის ჟამს, რაც ჰმოსავდა ქრისტეს, კვართი მიიღება როგორც მთლიანი სამოსი და მფლობელობაში გადაეცემა დაუზიანებელი და დაუნაწილებელი კვართი მატარებელი იყო იმ ერთობისა, რაც მოდის ზემოდან ანუ ციდან და მამისგან და რაც არანაირად არ შეიძლებოდა დარღვეულიყო მისი (კვართის) მიმღებლისა და მფლობელის მიერ, არამედ იგი განუყოფლად იცავდა ერთობლივად მთლიან და მკერვივ სიმტკიცეს. **ქრისტეს შესამოსლის ზღოა არა კალუმს იმას, ვინც არღვევს და განყოფს ქრისტეს ეკლესიას**“¹.

1 შტრ. *Hoc unitatis sacramentum, hoc vinculum concordiae inseparabiliter cohaerentis ostenditur, quando in evangelio tunica Domini Jesu Christi non dividitur omnino nec scinditur, sed sortientibus de veste Christi quis Christum*

სახარებიდან მართლაც უტყუარად ვიცით, რომ კვართი იყო „უკერველი, ზეით-მოქსოვილი [ზეით-გამოქსოილი, მიერვე-გამოქსოილი, ზეგარდმო-ქსოილი, ზემოით-ქსოილი] ყოვლად“. იოანე მახარებელი, კერძოდ გვაუწყებს:

indueret, integra vestis accipitur et incorrupta atque indivisa tunica possidetur. Loquitur ac dicit Scriptura divina: De tunica autem, quia de superiore parte non consutilis, sed per totum textilis fuerat dixerunt ad invicem: Non scindamus illam, sed sortiamur de ea cujus sit (Joan. 19, 23. s.). Unitatem ille portabat de superiore parte venientem, id est de coelo et a Patre venientem, quae ab accipiente ac possidente scindi omnino non poterat, sed totam simul et solidam firmitatem inseparabiliter obtinebat. Possidere non potest indumentum Christi qui scindit et dividit Ecclesiam Christi. Contra denique cum Salomone moriente regnum ejus et populus scinderetur, Achias propheta Jeroboam regi obviatus factus in campo, in duodecim scissuras vestimentum suum discidit dicens: Sume tibi decem scissuras, quia haec dicit Dominus: Ecce scindo regnum de manu Salomonis et dabo tibi decem sceptras, et duo sceptras erunt ei propter servum meum David et propter Hierusalem civitatem quam elegi, ut ponam nomen meum illic (3. Reg. 11, 31. ss.). Cum duodecim tribus Israel scinderentur, vestimentum suum propheta Achias discidit. At vero quia Christi populus non potest scindi, tunica ejus per totum textilis et cohaerens divisa a possidentibus non est. Individua, copulata, connexa ostendit populi nostri, qui Christum induimus, concordiam cohaerentem. Sacramento vestis et signo declaravit Ecclesiae unitatem (იხ. S. Cyprianus Episcopus Carthaginensis Et Martyr, Liber De Catholicae Ecclesiae Unitate, cap. VII. *Tunica indivisa Christi praefigurabatur unitas Ecclesiae*; შპრ. ინგლ. თარგმ. This sacrament of unity, this bond of a concord inseparably cohering, is set forth where in the Gospel the coat of the Lord Jesus Christ is not at all divided nor cut, but is received as an entire garment, and is possessed as an uninjured and undivided robe by those who cast lots concerning Christ's garment, who should rather put on Christ. Holy Scripture speaks, saying, "But of the coat, because it was not sewed, but woven from the top throughout, they said one to another, Let us not rend it, but cast lots whose it shall be." That coat bore with it an unity that came down from the top, that is, that came from heaven and the Father, which was not to be at all rent by the receiver and the possessor, but without separation we obtain a whole and substantial entireness. He cannot possess the garment of Christ who parts and divides the Church of Christ. On the other hand, again, when at Solomon's death his kingdom and people were divided, Abijah the prophet, meeting Jeroboam the king in the field, divided his garment into twelve sections, saying, "Take thee ten pieces; for thus saith the Lord, Behold, I will rend the kingdom out of the hand of Solomon, and I will give ten sceptres unto thee; and two sceptres shall be unto him for my servant David's sake, and for Jerusalem, the city which I have chosen to place my name there." As the twelve tribes of Israel were divided, the prophet Abijah rent his garment. But because Christ's people cannot be rent, His robe, woven and united throughout, is not divided by those who possess it; undivided, united, connected, it shows the coherent concord of our people who put on Christ. By the sacrament and sign of His garment, He has declared the unity of the Church.

„ხოლო ერისაგანთა მათ, რომელთა ჯუარს-აცუეს იესუ, მოიღეს სამოსელი მისი და განიყვეს ოთხად ნაწილად, თითოეულად ერისაგანმან ნაწილი, და კუართი იგი. ხოლო იყო კუართი იგი უკერველ, ზმთ-მოქსოვილ ყოვლად. და თქუეს ურთიერთას: არა განვხიოთ ესე, არამედ წილს-ვიგდოთ ამას ზედა, ვისცა იყოს, რამთა აღესრულოს წერილი იგი: «განიყვეს სამოსელი ჩემი თავისა მათისა და კუართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი» (გს. 21.19). ერისაგანთა მათ ესე ყვეს“ (იოანე 19.23-24, *ჯრქჳარსდის რედჳქცია*, რაც ყველაზე ახლოს დგას ბერძნულთან: Οἱ οὖν στρατιῶται ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἐκάστω στρατιῶτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα. ἦν δὲ ὁ χιτῶν ἄραφος, ἐκ τῶν ἄνωθεν ἑσπῶντες δι' ὄλου. εἶπαν οὖν πρὸς ἄλληλους, Μὴ σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ τίνος ἔσται· ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ ἣ λέγουσα, Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται ταῦτα ἐποίησαν. *შდრ. 1998*).

„ხოლო ერისაგანთა მათ, [რომელთა] ჯუარს-აცუეს იესუ, მოიღეს სამოსელი მისი და განიყვეს ოთხად ნაწილად, თითოეულმან ერისაგანმან ნაწილი. ხოლო კუართი იგი იყო უკერველ, ზეგარდამო-ქსოვილ ყოვლად. თქუეს ერისაგანთა მათ ურთიერთას: არა განვხიოთ ესე, არამედ წილი განვიგდოთ მაგას ზედა, ვისცა ხუდეს, რამთა წერილი აღესრულოს: «განიყვეს სამოსელი ჩემი მათ შორის და კუართსა ჩემსა ზედა წილი განიგდეს». ერისაგანნი იგი ესრცთ ჰყოფდეს“¹; *შდრ. 1998*: „და ერისაგანთა მათ, რომელთა ჯუარს-აცუეს იესუ, მოიღეს სამოსელი მისი და განიყვეს ოთხად ნაწილად, თითოეულმან ერისაგანმან ნაწილი. ხოლო კუართი იგი, – რამეთუ იყო უკერველ, ზეით-გამოქსოვილ ყოვლად, – თქუეს უკუე ურთიერთას: არა განვხიოთ ესე, არამედ წილ-ვიგდოთ ამას ზედა, ვისცა იყოს, – რამთა აღესრულოს წერილი იგი: «განიყვეს სამოსელი ჩემი თავისა მათისა და კუართსა ჩემსა ზედა განიგდეს

1 1998-ით აღენიშნავთ ლექციონარის ნუსხათა ტექსტს (მოსეს ხუთწიგნეულის ფარგლებში შესაბამისი მონაცემებისთვის იხ. ნ. მელოქიშვილი, *ხუთწიგნეული პეელი ქართული ლექციონარების მიხედვით*, თბ. 1974, საკანდ. დის., თბ. 1974. დანარჩენი ლექციონარული მასალებისთვის იხ. ქართული ლექციონარის პარიზული ხელნაწერი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს კ. დანელიამ, სტ. ჩხეკელია და პ. შავიშვილმა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო კ. დანელიამ, ტ. I, ნაწ. I, თბ. 1987; ტ. I, ნაწ. II, თბ. 1997).

2 „1998“ აღნიშნავს სახარების გიორგისეულ რედჳქციას.

წილი». ერისაგანთა მათ ესე ყვეს“; *ჰატიშური*: „და ერისა-კაცთა მათ, ვითარცა ჯუარს-აცუეს იესუ, წარმოიღეს სამოსელი მისი და განიყვეს ოთხად ნაწილად, თითოეულად ერისაკაცთა მათ ნაწილად. ხოლო კუართი იგი, რამეთუ იყო უკერველ, მიერვე-გამოქსოილ ყოვლადვე, თქუეს ურთიერთას: არა განვაპოთ ეგე, არამედ წილ-ვიგდოთ მაგას ზედა, ვისაცა იყოს, რაათა აღესრულოს წერილი იგი: „განიყვეს სამოსელი ჩემი მათად და ზედა კუართსა ჩემსა წილ-იგდეს“. და ერისა კაცთა მათ ესე ყვეს“; *შღრ. ექვთიმესეული თარგმანიც*: „ხოლო ერისაგანთა მათ, რომელთა ჯუარს-აცუეს იესუ, მოიღეს სამოსელი მისი და განიყვეს ოთხად ნაწილად, თითოეულმან ერისაგანმან ნაწილი. ხოლო კუართი იგი იყო უკერველ, ზემოთ-ქსოვილ ყოვლად, და თქუეს ურთიერთას: არა განვხიოთ ესე, არამედ წილ-ვიგდოთ ამას ზედა, რაათა აღესრულოს წერილი იგი“¹; *შღრ. ლათ. milites ergo cum crucifixissent eum acceperunt vestimenta eius et fecerunt quattuor partes unicuique militi partem et tunicam erat autem tunica inconsutillis desuper contexta per totum dixerunt ergo ad invicem non scindamus eam sed sortiamur de illa cuius sit ut scriptura impleatur dicens partiti sunt vestimenta mea sibi et in vestem meam miserunt sortem et milites quidem haec fecerunt*)

სახარებისეულ უწყებას მაცხოვრისეული კუართის ანუ „ქიტონის“² შესახებ საეკლესიო განმარტება ამგვარად განავრცობს:

1 *წმ. იოანე ოქროპირი, თარგმანებარ მათეს სახარებისაჲ, თარგმანი წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელისა, წიგნი III, თბ. 1998, გვ. 427*; საყურადღებოა, რომ თავად „იოანეს სახარების განმარტების“ თარგმანში სახეზეა არა „ზემოთ-ქსოვილი“, არამედ – „ზეით-მოქსოილი//ზეით-მოქსოვილი“, იხ. *წმ. იოანე ოქროპირი, განმარტება იოანეს სახარებისა, თარგმანი წმ. ექვთიმე მთაწმიდელისა, ნაწილი II, თბ. 1993, გვ. 309*;

2 ბერძნული ტერმინი „ქიტონი“ (χιτών) წმინდა წერილში არაერთგზის გვხვდება. საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ იგი ქართულად ითარგმნებოდა არა მხოლოდ როგორც „კუართი“ [თუმცა ამგვარად თარგმნის შემთხვევები საკმაოა: *ლევ. 16.4, AK: „კუართი ტილოსა წმიდამ“ – χιτώνα λινόν ἡγίασμένον* [შღრ. G: „სამოსელი სელისაჲ განწმედილი“]; *იობ. 30. 18, ODS: „სამოსელსა ჩემსა; ვითარცა საყელჳ კუართისა ჩემისაჲ გარე-მომადგეს მე“ – ἐν ποίλῃ ἰσχὺ ἐπέλθεται μοι τῆς στολῆς, ὥστερ τὸ περιστῆμιον τοῦ χιτῶνός μου περιέσχεν με. მთ. 5.40: „რომელსა უნდეს საშველად და მიღებად კუართი შენი [კუართისა შენისა ხანაჲჲ], მიუტევე მას სამოსელიცა შენი“ – τὸ ἐλθόντ σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ὅφες αὐτὸν καὶ τὸ ἰμάτιον; *ლკ.**

საუფლო კვართი არათუ ხელითქმული (ხელითნაკერი) იყო, არამედ – ღვთივმოქსოვილი, ზეციურად მოქსოვილი, და, შესაბამისად, ჩვეულებრივ სამოსელს, – სამოსელს რომელიც დაიხვეა, გაიცრიცება

6.29: „რომელი მიგიღებდეს შენ სამოსელსა შენსა, კუართსაცა შენსა ნუ აყენებ“ – ἄπο τοῦ αἴριοντός σου τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κალύπτῃς. *იხ. აგრეთვე ქვემოთ პარალელში პატივის ითხოვიდან*, არამედ, უფრო ხშირად, ზოგადი ტერმინით „სამოსელი“, რომელიც ამავე დროს სისტემურად გადმოსცემს სხვა ბერძნულ ტერმინებსაც, როგორებიცაა: **სთილჲ**, **იმათიონ**, **იმათიმონ**, **ჰნუმა** და **მისთ**. საკუთრივ „სამოსელისა“ და **χιτῶν**-ის ტერმინოლოგიური თანხვედრა სახეზეა, მაგალითისთვის, შემდეგ მუხლებში: **შესაქ. 3.21:** „სამოსელნი ტყაისანი“; **შესაქ. 37.3:** „სამოსელი ჭრელი“; **შესაქ. 37.23; შესაქ. 37.31.32.33; გამოსლ. 28.4, ზოზხ:** „და ესე სამოსელნი არიან, რომელნი უქმნენ მას: სამკერდე და სამკრე და ფერკთა სასხმელი, სამოსნაჲ ფესუედი და ვარშამანგი, და სარტყელი. და უქმნენ სამოსელი წმიდა აპრონს და ძეთა მისთა სამღდელოდ ჩემ წინაშე“ – καὶ αὐταὶ αἱ στολαί, μὲ ποιήσουσιν· τὸ περιστῆθιον καὶ τὴν ἐπαμῖδα καὶ τὸν ποδῆρη καὶ χιτῶνα κοσμησάτων καὶ κνῆριν καὶ ζώνην· καὶ ποιήσουσιν στολὰς ἁγίας Ἀαρῶν καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερατεῦσιν μοι); **გამოსლ. 28.39-40, ზოზხ:** „სადგმელნი სამოსელთა მათთან ზეზისანი და ძეთა აპრონისთა უქმნენ სამოსელი“ – καὶ οἱ κόνσμβοι τῶν χιτῶνων ἐκ βύσσου καὶ τοῖς υἱοῖς Ἀαρῶν ποιήσῃς χιτῶνας. **გამოსლ. 29.5, ზოზხ:** „და მოიღო სამოსელი და შემოსო აპრონ, ძმა შენი, და სამოსნაჲ იგი ფერკთაჲ, და სამკრე იგი საკითხავი, და შეადგა სამკრე იგი საკითხავსა“ (**შლრ. AKCS:** „და მომხუმელმან შესამოსელთა წმიდათამან შემოსო არონ, ძმა შენი, და სამოსნაჲ პოდირი შესამოსლისა, და სამკარი და სიტყვერი, და შეაყო სიტყვერი იგი სამკარსა თანა“ – καὶ λαβὼν τὰς στολὰς ἐνδύσῃς Ἀαρῶν τὸν ἄδελφόν σου καὶ τὸν χιτῶνα τὸν ποδῆρη καὶ τὴν ἐπαμῖδα καὶ τὸ λογιεῖον καὶ συνάψῃς αὐτῷ τὸ λογιεῖον πρὸς τὴν ἐπαμῖδα); **შთ. 10.10, ყველა რედაქცია (ხანმეტისა და პადიშურის გარდა):** „ნუცა ორსა სამოსელსა“ – μὴδὲ δύο χιτῶνας (**შლრ. ხანმეტ-პადიშ:** „ნუცა ორი კუართი“); **შრ. 6.9, ყველა რედაქცია (პადიშურის გარდა):** „ნუცა შემოსად ორი სამოსელი“ – μὴδὲ δύο χιτῶνας (**შლრ. პადიშ:** „ნუ შეიმოსო მრჩობლსა კუართსა“); **შრ. 14.63, ყველა რედაქცია (პადიშურის გარდა):** „ხოლო მღვდელთმოდღუარმან მან დაიბო სამოსელი თჳსი“ – ὁ δὲ ἱερεὺς ἐνδύσῃς τὰς χιτῶνας αὐτοῦ (**შლრ. პადიშ:** „და მღვდელთმოდღუარმან დამოიბო კუართი თჳსი“) და ა. შ. სხენებული **χιτῶν** არაიშვიათად ითარგმნება აგრეთვე, ტერმინით „შესამოსელი“, რაც ჩვეულებრივ, ვარიანტულად ენაცვლება ზემორე „სამოსელს“ (**მაგ. შემოღამოწმებული გამოსლ. 28.4, ზოზხ**-ის სანაცვლოდ, სიღაც სახეზეა „სამოსელი“, **AK-ში შემდეგი ტექსტია:** „და ესე არიან შესამოსელნი, რომელნი უქმნენ: მკერდის ზედა და სამკარი და პოდირი, და მესამოსნაჲ *[ჰამოყვამი: შესამოსელი]* და კიდარი და სარტყელი. და უქმნენ შესამოსელნი წმიდანი არონს და ძეთა მისთა მღვდლობად ჩემდა“; *იხ. აგრეთვე: გამოსლ. 29.8, AKSC:* „შესამოსელნი“ [**შლრ. ზოზხ:** „შემოსე სა-

და მოისპობა, – არ ჰგავდა. იგი თუმცა, რა თქმა უნდა, ნივთიერი იყო, მაგრამ ამ ნივთიერებას მსჭვალავდა საღეთო მადლი, რითაც განუხრწნელად დაიცვებოდა ხსენებული სამოსელი. ისევე, როგორც საღმრთო მადლი მსჭვალავს ყველა საეკლესიო სიწმიდეს და ამ განმსჭვალულობით განუხრწნელობა ეძლევა აღნიშნულ სიწმიდეებს, სიწმიდეთა შორის უპირატესი – კვართი, რა თქმა უნდა, ამავე საუფლო მადლით, გამორჩეულად განუხრწნელია, დაურღვეველია და მარადიულად შენარჩუნებადია. **უხრწნელია კვართი¹ გახრწნად**

მოსელი“]) და ა. შ. საყურადღებოა, რომ **გამოსლ. 36.34(39.25)-შ** (*BS ნუსხების მიხედვით*) ბერძნული **χῆν** გადმოტანილია იშვიათი ლექსიკური ერთეულით „**პალეგავტი(S; პარეგავტი B;=პალეკარტი)**“: „**S; პარეგავტი B)** ზეზისა ქმნულქსოილი აპრონისთჳს და ძეთა მისთა“ (*შლრ. AK: „და უქმნეს კუართები იგი ზეეზისა საქმე ქსელისაჲ აპრონს და ძეთა მისთა“ –* *Καὶ ἐποίησαν χιτῶνας* *βυσσίνους* *ἔργων* *ὑφαντὸν* *Ααρῶν* *καὶ* *τοῖς* *υἱοῖς* *αὐτοῦ*). ყურადღებას იქცევს *საქ. 9.39*, სადაც შესატყვისია ასევე იშვიათი ლექსიკური ერთეული „**კუბასტი**“: „**უჩუენებდეს კუბასტებსა და სამოსლებსა**“ (*ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας* *καὶ* *ἱμάτια*).

1 აღვნიშნავთ, რომ ტერმინი „**კვართი**“, რაც სახარების ქართულ თარგმან-რედაქციებში გამოიყენება **მაცხოვრის „უკერველი, ყოვლად ზეითქსოვილი“** სამოსლის აღსანიშნად, მოცემულ შემთხვევაში, ისევე როგორც მრავალ სხვა ადგილას, გადმოსცემს ბერძნულ **χῆν**-ს (ლათ. *tunica*; სლავ. *ХІТѦНЪ*; სომხ. *պատմոճան*), თუმცა ეგვემ „**კვართი**“ არაიშვიათად დასტურდება, აგრეთვე, შესატყვისად **ზოგადად „სამოსლის“** აღმნიშვნელი ბერძნული ტერმინისა „**სტოლე**“ (*στολή*) ან „**ქიტონზე**“ გარეშემოსაცმელი სამოსლისა – „**პიმატიონ**“ (*ἱμάτιον*) ან კიდევ, ზოგადად, გარემოსაცმელისა „**პერისტოლე**“ (*περιστολή*) ანთუ „**მატყლის შემოსაცმელის**“ აღმნიშვნელი სემანტიკისა *μανδύ* ანდა, ერთგვის, *ფს. 21.19*-ის ცნობილი *ἱματισμός*-ისა. პირველის ნიმუშია, მაგალითად, **გამოსლ. 35.19**, რომლის *AK* რედაქციაში ტერმინი „**კუართი**“ ერთდროულად გადმოსცემს ბერძნულ *στολή*-საც და *χῆν*-საც (იხ. „**იგი წმიდა მღვდელობისა მის აპრონისისა და კუართები იგი ძეთა მათ მისთა**“ – *καὶ* *τὰς* *στολὰς* *τὰς* *ἔχ(ιας)* *Ααρῶν* *τοῦ* *ἱερέως* *καὶ* *τοὺς* *χιτῶνας* *τοῖς* *υἱοῖς* *Ααρῶν*. *შლრ. OBS: „და სამოსელსა მას წმიდასა არონის მღვდელისასა, და სამოსელსა მას ძეთა აპრონისთასა სამღვდელთა“*); *შლრ. აგრეთვე, გამოსლ. 36.8, AK: „იწყეს საქმედ კუართებისა სიბრძნითა“* (*ἐποίησεν* *πᾶς* *σοφὸς* *ἐν* *τοῖς* *ἐργαζομένοις* *τὰς* *στολὰς*, *შლრ. BS: „სამოსელი“*); კიდევ, *მსფ. 14.12-13, DS: „ოცდაათი კუართი ოცდაათი კუართი“* (*τριακοντα* *στολὰς* *... τριακοντα* *στολὰς* *ἱματίων*, *შლრ. G: „შესამოსელნი ცვალებულნი შესამოსელნი“*); კიდევ, *მსფ. 14.19, G: „შესამოსლები მათი და მისცნა კუართნი“* (*ἔλαβεν* *τὰ* *ἱμάτια* *αὐτῶν* *καὶ* *ἔδωκεν* *τὰς* *στολὰς*, *შლრ. DS: „და მოიღო და მისცა*

სოფელში, თუმცა არათუ ბუნებითად არის იგი უხრწნელი, – კვლავ აღვნიშნავთ, – არამედ მაღლით დაიცემა უხრწნელად, ისევე, როგორც მაღლითვე ნარჩუნდება ყოველთა სიწმიდეთა უხრწნელება.

მათ სამოსელი იგი“); კიდევ, **ლევ. 17.10, G:** „კუართი შესამოსლისა და სიცოცხლისა შენისა მიმართნი“ (στολήν ματιων και τὰ πρὸς ζῶην σου, **შდრ. BDS:** „სამოსელი და საზრდელი შენი“); კიდევ, **ზიარ. 45.10, O:** „კუართი იგი სიწმიდისა“ (στολήν ἁγίαν); კიდევ, **ლევ. 14.22, პადმურ:** „გამოართუთ მაგას კუართი იგი წინა“ (ἐξενέγκατε στολήν τὴν πρῶτην, სხვა რედაქციები: „გამოიღეთ სამოსელი იგი პირველი“). **იმართ-„კუართის“** შესატყვისობა სახეზეა, მაგალითად, **I მფ. 4.12, OS:** „დაპებული და მიწაგარდასხმული“ (τὰ ἰμάρτια αὐτοῦ διερρηγότα, και γὰρ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ); **შდრ. II მფ. 1.2, OFS:** „კუართი დაეპო და მიწა გარდაესხა თავსა მისსა“ (τὰ ἰμάρτια αὐτοῦ διερραγῶτα, και γὰρ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, **შდრ. Ia:** „დაპებული და მიწაგარდასხმული“; **შდრ. აგრეთვე II მფ. 14.30); შდრ. აგრეთვე, იერ. 41.6-ის ოშკურ-იერუსალიმურ რედაქციაში:** „ოთხმეოცნი კაცნი წუერყუნულნი და კუართ-დაპებულნი“ (ὁχθῆκοινα ἄνδρες, ἐξαρημέσιν πῶγωνας και διερρηγμένους τὰ ἰμάρτια, **შდრ. GS:** „ოთხმეოცნი კაცნი, დამყუნელნი წუერთანი და დამძარველნი სამოსელთა მათთანი“); **შდრ. აგრეთვე, ლევ. 13.45, AKSB:** „კუართი მისი იყავნ წარკსნილ“ (τὰ ἰμάρτια αὐτοῦ ἕστω παραελεσμένα, **შდრ. G:** „სამოსელნი მისნი იყვნენ განრღუეულ“). „პოდპოდირის“ ანუ ფეხებამდე ჩამოშვებული სამოსლის (ποδῆρις) შესატყვისად ერთგან **AK-ში** დასტურდება „კუართი კოჭოდენი“ (ე. ი. კოჭებამდე სამოსელი): „ნივთად ზემდგომარისა მის კუართისა კოჭოდენისა“ (εἷς τὴν ἐπαμῆδα και τὸν ποδῆρον, **შდრ. OS:** „სამვართა მათ დასაწუელთა [?]“); ზემომითითებული **მადნჲ „კვართად“** თარგმნილია **II მფ. 10.4, O-ში:** „მოპკუეთნა კალთაკნი კუართისა მათისანი და განუტევნა“ (ἀπέκοψεν τοὺς μανδῆας αὐτῶν ἐν τῷ ἵμῳ σὺν ἕλκω αὐτῶν και ἐξἀπέστειλεν, **შდრ. Ia:** „მოპკუეთნა კალთანი კუართთა მათთანი და განუტევნა იგინი“, **S:** „მოპკუეთნა კალთა სამოსელთა მათთანი და განუტევნა“); **შდრ. II მფ. 20.8, B:** „მორტყმული კუართითა სამოსლისა მისისათა“ (περιέζωσμένους μανδῆας τὸν ἕλκω αὐτοῦ). ტერმინი „კუართი“ ბერძნულ **περιστολή-**ს გადმოსცემს **ზიარ. 45.7** მუსხლში: „შთააცუა მას კუართი იგი დიდებისა“, **O** (περιέζωσεν αὐτὸν περιστολήν δόξης). რაც შეეხება მეფსალმუნის ღმრთიესულიერ წინასწარმეტყველებას (**ფს. 21.19**) „მატხოვრის კვართზე წილისყრის“ შესახებ („განიყვეს სამოსელი ჩემი მათ შორის და კუართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი [წილს-იგდებდეს BCDE“]), ხსენებული წინასწარმეტყველება, როგორც ცნობილია, ციტატის სახით არის დამოწმებული, ერთი მხრივ, მათეს სახარების ზოგ ბერძნულ ნუსხაში (**27.35;** თუმცა ბერძნულ ნუსხათა მნიშვნელოვანი ნაწილი, ისევე როგორც ეულგატა და სლავური თარგმანი აღნიშნულ ფსალმუნურ ციტატას არ შეიცავენ) და იოანესთან (**21.24**). უნდა აღვნიშნოთ, რომ და სამივე შემთხვევაში (ე. ი. ფსალმუნურ მუსხლშიც და ამავე ფსალმუნური მუსხლის მათესეულ და იოანესეულ

ეს მადლით განუხრწნელი სამოსელი უფლისა, საეკლესიო თხრობის კვალობაზე, ებოძა ქართლს, ქართლის ეკლესიას. კარგად არის ცნობილი და ჩვენ ამაზე ასლა დეტალურად არ შევჩერდებით, რომ უფლის ჯვარცმისას იერუსალიმიდან მოსულმა წერილმა ქართველი ებრაელებისადმი განაპირობა ის, რომ ქართლიდან ჯვარცმაზე დასასწრებად გაემართა ქართლის პურიათა კრებული, მათ შორის ყველაზე ცნობილი – ელიოზი.

ელიოზმა ჩამოაბრძანა წილხვედრებული კვართი საქართველოში, მას ერგო ეს დიდი ღვაწლი აღსასრულებლად¹,

(ციტაციებშიც) უკლებლივ ყველა ქართული რედაქცია და ნუსხა შეიცავს ტერმინ „კვართს“ თუმცა სხენებულ წინასწარმეტყველური მუხლის საკუთრივ ბერძნულ ტექსტში (უკლებლივ ყველა ნუსხის მიხედვით) ქართული „კუართის“ შესატყვისად დასტურდება არა ზემორე ჯადვ, როგორც მოსალოდნელი იყო, არამედ „ჰამატიონთან“ საერთო ძირის მქონე და, მისებრ, ზოგადად „სამოსლის“ (ან, კიდევ უფრო ზოგადად, „შემოსილობის“) აღმნიშვნელი „ჰამატისმოს“ (საათსმდ. შდრ. სლავ. იოანეს სახარების მიხედვით: ὁ ἱματισμὸς τοῦ ἁγίου ἁγίασμα πρέβει; თვით „ფსალმუნთა“ სლავური თარგმანის ტექსტში მოცემულ ადგილას სახეზეა არა ἱματισμ, არამედ ὁ ἁγιασμα: ὁ ὁ ἁγιασμα τοῦ ἁγίου ἁγίασμα πρέβει. შდრ. რუს. об одежде Моей бросали жребий). საგულისხმოა აღნიშნოს, რომ მითითებული საათსმდ, გარდა ზემორე ფსალმუნური დამოწმებისა, კიდევ დაახლოებით 30-გზის დასტურდება წმინდა წერილში, თუმცა არცერთხელ მის შესატყვისად აღარ გვხვდება „კუართი“ (სხენებული საათსმდ უდიდესწილად, – კერძოდ, 20-ზე მეტ შემთხვევაში, – გადმოტანილია ტერმინით „სამოსელი“, ფაქტობრივად თითოეული კი, როგორც: „საშესამოსლე“, გამოსლ. 22.8, G; „შემოსილება“, ეს. 3.18, G; „სამკაული“, ეზეკ. 26.16, OF; „შესამოსელი“, ეზეკ. 26.16, G). საფიქრებელია, რომ ქართველი მთარგმნელები აცნობიერებდნენ ფს. 21.19-ის საათსმდ-ისა და იოან. 19.24-ის ჯადვ-ის იდენტურობას და, ამიტომ, ერთი და იმავე შესატყვისით თარგმნეს ორი სხვადასხვა ბერძნული ტერმინი (სხვათა შორის, ამგვარივე ვითარებაა ბიბლიის ლუი სეგონის ფრანგულ თარგმანში, სადაც ფს. 21.19-ის საათსმდ-იცა და იოან. 19.24-ის ჯადვ-იც გადმოტანილია ერთი და იმავე ტერმინით *vestis*). ძველი თარგმანებიდან ამავე სურათს გვიჩვენებს სომხურიც, სადაც ორივეგან სახეზეა ასევე ერთი და იგივე ტერმინი *պատման*

¹ ამ წილხვედრობაზე ხაზგასმა სახეზეა ყველა იდრეულ ტექსტში: *მეზერდელი რედაქცია*: „ჯუარს აცუეს და სამოსელსა მისსა ზედა წილ-ითხინეს. და წილით პხუდა ჩრდილოთა, მცხეთელთა, კუართი იგი უფლისა იესუმისი“ (მქალბ, I, გვ. 112); *ჭელიშვილი რედაქცია*: „ჯუარს-აცუეს და სამოსელსა მისსა ზედა წილი იგდეს; და მისუდა სამოს[ე]ლი იგი ჩრდილოს, მცხეთელთა მოქალაქეთა, და მათ წარიღეს და დაპირ[ა]ლეს. და ვერვინ შემძლებ[ე]

თუმცა ერგო სვედრით, წილხედობით ანუ ყოვლისგანმჭვრეტი საღვთო განგებულებით. საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ წილისყრის (წილისგდების) ანუ, როგორც ზოგჯერ მას ეწოდება «წილის ამოსვლის» თუ «წილთ-თხევა» (სდრ. «წილთ-ითხინეს») აღსრულება ყოველთვის უკავშირდება კაცთაგან საუფლო განგების შეცნობის მიზანს (ისევე როგორც, მაგალითად, მოციქულთა წილისყრის ჟამს განცხადდა ნება უფლისა იმის შესახებ, თუ რომელ მათგანს სად უნდა ექადაგა).

კვართი შეიტკბო ანუ მიიქვა, მისმა დამ, სათნო გადმოცემაში წმინდა სიღონიად ცნობილმა, რომელიც უაღრესად გლოვობდა ჯვარცმულ უფალს (იყო „შესუარული ცრემლითა, ვითარცა სისხლითა“). და რომელმაც იერუსალიმიდან ქართლში მისი ძმის, ელიოზის' ხელით შემოძღვნილ ამ უდიდესი სიწმიდის მიღების ჟამს

არს ხილვად და ვერცა შეძრვად მისსა, ვიდრემდის არა თვთ უფალსა უნდეს“ (მქალობ, I, გვ. 112); *Sin 50*: „რაა იგი თვთ უნდა, მათ აღასრულეს: ჯუარს-აცუეს, სამოსელი მისი წილ-ითხიეს და პსუდა წილითა სამოსელი იგი ჩრდილოაელთა, (I) მცხეთელ მოქალაქეთა, და მათ წარმოადლეს და დაჰკრძალეს. და ვერ შემძლებელ არიან შეძრვად, ვიდრემდის არა თვთ უფალსა უნდეს“; *მუჰყრკელი ზედაჟიჲს*: „ხოლო სამოსელი იგი პსუდა ამას ქუეყანასა წილით და წარმოიღო ელიოზ“ (მქალობ, I, გვ. 128); *ჟღიშური ზედაჟიჲს*: „ხოლო სამოსელი იგი სუდა ქართველთა ჰურიათა, და წარმოიღო ელიოზ“ (მქალობ, I, გვ. 128); *Sin 50*: „ხოლო სამოსელი იგი სუდა ქართველთა ჰურიათა, და წარმოიღო ელიოზ“; *ჟღიშური ზედაჟიჲს*: „აღივსო სიხარულითა მეფე და მკის მოხადნა ყოველთა ჰურიათა და ჰკითხა, თუ: «ნამძღვე?» და მათ აუარეს მართ[ა]ლი და არა უარ-ყვე[ს]. და თქუეს, ვითარმედ: «აქეთ წარვიდეს ელიოზ მცხეთ[ე]ლი და ღონგინოზ კანისელი და თაღენავ და მისაელ». და კუართისა მის თქუეს წილით-ხუედრებაა ამათი, ხოლო ადგილი იგი უარ-ყვეს. მაშინ განმხიარ[უ]ლდა მირიან მეფე, რაჟამს ეუწყა, ვითარმედ პირველ მოწვეწ[უ]ლ იყო კუართი იგი ქრისტესი იერუსალიმით მცხეთად“ (მქალობ, I, გვ. 128); „არს ამ[ა]ს ქალაქსა შინა სამოს[ე]ლი ქრისტესი ვოლად ზეგარდ[ა]მო ქსოვილი, რომელი ჯუარისმცუმელთა მათ განიყვეს, და კუართი იგი ამათ ხსუედრეს, ჩრდილოსა ამ[ა]ს ქალაქსა შინა დაფარეს“ (დასახ. გამოც. გვ. 87; შდრ. აგრეთვე, 114 და 144 სქოლიოები).

1 საყურადღებოა, რომ ელიოზი იერუსალიმში ჩანს უფრო ადრეც, იოანე ნათლისმცემლის მიერ უფლის ნათლობისას. შდრ. *მუჰყრკელი ზედაჟიჲს*: „წყალსა მას იორდანისასა ზაქარიას ძისა განვიდოდეს ყოველნი ნათესავნი ისრაჴლისანი, და შენი მამის დედის ძმაა ელიოს თანავე იყო და აჰა ესერა ცაა ქუხდა და ქუეყანა იძრვოდა“ (მქალობ, I, გვ. 127); *ჟღიშური ზედაჟიჲს*:

სული განუტევა. ხაზგასასმელია, რომ სიდონიას აღსასრულს წინ უძღოდა მიცვალებამისი და მისი ძმის (ელიოზის) პატიოსანი დედისა, რომელმაც მწარედ „იკრჩხიალა“, ასე წერია შესაბამის წყაროებში, „რაჟამს, – როგორც მიუთითებს ერთი უძველესი კითხვა-მიგებითი ძეგლი, – პასენიკმან კუერიოთა პკრა სამსჭუალსა მაცხოვრისასა“¹.

ამრიგად, როდესაც უფლის ჯვარცმა და მილურსმნეა ხდებოდა, ხმოვანება „კვერისა“ მცხეთამდე გახშირდა². ეს არის უალრესად

„წყალსა მას მდინარესა იორდანესა ზაქარიამ[ს] ძისაგან ნათელ[ლ]-ილო. და განვიდოდეს ყოველნი ნათეს[ა]ენი იერუსალჴმისნი, და შენი მამის დედისა ძმამ ელიოზ თანა იყო“ (იქვე); *სმ 50*: „წყალსა მას მდინარესა იორდანესა ზაქარიამს ძისა, განვიდოდეს ყოველნი ნათესაენი იერუსალჴმისანი, და შენი მამის დედის ძმამ ელიოზ თანა იყო“. როგორც ჩანს, ელიოზი პერიოდულად ჩადიოდა იერუსალიმში.

1 შტრ. „კითხვამ: ოდეს პასენიკმან კუერიოთა პკრა სამსჭუალსა მაცხოვრისასა, სადა ვის ესმა ანუ ვინ მოკუდა? მიბაბამ: ქართლს ელიაზარისა [დედასა] ესმა და იკრჩხიალა და თქუა: „ემა თავსა ჩემსა, რომელ არა უწინვე მოვკუდ“, და მას ზედა შეისუენა“ (იხ. კ. კეკელიძე, *ეტიუდები*, VII, თბ. 1961, გვ. 230; აგრეთვე, გაზეთი „საეკლესიო სიწმინდენი“ №3, 2000 წ. გვ.2). ებევე ამავეი

2 შტრ. *მეტყველი რედაქცია*: „ხოლო დედასა მისსა, ვითარცა ესმა კმამ, ოდეს პასანიკმან ჯუარსა ზედა სამსჭუალსა დასცა კუერი მჭედლისამ იერუსალჴმს, აქა ესმა კმამ და იკრჩხიალნა მწარედ დედაკაცმან მან“ (*ქელოპ*, I, გვ. 128); *ქელოპი რედაქცია*: „ხოლო დედა[ს]სა ელიოზისსა ესმა კმამ იერუსალჴმით მცხეთად, ოდეს-იგი პასანიკმან ჯუარსა ზედა სამსჭუალსა დასცა კუერი მჭედლისამ გოლგოთას[ს]. აქა ესმა და იკრჩხიალნა დედაკაცმან“ (*ქელოპ*, I, გვ. 128); *სმ 50*: „ხოლო დედასა ელიოზისსა ესმა კმამ იერუსალჴმით მცხეთას, ოდეს პასანიკმან ჯუარსა ზედა სამსჭუალსა დასცა კუერი მჭედლისამ გოლგოთას. აქა ესმა, იკრჩხიალნა დედაკაცმან მან“; „ქართლის ცხოვრება“: „ხოლო რაჟამს იგი იერუსალჴმს დაპსჭუალვიდეს უფალსა, ცემასა მას კუერისასა სამსჭუალთა ზედა მყის-მებრ მასვე ჟამსა მცხეთას კმამ ესმა დედასა ელიოზისსა. ხოლო მან საშინელითა კრჩხილებითა დაიზახნა“ (*ქართლის ცხოვრება*, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც. I, თბ. 1955, გვ. 37); „ხოლო ოდეს დამსჭუალეს უფალი და პასანიკმან კუერიოთა დაპკრა სამსჭუალთა, აქა დედასა ელიოზისსა ესმა, და იკრჩხიალნა“ (იქვე, გვ. 99); „ხოლო ემა საკრველი და დიდებული სასწაული, და ჴეშმარიტი საღმრთოთა მოქმედებისა, რამეთუ დღესა მას და ჟამსა, ოდეს ჯუარს-აცუეს მეუფე უსჯულოთა მათ და მიაშხვა კუერი ლუსმარსა კელთა მათ საუფლოთა ბოროტმან მან მტარეალმან იდგილსა გოლგოთისასა, მასვე ჟამსა მიიწია ყურთა გულისათა ღეღისა ელიოზისისა მცხეთას და კმა-ყო ძლიერად აღძრულმან სულისა მიერ“ (არსენ ბერი,

მნიშვნელოვანი სულიერი მოვლენა, სრულიად განსაკუთრებული ხილვა, გამოცხადება, რითაც ქართლს ეუწყა უდიდესი საიდუმლო, რომ **ჯვარს ეცვა არა ადამიანი, არამედ სოცშესხმული ღმერთი**. ბოლო სიტყვები ელიოზის და სიდონიას დედისა ესაა იესო ქრისტეს როგორც ბუნებითი ღმერთის და ჰეშმარიტი მხსნელის **პირველი სრული აღსარება კაცობრიობის ისტორიაში**¹. საგულისხმოა, რომ ესაა პარასკევი დღე. ამ დღემ ორი დიდი ღვთისმეტყველი გამოაჩინა, რომლებიც სულიერად უთუოდ თანაშერთვიან ერთიმეორეს: ერთი – იერუსალიმში უფლის გვერდით ჯვარცმული (თუმცა, რა თქმა უნდა, არა თანამოწამე) **კეთილგონიერი ავაზაკი**, რომელიც უფლის ბუნებითი ღმერთობის მყისიერად შემცნობი,

ცხოვრება ნინოისი, *პქაღო, III, გვ.32*); „ხოლო მას ჟამსა ჯუარ-ცუმისასა, ოდეს ლუსმარსა ჰკრა კუერი მტარვალმან კელთა ზედა უფლისათა, ჟამსა მას მიიწია ყურთა ელიოზის დედისათა და კმა-ყო ძლიერად აღძრულმან სულისაგან“ (*ანონიმი, ცხოვრება ნინოისი, პქაღო, III, გვ.70*).

1 დავიმოწმებთ შესაბამის ადგილებს ადრეული (კიმენური) რედაქციებიდან (სათანადო გამოცემებზე და გვერდებზე მითითებანი იხ, წინა სქოლიოში): *მეფობის კრებული*: „იკრჩხილნა მწარედ დედაკაცმან მან და თქუა: «მშვდობით, მეფობაო პურიათაო, რამეთუ მოჰკალთ თავისა მაცხოვარი და მხსნელი და იქმნენით ამიერთგან მტერ შემოქმედისა. ვამ თავსა ჩემსა, რომელ არა წინარე მოკუედ, რომელმცა ესე არღარა სმენილ იყო, და არცა კნინ უკუანამს-რე დავრჩი, რომელმცა მეხილვა ნათელი გამობრწყინებული წარმართთა ზედა და დიდებაჲ ერისა ისრაელისაჲ». და ამას სიტყუასა ზედა შეისუენა დედაკაცმან მან, დედამან ელიოზისმან“, *ჟღიშური რედაქცია*: „იკრჩხილნა დედაკაცმან და თქუა: «მშვდობით, მეფობ[ა]ო პურიათაო, რამეთუ მოჰკალთ ღმერთი კორცითა მოსრული და მაცხოვარი, და იქმნენით[თ] მტერ შემოქმედისა. ვამ მე საწყალობელსა თავსა ჩემსა, რომელ არცა წინარე მოკუედ, რათა-მცა ვჰამ ესე არა სმენილ იყო ჩემდა, და არცა კნინ უკანარე, რომელ არა მეხილვა, და აჰა აწ გამობრწყინებად წარმართთა ზედა დიდებაჲ ისრაელისაჲ» და ამას ზედა შეისუენა დედამან ელიოზისმან“. *Sim 50*: „იკრჩხილნა დედაკაცმან მან და თქუა: «მშვდობით, მეფობაო პურიათაო, რამეთუ მოჰკალთ ღმერთი კორცითა, თჳსი მაცხოვარი, და იქმნენით მტერ შემოქმედ[ი]სა. ვამ მე საწყალობელსა თავსა ჩემსა, რომელ არცა წინარე მოკუედ, რომელ ესე-მცა ვჰამ არა სმენილ იყო, და არცა-ღა კნინ უკამს-რე, რომელ არა-მცა მეხილვა, გამობრწყინებად დიდებაჲ წარმართთა ზედა». და ამას ზედა შეისუენა დედამან ელიოზისმან“. *ქართლის ცხოვრება*: „იკრჩხილნა და თქუა: «მშვდობით, მეფობაო პურიათაო, რამეთუ მოჰკალთ თავისა თქუენისა მაცხოვარი და იქმნენით მელველ შემოქმედისა. ვაი, თავსა ჩემსა, რომელ არა წინავე მოკუედ, რათამცა არა სმენილ იყო ყურთა ჩემთა». და ამას ზედა შეისუენა“.

ღირსი ხდება სამოთხის დახშული კარის კვლავ გახსნისა¹, ხოლო მეორე – მცხეთაში ელიოზის დედა, რომელიც, უფლის ხორციელი ტკივილით სულშეძრული და ჯვარცმულისადმი თანალმობით გულგანგმირული, უფალთან თანამოწამეობის პატივით შეიმკობა და ჩვენს წინაშე წარმოდგება როგორც პირველი მარტვილი საეკლესიო მარტვილობის ისტორიაში. თითქმის იგივე შეგვიძლია ვთქვათ მისი ღვთივგანბრძნობილი ასულის, სიდონიად ცნობილი კვართისმამრქმელის შესახებ. ცხადია, დედის სიკვდილი მძიმე მწუხარებაა სიდონიასთვის, შვილისთვის, მაგრამ განუზომლად მძიმეა მისთვის მაცხოვრის ჯვარცმის ამბის გაგება. ამაზე მკვეთრი მითითებაა ზემოდამოწმებულ წყაროებში, რითაც კვლავ უდიდესი საიდუმლო ცხადდება:

მცხეთელი ებრაელები, როგორც ძველი აღთქმის მართალთა და ღვთისბანძობის საზღვარგარეთ უსთოვარი სარწმუნოებრივი ხაზის ნამდვილი (და იმემად მართაღმართი) მემკვიდრენი და მოსაყდრენი, სრულად იმეცნებენ იესო ქრისტეს ღმერთობას, აცნობიერებენ იმ სინამდვილეს, რომ სჯულის ცვალებადობა იწყება, რომ ძველი აღთქმა ახალი აღთქმით უნდა შეიცვალოს, რომ მოსულია გამომხსნელი, რომ აღესრულება საიდუმლოთა საიდუმლო – ძლევა ჯოჯოხეთისა.

ამრიგად მაცხოვრის ჯვარცმის ჟამს სწორედ მცხეთის და არა იერუსალიმის ძველი აღთქმის ეკლესია წარმოჩნდება ჭეშმარიტ მემკვიდრედ ღმრთივსულიერი (ახალი აღთქმის სრულად განმჭვრეტი)

ეს სულიერი, წინამოსწავებითი ცოდნა განაშორებს ქართლის ებრაელებს უფლის ჯვარცმელ ებრაელებთან თანაზიარებისგან და თუმცა, რჯულის წესისამებრ, იერუსალიმიდან ხმობაზე ისინი მიემგზავრებიან უფლის სამსჯავროზე, მაგრამ, დედისეული დამოძღვრა-შთაგონების კვალობაზე ელიოზი, საუფლო კვართის წილხვედრიტად მიმღები², არ თანაშეერთვის ჯვარცმელ იუდეველთა

¹ იხ. დაწვრილებით ე. ჭელიძე, *ეკლესიის მამათა სწავლება ავაშაკისა და სამოთხის შესახებ*, გვ. „თბილისის სასულიერო აკადემია და სემინარია“, 1999, № 11-12, გვ. 16-17.

² საუფლო კვართის მცხეთისადმი წილხვედრილობა, როგორც ღვთიური განგების გამოვლინება, სულიერი აზრით სავსებით საწვდომია და ამ განგებულების ძალისამებრი განმარტება ზემოთ წარმოუადგინეთ, თუმცა, მეორე მხრივ, სადღეისოდ ძნელი დასადგენია, თუ ვოფითად, ფაქტობრივად

უკეთურ ზრახვას. სწორედ ეს მხარე იქნა სათნოვნელო უფლის წინაშე, როდესაც მან იუდეველთა შორის სულიერებით გამორჩეულ ქართლის ებრაელებს, – სულით ქრისტიანებს ქართლის მიწაზე, – მიჰმადლა კვართი. აი, ამიტომ განუკუთვნებს უფალი თავის სიწმიდეს ამ ქვეყანას, თუმცა, ვამბობთ რა, რომ ქართლის ეკლესია ფლობს კვართს, ამით ქართლის ეკლესიისთვის თვისობრივ აღმატებულებას როდი წარმოვაჩენთ, არამედ – მისდამი ღვთივდაკისრებულ მსახურებით მისიას მთელი სამართლმადიდებლოს წინაშე, ვინაიდან, განიკუთვნებს რა ქართლის ეკლესია კვართს, ამით განიკუთვნებს კვართში ნაგულისხმევი საიდუმლოს სამოღვაწეო გაცხადების ვალდებულებას თავისი თავის წინაშე და მთელს დედამიწაზე, ეს საიდუმლო კი

როგორ განხორციელდა ელიოზის მიერ წლისყრით კვართის მოპოვება. საქმე ისაა, რომ უფლის კვართზე წილისყრა მოხდა მხოლოდ ოთხ „ერისაგანს“ ანუ ოთხ ჯარისკაცს შორის (შდრ. „ამრიგად, როდესაც ჯარისკაცებმა ჯვარს აცვეს იესო, აიღეს მისი სამოსლები და შექმნეს ოთხი ნაწილი, თითო ჯარისკაცს – ნაწილი. და – კვართი. თქვეს, ამრიგად, ერთიმეორეში: ნუ გავეყვით მას, არამედ ვყაროთ მასზე წილი, ვისი იქნება... ჯარისკაცებმა, ამრიგად, ეს გააკეთეს“ – Οἱ οὖν στρατιῶται ὅτε ἔσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἐκάστῳ στρατιῶτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα... Εἶπαν οὖν πρὸς ἀλλήλους, Μὴ σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ τίνος ἔσται ... Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται ταῦτα ἐποίησαν. სლავ. Вѣдѣи же, ѣгда пропѣша ѿ ѿна, прѣшаа рѣзѣ ѣгѡ ѿ сотворѣша четѣри вѣсти, коемѣждо вѣстѣи вѣсти, ѿ хѣтѣни: Рѣша же къ себѣ: не пределеми ѣгѡ, но мѣтнеми прѣвѣи ѡ нѣмъ, коимъ ѣдѣтъ. Вѣдѣи же ѣго ѣа сотворѣша; რუს. Войны же, когда распяли Иисуса, взяли одежды Его и разделили на четыре части, каждому воину по части, и хитон; ... Итак сказали друг другу: не станем раздирать его, а бросим о нем жребий, чей будет ... Так поступили воины; ლათ. milites ergo cum crucifixissent eum acceperunt vestimenta eius et fecerunt quattuor partes unicuique militi partem et – tunicam ...dixerunt ergo ad invicem non scindamus eam sed sortiamur de illa cuius ait et milites quidem haec fecerunt; აღნიშნული მუხლის პეველი ქართული თარგმან-რელაქციების შესახებ იხ. შემოთ; შდრ. აგრეთვე, წმ. იოანე ოქროპიარის კომენტარი იოან. 19.24-ზე: „საცნაურ არს ამათ სიტყუათაგან, ვითარმედ ოთხნი სადმე ერისაგანნი მთვარისანი მივიდეს მუნ ასისთავისა მის თანა“, წმ. იოანე ოქროპიარი, თარგმანებაჲ მათეს სახარებისაჲ, ღასახ. გამოც. გვ. 427). ცხადია, გასაგებია, რომ წილისყრაში გამარჯვებულ ჯარისკაცს შეეძლო სხვისდამი მიეცა (მიეყიდა) კვართი, თუმცა, ნათელია, რომ ამ „სხვისდამი“ სხენებული კვართი უკვე წილისყრით რგებული არ იქნებოდა. შემოთქმულიდან გამომდინარე, უნდა ვიფიქროთ ან ის, რომ ელიოზი ერთერთი იყო ზემოხსე-

სწორედ ერთი და მხოლო კათოლიკე მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის კვართისებრ მარადისი თვისობრივი განუყოფლობისა და განურღვევლობის ურყევი დოგმატია, რაც სწორედ ქართლის ეკლესიამ უნდა ამსახუროს ყველა თანამოძმე, თანასულიერი, ერთ ბარძიშში მყოფი ეკლესიის წინაშე, რადგან უკლებლივ ყველა მათგანის მემკვიდრეობაა ეს კვართი და არანაირად უფრო მეტად – საქართველოსი. თუ ჩვენ ეს არ გავაცნობიერეთ და გამოყოფა-განცალკევებანი შემოვიტანეთ ერთ დაურღვეველ და უწმიდეს კათოლიკე მართლმადიდებელ ეკლესიაში, მაშ, განგვირღვევია კვართი¹, დაგვიგმია ღვთივმოზარებული სიწმინდე და მაცხოვრებელი სწავლებისგან უაღრესად შორს განვდრეკილვართ, რადგან ერთი ჭეშმარიტი სულიერებაა ცათა შინა და ქვეყანასა ზედა, ერთი მწყემსი სუფევს და ერთი სამწყსო ჰგიეს, ხოლო ერთი მწყემსის წინაშე ერთმთლიანი სამწყსოს და სულიერი არევის განურღვეველ წიაღში რომელ თანასულიერ და ერთბუნება წევრსაც მიეზოძება რამ სიწმიდე, მიეზოძება იგი მის მიერ სრულიად სამწყსოს ანუ ხსენებული სიწმინდე მთელ სამწყსოსადმი განეფინება როგორც მისი

ნებულ ჯარისკაცთაგან (წილისყრაში მონაწილეობა გაგებული უნდა იყოს არა თანაზიარებად ჯვარმცმელებთან, არამედ მხოლოდ იმის გამოსატულებად, რომ ელიოზი მორჩილებით აღასრულებდა მისდამი – შესაძლოა ხილვითად – განცხადებულ საუფლო ნება-განგებას კვართის მცხეთაში გარდაუვალი მოვანებისა და, ამ მიზანდასახულობით, კვართზე წილისყრაში მისი მონაწილეობის გამართლებულობის შესახებ) ან კიდევ ის, რომ კვართი წილისყრით არ რგებია ქართლს და რომ ეს დიდი სიწმინდე ქართველმა ებრაელებმა წილისყრის გარეშე, სხვა რამ გზით მოიპოვეს. საგულისხმოა, რომ „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ არსენისეულ რედაქციაში, სადაც, ტრადიციის კვალობაზე, მცხეთისადმი კვართის წილხვდომილობა ერთაგან აღნიშნულია, ამავე დროს, აშკარა ხაზგასმას ეხედავთ იმაზე, რომ კვართი მცხეთელი ებრაელების მიერ მოპოვებულია (მოთხროვნილია) და არ წილისყრით რგებული (შდრ. „ხოლო ვითარცა აღესრულა ნებსითი იგი ვნება მაცხოვრისაჲ, და ვითარცა წერილ არს, «განიგდეს წილი სამოსელსა ზედა მისსა», რომელი-იგი იყო უკერველ, ზეით მოქსიოდ, ესე ხოლო მოითხოვა და თჳსად მოიღო ელიოზ და მის თანა დაჰკრძალა“ (დასახ. გამოც. გვ. 32). ცხადია, სხვა არის მოთხოვნით მოპოვებული და სხვა – წილისყრით რგებული (შდრ. აგრეთვე ქვემოთ: სქოლიო 144).

1 შდრ. წმ. იპოლიტე რომაელის შემოცნტირებული სიტყვები კვართის განურღვეველობის როგორც ერთი მართლმადიდებელი ეკლესიის მარადისი ერთიანობის შესახებ.

უმტკიცესად შემადგამოვნებელი და ცალკეულ ნაწილთა განურღვევლად ერთმყოფელი. ამ შემთხვევაში, თუ სიწმიდეთა ფლობაზე ვსაუბრობთ, ჩვენ, ნაცვლად სიამაყისა და ამპარტავნებისა, საცესებით საპირისპიროდ, გაცილებით უფრო ტვირთდამძიმებულნი და, ყოფითად რომ ვთქვათ, შეფიქრიანებულნი უნდა ვიყოთ, რადგან ოდენ სამსახურებლად, სამოღვაწეოდ განეგო ჩვენთვის ეს წმინდა ტვირთი, სიწმიდეს კი რაოდენი კრძალვა სჭირდება? პიროვნება, რომელსაც სახლში წმიდა ხატი მოუვანებია, გაცილებით მოკრძალებულია, ყოფითად გაცილებით ნაკლებ თავისუფალია, გაცილებით შემოზღუდვილია საღვთო შემოზღუდვით, რადგან პატივად რგებული სიწმინდე სულიერ ტვირთად საზიდა მისგან; უკეთუ ეს ტვირთი ღირსეულად იქნება ნაზიდი, მომუშაებელი ღვაწლი მის მზიდველს განაღმრთობს, მაგრამ, ამავე დროს, შედრკომაც, მომედგრებაც, დაბრკოლებაც, საცთურიც გვერდითაა, და თუკი სიწმინდის ღირსეულად ტარება ამ სიწმინდის მფლობელმა ვერ შეძლო, «ტაძრისმკრეხველად» შეირაცხება. ვისაც მეტი მიეცემა, მეტი მოეთხოვება. შესაბამისად, ჩვენ არათუ არ უნდა ვამაყობდეთ, თუ რამ სიწმინდენი განგვიჭვრეტია ქართლის წიაღში, პირიქით, ძალიან დამძიმებულნი უნდა ვიყოთ, ძალიან დაფიქრებულნი, – ვიტვირთებთ კი ყოველივე ამას? პიროვნება, რომელსაც ასპარეზობაზე მძლეობა სწადია, დიდი სიმძიმის აწევას ცდილობს, მაგრამ ვიდრე სიმძიმეს ასწევდეს, ოდნავადაც ვერ იამპარტავენებს, პირიქით, ძალიან შეფიქრიანებულია, ასწევს კი ამ სიმძიმეს? ხომ არ იქნება ისე, რომ შეარცხვენს მას მტერი და უძლურად და უსუსურად გამოაჩინებს?

აი, ამგვარი განცდა მართებს ყველა ჭეშმარიტ ქრისტიანს, ამ შემთხვევაში ქართველ ქრისტიანს, იმ სიწმინდეთა ჭვრეტისას, რაც ჭეშმარიტად ჰგიეს საქართველოში, ქართლის მიწაზე. არა რაიმეთი ამპარტავენება, არამედ პირუკუ, – გაცილებით თავმდაბლობა იმიტომ, რომ თავმდაბლობაა ერთადერთი ძალა, რაც ადამიანს სიწმინდის ზიდვას შეაძლებინებს; ხოლო მოშვებულობა, თავისუფლება, რაღაცით, თითქოსდა უკვე მოპოვებულობით, გაამპარტავენება წამსვე დაცემას გულისხმობს, წამსვე იმ მძიმე ტვირთის ქვეშ მთლიანად და სულიერად მოდრეკასა და მოუძლურებას მოასწავებს, რაც დაღუპვის ტოლფასი შეიძლება გახდეს. მხოლოდ მაშინ შეგვიძლია შევება ვიგრძნოთ, რაწამს ეს ტვირთი ჩვენს ბეჭებს ასცილდება, ანუ, თუ შევიძლებთ, რომ ღირსეულად მოვიღვაწოთ სიწმინდენი, სულიერი აღმასვლის იმ

კიბეზე აღვალთ, რომლის თავიც უფალია, ანუ უფალია გვირგვინი ამ კიბისა, და ბოლო საფეხურს რაწამს ავცდებით, უფალი ამ სიმძიმეს, ჩვენგან ასოვნად ტვირთულს და ნაზიდს, ჩვენი მხრებიდან მიიღებს და მხოლოდ სასუფეველში, ჩვენთვის დაკისრებული მოვალეობის ღირსეულად აღსრულების შემდეგ, ვიგრძნობთ შვებას, ვიგრძნობთ იმ განსაკუთრებულ სულიერ სიხარულს, რომლეს შესახებაც წმ. ანტონი დიდი ამბობს: „მსგავსი მსგავსით განიხარებს“¹. მაშ, სასუფეველის შვილი სასუფეველით იხარებს, თუ იგი ჭეშმარიტად დაიმკვიდრებს ანთუ ჭეშმარიტად დაიკარგებს სასუფეველს და ზეციური სუფევის ნაწილი გახდება.

აი, ასე უნდა ვხედავდეთ ჩვენ სიწმინდეებს და როცა ხაზს ვუსვამთ, რომ მცხეთაში არსებობს უდიდესი სიწმინდე და ეს სიწმინდე ქართლს საზეპურო ქვეყნად ცხოველყოფს, ცხოველყოფს სწორედ იმ ნიშნით, რომ უფალი მას გამოირჩევს უდიდესი ტვირთის, **ადგილობრივ მწირობათა მომღვაწელები მართლმადიდებელი ეკლესიების ერთმყოფელი ღვაწლის საზიდად.**

ნათელია, რომ თვით კვართის ბოძება თავისთავად ნიშნავს სულიერ ასოვნებას, ჭეშმარიტების მიღებისა და დაცვისთვის განმზადებულობას ქართველი ერისას (ამ ჟამისათვის ქართველი ებრაელებიც ქართველი ერის ნაწილია), ვინაიდან მომედგრებულსა და მოუძღვრებულს ეს სიწმინდე არ მიეცემოდა, და ამ ასოვნებაში, უპირველესად, სწორედ **თავმდაბლობა** განიჭვრიტება, ვინაიდან **კვართი სიმბოლოა თავმდაბლობისაც**, როგორც ამას მკაფიოდ აღნიშნავს წმ. იოანე ოქროპირი². ქართლის მკვიდრთ რომ მაშინაც

1 84-ე შეგონება, *იხ. სათნოებათმოყვარეობა, I, თბ. 2006, გვ. 28.*

2 დიდი მოძღვარი ნივთიერი დამზადებულობის კუთხითაც განიხილავს საუფლო კვართს და აღნიშნავს: „ზოგიერთები კი ამბობენ, რომ მახარებელი კვართის თვით სახეს მაუწყებლობს, რამეთუ ვინაიდან პალესტინაში ორ ძონძს შეაერთებენ და ასე ქსოვენ სამოსლებს, ცხადყოფს რა იოანე, რომ ამგვარი იყო კვართი, ამბობს: «**ზევიდან მოქსოვილი**», ამის თქმით კი, ვფიქრობ, მოასწავებს [უფლის] სამოსელთა სიმდარეს და იმას, რომ ისევე როგორც ყველა სხვა მხრივ, ასევე შესამოსლის მხრივაც უბრალოებას იცავდა იგი“ (*In Ioanem, PG. 59, col. 461: Τινὲς δὲ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ χιτῶνισκου φασι τὸν εὐαγγελιστὴν ἰστορεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ δύνo ράκτῃ συμβάλλοντες, οὕτως ὑφαίνουσιν τὰ ἱμάτια, δηλῶν ὁ Ἰωάννης, ὅτι τοιοῦτος ἦν ὁ χιτῶνισκος, φησὶν, Ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντός. Τοῦτο δὲ ἐμοὶ δοκεῖ λέγειν, αἰνιττόμενος τὸ εὐτελὲς τῶν ἱματίων, καὶ ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἄπασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ στολῇ τὸ λιτὸν ἐξῶκα στήμα. **წმ***

ისევე ჰქონოდა ამპარტავნება, დაუდევრობა, ამქვეყნიურისადმი განსაკუთრებული ღტოლვა, დავიწყება იმქვეყნიური სიკეთეებისა და ა. შ., როგორადაც მოძალებულია ეს ყოველივე დღეს, – და არა მარტო დღეს, საუკუნეების მანძილზე, – მაშინ მათ კვართი არ ებოდებოდათ; უფლისგან კვართის ქართლისადმი ბოძება იმგამინდელ ქართლს წარმოგვიდგენს, როგორც განმზადებულს ქრისტიანულ სათნოებათა მომუშაებისთვის. ამ სათნოებათა შორის, კვლავ აღვნიშნავთ, პირველ ხარისხად თავმდაბლობა განეწესება, რომლის შესახებაც წმ. იოანე სინელი ამბობს: „თუკი ყველა სხვა ვნების გარეშე, მხოლოდ და მარტოოდენ ამპარტავნების მიერ გადმოვარდა ეშმაკი ზეციდან, გამოსაკვლევი, ნუთუ არ არის შესაძლებელი, რომ სხვა სათნოებათა გარეშეც, მარტოოდენ სიმდბლის მიერ ავიდეთ ზეცაში?“ (ქობე, 22.12)¹.

განვაგრძოთ განსჯა.

რადგან ელიოზისგან სიდონიამდე მოღვწილი კვართი ამ ქალწულმა შეიტკბო, როგორც აღვნიშნეთ, და რადგან სამი ძლიერი გრძნობა ტალღისებრ ეხეთქებოდა მის გულს, პირველ რიგში ყველაზე მძიმე, – უფლის მოკვდინება კაცთაგან, შემდეგ, ძვირფასი დედის მყისიერი აღსრულება და მესამე – უკვე არა ტკივილისა, არამედ სიხარულისმიერი –, კვართის მიღების ღირსქმნილობა, იმ კვართისა, რომელსაც ამავე „ქართლის ცხოვრებაში“ ასეთი ეპითეტი აქვს: „უსასურველესი ყოველთა სასურველთა“; დიახ, ესაა კვართი, – ყველაზე სასურველზე, ყველაზე საწაღელზე, ყველაზე ძვირფასზე უძვირფასესი. ამ სამმა გრძნობამ განაშორა ამა ყოფას სიდონია, რომელიც აღესრულა და დაიმარხა კვართთან ერთად. სად დაიმარხა ცნობილია, თუმცა თავად კვართი დაფარულია კაცთა თვალთათვის,

ექვთიმე ათონელისეული თარგმანი: „და კუალად ვიეთნიმე იტყვან, ვითარმედ სახესა მასცა სამოსლისასა მოასწავებს მახარებელი, რამეთუ პალესტინეს ორთა სამოსელთა შეაერთებენ და მოჰქსოვენ ერთად და და შეიქმან მას კუართად და უწოდენ მას «ზეით-მოქსთილად» და თქუა იგი მახარებელმან, რაათამცა მოასწავა უნდოებაჲ იგი მისი, რამეთუ ეგევითარი-იგი კუართი უნდოა არს, რომელი-იგი სახლ იყო პირველთქუმულისა მის სიტყვსაჲ, რომელ ვთქუთ ამისთჳს «ზეით-მოქსოვილისა»“, წმ. იოანე ოქრობირი, განმარტება იოანეს სახარებისა, თარგმანი წმ. ექვთიმე მთაწმიდელისა, ნაწილი II, თბ. 1993, გვ. 309).

1 იხ. გვ. „თბილისის სასულიერო აკადემია და სემინარია“, 1999, № 1(2), გვ. 8.

მიიტომ, რომ საუფლო სიწმინდენი, წმიდა რელიქვიები ადამიანური გონებისთვის მიუწვდომლად მოგზაურობენ, მათ სხვა გეზი აქვთ, სხვა თავგადასავალი, მხოლოდ უფლის ნებით შეიძლება გამოცხადდეს რომელიმე მათგანი, მაგრამ არა – კაცობრივი ძიებებით, გათხრებითა და არქეოლოგიური სამუშაოებით. თუკი უფალი ინებებს, გამოვლინდება კვართი, თუკი უფალი ინებებს, გამოვლინდება ელიას ხალენის სამყოფელი, მაგრამ უფლის ნება, ამ შემთხვევაში რაც არის, ეს „მოქცევაჲ ქართლისაჲში“ გაცხადებულია, რომ ეს მოხდება მხოლოდ მეორედ მოსვლის ჟამს. ამიტომ, მთელი ის ისტორიები, საუკუნეთა მანძილზე შეთხზულნი კვართის აქა და აქ მყოფობისა, იქა და იქ გაჩუქებისა, რუსეთსა თუ სხვა ქვეყანაში, აბსოლუტურად უნიადაგოა, პალუცინაციურია, სოფლიურია, იმიტომ, რომ კვართი, დაფლული მცხეთაში, ადგილობითი მყოფობის აზრით მიუწვდომელია ადამიანის გონებისათვის და ვერანაირი ძალისხმევით ეს ადგილი ზედმიწევნით ვერ დადგინდება, თუ არა უფლისგან გამოჩინების წყალობით, რაც მხოლოდ მეორედ მოსვლის ჟამს აღსრულდება.

ამრიგად, კვართი თავის კათოლიკე (მთელი კაცობრიობისა და მთელი სოფლისთვის განკუთვნილ) მწირობას, თავის ღვთივგანგებულ მსხემურ მღვდელმოქმედებას, ხორციელ თვალთაგან სრულიად უხილავად¹, აღასრულებს საკუთრივ

¹ შტრ. *ჟღიშნუი რეაქცია*: „მიხუდა სამოს[ე]ლი იგი ჩრდილოს, მცხეთელთა მოქალაქეთა, და მათ წარიღეს და დაჰკრძალეს. და გერვინ შემძლებ[ე] არს ხილვად და ვერცა შეძრვად მისსა, ვიდრემდის არა თუ უფალსა უნდეს“ (მქალობ, I, გვ. 112); *Sin 50*: „პხუდა წილითა სამოსელი იგი ჩრდილოდელთა, (I) მცხეთელ მოქალაქეთა, და მათ წარმოღეს და დაჰკრძალეს. და ვერ შემძლებელ არიან შეძრვად, ვიდრემდის არა თუ უფალსა უნდეს“; *ჟღიშნუი რეაქცია*: „უბამი მისი მერმე არს, ოდეს გამოჩნდეს დიდებით ქუეყანასა ზედა“ (მქალობ, I, გვ. 87); *მეფერდელი რეაქცია*: „ხოლო ელიოზ დაჰმარხა დაჲ იგი თჳსი, და კელთა მისთა აქუნდა სამოსელი იგი. და არს ადგილი იგი, რომელი ღმერთმან იცის, და იცის დედამან ჩემმან ნინო და არა იტყვს, რამეთუ არა ჯერ-არს სიტყუად აწ. არამედ ესე ხოლო კმა-იყავნ ნინოჲს მოწაფეთათჳს და ქრისტეს მორწმუნეთა, რამეთუ მახლობელ არს ადგილი იგი ნაძუსა მის ლიბანით მოსრულსა და მცხეთას დანერგულსა“ (მქალობ, I, გვ. 129); *ჟღიშნუი რეაქცია*: „და ელიოზ დაჰმარხა დაჲ თჳსი, და კელთა აქუს სამოსელი იგი, და არს ადგილი იგი, რომელი ღმერთმან იცის, და იცის დედამ[ან] ჩემმან-ცა და არა იტყვს, რამეთუ არა ჯერ-არს აწ კაციოთა სიტყუად, არამედ ესე ოდენ თქუს: კმა-იყავნ ნინო[ის] მოწაფეთა ქრისტეს მორწმუნეთათჳს, რამეთუ მახლობელ არს ადგილი იგი ნაძუსა მას ლიბანით მოღებულსა და მცხეთას აღმაღლებულსა“ (მქალობ, I, გვ. 129); *სინური რეაქცია*: „და ელიოზ

ქართლში, მცხეთაში, რაც ქართლის მართლმადიდებელი ეკლესიის (უკეთ, ქართლში მოღვაწე მხოლო მართლმადიდებელი ეკლესიის) კათოლიკეობის ანუ საყოველთაოობის ნათელი დასტურია.

მაგრამ რამდენადაც კვართის, როგორც საუფლო სიწმინდის, ნივთიერი მყოფობა ყოვლითურთ დაფარულია, იმდენადვე, პირუკუ, ყოვლითურთ გაცხადებულია მისი სულიერი სამყოფელი. ესაა ღვთის

დამპარხა და თუისი და კელთა აქუს სამოსელი იგი, და არს ადგილი იგი, რომელი ღმერთთან აცის, და აცის დედამან-ცა ჩემმან და არა მტყუის, რამეთუ არა ჯერ-არს აწ კაცთა სიტყუად, არამედ ესე ოდენ კმა-ყუენ ნინოის მოწაფეთათუის და ქრისტეს მორწმუნეთათკ, რამეთუ მახლობელ არს ადგილი იგი ნაძუსა მას ლიბანით მოღებულსა და მცხეთას ამაღლებულსა“; სინური რედაქცია: „და აწ ესე სამოსელი იესუმს[ი] აქა შინა არს უთქუმელად სიტყუითა, ვიდრე ჟამამდე მისა, რამეთუ მრავალგზის მაბირა დედამან ჩემმან ნინო მამისა ჩემისა მიმართ, რათა-მცა გამოვსწლილე ადგილი იგი სამოსლისა მის ჭეშმარიტად, ხოლო მან გულითად ესე ოდენ დადგა ჩემ თანა და თქუა: «არს ადგილი იგი სამარხუი (I) მისი, ადგილი, რომელსა ენანი კაცთანი არა დადუმდენ გალობად ღმრთისა მიმართ მას ზედა. არს ადგილი იგი, ვითარცა ადგილი მაკუბისი (I) კიბედ ხილული ზეცად აღწევნულად მიერ[ი]თგან უკუნისამდე, დიდება მოუკლებელად მარადის“; ჭელიშური რედაქცია: „და აწ ესე სამოს[ე]ლი იესუმს აქა არს უთქუმ[ე]ლად ვიდრე ჟამამდე მისსა, რამეთუ მრ[ა]ვალგზის მაშრომა დედამან ჩემმან ნინო მამისა ჩემისა მიმართ, რათამცა გამოვსწლილე ადგილი იგი სამოსლისა მის ჭეშმარიტად, ხოლო მან გულითად ესე ოდენ დადგა ჩუენ თანა: «არს ადგილი იგი წმიდა სამარხოა მისი, რომელსა ზედა ენანი ანგელოზთა და კაცთანი არა დადუმდენ გ[ა]ლობად ღმრთისა მიმართ, მას ზედა ხოლო არს ადგილი იგი, ვითარცა ადგ[ი]ლი იგი იაკობის[ი] კიბედ ხილული ზეცად მიმართ აღწევნულად ამიერითგან უკუნისამდე, ამენ“ (იქვე, I, გვ. 130); შატბერდული რედაქცია: „რამეთუ მრავალგზის მაბირა მე დედამან ჩემმან ნინო მამისა ჩემისა მიმართ, რათა გამოვსწულილო ადგილი იგი სამოსლისა მის გულითად. ხოლო მან ესთენ დადგა ნაწილი ჩემ თანა და მრქუა: «აქა არს-ო ადგილი სამარხეოა მისი-ო, რომელსა ენანი კაცთანი არა დადუმნენ გალობად ღმრთისა მიმართ, მას ზედა არს ადგილი იგი, ვითარცა ადგილი იაკობისი, კიბედ ხილული და ზეცად აღწევნული ამიერითგან და უკუნისამდე, დიდება და ქება მოუკლებელ“ (მქალობ, I, გვ. 130; როგორც ვხედავთ, შატბერდულ რედაქციაში არ არის სინურ-ჭელიშურის დასაწყისი სიტყვები, სადაც საზგანსულო მითითებაა საკუთრივ „იესუმს სამოსელზე“. ამ მითითების გარეშე, წინარე აბზაციდან გამოშლინარე, შატბერდული ტექსტი იმ აზრს აყალიბებს, რომ საუბარი ეხება არა მაცხოვრის კვართს, არამედ ელიას ხაღვენს. თუ ამ შემთხვევაში შატბერდული ტექსტია რედაქტირებული, მაშინ ამ რედაქტირების მიზანი უნდა ყოფილიყო აღნიშნულ ციტატაში გადმოცემული აზრის შეთანხმება ადრე ნაუწყებთან იმის შესახებ, რომ კვართის ადგილი „იცის დედამან ჩემმან ნინო“).

წმინდა მართლმადიდებელი ეკლესია და უცთომელი საეკლესიო სწავლება როგორც ქრისტიანთა საზეპურო ანუ რჩეული, საღვთო ერის განუყოფელი და ერთმყოფელი ნათლისღებითი ანუ ზეგარდმო აღმოშობილობა და ქრისტეშემოსილობა (იესოშემოსილობა). ამ სწავლებას მხოლოდ წმ. კვიპრიანე კართაგენელი როდი გვაუწყებს. ნათელია, რომ კვართის სულიერი იგივეობა კათოლიკე ეკლესიასთან დოგმატური სწავლებაა. საგულისხმოა, რომ, სსენებული სწავლების საფუძველზე, წმ. გრიგოლ ნოსელთან თავს იჩენს გამოთქმა „ეკლესიის განურღვეველი კვართი“. მოძღვარი მწვალებლობათა განხილვისას დასძენს:

„უნდა იცოდეთ რომელთაგან გამოვირღვევით (ე. ი. ვიმიჯნებით, ე. ჭ.) და რომელთა მიმართ მარადყამს მივიკერებით, ვინაიდან ერესიგან გამოვიყოფით და დღეყოველ კეთილმსახურებას შთავეკერებით, ვხედავთ რა განურღვეველს ეკლესიის კვართს სწორედ მაშინ, როდესაც იგი (ეკლესია, ე. ჭ.) განერღვევა¹ ერესთან ზიარებას“ (In ecclesiasten, VII: οἷδατε γὰρ τίνων ἀπορρηγνύμεθα καὶ τίσιν ἂν προσηπτόμεθα· τῆς γὰρ αἰρέσεως ἀποσχιζόμενοι τῇ εὐσεβείᾳ διὰ παντὸς ἐνραπτόμεθα, τότε ἄρρηκτον βλέποντες τὸν τῆς ἐκκλησίας χιτῶνα, ὅταν ἀπορραγῇ τῆς πρὸς τὴν αἵρεσιν κοινωνίας²).

წმ. გრიგოლ ნოსელი სხვა ადგილს მკაფიოდ მიუთითებს იმასაც, რომ „განურღვეველი კვართი“ სწორედ ერთეკლესიობის, ერთმთლიანი საეკლესიო მოძღვრების, ქრისტიანობის სახეა:

„იმათ, რომლებიც მეტისმეტად მესიბრძნეობენ, რა მოსაწონი საბაბი უნდა პქონდეთ ქიშპობისა, განაპობენ რა განურღვეველ კვართს და პავლესა და კეფასადმი³ ანაწილებენ უფლის სახელს?“ (შლრ. οἱ τὰ περισσὰ σοφίζόμενοι ποίαν τοῦ πολεμεῖν εὐπρόσωπον ἔχουσιν ἀφορμὴν, σχίζοντες τὸν χιτῶνα τὸν ἄρρηκτον καὶ πρὸς Παῦλον καὶ Κηφᾶν τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου καταμερίζοντες)⁴.

1 ე. ი. განეშორება, გაემიჯნება.

2 Gr. Nyss. Op. V, ed. J. Mc Donough, P. Alexander, Leiden, 1962, p. 408-409.

3 შლრ. I კორ. 1.12, D: „ვიტყვ ამას, რამეთუ კაცად-კაცადი თქუენი იტყვს, ვითარმედ: მე პავლესი ვარ, ხოლო მე აპოლომასი ვარ, ხოლო მე კეფასი ვარ, ხოლო მე – ქრისტესი. გან-მე-ყოფილ არსა ქრისტე? ანუ პავლე ჯუარს-იცუა თქუენთს? ანუ სახელისა მიმართ პავლესისა ნათელ-იღეთა?“

4 შლრ. წმ. ეპიტანე კეპირელის ზემოდამოწმებული სიტყვები: „სახელი ეკლესიისა ყველამ (ყველა მოციქულმა, ე. წ.) ერთი დადო, არა თავიანთი, არამედ

კვართი ანუ ქიტონი როგორც ეკლესიის სიმბოლო, შესაბამისად სიმბოლოა, ეკლესიის თავისა ანუ თავად მაცხოვრისა, რომელსაც შეიმოსავენ სულით განახლებულნი, ზეგარდმო აღმოშობილნი, რადგან ამას ნიშნავს ნათლისღებისას ნაგალობები სიტყვები პავლე მოციქულისა: „როდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ-გვლებიეს, ქრისტე შეგვმოსიეს“ (გალ. 3.27¹). ნათელღებულნი სწორედ ქრისტეშემოსილნი, იგივე იესოშემოსილნი ანუ კვართშემოსილნი არიან. წმ. გრიგოლ ნოსელი განმარტავს:

„**ხოვრცის**“ თქმით **«ძველ ადამიანს»** ვამბობ, რის განძარცვასა და განშორებასაც² უბრძანებს საღვთო მოციქული იმათ, რომლებიც განიგულებენ სულისმიერ სვლათა ბიწის განზანვას **სიტყვის ემბაზით**. ამრიგად, ვინც განიძარცვა ძველი ადამიანი და აღიძარცვა საბურველი გულისა, სიტყვას გაუხსნა მან შესასვლელი, ხოლო სიტყვა, შიგნით შესული, თავის სამოსლად იხდის სულს, თანახმად მოციქულის განმარტებისა, რომელიც უბრძანებს ძველი ადამიანის ძონძისებრი³

– უფლისა მათისა იესო ქრისტესი, ... რაც არის მხოლო კათოლიკე ეკლესია, არარა სხვა სახელის მქონე, თუ არა ქრისტესი“ (შტრ. Haer 2.174.11-14: ὁνομα τῆς ἐκκλησίας οἱ πάντες ἔν ἐπέθεντο, οὐχ ἑαυτῶν ἀλλὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥπερ ἔστιν ἡ μόνη καθολικὴ ἐκκλησία, οὐκ ἄλλο τι ἔχουσα <ὄνομα> ἀλλὰ Χριστοῦ).

1 შტრ. ულაბნოს მრავალთავე (თბ. 1994), გვ. 53.

2 სიტყვ. „გადაღებას“ (ἀποθνήσκειν); შტრ. ეფეს. 4.22-24, CD: „განიშორეთ (ἀποθνήσκειν) თქვენგან პირველისა მისებრ სღვისა თქუენისა ძუელი იგი კაცი, განსრწნილი გულის თქუმისა მისებრ მის საცთურისა, და განახლდებოდეთ თქვენ სულითა მით გონებისა თქუენისადათა და შეიმოსეთ ახალი იგი კაცი, ღმრთისა მიერ [ბერძნ. „ღვთისამებრ“] დაბადებული სიმაღლითა და სიწმიდითა ჴეშმარიტებისადათა“ (შტრ. ἀποθνήσκειν ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἑνθρῶπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἑνθρῶπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας).

3 „ძონძისებრი“ – შტრ. ῥακῶδες (ბერძნული ῥაკὼς ითარგმნებოდა როგორც „ძონძი“. იხ. ეს. 64.6, OJ: „ვიქმენით არაწმიდა ჩუენ ყოველნი, ვითარცა ძონძი დედაკაცისა წილანისაა“, G: „ვიქმენით, ვითარცა არაწმიდანი, ჩუენ ყოველნი და ვითარცა ძონძი დაშტანისაა“ – ἐγενήθημεν ὡς ἀκάθαρτοι πάντες ἡμεῖς, ὡς ῥάκως ἀποκαθημένους; ესთ. 4.17, O: „მძაგს იგი, ვითარცა ძონძი გარეშე მჯდომელისაა“ – βδελύσσομαι αὐτὸ ὡς ῥάκως καταμύων).

შესამოსლის განმძარცველს, რომ შეიმოსოს მან ახალი კვართი, ღვთისამებრ ქმნილი¹ სიწმიდესა და სამართლიანობაში, ხოლო «შესამოსლად» ამბობს იგი იესოს², სძლის აღსარება კი, – რომ კვლავ აღარ განიკუთვნებს იგი განგდებულ კვართს³, არამედ იკმარებს ერთ კვართს, თანახმად მოწაფეებისადმი მიცემული რჯულისა, რაც შეიმოსა მან (სძალმა, ე. წ.), განახლებულმა ზეგარდმო შობით, – ამტკიცებს უფლის სიტყვას, მამცნებელს იმათ მიმართ, რომლებიც ერთგზის უკვე შეიმკვნენ საღვთო სამოსლით, რომ მეტად აღარ შეიმოსონ მათ კვართი ცოდვისა, არცთუ ორი კვართი ჰქონდეთ, არამედ – მარტოოდენ ერთი, რათა არ იყო ერთის სამოსლად ორი ურთიერთმოქიშპე კვართი, ვინაიდან რა ზიარება აქვს წყევლიადის სამოსელს ნათლისსახოვანთან და უნივთოსთან? თუმცა არა მხოლოდ იმას ამბობს რჯული, უჯეროაო ორი კვართის ქონა, არამედ იმასაც, რომ არ შეიძლება ახალი ქსოვილის დაკერება ძველ სამოსელზე, რათა უარესი არ გახდეს უშვერება ამგვარად შემოსილისა ანდა არ მოხდეს ისე, რომ შენარჩუნდეს ჩანაყერი, ძველს კი შეემთხვევს უფრო ხენეში და ძნელადსაკურნებელი განრღვევა, «რადგან, – ამბობს, – აიღებს ახალი შენაგესები ძველისას და უარესი ნარღვევი

1 შლრ. ეფეს. 4.24: „შეიმოსეთ ახალი ადამიანი, ღვთისამებრ დაბადებული ჭეშმარიტების სიმართლესა და სიწმინდეში“ (შლრ. სლავ. *вънѣмѣти новѣмѣчѣстїи и въ истинѣ*, *созданнаго по бг҃у въ правдѣхъ и въ преподѣлїи истинны*; ლათ. *induite novum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis*; ინგლ. *that ye put on the new man, which after God is created in righteousness and true holiness*; რუს. *облечѣся в новаго человека, созданнаго по Бѣгу, в праведности и святости истинны*).

2 შლრ. რომ. 13.14: „შეიმოსეთ უფალი იესუ ქრისტე“.

3 ე. ი. ძველ ადამიანს.

4 შლრ. მკე. 6.9, 'L: „ნუცა შემოსად ორი სამოსელი [=კვართი, ქიტონი]“ – *μη ἐνδύσασθαι δύο χιτῶνας*. შლრ. მთ. 10.10; ლკ. 3.11; 9.3.

5 შლრ. II კორ. 6.14: „რამ ზიარებაა არს ნათლისა და ბნელისა?“.

6 შლრ. ლკ. 5. 36, 'L: „არავინ სადგმელი სამოსლისა ახლისა დაადგის სამოსელსა ძუელსა, რამათა არა ახალიცა იგი განაბოს; და ძუელსა მას ვერ შეჰგავს სადგმელი ახლისა სამოსლისა“. მთ. 9.16, 'L: „არავინ დაადგის სადგმელი უმურკნველი სამოსელსა ძუელსა, რამეთუ აღიღის საეცება სამოსლისა მისგან, და უფროსი განხეთქილება იქმნის“.

7 ე. ი. აიყოლებს, აიკრავს.

გახდება»¹, ისე რომ მისგან გამომჩნდება სასირცხვილონი. ამიტომ ამბობს: «განვიძარცვე ჩემი კვართი; როგორ შევიმოსავ მას?»² რადგან ვინ იქნებოდა, ვინც იხილავდა თავის ირგვლივ³ უფლის მზისსახოვან კვართს, სიწმინდისა და უკვდავების მიერ ნაქსოვს, როგორიც მან (უფალმა) ფერიცვალების ჟამს აჩვენა მთაზე, შემდეგ კი უგვანი და ძონძისებრი სამოსლის თავის თავზე შემოცმას შეიწყნარებდა?“ (*Commentarius in Canticum Canticorum, Or. XI*).

1 შლრ. შრკ. 6.9, 'L: „არა ვინ სადგმელი ახალი დაადგის სამოსელსა ძუელსა, უკუეთუ არა, მოაპის მისგან ცოცხალიცა იგი, ახალმან მან ძუელისაჲ მის, და უძჳესად განიბის“

2 შლრ. ქებ. 5.3, O, 'L: „განვიძარცუე სამოსელი ჩემი, ვითარ-მე შევიმოსო იგი?“

3 ე. ი. შემოცმულად.

Gregorii Nysseni Opera, vol. VI, In canticum Canticorum, ed. H. Langerbeck, Leiden, 1960, p. 328-329 (შლრ. σάρκα δὲ εἰπὼν τὸν παλαιὸν λέγων ἄνθρωπον, ὃν ἐκδύσασθαι τε καὶ ἀποθέσθαι κελεύει ὁ θεὸς ἀπόστολος τοὺς μέλλοντας τῷ λουτρῷ τοῦ λόγου τὸν ῥύπον τῶν βάσεων τῆς ψυχῆς ἀποκλῦζεσθαι. οὐκοῦν ὁ τὸν παλαιὸν ἀπεκδυσάμενος ἄνθρωπον καὶ περιελὼν τῆς καρδίας τὸ κάλυμμα, ἤνοιξε τῷ λόγῳ τὴν εἴσοδον, ὃν ἐντὸς γενόμενον ἔνδυμα ποιεῖται ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου ὑφήγησιν, ὃς κελεύει τὸν ἐκδυσάμενον τὴν ῥακῶδη τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου περιβολῆν· Ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν χιτῶνα τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· Ἰησοῦν δὲ λέγει εἶναι τὸ ἔνδυμα. ἡ δὲ ὁμολογία τῆς νύμφης τοῦ μηκέτι τὸν ἀποβληθέντα χιτῶνα πάλιν ἀναλαμβάνειν, ἀλλ' ἄρκεῖσθαι τῷ ἐν χιτῶνι κατὰ τὸν δοθέντα τοῖς μαθηταῖς νόμον, ὃν διὰ τῆς ὄντως γεννήσεως ἀνακαινισθεῖσα μετεμφίσατο, βεβαίῳ τοῦ κυρίου τὸν λόγον τὸν κελεύοντα τοὺς ἅπας τῷ θεῷ κοσμηθέντας ἔνδυματι μηκέτι ἐπενδύσασθαι τὸν τῆς ἁμαρτίας χιτῶνα, μηδὲ δύο χιτῶνας ἔχειν, ἀλλὰ τὸν ἕνα μόνον, ἵνα μὴ δύο περὶ τὸν αὐτὸν ὥσιν οἱ ἀσύμβατοι πρὸς ἀλλήλους χιτῶνες. τίς γὰρ κοινωνία τῷ σκοτεινῷ ἔνδυματι πρὸς τὸ φωτοειδές τε καὶ ὕψλον; οὐ μόνον δὲ τοῦτο φησιν ὁ νόμος τὸ μὴ δεῖν δύο χιτῶνας ἔχειν, ἀλλὰ μηδὲ ἐπιρράπτειν τὸ καινὸν ὕφασμα τῷ παλαιῷ ἱματίῳ, ἵνα μὴ χεῖρων γένηται ἡ ἀσχημοσύνη τοῦ τὸ τοιοῦτον περιβαλλομένου μήτε τοῦ ἐνραφέντος μείναντος καὶ τοῦ παλαιοῦ χεῖρον τὸ σχίσμα παθόντος καὶ δυσθεράπευτον· Αἶρει γάρ, φησί, τὸ πλήρωμα τὸ καινὸν τοῦ παλαιοῦ καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται, ὥς δημοσιεύεσθαι δι' αὐτοῦ τὰ ἀσχήμονα. διὰ τοῦτο φησὶν Ἐξεδυσάμεν τὸν χιτῶνά μου· πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; τίς γὰρ ἂν βλέπων περὶ ἑαυτὸν τὸν ἡλιοειδῆ τοῦ κυρίου χιτῶνα τὸν διὰ καθαρότητος καὶ ἀφθαρσίας ἱστουργηθέντα, οἷον ἐπὶ τῆς <ἐκ> τοῦ ὕρου μεταμορφώσεως ἔδειξεν, εἶτα καταδέχεται τὸ πτωχόν τε καὶ ῥακῶδες ἱμάτιον ἑαυτῷ περιθεῖναι;).

კვართის სულიერი იგივეობა კათოლიკე ეკლესიასთან და ეკლესიის თავთან ანუ თავად მაცხოვართან უმკაფიოესადაა ნაუწყები წმ. იოანე ოქროპირის მიერ, რომელიც მკვეთრად უსვამს ხაზს საუფლო კვართის გონებაშიუწვდომელ საიდუმლოში ქრისტესეული ორბუნებოვნების იგავურ დატეხნილობას:

„ხოლო შენ განმიჭვრიტე წინასწარმეტყველების ზედმიწევნითობა, რადგან არა მხოლოდ ის თქვა წინასწარმეტყველმა, რაც დაინაწილეს [ერისაგანთა], არამედ ისიც, რაც ვერ დაინაწილეს. ამრიგად, გაიყვეს მათ ისინი (გარესამოსელნი, ე. წ.), კვართი კი არ გაუყვიათ, არამედ წილისყრას მიიანდეს ეს საქმე. ხოლო «ზევიდან ნაქსოვი» უბრალოდ როდი დაერთვის, არამედ როგორც ერთნი ამბობენ ამით ალგორია ცხადდება, რომ არათუ ლიტონად ადამიანი იყო ჯვარცმული, არამედ ღმრთეებაც ჰქონდა მას «ზევიდან»“ (ბერძნ. Σὺ δὲ μοι σκόπει προφητείας ἀκριβείαν. Οὐ γὰρ ὅ τι ἐμερίσαντο μόνον, ἀλλ' ὅ τι καὶ οὐκ ἐμερίσαντο εἶπεν ὁ προφήτης. Τὰ μὲν οὖν διενείμαντο, τὸν δὲ χιτῶνα οὐ διένειμαντο, ἀλλὰ κλήρω τὸ πᾶν ἐπέτρεψαν. Τὸ δὲ, Ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφάντες, οὐχ ἄπλῶς πρὸςκειται· ἀλλ' οἱ μὲν φασι, ἀλληγορίαν δι' αὐτοῦ δηλοῦσθαι, ὅτι οὐχ ἄπλῶς ἄνωθεν ἦν ὁ σταυρούμενος, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν τὴν θεότητα εἶχε, PG. 59, col. 461).

აღვნიშნავთ, რომ კვართის საიდუმლოში დატეხნილი მოძღვრება განკაცებული ღმერთის ორბუნებოვნებისა კიდევ უფრო გამკვეთრებულია ოქროპირის ზემორე სიტყვათა ექვთიმე ათონელისეულ თარგმანში:

„ხოლო შენ გიკვრდინ წინამსწარმეტყუელისა სიბრძნით თქუმაჲ ყოვლისაჲვე, არათუ, ვითარმედ განიყვეს ოდენ, არამედ ვითარმედ წილი განიგდეს კუართსა ზედა. ხოლო სიტყუაჲ იგი, თუ «ზეით მოქსოვილ», არა ცუდად არს, არამედ ვპოვებ, თუ იგავი არს, რომელი მოასწავებს, ვითარმედ არა ლიტონი ოდენ კაცი იყო ჯუარსცუმით, არამედ ზეითცა ღმრთეებაჲ აქუნდა, რომელ-იგი ბუნებაჲ ღმრთეებისაჲ უვნებალად ეზო და განუპუთნებლად, ხოლო კორცთა ბუნებაჲან ივნო და მოიწყლა“¹ (მთავრულით წარმოდგენილი სიტყვები ეფთვიმესეული შენამატია).

იგივე სწავლება, უფრო გავრცობილად, გადმოცემულია წმ. ათანასე ალექსანდრიელის ავტორობით ცნობილ ჰომილიაში „უფლის ჯვარცმისა და ჯვრის შესახებ“:

¹ წმ. იოანე ოქროპირი, განმარტება იოანეს სახარებისა, თარგმანი წმ. ექვთიმე მთაწმიდელისა, ნაწილი II, თბ. 1993, გვ. 309.

„განიგულებდა რა ამის (ადამიანის ცხონების, ე. წ.) აღსრულებას, განიძარცვა მან სამოსელნი, რადგან მართებდა მას, სამოთხეში ადამიანის შეწყვეანს, იმ სამოსელთა განძარცვა, რომლებიც მიიღო ადამმა სამოთხიდან გამოვარდნისას¹, ვინაიდან რაჟამს სცოდა ადამმა და მოელოდა, ამის შემდეგ, მას სიკვდილი, მიიღო მან «ტყავის სამოსელნი», მკედარ ცხოველთაგან შექმნილნი და იმ კვდომადობის სიმბოლოდ მყოფნი, რაც ცოდვის შედეგად მოიწია მასზე, მაგრამ უფალმა, რომელმაც ჩვენს გამო იტვირთა ყოველივე ჩვენეული, შეიმოსა ეს სამოსელნი, რომ განეძარცვა კიდევ ისინი და, მათ სანაცვლოდ, შევემოსეთ კიდევ ჩვენ ცხოვრებითა და უხრწნელებით. ხოლო ამ სამოსელთა შემდგომ შეიმოსა მან, აგრეთვე, კვართი, რომელიც იყო «უკერველი და მთლიანად ზევიდან ნაქსოვი», რომ ამათგან მაინც შესძლებოდათ იუდეველებს რწმუნება იმისა, თუ ვინ არის და საიდან იგი, ვინც ესენი შეიმოსა, რომ არა მიწისგან, არამედ ზევიდან მომავალი იყო სიტყვა და რომ არა დანაწილებადი, არამედ დაუნაწილებელი ჰგიეს სიტყვა მამისა, და რომ, ადამიანი გახდა რა, არათუ განრღვევადი სხეული ჰქონდა – მამაკაცისა და ქალისაგანი, არამედ – მარტოოდენ ქალწულისაგანი, მოქსოვილი სულიწმინდის ხელოვანებით. ამიტომ, ჯალათები, ერთი მხრივ, სხვა სამოსლებს ანაწილებენ, რადგან დანაწილებადნი იყვნენ ისინი, ანაწილებენ კი ოთხად და, ოთხნაწილადი მსოფლიოს ცოდვის გამო, აღმოსავლეთისკენ, დასავლეთისკენ, ჩრდილოეთისა და სამხრეთისკენ განიმზერენ ეს ნაწილები, რომელთა განმჭვრეტი იოანე მასზე (უფალზე, ე. წ.), შემოსილზე, ამბობდა: «აჰა, კრავი ღვთისა, ამღები სოფლის ცოდვისა». მარტოოდენ კვართის განრღვევა ვერ შეძლეს [ჯალათებმა] მისგან მოსწავებული ნიშანდების შიშით²» (*Homilia de Passione et Cruce Domini*, PG. 28, col. 221: Μέλλων δὲ τοῦτο

1 შტრ. შესაქ. 3.21: „და უქმნ[ნ]ა უფალმან ღმერთმან ადამს და ცოლსა მისსა სამოსელნი ტყავისანი და შეჰმოსნა მათ“ (შტრ. *Leet*³¹: „და უქმნა უფალმან ღმერთმან ადამს და ცოლსა მისსა სამოსელი ხალენისაჲ [ტყავისაჲ *Leet*³¹] და შეჰმოსა მათ“; ბერძნ. Καὶ ἐποίησεν κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ γυναῖκι αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους καὶ ἐνέδυσεν αὐτοὺς. ლათ. *fecit quoque Dominus Deus Adam et uxori eius tunicas pellicias et induit eos*; სლავ. ꙗко ѿбраѣ г҃ъ е҃му ꙗ҃дѣмъ и жєнѣ е҃гѡ рѣзъ кѡжаы, и ѡдеи е҃ ѣхъ; სომხ. Եւ արար տէր աստուածս արամայ եւ կնոջ նորա հանդերձս մաշկեղէնս, եւ զգցցից զնոսս)。

2 იგულისხმება დაუნაწილებლობა განკაცებული ღმერთი-სიტყვისა.

ποιεῖν, ἐξεδύσατο τὰ ἱμάτια. Ἐδει γὰρ αὐτὸν, εἰσάγοντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν παράδεισον, ἀπεκδύσασθαι τοὺς χιτῶνας, ὅς ἔλαβεν ὁ Ἀδὰμ ἐκβαλλόμενος ἐκ τοῦ παραδείσου. Ὅτε γὰρ ἡμαρτε, καὶ λοιπὸν ἡμέλλεν ἀποθνήσκειν, ἔλαβε δερματίνους χιτῶνας, ἐκ νεκρῶν ζῶων γενομένους, σύμβολον ὄντας τῆς διὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρώσεως αὐτῷ προσγενομένης. Ἀλλ' ὁ Κύριος, ὁ πάντα τὰ ἡμῶν δι' ἡμᾶς ἀναδεξάμενος, ἐνεδύσατο ταῦτα, ἵνα καὶ ἀπεκδύσῃται, καὶ ἀντὶ τούτων ἡμᾶς ἐνδύσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν· ἐνεδύσατο δὲ μετὰ τούτων καὶ χιτῶνα ἄρραφον ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου γενόμενον· ἵνα καὶ ἐκ τούτων πιστεῦσαι δυνηθῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι, τίς ἐστὶ καὶ πόθεν ὁ ἐνδυσάμενος ταῦτα· ὅτι οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἄνωθεν ἐρχόμενος ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὅτι οὐ μεριστὸς, ἀλλ' ἀμέριστός ἐστιν ὁ Λόγος ὁ τοῦ Πατρὸς, καὶ, ὅτι, γενόμενος ἄνθρωπος, οὐκ ἐρραμμένον εἶχε τὸ σῶμα ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ Παρθένου μόνης, ὑφασμένον τῇ τοῦ Πνεύματος τέχνῃ. Ὅθεν οἱ δῆμιοι τὰ μὲν ἄλλα διαμερίζονται ἱμάτια, μεριστὰ γὰρ ἦν, καὶ εἰς τέσσαρα διαμερίζονται· καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας τῆς τετραμεροῦς οἰκουμένης κατὰ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ ἄρκτον, καὶ μεσημβρίαν, ἐφόρει ταῦτα· ἅπερ θεωρήσας ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένον αὐτὸν ἔλεγεν· Ἰδὲ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. **Τὸν χιτῶνα μόνον οὐκ ἡδυνήθησαν σχίσαι φόβῳ τοῦ δι' αὐτοῦ γωριζομένου σημεῖου¹**).

1 საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ ხსენებული პომილიის ზემომოტანილი მონაკვეთი, ისევე როგორც, ზოგადად, დიდი ნაწილი პომილიის ტექსტისა, როგორც ირკვევა, ქართულად უთარგმნია და „მათეს სახარების განმარტების“ ოქროპირისეულ ტექსტში ჩაურთავს ექვთიმეს. ეს ნიშნუში კიდევ ერთი მეტყველი დადასტურებაა ეფრემის ცნობილი შემფასებლობითი გამონათქვამისა ექვთიმესეული შემატება-კლებითი მთარგმნელობითი მოღვაწეობის შესახებ. მითითებული მოვლენა იმითაცაა მნიშვნელოვანი, რომ ცნობილი ხდება წმ. ათანასეს ავტორობით მოღწეული ზემორე პომილიის მნიშვნელოვანი ნაწილის ძველი ქართული (ექვთიმესეული) თარგმანის არსებობა. რაც შეეხება კონკრეტულად ჩვენთვის საყურადღებო მონაკვეთს, იგი იოანე ოქროპირის ავტორობით გამოქვეყნებულია ზემომითითებულ პუბლიკაციაში (იხ. წმ. იოანე ოქროპირი, თარგმანებაჲ მათეს სახარებისაჲ, თარგმანი წმ. ეფთჳიმე მთაწმიდელისა, წიგნი III, თბ. 1998, გვ. 438: „ხოლო ესე რაჲ ეგულებოდა ქმნად, აღიძარცუნა სამოსელნი თჳსნი, რამეთუ ჯერევე ესრეთ იყო, რამთა შეიყვანებდეს რაჲ კაცსა სამოთხედ, განსძუარცნეს სამოსელნი იგი ტუავისანი, რომელნი მიიხუნა ადამ, გამოვარდა რაჲ სამოთხით და მოკუდაჲ იქმნა, რამთა იყვნენ იგინი სახედ სიკუდილისა მის, რომელი ცოდვისა მიერ შეემთხვა. ხოლო უფალმან, რომელმან ყოველივე ბუნებაჲ ჩუენი მიიღო თჳნიერ ცოდვისა,

თვით სამოსელთა განყოფაც უფლისმიერი განგებულებაა, რადგან, ზემორე ძეგლის უღრმესი საღვთისმეტყველო განმარტების კვალობაზე, უფალი თავს იღებდა კაცობრივთ, რომ სანაცვლოდ საღვთონი მოემადლებინა. ეს ნიშნავს: უფალი გარდამოხდა ზეცით, რომ, პირუკუ, ჩვენ ზეცად ავეყვანეთ, უფალი ხორციელად იშვა, რომ, პირუკუ, ჩვენ უშობელი მამისადმი შევერიგებინეთ, უფალმა ხრწნადი კაცება მიიღო, რომ, პირუკუ, ჩვენ უხრწნელებით შევემოსეთ და ა. შ. ამგვარადვე, მან დაუშვა თავისა სამოსელთა დაყოფა-დანაწილება, რომ, პირუკუ, მამისაგან ძის განუყოფლობის მაცხოვრებელი დოგმატი გაეცხადებინა ჩვენთვის. სრულად დავიმოწმებთ შესაბამის მონაკვეთს:

„რატამს გარეშემოიცვა და შეიმოსა მან კაცობრივნი, თავისი თავის მიერ ჩვენეულნი მიაახლა მამას, რომ თავისი ვნებით უვნებელი გაეხადა ვნებული ადამიანი და მცირენი დიდთა მიერ შეეცვალა, ვინაიდან ქვე-ჩამოვიდა, რომ ჩვენი ზეადსვლა განემზადებინა, შობის გამოცდილება მიიღო, რომ ჩვენ უშობელ მამას შემოვეყვებოდით, ჩვენს გამო მოუძღურდა, რომ ჩვენ ძლევამოსილად აღგმართულიყავით და პავლესებრ გვეთქვა: «ყოველივე ძალმიძს ჩემი განმადლიერებელი იესო ქრისტეს მიერ» (გოღოა. 4.13). მიიღო ხრწნადი სხეული, რომ ხრწნადს უხრწნელება შეემოსა; შეიმოსა მან მოკვდავობა, რომ მოკვდავს უკვდავება შეემოსა, მოკვდა, რომ ჩვენ, როგორც მოკვდავნი კაცობრივად, ღმერთვქმნილიყავით და აღარ ემეფა სიკვდილს ჩვენზე ამიტომ, ჯვარსაც ეცმის,

შეიმოსა ესე სამოსელი, რამთა განიძჴარცოს და განმძჴარცნეს ჩუენ ტყავისა იგი სამოსელნი, და მათ წილ შეგუმოსოს ცხორებაჲ და უხრწნელებაჲ. და შეიმოსა სამოსელთა მათ თჳსთა თანა კუართიცა იგი უკერველი, ზემოთჲ ქსოვილი ვოვლად, და აღიძჴარცა იგი, აღვიდოდა რაჲ ჯუარად, რამთა პრწმენეს ჰურიათა, თუ ვინ არს, ანუ ვინაჲ, რომელსა ესე ჰმოსიეს. რამეთუ არა კაცი ლიტონი იყო, არამედ სიტყუაჲ, ზეცით მოსრული, რომელმან შეიმოსა კაცებაჲ. და ვითარმედ არა განიყოფის, არამედ განუყოფელ არს მამისაგან. და ვითარმედ კაც იქმნა რაჲ, არა აქუნდეს ვორცნი კერულნი მამაკაცისაგან და დედაკაცისა, არამედ - ქალწულისაგან, ხოლო ქსოვილნი კელოვნებითა მით სულისა წმიდისაჲთა. ამისთჳსცა მტარვალთა მათ სსუაჲ იგი სამოსელი განიყვეს, რამეთუ განყოფილნი იყვნეს, და ყვეს იგი ოთხად ნაწილად, რამეთუ ოთხკერძოთა მათ ცოდვითათჳს სოფლისათა ეცუნეს იგი უფალსა: აღმოსავალისა, დასავალისა, ჩრდილოასა და სამხრისა. რომელი-იგი იხილა იოვანე შემოსილი და თქუა: „აჲ ტარიგი ღმრთისაჲ, რომელმან აღიხუნა ცოდვანი სოფლისანი“. ხოლო კუართისა მის განსჯეად ვერ იკადრეს შიშისაგან სასწაულისა მის, რომელსა იგი მოასწავებდა“).

რომ, რომ დაწყევლილობა გამოისყიდოს და ჩვენ კურთხეულობა დავიმკვიდროთ, რამეთუ ივნებდა რა თავად, არანაირად არაფერი ევენებოდა მას, არამედ, უმაღლ, მოგვმადლებდა, და მოკვდა რა, არ დაშთებოდა მკვდრად, არამედ უმაღლ მკვდრებსაც განაცოცხლებდა და დაიკვლებოდა რა, არათუ მოისპობოდა, არამედ დაკლულობის სისხლით მარტივად ყველას გამოიხსნოდა, თავად კი შთებოდა უვნებოდ, მაგრამ თუ ვინმე იკითხავს, როგორ მოხდაო ეს, ისმინოს: ორთა საქმეთა თანაშეკრება მოხდა მასში, ხოლო საქმეთა, ვამბობ, არა თანასწორთა, არამედ ყოვლითურთ თანაშეუსწორებელთა, ვინაიდან მოკვდავი უკვდავს თანაშეეწნა, ხრწნადი სხეული უხრწნელ სიტყვას თანაშეერთო, და მოკვდავმა ვერ ავნო უკვდავს, რადგან უვნებო იყო, არამედ თვით ისიც (მოკვდავიც, ე. ჭ.) უმაღლ უვნებო დაშთა სიკვდილის მპყრობელობისგან¹... სწორედ იმიტომ, რომ თანამყოფი იყო თავად უკვდავი სიტყვა, სიკვდილიც საკვირველად გაუჩინარდა მასში (მაცხოვრის მოკვდავ კაცებაში, ე. ჭ.), ისევ როგორც ლერწამი უჩინარდება ცეცხლისგან. მაშ, სიტყვამ, რომელიც უხრწნელია, უმაღლ არგო ხრწნადს, თანამყოფი იყო რა მასთან, ვინაიდან წყვდიადი სინათლისგან ცისკროვანდება, «უქნინესი კი უმჯობესისგან იკურთხება» (გჰკ 7.7). ამიტომ ახლაც ჯალათების მიერ განიძარცვება იგი იმათგან, რაც ჩვენ ადამში შევიმოსეთ, – ტყავის სამოსელთაგან, რომ მათ სანაცვლოდ შეძლოთ ქრისტეს შემოსვა. ამიტომვე დაითმენს იგი აგრეთვე სამოსელთა განაწილებას, რომ ჩვენ გვქონდეს მამისიზან გაუნაწილებელი (ე. ი. განუყოფელი, ე. ჭ.) სიმტკმა, რადგან «მე და მამა, – ამბობს, – ერთი ვართ» (იოანე 10.30)“ (*Homilia de Passione et Cruce Domini*, PG. 28, col. 205-208: τὸ ἀνθρώπινα περιβαλόμενος καὶ ἀμφιεσόμενος, δι' ἑαυτοῦ τὰ ἡμῶν προσήγαγε τῷ Πατρὶ, ἵνα, ὡς αὐτὸς πάσχων, ἀβλαβῆ τὸν ἄνθρωπον πάσχοντα κατασκευάσῃ, καὶ μικρὰ μεγάλους ἀντικαταλλάξῃται. Καταβέβηκε γὰρ, ἵνα ἡμῶν τὴν ἄνοδον κατασκευάσῃ· καὶ πεπεῖράται γενέσθω, ἵνα ἡμεῖς δι' αὐτοῦ τῷ ἀγεννήτῳ ἰλιάσωμεν. Ἡσθῆνης δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς ἔγερθῶμεν ἐν δυνάμει, καὶ εἴπωμεν, ὡς ὁ Παῦλος· Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Ἰησοῦ Χριστῷ. Ἐλαβε σῶμα φθαρτὸν, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἐνδύσῃται τὴν ἀφθαρσίαν· ἐνεδύσατο τὸ θνητὸν, ἵνα

¹ იგულისხმება, რომ ბიოლოგიურად ხრწნადი ბუნების მქონე სხეული მაცხოვრისა არ გახრწნილა საფლავში ღმერთ-ჰიპისტასთან შეერთებულობისა და თვით საფლავშიც ღვთისსხეულობის გამო.

τὸ θνητὸν ἐνδύσεται **τὴν ἀθανασίαν**, **ἀπέθανεν**, ἵνα ἡμεῖς, οἱ ὡς
 ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, **θεοποιηθῶμεν**, καὶ **μηκέτι τὸν θάνατον ἔχωμεν**
βασιλεύοντα. ... διὰ τοῦτο καὶ **σταυροῦται**, ἵνα **τὴν κατάραν ἐξαγοράσῃ**,
 καὶ ἡμεῖς **τὴν εὐλογίαν** κληρονομήσωμεν. Πάσχων γὰρ αὐτὸς, ἐβλάπτετο
 μὲν οὐδ' ὅλως, **ἐχαρίζετο** δὲ **μᾶλλον**· καὶ **ἀποθνήσκων**, οὐκ ἔμενε νεκρὸς,
 ἀλλὰ **μᾶλλον** καὶ τοὺς νεκροὺς **ἐζωοποιεῖ**· καὶ **σφαγιαζόμενος** δὲ οὐκ
 ἀπόλυτο, ἀλλὰ **τῷ αἵματι** τῆς **σφαγῆς πάντας ἀπλῶς ἐλυτροῦτο**, καὶ
 αὐτὸς ἔμενε **ἀπαθής**. Πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν, εἴ τις ἔροιτο, ἀκουέτω.
 Δύο πραγμάτων ἐν τούτῳ γέγονε σύνοδος· πραγμάτων δὲ λέγω οὐκ ἴσων,
 ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα σύγκρισιν οὐκ ἐχόντων. **Θνητὸν γὰρ ἀθάνατῳ**
συνεπλέκετο, καὶ **φθαρτὸν σῶμα ἀφθάρτῳ λόγῳ συνεληλύθει**. Καὶ **τὸ**
μὲν θνητὸν οὐκ ἔβλαπτε τὸ ἀθάνατον· ἀπαθὲς γὰρ ἦν· ἀλλ' ἔμενε μᾶλλον
ἀπαθὲς καὶ αὐτὸ τῇ τοῦ θανάτου ἐπικρατεῖ ... Διὰ τοῦν αὐτὸν τὸν συνόντα
 ἀθάνατον Λόγον, καὶ ὁ θάνατος ἐξηφανίζετο παραδόξως ἐν αὐτῷ, ὡς ἀπὸ
 πυρὸς ἀφανίζεται καλάμη· Ὁ δὲ Λόγος, ἄφθαρτος ὢν, ὠφελεῖ **μᾶλλον** τὸ
 φθαρτὸν συνὼν αὐτῷ· τὸ γὰρ σκότος ὑπὸ τοῦ φωτὸς καταυγάζεται, καὶ
 τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπὸ τῶν
 δημίων ἐκδιδύσκεται, **ὅς ἡμεῖς ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐνεδυσάμεθα, δερματίνους**
χιτῶνας, ἵνα ἀντὶ τούτων **τὸν Χριστὸν ἐνδύσασθαι** δυνηθῶμεν. Διὰ τοῦτο
 καὶ **τὰ ἱμάτια μερίζεσθαι** ὑπομένει, ἵνα ἡμεῖς **τὸν ἐκ Πατρὸς ἀμέριστον**
ἔχωμεν Λόγον· Ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ,ς φησὶν, **ἓν ἐσμενς¹⁾**.

1 **შპრ. ექვთიმესეული თარგმანი:** „და ესრეთ კაცებისა ყოველივე
 შემოსა და მიიღო და თავისა მიერ თჳსისა თანანადები ჩუენი გარდაიკადა. და
 დაგუაგნა და შეგუაწყნარნა ჩუენ მამასა, რამთა ვნებითა თჳსითა უვნებელ-
 ვოს ვნებული ბუნებაა კაცთაჲ, და მცირეთა წილ დიდნი საქმენი ცვალნეს.
 რამეთუ გარდამოვდა, რამთა ჩუენ ზეცად აღსლვაჲ მოგუანიჭოს; იშვა,
 რამთა ჩუენ მის მიერ უშობელსა მას მამასა დავეგნეთ; მოუძღურდა ჩუენთჳს,
 რამთა ჩუენ აღდგეთ ძალითა და ვთქუათ პავლესებრ: «ყოველივე ძალ-მიც
 განმძლიერებელისა ჩემისა ქრისტეს მიერ». მიიხუნა კორცნი განხრწნადნი,
 რამთა განხრწნადსა მას შეჰმოსოს უხრწნელებაჲ; შეიმოსა ბუნებაჲ იგი
 მოკუდავი, რამთა მოკუდავსა მას შეჰმოსოს უკუდავებაჲ; მოკუდა ბუნებითა
 მით კაცობრივითა, რამთა ჩუენ მოკუდავნი ესე კაცნი განვცხოვლდეთ, და
 არღარა სუფევდეს ჩუენ ზედა ცოდვაჲ, არცა გუეუფლოსდა, ვითარცა
 მოციქული ქადაგებს. ამისთჳს ჯუარს-ეცუაბა, რამთა წყევლისაგან მოგჳყიდნეს
 და კურთხევაჲ მოგუანიჭოს, რამეთუ მას ვნებისა მისგან ჯუარცუმიისა
 არარაჲ ევნებოდა, უფრომსდა კეთილსა გჳყოფდა. და მო-რამ-კუდა, არა
 დაშთებოდა სიკუდილსა შინა, არამედ უფრომსად მკუდართა განაცხოვლებდა.

იქვე საკუთრივ საუფლო კვართის დაუნაწილებლობა ამგვარადაა განმარტებული:

„ამიტომ იყრიან წილს მის კვართზეც, თვით კი, ვნებული, გარემიიხედავს¹, რომ ქრისტე გახდეს ჩვენი წილი, როგორც ამბობს მეფსალმუნეც: „უფალია ნაწილი ჩემი წილსვედრილობისა და ჩემი სასმელისა“ (გს. 15.5)“ (Ibid, col 208: Διὰ τοῦτο καὶ λαγχάνουσιν ἐπὶ τὸν χιτῶνα, καὶ τοῦτο πᾶσχαον παροργῇ, ἵνα ἡμῶν κληῖρος ὁ Χριστὸς γένηται, καθὼς καὶ ὁ ψαλμδδὸς φησι, Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τὸν ποτηρίου μου²).

ამრიგად, ნათელია, რომ ვინც იწილსვედრა კვართი, მან იწილსვედრა ქრისტე. სწორედ ამიტომაც ეკლესია «წილსვედრიტად» (ე. ი. საუფლო განგებით) კვართის მიმღები როგორც ქრისტეს მიმღები ანუ ქრისტეშემოსილი, თუმცა, ამავე დროს, ეკლესია თავადვეა კვართი უფლისა, რადგან კვართისებრ ჰმოსავს იგი

დოკლვოდა, გარნა არა წარწყმდებოდა, არამედ სისხლითა თჳსითა ყოველთა წარწყმედისაგან იცნინდა და თავადი ეგო უვნებელად. ხოლო უკუეთუ ვინ იკითხვიდეს, თუ: ვითარ იქმნა ესე? ისმენდინ და ვიტყვდი: ორთა საქმეთა შეერთებაჲ იქმნა მის შორის. საქმეთა ვიტყვ არა თუ სწორთა, არამედ ყოვლითურთ შეუმსგავსებელთა. რამეთუ მოკუდავი უკუდავისა შეეყო და ვორცნი იგი ხრწნადნი უხრწნელსა მას სიტყუასა შეერთნეს; და მოკუდავი იგი არა აენებდა უკუდავისა მას, რამეთუ უვნებელ იყო უკუდავი იგი, და უფროსდა მოკუდავიცა უვნებელ-ყო უფლებისა მისგან სიკუდილისა,

ამისთვის შეერთებულისა მის ძლით, უკუდავისა სიტყუსა, სიკუდილი უჩინო იქმნებოდა საკრველად მის შორის, ვითარცა ცეცხლისაგან განილევის ლერწამი; და უხრწნელი იგი სიტყუაჲ სარგებელ-ეყოფოდა განხრწნადსა მას შეერთებითა მისითა, რამეთუ ბნელი ნათლისაგან განათლდების, და „უდარესი იგი უმჯობესისაგან იკურთხევის“¹, ვითარცა მოციქული იტყვს. ამისთვისცა აწ მტარვალთაგან განიძუარცების უფალი, რომელნი-იგი ჩუენ ადამის მიერ შევიმოსენით ტვაისა სამოსელნი, რამთა შეუძლოთ მათ წილ შემოსად ქრისტე. ამისთვის განყოფადცა სამოსელთაჲ თავს-იდვა, რამთა ჩუენ მამისაგან განუყოფელი სიტყუაჲ გუაქუნდეს, ვითარცა იტყვს, ვითარმედ: «მე და მამამ ერთ ვართ» (წმ. იოანე ოქრობირი, თარგმანებაჲ მათეს სახარებისად, ღასახ. გამოც. გვ. 429-430:).

¹ ე. ი. თვალს არიდებს, ყურადღებას არ აქცევს.

² შტ. ექვთიმესეული თარგმანი: „ამისთვის კუართსაცა ზედა წილ-იგდეს და არა დააყენნა უფალმან, რამთა ნაწილ ჩუენდა იყოს ქრისტე, ვითარცა იტყვს მეფსალმუნე: „უფალი ნაწილ არს მეკდრობისა ჩემისა და სასუმელისა ჩემისა“ (ღასახ. გამოც. გვ. 430).

განკაცებულ ღმერთს როგორც მისი მარადუხრწნელი და სულიერი სხეული, ხოლო რადგან საუფლო კვართის სულიერება განუყრელია მისი სხეულებრივი შეგვამოვნებისგან, შესაბამისად (აქვე აღვნიშნავთ), შესებადი კვართის წილად მიმღები ქართლიც, კათოლიკე ეკლესიისებრ, ხდება სწორედ კვართის წილხვედრი და კვართშემოსილი ანუ, რაც იგივეა, ეკლესიაშემოსილი, ქრისტეშემოსილი, კვართისებრ განურღვეველი ერთი და მხოლოდ ეკლესიის მსოფლიოობით, საყოველთაოობით ცხოველქმნილი.

მართლმადიდებელი ეკლესიის კვართისებრ განურღვეველობა და ქრისტეშემოსილობა ზედმიწევნით ნათლად არის ნამცნები წმ. ბასილი დიდის მიერ:

„იუდეველებს შეპფერით განყოფა, ხოლო ღვთის ეკლესია, რომელმაც ჯარისკაცთა მიერ განუყოფლად დაცული უკერველი, ზეგარდმო მოქსოვილი კვართი მიიღო და ქრისტე შეიმოსა, ნუ განყოფს სამოსელს!“¹.

პაპი ფელიქს II ზენონ იმპერატორისადმი V ს-ის 80-იან წლებში გაგზავნილ ეპისტოლეში ცნობილი მწვალებელის პეტრე კნაფეგესის ანუ ფულონის (მკაწრვალის) შესახებ თავად ეკლესიას ათქმევინებს შემდეგ სიტყვებს:

„და ამიტომ, აწ ღვთის წმინდა ეკლესია შენ როგორც რჩეულ შვილს დაუცხრომლად გეზრახება დედობრივი სიტყვებით: «პოი, ქრისტესმოყვარეო მეფეო, ... რის გამოა, რომ პეტრე, უარყოფელი ჩემი სარწმუნოებისა, ... არღვევს ჩემს კვართს, ზეგარდმო მოქსოვილს?»“ (καὶ διὰ τοῦτο νῦν ἡ ἄγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία ταῖς μητρικαῖς σε φωναῖς ἵς [πρὸς] τὸν ἔξοχον αὐτῆς υἱὸν προσφθεγγόμενη οὐ παύεται, ὡς φίλῳ χριστὲ βασιλεῦ, τίνας ἔνεκεν Πέτρος τὴν ἐμὴν πίστιν ἀμετήσας, ῥηγύνει τὸν χιτῶνά μου τὸν ἄνωθεν ὑφαντόν; 3.24-25).

მაცხოვრის კვართის იგივეობა მართლმადიდებელი ეკლესიის განურღვეველ სისაყესთან თავისთავად გულისხმობს ამავე კვართის სულიერი შინაარსით ყველა იმ საღვთო მოვლენისა თუ სიწმინდის, საუფლო მადლის ვლენის ყველა იმ სახეობისა თუ გვარეობის სრულ განმსჭვალულობას, რაც ზემოხსენებულ საეკლესიო სისაყესთან

¹ In *Mamantem martyrem*, PG. 31. col. 596: Ἰουδαίοις πρέπει τὸ σχιζέσθαι· ἡ δὲ τοῦ θεοῦ Ἐκκλησία, τὸν χιτῶνα τὸν ἄρπασον, τὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντόν, δεξαμένη, τὸν ὄχιστον ὑπὲρ σπαρασσομένων διαφύλαχθέντα, ἡ Χριστὸν ἐνδυσσάμενη, μὴ σχιζέτω τὸ ἱμάτιον.

ერთმთლიანია. მაგალითად, უფლის კვართი, უპირველესად გულისხმობს, ეკლესიისა და მაცხოვრებელი სარწმუნოების ურღვევ საძირკველს, სახარება-ოთხთავს. მოუესმინოთ:

„კრეტსაბმელი განიბო, ხოლო მაცხოვრის კვართი არ განრღვეულა თვით ჯალათებისგანაც კი, არამედ დარჩა მთლიანი, ვინაიდან ყოვლითურთ მთლიანი ჰგიეს სახარება, განირღვა კი აჩრდილნი“ (შღრ. τὸ μὲν καταπέτασμα ἐσχίσθη, ὁ δὲ χιτὼν τοῦ Σωτῆρος οὐδὲν ὑπὸ δεινῶν διηρέθη, ἀλλ’ ἔμειven ὁλόκληρος. Μένει γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον διὰ παντὸς ὁλόκληρον, τὼν σκιδῶν διαρυσμένων *Homilia de Passione et Cruce Domini*, PG. 28, col. 221; შღრ. ექვთიმესეული თარგმანი: „ხოლო კუართი მაცხოვრისაა განუკუთუელად ეგო და ვერ განკუთუეს იგი მტარვალთა მათ. იგი სახე იყო ამისცა საქმისაჲ, ვითარმედ ჰგიეს სახარებაჲ მარადის განუკუთუელად, ხოლო აჩრდილნი იგი განიკუთუნეს“, წმ. იოანე ოქროპირი, თარგმანებაჲ მათეს სახარებისაჲ, ღასახ. გამოც. გვ. 439).

სახარებასთან ერთად საუფლო კვართი სიმბოლოა მთელი ღვთიესუღიერი წმინდა წერილისა ანუ ბიბლიისა. ამ მხრივ საგულისხმო განმარტება აქვს მოწოდებული დიდძალ ელექსანდრიელს, რასაც სრულად დავიმოწმებთ:

„გარდა ისტორიისა¹, უფრო ალეგორიულად, იესოს «სამოსელნი» და „კვართი«², შესაძლებელია იყოს წერილთა³ გარეგანი ნასიტყვობანი, ვინაიდან ამათ შეიმოსავს და გარეშემოიცმევს

1 ე. ი. გარდა თხრობითი, ზედაპირული მნიშვნელობისა.

2 იგულისხმება **ფს. 21.19**: „სამოსელი ჩემი მათ შორის და კუართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი“ (შღრ. διεμερίσαστο τὰ ἱμάτια μου ἐαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον). ბერძნულში, როგორც ვხედავთ, «სამოსელის» შესატყვისი ἱμάτιον მრავლობითშია. საგულისხმოა, რომ ექვთიმე იოანე ოქროპირის „მათეს თავის განმარტების“ თარგმანში საკუთრივ სახარებისეული მუხლის დამოწმებისას, რაც, თავის მხრივ, შეიცავს ზემორე ფსალმუნურ მუხლს, ასევე მხოლობითი რიცხვის „სამოსელს“ ინარჩუნებს, თუმცა თვით განმარტებით ნაწილში მრავლობით ფორმას მოუხმობს: „განყოფაჲჲ სამოსელთაჲ თავს-იდუა [უფალმან, ე. ჭ.]“, წმ. იოანე ოქროპირი, თარგმანებაჲ მათეს სახარებისაჲ, ღასახ. გამოც. გვ. 430.

3 ე. ი. წმინდა წერილის წიგნთა.

„გარეგანი ნასიტყვობანი“ – შღრ. αἱ πρὸς ἑαυτοὺς ... λέξις. მოცემულ შემთხვევაში „ნასიტყვობა“ აღნიშნავს წმინდა წერილის სულიერი,

გვაზიარებენ ღმერთი-სიტყვა სულიერ გააზრებათა კვალობაზე¹. მაშ, სხვაგვარმადიდებელი ჯალათები და უფლისმკვლეელი სულები ანაწილებენ «მაცხოვრის სამოსლებს» – ესე იგი წერილის სიტყვებს, რადგან ყოველი მათგანი რაღაცის მიმღებია წერილისგან, რაღაცისა კი – არა, თუმცა კი კვართი იესოსი განუპოვებელი ჰგოეს, რადგან «უკერველია» იგი, ვინაიდან არათუ იძულებითი ერთიანობა აქვს მას, არამედ – თანაბუნებითი, არის კი იგი, აგრეთვე, «ზევიდან მოქსოვილი მთლიანად» იმიტომ, რომ ღმრთივსულიერია, გამომდინარე იქიდან, რომ წერილის ვეელა აზრი ზევიდან არის, ხოლო ეკლესია არც ანაწილებს «სამოსლებს», არც

არამატერიალური აზრის მატერიალურ გამოთქმას ანუ შინაგანი აზრის მატერიალურ სიტყვაში როგორც ნივთიერად (წერილობით და სმენადობით) აღსაქმელ ფორმაში გამოხატვას. რაც შეეხება „გარეგანის“ შესატყვის ბერძნულ ტერმინს *πρόχειρος*, იგი, როგორც ცნობილია, საეკლესიო ეგზეგეტიკაში, და კონკრეტულად დიდიმესთან, აღნიშნავს წმინდა წერილის ზედაპირულ, გარეგან (არასიდრმისეულ) ანუ ყველასთვის ზედაპირულად საწვდომ გააზრებას საბირისპიროდ სულიერისა ანუ მისტიკურისა. მაგალითად, როდესაც ხსენებული დიდიმე განმარტავს *ფს. 1.3* მუხლს („იყოს იგი ვითარცა ხე, დანერგული თანა-წარსადინელსა წყალთასა, რომელმან გამოსცის ნაყოფი მისი ეამსა თესსა და ფურცელნი მისნი არა დასცვენენ“), – კერძოდ კი სიტყვებს: „ნაყოფი“ და „ფურცელნი“, – აღნიშნავს: „...მაგრამ წყალთა გასასვლელებთან დარგული ხის (ხოლო ეს არის ღვთის სიბრძნე) ნაყოფი, ერთი მხრივ, ესაა წერილთა მისტიკური და სულიერი მნიშვნელობა, ხოლო ხსენებული ნაყოფის დამფარველი ფურცლები, მეორე მხრივ, გარეგანი ნასიტყვებანია, რომლებიც გარდა იმისა, რომ ასრულებენ თავიანთ დანიშნულებას ნაყოფთა დაცვით (ე. ი. უკეთურთაგან წმინდა წერილის ღრმა აზრის დაფარვით, ე. წ.), ამავე დროს საზრდოდ უხდებიან უზაყველ ადამიანებს (ე. ა. წმინდა წერილის ზედაპირული მნიშვნელობაც, ჯეროვნად აღქმული, სასარგებლოა უზაყველი ადამიანებისთვის და მათი მასაზრდოებელია, ე. წ.)“ (*შტრ.* 'Αλλά και τοῦ ἔξω τοῦ πνεύματος παρὰ τὴν διεξέδουσαν τὴν ὑπόστασιν τοῦτο δὲ ἔστιν ὅ τοῦ θεοῦ σὺν καρπὸς μὲν ἔστιν ἡ μυστικὴ καὶ πνευματικὴ τὴν γράφον διδόντα, φάλλαξ δὲ σκέποντα τὸν εἰρημένον καρπὸν αἱ πρόχειροι λέξεις εἰσὶν αἱ πρὸς τὴ ποιεῖν τὸ ἴδιον ἔργον ἐν τῇ φυλάττειν τοῦς καρποῦς καὶ τροφῇ ὄνουνται τὴν ἀκραιολογῶν ἀνθρώπων τὴν δι' ἀπλότητα κτηνῶν λεγομένων κατὰ τὸ Ἀνθρώπους καὶ κτῆνη σῶσαι, κύριε. PG. 39, col. 1160 A). მოცემულ შემთხვევაში დიდიმეს მინიშნება იმაზეა, რომ წმინდა წერილის გარეგან სიტყვიერ გამოხატულებასი მწვალებლები თავიანთ უკეთურ შინაარსს დებენ

1 ე. ი. წმინდა წერილის გარეგან გამოთქმაში ღმრთივსულიერი შინაარსია, მაცხოვრის შესახებ დაფარული მაუწყებლობა.

წილს პერის მათზე, რადგან მთლიანად ყველა აქვს და შემოსილი აქვს, წარდგომილია რა იესუს მარჯვნივ, ვითარცა დედოფალი, ოქროვანი კვართით გარეშემოცმული, ნაირფერადი¹, ხოლო ამ სამოსელთა ზეადმეღელი შემოსავს თვით იესოსაც, რომელიც არის სიბრძნე და ძალა მამისა²” (Πρὸς τὴν ἱστορίαν ἀλληγορικώτερον Ἰμάτια καὶ Ἰματισμὸς Ἰησοῦ εἶναι δύνανται αἱ πρόχειροι τῶν γραφῶν λέξεις· ταύτας γὰρ ἀμφίσκεται καὶ περιβάλλεται ὁ θεὸς λόγος ὑφειστώδης κατὰ τὰ πνευματικὰ νοήματα. οἱ οὖν ἑτερόδοξοι δῆμιοι καὶ πνεύματα κυριοκτόνα τὰ ἱμάτια τοῦ σωτήρος μερίζονται τὰς τῶν γραφῶν λέξεις. ἕκαστος γὰρ αὐτῶν τὰς μὲν δέχεται τῶν γραφῶν, τὰς δὲ οὐ, καίτοι τοῦ χιτῶνος Ἰησοῦ ἀσπίστου τυγχάνοντος διὰ τὸ εἶναι ἄρραφον· οὐ γὰρ βεβιασμένην ἔνωσιν ἀλλὰ συμφυὴ ἔχει. ἔστιν δὲ καὶ ἄνωθεν διὰ τὸ θεοπνευστος εἶναι ὑφαντὸς δι’ ὅλου· διὰ πάσης γὰρ δυνάμεως ἡ γραφὴ ἄνωθεν ἐστίν. Ἡ δὲ ἐκκλησία οὐ μερίζεται τὰ ἱμάτια οὐδὲ κληρον βάλλει ἐπ’ αὐτοῖς· ὅλα γὰρ ἔχει καὶ ἐνδέδεται παραστᾶσα ἐκ δεξιῶν Ἰησοῦ οἷα Βασιλὶς ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη πεποικλμένη. ὑπερναβᾶσα δὲ ταῦτα τὰ ἱμάτια καὶ αὐτὸν Ἰησοῦν ἐνδύσεται ὄντα σοφίαν καὶ δύναμιν πατρός, σοφὴ καὶ δυνατὴ γινομένη, *Psalmenkommentare aus der Katenenuberlieferung, I (Patristische Texte and Studien, 15), ed. E. Muhlenberg, Berlin-New York, 1975, p. 204, fr. 187*)³.

ასევე, საუფლო კვართი მოასწავებს ნათლისღების უწმინდეს საიდუმლოს:

„რამეთუ ჩემი სიყრმიდან ვიდრე აქამდე უჯერო გულისთქმებს კარი გაუვლე და უწესო აღძვრანი ვიხმიე, შევამწიკვლე რა კვართი, ზევიდან მოქსოვილი წმინდა ნათლისღების მიერ“ (წმ. იოანე ოქროპირის ავტორობით ცნობილი ღოცვა, PG. 63, col. 923: Ἀπὸ γὰρ νεότητός μου καὶ μέχρι τοῦ νῦν ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις θύραν ἀνοίξας,

1 შტრ. ფს. 44.10, Ἦ: „დადგა დედოფალი მარჯუენით შენსა, სამოსლითა ოქრო-ქსოვილითა შემკულ და შემოსილ პირად-პირადად“; ფს. 44.14, Ἦ: „ყოველი დიდებაჲ ასულისა მეუფისა შინაგან, ფესუედითა ოქროვანითა შემკულ არს და შემოსილ პირად-პირადად“.

2 შტრ. I კორ. 1.24: „ქრისტე ღმრთისა ძალ არს და ღმრთისა სიბრძნე“

3 სხენებული ავტორის თითქმის იგივე განმარტება სახეზეა სხვა ფრაგმენტშიც (იხ. Didymos der Blinde: *Psalmenkommentar (Tura-Papyrus), I: Kommentar zu Psalm 20-21. Hrsg. und übersetzt von L. Doutreleau, Adolphe Gesché und M. Gronewald, Bonn, 1969, s. 160, გერმ. თარგმ. s.161*).

ἀχαλινώτοις καὶ ἀτάκτοις ἐχρησάμεν ὀρμαῖς, μολύντας τὸν χιτῶνα τὸν ἥνωμεν ὑφαντὸν τοῦ ἀγίου μου βαπτίσματος).

კვართი სიმბოლოა, აგრეთვე, თავად მართლმადიდებლობისა, როგორც ეს ნაუწყებია თევდორიტე კვირელის მიერ სერგიოს ჰიპატოსისადმი გაგზავნილ ეპისტოლეში:

„ხოლო ვლოცულობ კი, მაინც, მე მდაბალი, რომ შენ კინოდენლა გესხუროს ამა ყოფის მწუთხე¹ ტალღები, შეინარჩუნო კი, ამასთან, უმწიკვლოდ და შეურყენელად მართლმადიდებლობის კვართი“ (*Epist. 162*: σὲ δὲ ὄρωμαι εὐχόμεναι ὁ ταπεινὸς τοῖς ἐν μέσῳ ἐγκαλινδούμενον ὅλνγα μὲν τοῖς κατὰ βίον κύμασιν ἀλμυροῖς ῥαντίζεσθαι, ἄσπιλον δὲ ὁμοῦ καὶ ἥμαθμον τὸν τῆς ὀρθοδοξίας χιτῶνα διατηρεῖν, *Theodori Studitae Epistulae, vol. 2, Berlin, 1992, p. 283*).

წმ. ათანასე ალექსანდრიელის ავტორობით ცნობილ ქადაგებაში „წმინდა პასექის შესახებ“, რაც მიმართულია ახალნათელღებულთადმი, კვართი შეწყვილებულია სარწმუნოებასთან:

„რამეთუ გამოგაჩინა შენ ქრისტემ აღდგომილად, ახლა – სიმბოლოებით, მაგრამ თანდათან გამოაჩენს ამას საქმეებში, თუკი სარწმუნოების კვართს ცოდვებით არ შევრყენით“ (*Homilia in sanctum pascha, PG. 28, col. 1081*: Ἐδείξε γάρ σε Χριστὸς ἐγειρόμενον· νῦν μὲν συμβόλοις, δείξει δὲ κατὰ μικρὸν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐὰν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως μὴ ταῖς ἀμαρτίαις ῥυπώσωμεν).

კიდევ, იმავე მოძღვრის ავტორობით ცნობილ ქადაგებაში „წმინდა პასექისა და ახალნათელღებულთა შესახებ“ ვკითხულობთ:

„ნუ შევრყევით სარწმუნოების კვართს, რაც მადლმა გამოქსოვა“ (*Homilia in sanctum pascha et in recens illuminatos, PG. 28, col. 1089*: Μὴ ῥυπώσωμεν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως, ὃν ἡ χάρις ἐξέσφαινε).

კვართი როგორც მაცხოვრის ორბუნებოვნების ცხადყოფელი (იხ, ზემოთ), მაცხოვარში საღვთო და კაცობრივ ბუნებათა შეერთების ანუ თავად განკაცების მარადცხოველი სიმბოლოცაა.

1 დიალექტური (დღეისათვის) „მწუთხე“, რაც („მარილიანისგან“ განსხვავებით) მხოლოდ უარყოფითი შინაარსის მატარებელია და აღნიშნავს როგორც „უსიამოვნოდ (მეტისმეტად) მლაშეს“ ასევე, გადატანით, „წუთხთან“ (ჩირქგროვასთან) კავშირში – „მწარეს, გამამწარებელს“ (განსაკუთრებით ზმნურ ფორმაში: „გემწუთხა“ – „გემწარა“), ზედმიწევნით თანხვედბა ბერძნულ ἄλμυρος-ს. სიტყვა „მწუთხე“ ადრე, ცხადია, დიალექტური არ იყო და იგი დამოწმებულია საბას მიერაც: „მწუთხე – მეტად მლაშე“.

წმ. პროკლე კონსტანტინოპოლელი ქადაგებისას ასე შესხამს ხოტბას ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს (თვით მწვალელები ნესტორის თვალწინ):

„თანამოგვიწოდა ჩვენ წმინდა მარიამმა, ქალწულობის შეურყენელმა საუნჯემ, მეორე ადამის გონითმა სამოთხემ, ბუნებათა შეერთების ბრძმედმა¹ ერთადერთმა ხიდმა ღვთისთვის ადამიანებისკენ, განგებულების განსაკრთომელმა ქსოვილმა², რომლითაც გამოუთქმელად მოიქსოვა შეერთების კვართი, რისი მქსოველიც სულიწმინდაა, დამრთველი – მალლიდან მოჩრდილებული ძალა, მატყლი – ადამის თავდაპირველი ტყავი, მისაქსელი –

1 „ბრძმედი“ ბერძნულში წარმოდგენილია ტერმინით *ἐργαστήριον*, რაც, ზოგადად, „სახელსნოს“ ნიშნავს. სხენებული ტერმინი დასტურდება წმ. გრიგოლ ნოსელის ანთროპოლოგიურ შრომაში „ადამიანის შექმნის შესახებ“, რომლის გიორგი მთაწმიდლისეულ თარგმანშიც შესატყვისად გვხვდება სწორედ „ბრძმედი“: „არა მკუდარი იყო, არცა უსულოა, რომელი-იგი ბრძმედმან მან ბუნებისამან შეიწყენარა“ (ქართული თარგმანის ტექსტისთვის ახ. ნ. შალამბერიძის საღისერტაციო ნაშრომი: „გრიგოლ ნოსელის «დაბადებისათვის კაცისას» გიორგი მთაწმიდლისეული თარგმანი, ტექსტი გამოკვლევიით და ლექსიკონით, თბ., 1968, ღანართი: გვ. 136; აგრეთვე ახალი პუბლიკაცია ე. კოჭლამაშაშვილისა: ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, II, თბ. 2009, გვ. 216; შდრ. ბერძნ. τὸ μὴ νεκρὸν τε καὶ ἀψυχὸν ἐν τῇ ἐργαστηρίῳ γενέσθαι τῆς φύσεως, PG. 44, col. 240. კრიტიკული გამოცემა: Sancti Patris Nostri Gregorii Nysseni Basilii Magni Fratris, quae supersunt omnia in unum corpus collegit, ad fidem codd. MSS. recensuit, latinis versionibus quam accuratissimis instruxit et genuina a suppositiis discrevit Georgius H. Forbesius, Tomus Primus, Fasciculus Secundus, Burntisland, 1861, p. 290, PG. 44. col. 240; შდრ. იქვე ლათ. თარგმ. non sit mortuum nec exanime quod opificio naturae deponitur, p. 291; შდრ. რუს. не мертвым и не неодушевленным бывает то, что, ... влагается в художническую хранищу природы). აღენიშნავთ, რომ გიორგი მონაზონის „ქრონოგრაფის“ არსენისეულ თარგმანში შესატყვისად გვაქვს „საფარდული“: „მირბიოდეს საფარდულად უსჯულობისად“ (ს. ყაუხჩიშვილი, სრონოგრაფი გიორგი მონაზონისა, თბილისი, 1920 წ. გვ. 250; შდრ. ბერძნ. παρήρευσεν τὴν ἐργαστηρίῳ τῆς ἀνομιᾶς, Georgii Monachi Chronicon, Edidit Carolus De Boor, vol II, Lipsiae, 1904, p. 479).

2 ბერძნ. *ἰσότης* წმინდა წერილის ძველ ქართულ რედაქციებში ძირითადად ითარგმნებოდა როგორც „ქსელი“ (ეს. 30.17, OJ – G: „საყე“; ეს. 38.12; ეს. 59.5; ეს. 59.6). „ქსელთან“ ახლოს დგას „ნაქუსი“ (ეს. 33.23, GS); თითოგზის გვხვდება „კარვის-ძელი“ (ეს. 33.23, OJ), „ნავის-სახერველი“ (ეფეკ. 27.5, OJ), „ანძაბი სანავე“ (ეფეკ. 27.5, GS).

ქალწულისაგანი შეუძწიკვლებელი ხორცი, მაქო – შემოსველის (ე. ი. ნაქსოვის შემოსვისებრ ხორცის მიმღების, ანუ მაცხოვრის, ე. ჳ.) განუზომელი მადლი, მესელღენე – სმენის გზით შემოსული სიტყვა“ (I.1: συνεκάλεισεν ἡμᾶς ἡ ἀγία Μαρία, τὸ ἀμόλυντον τῆς παρθενίας κειμήλιον, ὁ λογικὸς τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ παρὰδεισος, τὸ ἐργαστήριον τῆς ἐνότητος τῶν φύσεων, ... ἡ μὴν θεῶι πρὸς ἀνθρώπους γέφυρα, ὁ φρικτὸς τῆς οἰκονομίας ἰσθὺς ἐν τῷ ἀρρήτῳ ὑφάνθῃ ὁ τῆς ἐνώσεως χιτὼν, ὅνπερ ἰστουργὸς μὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔριθος δὲ ἡ ἐξ ὕψους ἐπισκιάσασα δύναμις, ἔριον δὲ τὸ ἀρχαῖον τοῦ Ἀδὰμ κώιδιον, κρόκη δὲ ἡ ἐκ παρθένου ἀμόλυντος σάρξ, κερκὶς δὲ ἡ ἀμέτρητος τοῦ φορέσαντος χάρις, τεχνίτης δὲ ὁ δι' ἀκοῆς εἰσπηδήσας λόγος, *Proclus of Constantinople and the cult of the Virgin in late antiquity: homilies 1-5, texts and translations by Nicholas Constas, Leiden, 2003, p. 136* ¹⁾“.

კიდეე, იგივე მოძღვარი:

„თუ სხვაა ქრისტე და სხვა – ღმერთი-სიტყვა, აღარ ყოფილა სამება, არამედ – ოთხება. ნუ განაპობ განგებულების² კვართს, «ზევიდან მოქსოვილს». ნუ დაემოწაფები არიოზს. იგი უღვთოდ განკვეთს არსებას. არ განყო შენ ერთობა, რომ არ განიყო ღვთისგან“ (I.8: εἰ ἄλλος ὁ Χριστὸς καὶ ἄλλος ὁ θεὸς λόγος, οὐκ ἐστὶ τριάς, ἀλλὰ

1 შღრ. ინგლ. თარგმ. She who called us here today is the Holy Mary; the untarnished vessel of virginity; the spiritual paradise of the second Adam; the workshop for the union of natures the only bridge for God to mankind; the awesome loom of the divine economy upon which the robe of union was ineffably woven. The loom-worker was the Holy Spirit; the woolworker the overshadowing power from on high. The wool was the ancient fleece of Adam; the interlocking thread the spotless flesh of the Virgin. The weaver's shuttle was propelled by the immeasurable grace of him who wore the robe; the artisan was the Word who entered in through her sense of hearing, *Ibid, p. 137.*

2 ტერმინი „განგებულება“ (οἰκονομία) მაცხოვრის ხორცშესხმასთან დაკავშირებით უიგივდება ტერმინ „განკაცებას“ (ἐνανθρώπησις). შღრ. აღნიშნული და უშუალოდ მომღვენო სიტყვების Costante Berselli-ისეული ინგლ. თარგმ. The great and marvellous loom of the Incarnation on which was ineffably woven the tunic of union, in which the Holy Spirit was the weaver, virtue, the spinner, foretold from on high, wool, the ancient fleece of Adam, *Costante Berselli, Sing the Joys of Mary, Morehouse-Barlow, 1983, p. 52; შღრ. კონკრეტულად ზემორე ბერძნული სიტყვის Nicholas Constas-ისეული თარგმანი: the divine economy (სხენებული მკვლევრის მიერ შესრულებული თარგმანის სრული ტექსტი ზემორე მონაკვეთისა იხ. ქვემოთ).*

τετράς. μὴ σχίσῃς τὸν τῆς οἰκονομίας χιτῶνα τὸν ἄνωθεν ὑφαντόν· μὴ μαθῇτεστῇς Ἀρείῳ. ἀσεβῶς ἐκεῖνος τὴν οὐσίαν τέμνει· σὺ τὴν ἔνωσιν μὴ μέρῃς, ἵνα μὴ μερισθῇς ἀπὸ τοῦ θεοῦ, *Ibid*, p.144¹).

წმ. მაქსიმე აღმსარებელი მრავალი წახნაგით განმარტავს საუფლო კვართის სულიერ რაობას, ასაჩინოებს რა, ამასთან, განყოფილ სამოსელთა სახისმეტყველურ მნიშვნელობასაც. მოვიტანთ სრულ ციტატას²:

„კითხვა დ: როგორ ამცნო უფალმა მოწაფეებს ორი კვართის არქონა, მაშინ როცა მას, წმინდა იოანე მახარებლის თანახმად, ხუთი ჰქონდა მას, როგორც ეს მათი დამნაწილებლებისგან არის ცხადი, და რას ნიშნავს ხსენებული სამოსლები?

პასუხი: მაცხოვარს არ ჰქონია ხუთი კვართი, არამედ – ერთი სხეულზე და ერთიც გარემოსაცმელი, რომელთაგან შიგნითას, სხეულზე რომ ჰქონდა, უწოდებენ «კვართს», ხოლო გარედან შემოსაცმელს სახელდებენ «სამოსლად». მაგრამ მახარებელმა იოანემ, სულიწმინდის მიერ, თხრობისეული გამოთქმით საიდუმლოდ გადმოსცა ჭერეტისეული გამოუთქმელობა, რომ მას ჩვენი გონება მონათხრობთა მიერ გონისეულთაკენ წარემართა. ერთი მხრივ, მაშ, ზეგარდმო მთლიან-ნაქსოვი კვართი მაცხოვრისა, რაც ვერ განაპეს ჯვარმცმელებმა (თუმცა გახდის ნება მიეცათ), ესაა სათნოებათა ურთიერთშორისი განუყრელი თანაშეკავშირება და თანაშეწნულობა, და მათი ჩვენს მიერ გონიერულობის შესაბამისი და შესაფერისი დამცველობა; ანდა ესაა მისებრ (კვართის მსგავსად, ე. წ.) ზეგარდმო სულიწმინდის მიერ მოქსოვილი მაღლი ახალი ადამიანისა. მეორე მხრივ, გარედან შემოსაცმელი ესაა გრძნობადი სოფელი, ოთხ სტიქიონად განწვალებული, რასაც ოთხი სამოსლისებრ ინაწილებენ ისინი, რომლებიც ჩვენში გონისეულად ჯვარს აცვავენ უფალს. ასე რომ, ინაწილებენ ეშმაკები ოთხი სტიქიონის ხილულ

1 შტრ. ინგლ. თარგმ.: If Christ is one (person) and God the Word another, then there is no longer a Trinity, but a quaternity. Do not rend the robe of the incarnation which was "woven from above". Do not be the disciple of Arius, for he in his impiety divided the divine essence; you must take care not to sunder the union, lest you be sundered from God, *Ibid*, p.145.

2 ბერძნული ტექსტისთვის იხ. კრიტიკული გამოცემა: *Maximi Confessoris Opera, Questiones ad Thalassium, Questiones I-LV, una cum Latina Interpretatione Ioannis Scotti Eriugena, juxta posita, ediderunt Carl Laga et Carlos Steel, Corpus Christianorum, Series Graeca, 7, Brepols-Turnhout, 1980, p. 61-63.*

შესაქმეს, რომლებიც ჩვენ, – შესაქმეში საღვთო მიზეზთა უმეცართ, – ვნებისადმი გრძნობადი ხედვისთვის განგვაშაღებენ, ამასთან, **სათნოებათა კვართს** თუმც ალძარცვავენ ჩვენგან კეთილთა არმოქმედების შედეგად¹, მაგრამ არ ძალუძთ დაგვარწმუნონ, რომ **სათნოება ბოროტებაა**. ამრიგად, არათუ ანგარების საბაზად უნდა ვაქციოთ მაცხოვრის ხუთი სამოსელი, არამედ ვიცოდეთ, თუ რა არის წერილის განაზრახი ან როგორ ხდება, რომ ჩვენში, კეთილთა უგულებელყოფით და კეთილთა მიმართ უმოქმედობით, ჯვარს ეცმის და განიდარცვება უფალი, ხოლო ეშმაკები, ჩვენი გზით, ვნებათა მსახურებისთვის სამოსელთაებრ განყოფენ მის ქმნილებას, გავხდეთ კი დამცველნი ჩვენდამი ღვთისგან მომადლებული სიკეთებისა და შესაქმეს კეთილად განვჭვრეტდეთ მხოლოდ მის სადიდებლად, ამასთან **ცოდნისმიერი სიტყვის კვართს**, – ვამბობ კი **სათნოებებს**, – კეთილ საქმეთა მიმართ გულმოდგინებით აღუძარცველად ვინარჩუნებდეთ. ხოლო თუ გსურთ, რომ, ზემოთქმულთა გარდა, **ზეგარდმო მოქსოვილი კვართი უსხეულო და გონისეულ არსებათა სამყაროდ გაიზაროთ**, ხოლო **გარედან შემოსაცმელი**, რაც სტიქიონთაებრ ოთხ ნაწილად განყო სიტყვამ², **ხორციელ ბუნებად გაიგოთ**, ჭეშმარიტებისგან არ შეცდებით; ამათგან³ სხეული ხრწნადობით დაარღვიეს [ეშმაკებმა], იარაღად გამოიყენეს რა ჩვენს წინააღმდეგ ჩვენგან რჯულის მცნების გარდასვლა, **სული კი, როგორც ზეგარდმო თანამონათესავეობის მქონე, ვერ განაპეს** “ (შლრ. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ Δ΄ Πῶς τοῖς μαθηταῖς ἐνετείλατο ὁ κύριος μὴ κτῆσασθαι δὺο χιτῶνας, αὐτὸς πέντε κεκτημένου κατὰ τὸν ἄγιον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ὧς ἐκ τῶν μερισσάμενων αὐτὰ δῆλόν ἐστι. Καὶ τίνα ταῦτα τυγχάνει τὰ ἱμάτια; **ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ**· Ὁ σωτὴρ οὐκ ἔσχε πέντε χιτῶνας ἄλλ’ ἓνα τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τὴν ἕξω περιβολήν, ὧν τὸ μὲν ἐντὸς ἐπὶ τοῦ σώματος καλοῦσι **χιτῶνισον**, τὴν ἕξω δὲ περιβολήν

1 ე. ი. კარგი საქმეების კეთებისგან მოგვამედგრებენ ანუ გაგვაზარმაცებენ, გაგვამცონარებენ (ცხადია, ჩვენივე ნებელობითი სისუსტისა და სიკეთეში უმდგრადობის მიზეზით).

2 წერილის სიტყვამ. „განყო სიტყვამ“ ნიშნავს: „[სამოსელთა] განყოფის შესახებ გვაუწყა სიტყვამ“.

3 ე. ი. უსხეულოსგან და სხეულიანისგან.

შლრ. ბოლო მონაკვეთის (სიტყვიდან: „ამათგან“) ლათინური თარგმანი: *quorum corpus quidem corruptioni dissolverunt, fortitudinem accipientes contra nos legis mandati transgressionem, animam vero, quippe de superna cognatione subsistentem, non dividerunt*, Ibid, p. 62.

προσαγορεύουσιν **ιμάτιον**. Ἄλλα μυστικῶς τῷ ῥητῷ τῆς ἱστορίας τὸ τῆς θεωρίας ἄρρητον ὁ μέγας ἐξέδωκε διὰ τοῦ πνεύματος εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, ἵνα τὸν ἡμέτερον νοῦν διὰ τῶν ἱστορουμένων ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ὁδηγήσῃ τῶν νοουμένων. Ὁ μὲν οὖν ἄνωθεν ὑφανεὶς διόλου **χιτῶν τοῦ σωτῆρος**, ὃν οὐκ ἔσχισαν οἱ σταυρώσαντες, κἂν ἐκδύσαι συνεχωρήθησαν, ἡ διάλληλος τῶν ἀρετῶν ἀδιάστατός ἐστι **συνοχή τε καὶ συμπλοκή** καὶ παρ' ἡμῶν τῷ λόγῳ κατάλληλος καὶ πρέπουσα σκέπη, ἡ ἣ ἄνωθεν κατ' αὐτὸν τοῦ νέου ἀνθρώπου διὰ τοῦ πνεύματος ὑφασμένη **χάρις**. Ἡ ἔξω δὲ **περιβολὴ ὁ αἰσθητός ἐστι κόσμος**, στοιχείοις τέσσαρσι διαιρούμενος, ὃν ὡς τέσσαρα ἱμάτια μερίζονται οἱ νοητῶς ἐν ἡμῖν σταυροῦντες τὸν κύριον. Μερίζονται τοίνυν οἱ δαίμονες τὴν φαινομένην κτίσιν τῶν τεσσάρων στοιχείων, πρὸς πάθος ὁρᾷν κατ' αἴσθησιν ἡμᾶς παρασκευάζοντες τοὺς ἐν αὐτῇ θείους ἀγνοήσαντας λόγους. Τὸν δὲ **χιτῶνα τῶν ἀρετῶν** κἂν ἐπαίρουσιν ἔξ ἡμῶν διὰ τῆς τῶν καλῶν ἀπραξίας, ἀλλὰ τὴν **ἀρετὴν κακίαν εἶναι πεῖσαι οὐ δύνανται**. Μὴ τοίνυν πλεονεξίας ἀφορμὴν ποιήσωμεν τὰ πέντε τοῦ σωτῆρος ἱμάτια, ἀλλὰ γνῶμεν τί τῆς γραφῆς ὑπάρχει τὸ βούλημα, καὶ πῶς ἐν ἡμῖν ἀμελοῦσι τῶν καλῶν ὁ κύριος σταυροῦται καὶ γυμνοῦται διὰ τῆς ἡμῶν ἐν τοῖς καλοῖς ἀργίας, καὶ πρὸς ὑπηρεσίαν παθῶν δι' ἡμῶν, ὥσπερ ἱμάτια, μερίζονται τὴν αὐτοῦ κτίσιν οἱ δαίμονες· καὶ ἀσφαλεῖς γενώμεθα φύλακες τῶν ἐκ θεοῦ χαρισθέντων ἡμῖν ἀγαθῶν· καὶ τὴν κτίσιν καλῶς πρὸς μόνην τὴν αὐτοῦ θαεσώμεθα δόξαν· καὶ τὸν **χιτῶνα τοῦ λόγου τῆς γνώσεως**, φημὶ δὲ τὰς ἀρετάς, διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀναφαίρετον τηρήσωμεν. Εἰ δὲ βούλεσθε, πρὸς τοῖς εἰρημένοις, **χιτῶνα μὲν νοεῖν ἄνωθεν ὑφανετὸν τὸν τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν οὐσιῶν κόσμον, τὴν ἔξω δὲ περιβολήν**, ἣν εἰς τέσσαρα μέρη ὡς στοιχεῖα διείλεν ὁ λόγος, **εἰς τὴν σωματικὴν φύσιν νοεῖν**, οὐχ ἁμαρτήσεσθε τῆς ἀληθείας· ὧν τὸ μὲν σῶμα τῇ φθορᾷ διέλυσαν, ἰσχὺν λαβόντες καθ' ἡμῶν τοῦ νόμου τῆς ἐντολῆς τὴν παράβασιν, τὴν δὲ ψυχὴν, ὡς τῆς ἄνωθεν συγγενείας ὑπάρχουσαν, οὐ κατέσχισαν).

ნომუშების მოტანა კვლავ შეიძლებოდა, მაგრამ ის, რაც დაეგმოწმეთ, სავსებით საკმარისია **საუფლო კვართის ეკლესიოლოგიის, ზოგადად, მისი ღვთისმეტყველების მართებული შეცნობისთვის**.

და მაინც, ისევ და ისევ ისმის კითხვა:

რატომ განეგო უფლისგან კვართის წილხვედრობა ქართლისადმი?

ნაწილობრივ, ფრაგმენტულად ამაზე შეგნოთაც მიუანეშებდით, ამჯერად კი უფრო მეტი მკაფიოობით უნდა გავცეთ პასუხი შეგნოვე კითხვას:

ქართლმა საუფლო კვართი იწილხვედრა მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ მაცხოვრის ხორციელი მოღვაწეობისას სწორედ ქართლში აღესრულა ის განსაკუთრებული მღვდელმოქმედებითი საიდუმლო, რაც წესით იერუსალიმში უნდა აღსრულებულიყო, რომ არა იმჟამინდელ იერუსალიმელ სამღვდელთა¹ სულიერი დაბრმავებულობა.

ეკლესიის მამები ზოგჯერ მსჯელობენ იმაზე, თუ რა სახით უნდა მომხდარიყო ღვთის გამომხსნელობითი განკაცების შეწყნარებულობა იერუსალიმის ძველი აღთქმის ეკლესიის მიერ, კაცობრივ სიბრმავეს რომ არ ემძლავრა იმჟამინდელ მღვდელთმთავართა შორის. პავლე მოციქულიც მიუთითებს:

„რომ სცოდნოდათ, არც აცვამდნენ ჯვარს დიდების უფალს“ (I კორ. 2.8: *εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐστῆναι*).

ზემოთ დავიმოწმეთ წმ. კირილე ალექსანდრიელის განმარტება, სადაც ნაუწყებია:

„მათ (იერუსალიმის იუდეველებს. ე. წ.) რომ მიეღოთ სარწმუნოება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესადმი, თანა შეიკრიბებოდა მათგან კრებული რომღორს ღიმი რამ ნაწილი მკლესიისა, მოედევნებოდა კი მათ წარმართთა სიმრავლეს, მაგრამ ვინაიდან ფრიადი ურჩობის გამო წარმართთა ზურგში აღმოჩნდნენ და რიცხობრივად სწორედ ამათი (წარმართყოფილთა, ე. წ.) სიმრავლე გახდა უფრო მეტი, ხოლო თვით ისინი (იუდეველნი, ე. წ.), ცხადია, აღმოჩნდნენ სრულიად მცირედნი, რადგან ნარჩენი ცხონდა², ამის გამო მცირე რამ ნაწილი იმემაკვიდრეს მათ (ებრაელებმა, ე. წ.) წმინდა მთაზე, ესე იგი, ეკლესიაში. ამასთან, თუ ვინმე იტყოდა, მაშ, რომ მათგან (ებრაელთაგან, ე. წ.) წმინდა მთად იწოდება ზენა ქალაქი, ცათა-შინა ეკლესია, წმინდანთა დედა და მზრდელი, და რომ

1 ძველი აღთქმის ეკლესიის სამღვდელთა.

2 ე. ი. იუდეველთაგან მხოლოდ მცირე ნაწილმა ირწმუნა მაცხოვრისა და სულიერად გადარჩა, ცხონდა მარტოოდენ კნინი ნაწილი ერისა, ნარჩენი ანუ ნაშთი. *შტრ. ეს. 10.22, OJ*: „დაღათუ იყოს ერი შენი, ისრაელ, ვითარცა ქვამა ზღვსაჲ, ნეშტი ოდენ ცხონდეს“ (*GS*: „და უკეთუ იქმნეს ერი ისრაილისა, ვითარცა ქვამა ზღვსაჲ, ნეშტი მათი ცხოვნდეს“ – *καὶ ἔξω γένῳται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, καὶ καταλείψεται ὁ ἄριστος αὐτῶν*); *შტრ. რომ. 9.27*: „ხოლო ესაია ღაღადებს ისრაელისათჳს: «დაღათუ იყოს რიცხჳ იგი ძეთა ისრაელისათაჲ, ვითარცა ქვამა ზღვსაჲ, ნეშტი ოდენ ცხოვნდეს»“

მასში სწადიათ მათ შემკვიდრების ნაწილის ხვედრება, მართებული იქნებოდა ამგვარი გულისხმისყოფა“¹.

ძველი აღთქმა, როგორც წინასწარმეტყველება ახალი აღთქმის შესახებ, სწორედ ახალი აღთქმით იღებს ცხოველყოფას, სულიერ სიცოცხლეს, სულს, განუყრელად თანაშეგვაპოვნებულია რა მასთან. შესაბამისად, წმ. კირილეს ზემორე სწავლების კვალობაზე, სწორედ ძველი აღთქმის ეკლესიის მსახურთ მართებდათ მიეღოთ უდიდესი წადიერებით განკაცებული მაცხოვარი, რაც მათვე კათოლიკე მართლმადიდებელი ეკლესიის «დიდ ნაწილად» გამოაჩინებდა და ამ გზით სწორედ ისინი, იერუსალიმის ძველი აღთქმის ეკლესიის სამღვდელონი, ერთი მხრივ, ახალი აღთქმის ეკლესიის სამღვდელთა ხარისხამდე აღიწოდნენ, ახალი აღთქმის ეკლესიად, ქრისტეს სულიერ სხეულად, ქრისტეშემოსილად გარდაიქმნებოდნენ, მეორე მხრივ კი ამავე ქრისტეს ეკლესიისკენ მეწინააღმდეგეებად გაუხდებოდნენ წარმართებს, მაგრამ სულიერმა სიბრძავემ ცხოვნებისგან გამოსწირა ისინი. ასეთ დროს, – სრულიად მკაფიოდ და ხაზგასმით უნდა ითქვას, – სწორედ ქართლის, კონკრეტულად მცხეთის ძველი აღთქმის ეკლესიაში აღსრულდა ის, რაც ვერ განხორციელდა იერუსალიმში:

ქართლის ებრაელმა მებაგინეებმა (მეშაბათეებმა) გული გაუხსნეს მოვლინებულ ჭეშმარიტებას, თანამარტვილნი გაუხდნენ მაცხოვარს, სულიერად მაცხოვართან ერთად თანაჯვარეცვნენ (სიდონიას და ელიოზის დედის აღსასრული, სიდონიას აღსასრული) და მასთან თანადაიფლნენ (სიდონიას და კვართის თანადაფლვა), რითაც კვართისებრ „იწილხვედრეს“ მათ მაცხოვარი და აღდგომის ანუ ცხოველქმნილთა ეკლესიის კრებულს თანაშეერთვნენ, ძველი აღთქმის ებრაული მებაგინეობის სანაცვლოდ ახალი აღთქმის მეექვსეებად (მეკვირთაქეებად) გამოგვიჩნდნენ.

1 ზღრ. εἰ μὲν γὰρ παρεδέξαντο τὴν πίστιν, τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, συναγύγερτο ἂν ἐξ αὐτῶν εἰς πολὺν τι μέρος τῆς Ἐκκλησίας τὸ σὺ στήμα, προσεπενεχθείσης αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθὺς. Ἐπειδὴ δὲ διὰ πολλὴν ἀπειθειαν κατόπιν γεγόνασι τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀριθμοὺς μὲν κρείττων ἢ ἐκείνων ἔσιν πληθεύς, αὐτοὶ δὲ δὴ κομιδῇ βραχείς· σέσωσται γὰρ τὸ κατάλειμμα· διὰ τοῦτο μικρόν τι κακληρονομήκασι μέρος ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, τοῦτέστι, τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι τὴν ἕνα πόλιν, τὴν ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίαν, τὴν τῶν ἁγίων μητέρα καὶ τροφὸν, ὅρος ἕξιον ὀνομάζεσθαι παρ' αὐτῶν, καὶ ἐν αὐτῷ βούλεσθαι κλήρου μέρος λαχεῖν, ὁρθῶς συνήσεις, PG. 70, col. 1393-1396

ამიტომ, ერთი მხრივ ირღვევა და ემსობა ზოგადად ბაგინი როგორც ასალი აღთქმის უარყოფისა და მაცხოვრის ჯვარცმის სიმბოლო¹, მაგრამ არ ირღვევა მცხეთის ბაგინი² როგორც ძველი

1 შლრ. ასტირონის სიტყვები გაქრისტიანებული აბიათარისადმი: „ბაგინი დაგიშვებია, და უფროს ყოველთასა ხარ შენ მოსწრაფე ქრისტეს მსახურებასა“ (Sim. 50.; შლრ. *ჟღიშ.* „ბაგინი დაგიშვებია, და უფროს ყოველთასა ხარ შენ მოსწრაფე, ქრისტეს მსახურებისა“, *ძქაღმ.* I, გვ. 103). *მსგავსადვე*, წმ. ემიფანე კეიპრელი აღნიშნავს: „ქრისტეს მოსვლიდან და ენებიდან დაიჩრდილა იუდეველთა ბაგინი, ხოლო გადისკროვნდა სახარება“ (შლრ. Haer 2.247.19-20: ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ πᾶθους ἡμαυρᾶσθαι ἡ Ἰουδαϊκὴ συναγωγή, κατηύγασε δὲ τὸ εὐαγγέλιον)

2 ტერმინი „ბაგინი“ ძველ ქართულში, საზოგადოდ, სინონიმი და ხშირად ვარიანტულად მონაცვლეც ტერმინისა „ბომონი“ (ბერძნ. *ბომად*), რაც აღნიშნავს წარმართულ სამსხვერპლოს ანუ საკერპოს (იხ. ა. აბულაძე, *ძველი ქართული ენის ლექსიკონი*, თბ. 1973, გვ. 28). ესაა ტერმინი „ბაგინის“ ძირითადი მნიშვნელობა (ამიტომ ჩვეულებრივია გამოთქმა „ბაგინი კერპთაჲ“), თუმცა გარდა ტერმინ *ბომად*-ისა, იგი გადმოსცემს აგრეთვე საკუთრივ ტაძრის მნიშვნელობის მქონე *იერონ*-ს (მაგ. *ივლით.* 4.1), თითქმის იმავე შინაარსის („სალოცავის“) დამტკიცებელ *თემუნდ*-ს (მაგ. *ოსე*, 8.14), „მემსხვერპლეობათა“ და, აქედან, „მემსხვერპლეობის სამსახურებელ ტაძართა“ შინაარსის შემტველ *თელუჩ*-ს (*ამოს.* 7.9: OJ: „საკერპონი ისრაელისანი“, SB: „ისრაელისანი“, LXX: „ბაგინნი იგი ისრაელისანი“ – αἱ *თელუჩ*αὶ τοῦ Ἰσραὴλ) და „საკურთხევლის“ აღმნიშვნელ *მთითაფრიონ*-ს (მაგ. IV მფ. 21.3, O). საყურადღებოა, რომ IV მფ. 23.12-ში ორგზისაა დამოწმებული *მთითაფრიონ*, ომეურ რედაქციაში კი პირველ შემთხვევაში შესატყვისა „საკურთხეველი“, ხოლო მეორე შემთხვევაში – „ბაგინი“ (შლრ. „და საკურთხეველნი იგი, რომელ იყვნეს ზედა ქორსა მას, რომელ-იგი ქმნეს მეფეთა მათ იუდაისთა, და ბაგინნი იგი, რომელ ქმნნა მანასე“ – καὶ τὰ *მთითაფრია* τὰ ἐπὶ τοῦ δῶματος τοῦ ὑπερῶς Ἀχαῖ, ὃ ἐποίησαν βασιλεῖς Ἰουδα, καὶ τὰ *მთითაფრია*, ὃ ἐποίησεν Μανασσῆς, შლრ. სლავ. *и ѿмѣри, ꙗже на крѣстѣ горницы мѣзювы, ꙗже сохорѣша църѣвѣ ѿдѣхны и ѿмѣри, и же сохѣдѣ манассѣ*). „საკურთხევლისა“ და „ტაძრის“ გააზრებით, ტერმინი „ბაგინი“, წარმართული სამსხვერპლოს გარდა, აღმნიშვნელი სდება საკუთრივ ებრაული ანუ ძველი აღთქმის ეკლესიისა, სინაგოგისა, როგორც ეს სრულიად ნათელია თუნდაც წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობიდან: „პურიათა თანაცა ბაგინად შევიდი და მათსაცა მას მსახურებასა ვხედევდი“ (*ძქაღმ.* I, გვ. 35). კიდევ: „ხოლო ბაგინად ღამე შევიდი პურიათისა, ვერაჲ ვცნი, რასა იტყუოდ“ (*იქვე*, გვ. 36). ეგვევ ჩანს ცნობილი ადრექრისტიანული ძეგლიდან „პოვნამ ნაწილთაჲ წმიდისა სტეფანშის“. მაგალითად: „ესე ოც წელ შჯულის მოწაფე იყო უფროს ჩემსა და პავლშს თანა იზარდებოდა ბაგინსა შინა“

აღთქმის შეურყვნელი (ახალი აღთქმის განმკვერტი) ეკლესიის
ჴეშმარიტი სახე.

კვართი იქ დამკვიდრდა, სადაც პირველად გაუხსნეს გული
ძველი აღთქმის ბაგინის მღვდლებმა უფალს, სადაც მაცხოვრის
ჯვარცმამდეც იყო შემეცნებული განკაცებული ღმერთის
ჴეშმარიტება, სადაც გაიდო პირველი „ულბოლველი“ სიდი ძველი
აღთქმიდან ახალი აღთქმისკენ, რითაც ძველი აღთქმის ქართლი
და მის კვალს მიდევნებული წარმართული ქართლი (ზედმიწვევით
იმგვარად, როგორც ეს ნავარაუდევია იყო წმ. კირილე ალექსანრიელის
ზემოციტირებულ სიტყვებში) გადავიდა სულიერ იორდანეზე ახალი
აღთქმის ქვეყანაში, ახალი აღთქმის ეკლესიაში, სადაც ძველმა
აღთქმამ და ძველი აღთქმის ეკლესიამ ბუნებითად შეიტკბო
ახალი აღთქმა და ძველი აღთქმის ბაგინი გარდაიქმნა ახალი
აღთქმის ეკლესიად¹.

(*Le synaxaire géorgien. Rédaction acienne de l'union arméno-géorgienne, publié et traduit d., après le manuscrit du couvent Ivron du Mont Athos par N. Marr, Paris 1926, Patrologia Orientalis, 195, p. 37*). კიდევ: „ბაგინსა მას ღმრთისასა განზრდილ იყო და დედაცაი მებრვე არა ეხილვა გარნა დედაი თჳსი სოლო“ (*Ibid*, გვ. 40; შდრ. აგრეთვე: „და ვპოვეთ ბაგინსა მას წინა სამართელთასა ცხრაას და ათცხრამეტი სული“, წარტყუნვამ იერუსალემისი, თ. 23: ებისტოლე ზაქარია პატრიარქისად, რომელი მიუწერა ბაბილონით იერუსალჴმად მათა რომელნი დაშთომილ იყვნეს ტყუეობისაგან, *La prise de Jérusalem par les Perses en 614, édité par Gérard Garitte, Louvain 1960, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 202 Scriptores iberici, 11, გვ. 79*). განსაკუთრებით ცხადია „ბაგინის“ აღნიშნული შინაარსი „მოქცევაჲს“ ზემომითითებული რედაქციებიდან, მაგალითად, თუნდაც მეთორმეტე (*ჟღიშ.-Sin* მეცხრე) თავის სათაურიდან: „რომელი თქუა აბიათარ, რომელი იყო პირველ მღვდელი ბაგინსა შინა ჰურიათასა მცხეთას“. შდრ. წმ. ნინოს სიტყვები: „მოვედ [მივედ *Sin*. 50] ბაგინსა ჰურიათასა ენისათჳს ებრაელებრისა“ (*შატბ. კრებ., თბ. 1979, გვ. 334; ჟღიშ. „მივედ[დ] ბაგინსა ჰურიათასა ენისათჳს ებრაელთასა“, ბქალო, გვ. 117*); შდრ. აგრეთვე ასტიარონ მთაერის სიტყვები ებრაელი მღვდლის აბიათარისადმი: „ბაგინისანი იყვენით თქუენ და არასადა ვის ასმია მათგანსა თქუენგან ქებაჲ ქრისტეანთაჲ“ (*Sin. 50; შდრ. ჴელომური: „ბაგინისნი იყვენით, არასადა ვის ასმია მათგანსა ქებაჲ ქრისტეანთაჲ“, ბქალო, I., გვ. 103*).

1 ძველი აღთქმის ბაგინის ახალი აღთქმის ეკლესიად გარდაქმნა შთამბეჭდავად ნაუწყები პურიათა ბაგინის მღვდელყოფილის, აბიათარის მიერ: „ხოლო სახლი ელიოზისი იყო ქალაქსა დასავალით, კარსა დასავ[ა]ლით მოგუთისასა, მტკუარსა ჴედა. და იყო მცირე ბაგინი, სამარხოჲ მათი, რომელსა ჴედა

მაცხოვრის მღვდელმოქმედება მცხეთის მიმართ, რაც გულისხმობს ქართლის დედაქალაქის გარდაქმნას იერუსალიმად¹,

აღმართა ჯუარი ქრისტესი ნინო დედაჲმან ჩემჲან, ერთ-ერთსა ნათელ-სცემდა მუნ შინა კელითა იაკობ მღვდელისაჲთა და პროსილა მთავარდეაკონისაჲთა, მთავარ[თა] შეილებსა, წილ ქალაქისათა. და ერქუა ადგილსა მას მთავართა სანათლოჲ“ (Sin. 50; შდრ. შატ. „სახლი ელიოზისი იყო ქალაქსა შინა დასავლითსა, იყო კარსა მოგუეთისასა, მტკუარსა ზედა. და იყო მცირე ბაგინი, სამარხვოჲ მათი, რომელსა ზედა აღმართა წმიდამან ნინო ჯუარი ქრისტესი. და ერთი-ერთსა ნათელ-სცემდა მუნ შინა კელითა იაკობ მღვდელისაჲთა და პროსილა მთავარდეაკონისაჲთა, მთავართა შეილებსა, წილთა ქალაქისათა. და ერქუა ადგილსა მას მთავართა სანათლოჲ“, შატბერდ. კრებ. გვ. 347). საგულისხმოა, უწყება იმის შესახებ, თუ როგორ შეინარჩუნა აბიათარმა ბაგინი დაუნგრევლად: „ხოლო ბაგინისათჳს [ა]ძულებდა მეფესა, რაჲთა არა შეძრან ნაშენები იგი მისი, არამედ რაჲთა შესძინოს აღშენებაჲ, რამეთუ ვიდრე არღა გამოჩინებულ იყო ახალი მადლი ქუეყანასა ამას, მუნ შინა იყო დიდებული სახელი საუკუნოჲსაჲ მის ღმრთისაჲ. და ერჩდა მეფე მისთა დღეთა, და იყენეს მუნ შინა ელიოზის ნათესავნი მღვდელად ჰურიითა ზედა“ შატბერდ. კრებ. გვ. 350; შდრ. sin 50: „ხოლო ბაგინისათჳს აძულებნ მეფესა, რაჲთა არა შეძრან ნაშენები მისი, რამეთუ ვიდრე არღა გამოჩინებულ იყო ახალი მადლი ქუეყანასა ამას, მუნ შინა იყო დიდებულ სახელი საუკუნოჲსაჲ მის. და ერჩდა მეფე მისთა დღეთა, და იყენეს მუნ შინა მღვდელად ელიოზის ნათესავნი ჰურიითა ზედა“; გვლიშ. „[ი]ძულებნ ჰურიანი (?) იგი მეფესა, რათა არა შეძრან ბაგინი იგი. ვიდრე-ღა არა გამოჩენილ იყო ახ[ა]ლი მადლი ქუეყანასა ამ[ა]ს, ტაძარსა მას შინა იყო სახელი საუკუნო[ა]საჲ მის. და ერჩდ[ა] მეფე დღ[ე]თა მისთა, და იყენეს მას შინა მღვდელად ელიოზის ნათესავნი ჰურიითა ზედა“, ქქაღობ, I, გვ. 152).

1 ამ გარდაქმნის შთაბეჭდავი გამოხატულება, გარდა ზემოთქმულისა, ისიცაა, რომ სწორედ მცხეთაში ხდება მაცხოვრის წილ „გამოთხოვილი“ ბარაბას შთამომავლობის გაქრისტიანება, რაც უნიკალური ისტორიული ფაქტიცაა და განსაკუთრებული სიღრმის სულიერი სინამდვილეც (მცხეთის მადლიან წიაღში ანუ ჭეშმარიტ იერუსალიმში თვით ბარაბეანნიც ანუ ბარაბას შთამომავალნიც დაეგნენ ანუ შეურიგდნენ უფალს). მოვიტანო ციტატას: „[ებრაელებმა] იწყეს წარსლვად სააღმათვე თჳნიერ ბარაბეანთასა, რომელ მონათლა ორმოცი სული სახლისა მათისაჲ და მკვდრ იქმნეს მცხეთას შინა. და მიუბოძა მეფემან დაბაჲ, რომელსა რქჳნ ციხელიდი, და იყუნეს დიდ წინაშე მეფისა და ქრისტეანე ჭეშმარიტად მადლითა ნეტარისა ნინოჲსითა და მოძღურებითა მისითა“ (Sin. 50; შდრ. შატ. „[ებრაელებმა] იწყეს სააღმათვე წარსლვად თჳნიერ ხოლო ბარაბეანთასა, რომელნიცა მოინათლნეს ორმოცო და ათი სული სახლისა მათისაჲ. და მკვდრ იქმნეს მცხეთას შინა. და მიუბოძა მირეან მეფემან დაბაჲ ერთი, რომელსა პრქჳნ ციხე-დიდი, და იყენეს დიდ წინაშე მეფისა და ქრისტეანეთასა მადლითა ნეტარისა ნინოჲსითა და მოძღურებითა მისითა“, შატ. კრებ. 347).

მართლმადიდებლობის დედაქალაქად¹ სათავეს იღებს უშუალოდ მაცხოვრის ჯვარცმიდან (როდესაც ხმა უფლის ჯვარზე მიმსჭვალვისა ანუ მილურსმნვისა საიდუმლოებითად მცხეთამდე გახშიანდება²) და

1 „დედაქალაქი“ ანუ „მეტროპოლისი“ (μυητροπολις) სულიერი სახელია ჭეშმარიტი ანუ ზეციური იერუსალიმისა. შტრ. წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი: „(Or. 45, 23: Ποιησάμεθα κεφαλὴν, μὴ τὸν κέντρ' ἱεροισαλήμ, ἀλλὰ τὸν ἄνω μυητρόπολιν· μὴ τὸν ὑπὸ στρατοπέδων νῦν πατουμένον, ἀλλὰ τὸν ὑπ' ἀγγέλων διόξανειον, PG. 36, col. 656, შტრ. წმ. ეფრემ მცირის თარგმანი: „ვიქმნეთ თავ ნუ ქუნება იერუსალიმი, არამედ ზენაა დედაქალაქი, ნუ აწ მკედართყრმებისგან დათრგუნვილი, არამედ ანგელოზთაგან დიდებული“, Sancti Gregorii Nazianzenii Opera, Versio Iberica, I, Orationes I, XLV, XLIV, XLI, Cum Introductione a Helene Metreveli et Edisher Tschelidze, Turnhout – Leuven, 1988, p. 129. აღენაშნავთ, რომ 45-ე ჰომილიის ეფრემისეული თარგმანის გამოცემელის პირითად ტექსტში მცდარად აქვს გატანილი მოქმედებითი გვარის ფორმა „ვიქმნეთ“ [„ვიქმნეთ თავ ნუ ქუნება იერუსალიმი“], ხოლო AC ნუსხების მართებული წაკითხვა „ვიქმნეთ“ სქოლიოში ჩაუტანია უთუოდ იმ მიზეზით, რომ იგი მოუჩნევია ვნებითი გვარის ფორმად. სინამდვილეში, მოცემულ ადგილას „ვიქმნეთ“ არის არა ვნებითი გვარის ფორმა [ანუ მისი მნიშვნელობაა არა „გავხდეთ“], არამედ – მოქმედებითი გვარის სათავისო ქცევისა და ნიშნავს: „გავიკეთოთ, ჩვენთვის ვყოთ“, ანალოგიურად იმისა, რომ გვაქვს: „ვიქმნენ“ ანუ „გავიკეთე ჩემი თავისთვის“, „იქმნენ“ ანუ „გავიკეთე შენი თავისთვის“ და „იქმნა“ ანუ „გავიკეთა თავისი თავისთვის“; შტრ. მაგ. „მიიღე ესე შენდა საკმარად, და იქმნე თავისა შენისა სამოსელი“, Vies géorgiennes de S. Syméon Stylite I, Ancien et de S. Ephrem, éditées par Gérard Garitte, Louvain 1957, p. 14]. ამას უეჭვოდ ცხადყოფს ორიგინალი, სადაც ქართული სათავისო ქცევის შესაბამისი მედოუმის ფორმა გვაქვს: ποιησάμεθα. ასევეა ექვთიმეს თარგმანშიც, სადაც სახეზეა სათავისო ქცევის ტოლფასი ფორმა „ვყოთ ჩუენდა“, რაც ნიშნავს იმავეს, რასაც ზემოხსენებული „გავიკეთოთ“. შტრ. წმ. ექვთიმეს თარგმანი: „ვყოთ უკუე თავად ჩუენდა ნუ ქუეყანისა იერუსალიმი, რომელი გარემოიცვებს მკედრობათა, არამედ ზეცისა ქალაქი, რომელი იდიდების ანგელოზთაგან“, ღასახ. გამოც. გვ. 128).

2 ეს გახშიანება სულიერი ხმოვანებაა, სულიერი სასმენელით აღსაქმელი «კვერის-ცემაა», რაც გულისხმობს ჯვარცმულისა და ჯვარცმის ჭეშმარიტი აზრის შემეცნებას. „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ არსენისეულ რედაქციაში ნაუწყებია, რომ ელიოზის დედამ ჯვარზე მაცხოვრის მიმსჭვალვის ხმა ისმინა სწორედ გულისმიერი ყურით (შტრ. „ოდეს ჯუარს-აცუეს მეუფე უსჯულოთა მათ და შიამთხუა კუერი ღუსმარსა კელთა მათ საუფლოთა ბოროტმან მან მტარვალმან ადგილსა გოლგოთისასა, მასვე ჟამსა შიიწია ყურთა გულსათა დედისა ელიოზისისა მცხეთის და კმა-ყო ძლიერად აღძრულმან სულისა მიერ“ (არსენ ბერი, ცხოვრებაჲ ნინოისა, ქქალო, III, გვ. 32).

გვირგვინდება IV ს-ში მცხეთის ძლევაშემოსილი ჯვრის აღმართვით, რაც, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, იგივე გოლგოთის ჯვარია და იმგვარივე მსოფლიო (და არა კერძოობითად ეროვნული) სიწმინდეა, როგორც თავად კვართი, ამიტომ აღიმართა მცხეთის ჯვარი (უკეთ, მცხეთაში გამოჩინებული იერუსალიმის ჯვარი), თანახმად მისი პოსტამენტის წარწერისა, „მცველად ყოვლისა სოფლისა“, რაც კვლავაც სწორედ იმას ცხადყოფს, რომ ქართლის ეკლესია სწორედ კათოლიკე ანუ საყოველთაო ეკლესიას ადგილობრივ მწირობაში, იმ ღვაწლისთვის მარადისი ახოვანებით მორეინალი, რაც ერთი წმინდა კათოლიკე და მართლმადიდებელი ეკლესიის ანუ ქრისტეს ერთი სხეულის, ქრისტეს ეკლესიის მარადგანურღვეველი კვართის ებგურობას გულისხმობს ვიდრე ჟამთა აღსასრულამდე.

ამრიგად, როგორც აღვნიშნეთ, მცხეთის ჯვარი იგივეა, რაც მცხეთაში აღმართული გოლგოთის ჯვარი.

შესაბამისად, მცხეთის იერუსალიმად გარდაქმნა, მისი გაიერუსალიმება ესაა საღვთო მღვდელმოქმედება, დასაბამ-დადებული იერუსალიმში გოლგოთის ჯვარზე და სრულქმნილი მცხეთაში იმავე გოლგოთის ჯვარზე.

ჯვარცმული მაცხოვრის კვართისა და მცხეთის ჯვრის სულიერი განუყოფლობა გვაკვლავებულებს უფრო ღრმად გავიცნობიეროთ მცხეთის ჯვრის ღვთისმეტყველება.

ქართულ საეკლესიო ტრადიციაში ცნობილია სათნო გადმოცემა მცხეთაში ჯვრის აღმართვისა და შემდგომ მისი სასწაულებრივი გამოჩინების შესახებ. ეს მოვლენები საგანგებო დღესასწაულებით აღინიშნებოდა. კერძოდ, პირველი (ჯვრის აღმართვა) იდღესასწაულებოდა აღდგომიდან მესამე კვირადღეს („დღესა კვრიაკესა, აღვსებისა ზატიკის-ზატიკსა“), ხოლო მეორე – სულთმოფენობის შემდგომ პირველ ოთხშაბათს და ორივე ეს ერთმთლიანი მოვლენა თავისი მაღლმოსილებით უთანაბრდებოდა, ერთი მხრივ, 14 სექტემბერს ჯვრის აღმართვის (ანუ ძველი ქართულით „ჯუართა აღპყრობის“) და მეორე მხრივ, იერუსალიმში აღსრულებული ჯვრის გამოჩინების (351 წ., ხსენება 7 მაისს) უდიდეს დღესასწაულებს.

აღნიშნულ მოვლენებთან დაკავშირებით ყველაზე ძველი და დაწვრილებითი უწყება დაცულია სახელგანთქმულ ძეგლში „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, რომლის ოცდამესამე და ოცდამეოთხე

თავები მოგვითხრობს მცხეთის ჯვრის აღმართვის შესახებ. ამავე თხრობას გადმოგვცემს ლეონტი მროველის „ქართლის ცხოვრებაც“. მცხეთის ჯვრის აღმართვის ამბავი დაცულია, აგრეთვე, არსენ ბერის შრომაში „ცხოვრებაჲ წმიდისა ნინოასი“ და, კიდევ, ანონიმი ავტორის თხზულებაში „ცხოვრებაჲ ღირსისა ნინოასი“.

აღნიშნული წყაროების შეჯერებით მცხეთის ჯვრის აღმართვის ამბავი მოკლედ შეიძლება ასე გადმოიცეს:

სვეტიცხოვლის აშენების შემდეგ წმინდა ნინომ კვლავ განმარტოება იწება და ავიდა მცხეთის პირდაპირ მდებარე მთაზე, სადაც მისი უშრეტი ლოცვით კლდის ძირას მაკურნებელი წყარო აღმოცენდა.

ამ დროს მთავარეპისკოპოსი იოანე შეუდგა შესაფერისი ხის ძეხნას, რომ მისგან ჯვრები გამოეკვეთა. წმინდა ნინოს მიერ აღმოცენებული წყაროს პირას ნახეს ერთი მშვენიერი, ფურცლოვანი ხე, რომლის ნაყოფიც სასწაულებრივად კურნავდა დაჭრილ ცხოველებს. მოჭრეს ეს ხე **ოცდახუთ მარტს, ხარების დღესასწაულის დღეს, პარასკევს**, პირველ მაისს მისგან გამოკვეთეს სამი ჯვარი და შეიღ მაისს სვეტიცხოველში აღმართეს ისინი.

ცეცხლოვანი ჯვრის პირველი გამოცხადება სწორედ შვიდი მაისის ღამეს მოხდა სვეტიცხოვლის თავზე. „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ ასე აგვიწერს ამ მოვლენას:

„და იხილეს სიმრავლემან ქალაქისამან ბნელთა მათ ღამეთა, და აჰა ჩამოვიდის ჯუარი ცეცხლისაჲ დაგვრგვნიებული ვარსკულავითა და დაადგრის ზედა ეკლესიასა ვიდრე განთიადმდე, და ყოველნი ადიდებდეს ღმერთსა ამას ზედა. და განთიად, რიჟურაჲუს ოდენ, გამოვიდეს მისგან ორი ვარსკულავი: ერთი იგი წარვიდის აღმოსავალით, და ერთი დასავალით. და იგი თავადი (ე. ი. „**ჯუარი ცეცხლისაჲ**“, ე. ტ.) ეგრევე დგან მზრწყინვალედ, და ნელიად-ნელიად განდგის მიერ კერძო არაგუსა და დადგის ბორცუსა ზედა კლდისასა, ზემო კერძო, ახლოს წყაროსა მას, რომელი-იგი აღმოადინეს ცრემლთა წმიდისა ნინოასთა, და მუნით აღმაღლდის ზეცად“ (შატბ. კრებ., გვ. 348).

ასე გვაუწყებს „მოქცევაჲს“ შატბერდული რედაქცია¹.

¹ თითქმის იგივე ტექსტია „მოქცევაჲს“ სინურ რედაქციაში: „აჰა ჩამოვიდის ჯუარი ცეცხლისაჲ დაგვრგვნიებული ვარსკულავითა და დაადგრის ზედა ეკლესიათა (?!). ვიდრე განთიადმდე. და რიჟურაჲუს ოდენ, გამოვიდეს მისგან ორი მასკულავი და წარვიდის ერთი აღმოსავალით, და ერთი დასავალით.“

საგულისხმოა, რომ იმავე „მოქცევაჲს“ ჰელიშური რედაქცია ურთავს ერთ უაღრესად საყურადღებო ცნობას, რაც ზემორე ტექსტიდან აშკარად საგრძნობია:

„და იგი თავადი, რომელი არს ჯუარი ქრისტეს ღმრთისაჲ“¹.

ამიტომ, რომ დანარჩენი ორი ჯერისგან განსხვავებით, „ცეცხლის ჯერის“ ზეცად ამაღლების აღგილას აღმართულ ჯვარს, შატბერდული რედაქციის მიხედვით, ეწოდა „სასწაულთაგან ზეცისათა ჩუენებული პატიოსანი ჯუარი მცნეთისაჲ“².

ეს სიტყვები ცხადყოფს, რომ „ჯუარი ცეცხლისაჲ“, რაც სვეტიცხოვლის თავზე გამოცხადდა, ზოგადად ჯერის ნიში კი არ იყო, არამედ საკუთრივ გოლგოთის ჯვარი, მოგვიანებით (351 წ-ს) იერუსალიმშიც ჩენილი იმავე 7 მაისს.

და იგი თავადი ეგრევე ნელიად აღგებინ ამიერ კერძო არაგუსა (I) და დაადგრის ბორცუსა ზედა კლდისასა, ზემო კერძო, ახლოს წყაროსა მას, რომელი აღმოადინეს ცრემლთა წმიდისა ნინოსათა, და მუნით აღმაღლის ზეცად“. შტრ. „ქართლის ცხოვრება“: „აჲა, ჩამოვიდის ჯუარი ცეცხლისა ზეცით და მისა გარემოს, მსგავსად გვრგვინსა ვარსკულავისათა, და დაადგრის ეკლესიასა ზედა ვიდრე განთიადმდე. და რიჟურაჲს ოდენ გამოვიდის მისგან ორნი ვარსკულავნი: ერთი წარვიდის აღმოსავალით და ერთი დასავალით; და იგი თავადი ეგრეთ ბრწყინვალედ, ნელიად-ნელიად, განვიდის მიერ კერძო არაგუსა, და დადგის ბორცუსა მას ზედა კლდისასა, ზემო-კერძო ახლოს წყაროსა მას, რომელი აღმოადინეს ცრემლთა წმიდისა ნინოსათა, და მუნით აღმაღლის ზეცად“ (დასახ. გამოც. გვ. 120).

1 შტრ. სრული ტიტაჲ: „და იხ[ი]ლეს ყოველმან სიმრავლემ[ა] ნ ქალაქისამან ყოველთა ღამეთა მიმწუხრი, აჲა ჩამოვიდის ზეცით ჯუარი ცეცხლისა[ა] გვრგვინსანი ვარსკულავითა და ზედა დაადგ[რ]ის ეკლესიასა ვიდრე განთიადმდე. და რიჟურაჲს ოდენ გამოვიდის მისგან ორი ვარსკულავი; და წარვიდის ერთი აღმოს[ა]ც[ა]ლით და ერთი დასავალით. და იგი თავადი, რომელ არს ჯუარი ქრისტეს ღმრთისა[ა], ეგრ[ე]თვე ნელიად აღგებინ, და წარვიდის მიერ კერძო არაგუსა, და დაადგრის ბორცუსა ზედა კლდისასა, ზემო კერძო, ახლოს წყაროსა მას, რომელი აღმოადინეს ცრემლთა წმიდისა ნინოსათა და ეგრ[ე]თა ამაღლის ზეცად“ (მქალობ, I, გვ. 148). საგულისხმოა ისიც, რომ აღნიშნულ სასწაულთან დაკავშირებით, ჰელიშური რედაქციის მიხედვით, წმ. ნინო ასე მიმართავს მეფეს: „გისაროდენ და მხიარულ იყ[ა]ვ, რამეთუ ჯუარი იგი, რომელია ზედა კლდისასა, ზემო კერძო, ახლოს წყაროსა მას, რომელი აღმოადინეს ცრემლთა წმიდისა ნინოსათა, და მუნით აღმაღლის ზეცად“ (იქვე).

2 შტრ. „ხოლო ესე სასწაულთაგან ზეცისათა ჩუენებული პატიოსანი ჯუარი მცნეთისაჲ აღგებჲართ კელითა კაცობრივითა“ (მქალობ, I, გვ. 151).

ზემოაღწერილი სასწაული რამდენჯერმე განმეორდა. ცეცხლოვანი ჯერიდან გამოკრთომილი ვარსკვლავების კვალზე მიყოლით დადგინდა, რომ ერთი მათგანი თხოთის მთასთან უჩინარდებოდა, მეორე კი – სოფელ ბოდისთან. წმინდა ნინოს ბრძანებით ერთი ჯვარი აღმართეს თხოთის მთაზე, მეორე – უჯარმაში, ხოლო დაბა ბოდისის მცხოვრებთ წმინდანმა აღუთქვა, რომ თვით მივიდოდა მათთან.

სასწაულებრივი ხისგან გამოკვეთილი მესამე და მთავარი ჯვარი, რომელიც ზედმიწევნით იმგვარი იყო, როგორიც ზემოხსენებული ცეცხლოვანი ჯვარი (იგივე გოლგოთის ჯვარი) და რომელშიც ნაწილად არის ყოვლადწმინდა ჯვარი ვახისა, დააბრძანეს იმ მთაზე, სადაც წმინდა ნინო მკვიდრობდა, და უდიდესი შიშით და კრძალვით აღმართეს იქ. „ცეცხლის ჯვრის“ ანუ იგივე „გოლგოთის ჯვრის“ ზეცად ამალლების ადგილას¹. თვით აღმართების მღვდელმოქმედება

1 მეზერძელი: „ხოლო ესე სასწაულთაგან ზეცისათა ჩუენებული პატიოსანი აუარი მცხეთისაა აღვიპყართ კელითა კაცობრივითა და მივედით ბორცუსა მას ქუეშე, წყაროსა მას ზედა და ვათიეთ ღამშ და ვილოცევდით ღმრთისა მიმართ და სვალის დღე აღვედით კლდესა მას ზედა. და მივიდა ნეტარი ნინო და დავარდა ქვათა მათ ზედა ბორცუსათა, და ტიროდა იგი და მეფშ და ყოველნი მთავარნი და ყოველი იგი სიმრავლშ ერისაჲ, მამათაჲ და დედათაჲ, და [იყო] ყრმათა ჩჩულთა ჟივილი, ვიდრემდის მთანიცა კმა-სცემდეს. და დასდვა კელი წმიდამან ნინო ერთსა ქვასა და მრქუა მე: წმოვედ, შენდა ჯერ-არს, დასწერე ჯუარი ქვასა ამასშ. და მე ყვაე ეგრეთ. და მუნ აღმართეს ჯუარი იგი დიდებული მეფეთა. და მოდრკა მეფშ მუკლთა თჳსთა ზედა და ყოველნი მთავარნი, და ყოველი სიმრავლშ ერისაჲ და თავყუანის-სცეს ძლევითშემოსილსა ჯუარსა“ (მქაღმ, I, გვ. 151); ჭელისური: „ხოლო ესე სასწაულითა ზეცისაჲთა გამოჩინებულ ღი პატიოს[ა]ნი აუარი მაცხოვრისა[ა] აღვიპყ[ა]რით კელითა კაცობრივითა. და განვიდა მეფე და ყოველნი მთ[ა]ვ[ა]რნი მისნი და ყოველი ერი ქართლისა[ა] დედებითურთ და ყრმებით. და მოვედით ბორცუსა მას ქუეშე, წყაროსა ზედა, და ვათიეთ ღამე და ვილ[ო]ც[ე]თ ღმრთისა მიმართ სვალისა დღესა აღვედით ზედა კლდესა მას, და მოვიდა წმიდაჲ იგი ზედა ბორც[უ]სა მას და დაგ[ა]რდა ქვათა მათ ზედა, ტიროდა მწარედ და მეფენი და მთ[ა]ვ[ა]რნი და ყოველი სიმრ[ა]ველუ ერისა დედებითურთ და ყრმებითა ჩულთა[ა]თა. ტირ[ი]ლი და ჟრინვაჲ მიიწოდა ცამდე, ვიდრემდის მთანიცა კმობდეს მათ თანავე. და იყო შიში დიდი ყოვლისა სულისა[ა]. და შეძრწუნებულნი ადიდებდეს ღმრთეებასა ქრისტესსა და ჯუარსა მისსა პატიოსანსა. დასდვა კელი ერთსა ქვასა ნეტარმან ნინო და პრქუა მთ[ა]ვ[ა]რებისკობისა: «მოვედ, შენდა ჯერ-არს, რაჲთა დასწერო ჯუარი ქვასა ამას». და ადგილსა მას აღმართეს ჯუარი იგი დიდებული. ხოლო წმიდაჲ იგი და მეფ[ე]ნი და მთ[ა]ვ[ა]რნი და ყოველი იგი სიმრაველუ ერთა ურიცხუთა დადრკეს და თავყუან-სცეს ჯუარსა წმიდასა“ (მქაღმ, I, გვ. 151); სინური: „ხოლო

აღესრულა აღდგომის დღესასწაულის „ზატიკის ზატიკს“ ანუ აღდგომიდან მესამე კვირა დღეს¹. სწორედ ესაა ყოვლადღივადი მცხეთის ჯვარი, რომელსაც, როგორც აღვნიშნეთ, „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ ასე უწოდებს: „სასწაულთაგან ზეცისათა ჩუენებული პატიოსანი ჯუარი მცხეთისაჲ“.

როდესაც აღიმართა მცხეთის ჯვარი, მყისვე დაეცა და განადგურდა წარმართული კერპები. დაწესდა დღესასწაულიც: „დააწესეს დღესასწაული ძლევიტშემოსდილისა ჯუარისაჲ აღვსებისა ზატიკის-ზატიკსა, დღესა კვრიაკესა, ყოველმან ქართლმან ვიდრე დღენდელად დღედმდე და ვიდრე უკუნისამდე“ (*მეჩუდელი რედაქცია, ბქაღბ, I, გვ. 154; შდრ. იოანე-შოსიშეს კალენდარი: „კვრიაკესა მესამესა ზატიკათა... მცხეთისა ჯუარისაჲ“, კ. კეკელიძე, ეტიუდები, V, გვ. 279; „ქართლის ცხოვრება“*: „და დღესა კვრიაკესა აღვსებისა ზატიკსა ყო მირიან მეფემან და ყოველმან მცხეთამან, შეწირეს შესაწირავი იგი; დღე განაწესეს ჯუარისა მსახურებად

ესე სასწაულთა ზეცისათა ჩინებული პატიოსანი ჯუარი მცხეთისაჲ აღვიბყართ კელითა კაცობრივითა. და მივედით ბორცუსა მას ქუეშე, წყაროსა მას ზედა, და ვათიეთ ღამშ და ვილოცეთ ღმრთისა მიმართ და სვალისა დღე აღვედით ზედა კლდესა მას. და მოვიდა ნეტარი იგი ბორცუსა მას და დაგარდა ქვათა ზედა და ტიროდა იგი და მეფენი და მთავარნი და ყოვლისა ერისა სიმრავლშ მამათაჲ და დედათაჲ და წულოლისა ყრმისა ტირილი და ზრინვამ მიამწოდა ცადმდე, ვიდრემდის მთანიცა კმობდეს მათ თანა. და დასდვა კელი ერთსა ქვასა ნეტარმან ნინო და მრქუა: «მოვედ, შენდა ჯერ-არს, დასწერე ჯუარი ქვასა ამას». და ვყავ ეგრე. და მუნ აღმართა ჯუარი იგი დიდებით ნეტარმან ნინო და მეფეთა. და დადრკა ყოველი იგი სიმრავლშ ერთა ურიცხეთაჲ და თაფუანის-სცეს ჯუარსა“.

¹ *მეჩუდელი*: „და ვითარცა განთენა, უთხრა მირიან მეფემან მღდელთა მათ ჩუენებაჲ იგი ანგელოზისაჲ და სიტყუაჲ-ცა იგი, რომელ პრქუა. და ბორცვცა იგი, რომელი უჩუენა. ვითარცა ესმა ჩუენებაჲ იგი და ადგილი-ცა იგი იხილეს, სათნო უჩნდა ყოველსა ერსა ბორცვ იგი, და სიხარულითა და გალობითა დიდითა ყოველთა ერთბაჲად აღიღეს ჯუარი იგი და აღმართეს ბორცუსა მას ზედა მძლშ ნიში ჯუარისაჲ მცხეთისა მასლობელად, მართლ წინაშე აღმოსავალით, დღესა კვრიაკესა, აღვსებისა ზატიკის ზატიკსა. და ვითარცა აღმართა ნიში ჯუარისაჲ ქუეყანასა მას ქართლისასა, მეყსეულად მას ჟამსა დაეცნეს ყოველნი კერპნი, რომელნი იყვნეს საზღვართა ქართლისათა, და შეიმუსრნეს, და საკერპონი დაირღუეს. ვითარცა იხილეს ესე საკვრეელი საქმშ და სასწაული, რომელი ქმნა ძლევისმყოფელმან მან ნიშმან ჯუარისამან კერპთა ზედა, უფრომს განუკრდებოდა საქმშ ესე და ადიდებდეს ღმერთსა და სიხარულით თაფუანის-სცემდეს პატიოსანსა ჯუარსა“ (*შატბ. კრებ. გვ. 351*).

აღვსებისა ზატიჲი ყოველმან ქართლმან მოდღენდელად დღედმდე“,
დასახ. გამოც. გვ. 122).

რამდენიმე დღის მერე, სულთმოფენობის (ანუ ძველი ქართულით: „მარტვილის“) დღესასწაულის შემდგომ, ოთხშაბათ დღეს აღსრულდა ჯვრის ხელმეორედ გამოცხადება, ამჯერად უკვე მთაზე აღმართული მცხეთის ჯვრის თავზე.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ შატბერდული რედაქცია ასე აღგვიწერს ამ უდიდეს სასწაულს:

„და იყო რაოდენისამე ჟამისა შემდგომად, მარტვილისა უკუანა, იხილეს სასწაული დიდი და საშინელი დღესა ოთხშაბათსა: აჰა ესერა სუეტი ნათლისაჲ სახედ ჯუარისა დგა ზედა ჯუარსა მას და ათორმეტნი ანგელოზნი დაგურგუნებულ იყვნეს გარემოს მისა. ეგრევე სახედ ათორმეტნი ვარსკულაენი დაგურგუნებულ იყვნეს, ხოლო ბორცუ იგი ჯუარისაჲ ერთსახედ კუმოდა სულნელად“ (შატბ. კრებ., გვ. 354¹).

ცოტა ხნის შემდეგ კვლავ აღსრულდება ჯვრის საკვირველება:

„და მერმე კუალად იხილეს სხუად სასწაული პატიოსნისა ჯუარისაჲ: ვითარცა ცეცხლი, დგა, და ვითარცა ალი, ეგ ზებოდა ზედა თავსა ჯუარისასა სამგზის მზისა უბრწყინვალესი, და ვითარცა სავუმილსა რაჲ ნაბერწყალი აღვალნ ძლიერად, ეგრე სახედ იყო: აღვიდოდეს ანგელოზნი და გარდამოვიდოდეს ზედა პატიოსანსა ჯუარსა, ხოლო ბორცუ იგი ჯუარისაჲ იხარებდა ძლიერად და ყოველი ქუეყანაჲ იძრვოდა, და მთათა და ბორცუთა და დელეთა არმური სულნელებისაჲ აღვიდოდა ცამდე, და კლდენი შეიმუხრვოდეს და სულნელებაჲ დიდძალი მიეფინებოდა ყოველსა ქუეყანასა. და ესე არა ზედამოთ იყო და

¹ ქართლის ცხოვრება: „და იყო რაოდენისამე დღისა შემდგომად, მარტვილისა უკანას, იხილეს სასწაული დიდად საშინელი, დღესა ოთხშაბათსა: აჰა ესერა, სუეტი ნათლისა, სახედ ჯუარისა, დგა ჯუარსა მას ზედა, და თორმეტნი ვარსკულაენი, სახედ გურგუნისა, გარემოს მისსა, ხოლო ბორცუ იგი კუმოდა სახედ სულნელად. და ხედვიდეს სასწაულსა ამას ყოველნი, და მრავალნი უღმრთოთაგანნი მოიქცეს და ნათელ-იღეს მას დღესა შინა. ხოლო ქრისტიანენი უფროს მორწმუნე იქმნებოდეს და ადიდებდეს ღმერთსა“ (იქვე, გვ. 122). სხვა რედაქციებს აკლია.

არცა თანაწარსლოვით, არამედ მყუეუარ ჟამ. და გმანი დიდნი ისმოდეს. და ყოველი იგი ერი ჰხედვიდა მას და ესმოდა ოხრაჲ იგი გალობისაჲ; შეშინდეს და დაუკურდა ფრიად, შიშით და ძრწოლით თაყუანისსცემდეს პატიოსანსა ჯუარსა და სიხარულითა დიდითა აღიდებდეს ღმერთსა“ (შატბ. კრებ. 351-352)¹.

ჯვრის სასწაულები კვლავაც გრძელდებოდა („და შემდგომად ამისა სსუანი მრავალნი სასწაულნი და ნიშნი იქმნებოდეს ზედა პატიოსანსა ჯუარსა ზეცით-გარდამო“), მაგრამ რადგან ყველაზე მნიშვნელოვანი და ზეადმატებული გამოცხადება ოთხშაბათ დღეს მოხდა, ეს დღე დაამკვიდრა საქართველოს ეკლესიამ მცხეთაში ჯვრის სასწაულებრივი გამოჩინების დღესასწაულად.

აღნიშნული დღესასწაული საგანგებოდაა აღნიშნული X საუკუნის I ნახევრის საგალობელთა კრებულში ანუ იადგარში (Sin. 1), სადაც ვკითხულობთ:

„შემდგომად მარტულიასა ოთხშაფათსა ქართლს ჯუარისა“.

ამასვე გვაუწყებს X საუკუნის კიდევ ერთი ხელნაწერი Sin. 14:

„დღესა ოთხშაბათსა, შედეგად მარტულიასა, ჯუარისა მცხეთისა“.

აღნიშნული ცნობა შენიშვნის სახით აქვს დართული X საუკუნის II ნახევრის ხელნაწერს Sin. 64:

„შემდგომად მარტულიისა ოთხშაბათსა ქართლს ჯუარისა“.

ამავე დღესასწაულზე უთითებს იოანე-ზოსიმეც:

„დღესა ოთხშაფათსა შემდგომად მარტულიისა მცხეთისა ჯუარისა“.

საგულისხმოა, რომ ამ დღესასწაულისათვის საგანგებო საგალობელი დაწერილი არ ყოფილა. სამივე ზემოდამოწმებული ხელნაწერი მიუთითებს, რომ ამ დღეს იკითხებოდა ის საგალობლები,

¹ ქართლის ეპიგრაფიკა: „მერმე კუალად იხილეს სსუა სასწაული ჯუარისა, ვითარცა რა ცეცხლი დგა თავსა ზედა მისსა, შდწილად მზისა უბრწყინვალესი, ზედა დაადგრა მას და, ვითარცა საკუმი/ლისა ნაბერწყალნი აღვლენ, ეგრე სახედ ანგელოზნი ღმრთისანი აღვიდოდეს და გარდამოვიდოდეს მას ზედა. ხოლო ბორცვ იგი იძრვოდა ძლიერად და, ვითარცა სასწაული იგი დასცხრებოდა, ეგრეცა ძრვა იგი დასცხრებოდა. ვითარცა იხილეს სასწა/ული იგი, დაუკურდა ყოველთა, და უფროსად და უმეტესად აღიდებდეს ღმერთსა“ (იქვე, გვ. 122). სხვა რედაქციებს აკლთ.

რომლებიც წარმოითქმებოდა იერუსალიმში 7 მაისს გამოჩენილი ჯვრის სასწაულთან დაკავშირებით, რაც მთელ საქრისტიანოში აღინიშნება. ამიტომაც, რომ აღნიშნული ხელნაწერები მცხეთის ჯვრის დღესასწაულთან დაკავშირებით შენიშნავენ:

„მაისსა ჰპოვნე“, ე. ი. შესაბამისი საგალობლები 7 მაისის დღესასწაულზე ნახეო.

ამ ფაქტით, კვლავ დასტურდება ის, რაც ზემოთ აღვნიშნეთ:

მცხეთაში ჯვრის გამოჩენების სასწაული მიიჩნეოდა თვით გოლგოთის ჯვრის გამოცხადებად, რაც, გარდა მცხეთისა, სასწაულებრივად მოეცლინა იერუსალიმსაც 351 წ-ის 7 მაისს. ეს ორი გამოცხადება იგივეობრივია, ერთი მთლიანობაა, რაც უმჭიდროესად აკავშირებს ერთმანეთთან იერუსალიმს და მცხეთას და გასაგებს ხდის, თუ რატომ ეწოდა იმ მთას, რომელზეც მცხეთის ჯვარი აღიმართა, გოლგოთის მთა. კ. კეკელიძის გამოკვლევა მცხეთის, როგორც „მეორე იერუსალიმის“ შესახებ, ამ სასწაულით სრულყოფას იძენს და ნათელი ხდება, რომ საქართველოს ეკლესიისთვის მცხეთის ჯვარი მაცხოვრის ანუ იერუსალიმის ჯვრად განიჭვრიტება, ხოლო მცხეთის გოლგოთა, სადაც ჯვარი აღიმართა, სულიერად იერუსალიმის გოლგოთის იგივეობრივად წარმოჩნდება.

მცხეთის ჯვრის იგივეობა გოლგოთის ჯვართან ცხადყოფს, რომ ეს ორი სიწმინდე არსობრივად ერთი და იგივეა და მათი სულიერი რაობაც იდენტურია. შესაბამისად, საკუთრივ მცხეთის ჯვარზე სრულად ერცეღდება ის შეფასება, რაც საეკლესიო ტრადიციაში გოლგოთის ჯვართან დაკავშირებით არის განჭვრეტილი. წმ. ანდრია იერუსალიმელის მიერ ცხადყოფილია, რომ გოლგოთის ჯვარი აღიმართა „ფოფელი სოფლის“ ანუ მთელი ქვეყნიერების შუაგულში, გოლგოთის თხემზე, რათა მთელი სოფელი შემოეცვა, შემოეზომა („გარეშეზომა“) მას და მთელი სოფლისადმი განევრცო თავისი ცხოველმყოფელი და დამფარველი ძალა. მოგვაქვს ციტატა:

„ხოლო რამეთუ შორის ქუეყანისა და საშუალსა ადგილსა ყოვლისა სოფლისასა არს ადგილი თხემისაჲ, ნუშკა ვინ არს იჭუნეულ, რამეთუ ჯერ-იყო, ვითარცა ველისა დიდისაჲ, გარეშეზომაჲ ყოვლისა სოფლისაჲ და მართლ საშუალსა ქუეყანისასა აღმართებაჲ ცხოველსყოფელისა ძელისაჲ, რადთა ვითარცა სხუაჲ მზე სიმართლისაჲ, ზეცით აღმობრწყინებულნი, შეამკობდეს საშუალსა ცისასა და შორის

ყოვლისა სოფლისა დანერგული და სამყაროდ ქუეყანისა განრთხმული ძელი ჯუარისად, რომელი-იგი ნათლისსახითა მცხინვარებითა მისწუთების კიდეთა ქუეყანისათა“ (მე. მეტაფრასული კრებულები, ნ. გოგუაშის გამოც. თბ. 1986, გვ. 320).

აღნიშნული გარემოება უეჭვოდ გვიდასტურებს, რომ მცხეთის ჯვრის პოსტამენტის წარწერაში, სადაც ნაუწყებია ხსენებული ჯვრის აღმართვა „მცველად ყოვლისა [...]ლისა“, ბოლო, დაზიანებული სიტყვა უნდა იყოს არა „ნათესავისა“, „შთამომავლობისა“, „მომავალისა“ თუ „ქართლისა“, როგორც ეს სხვადასხვა დროს ამათუიმ მკვლევრის მიერ გამოთქმულა, არამედ – „სოფლისა“. ხსენებული წარწერა სწორედ იმაზე ხაზგასმავა, რომ ზეცით ჩინებული მცხეთის ჯვარი როგორც იგივეობრივი გოლგოთის ჯვრისა, აღიშნა მცხეთის გოლგოთის მთაზე ანუ სულიერად იმავე ქვეყნიერების შუაგულში „მცველად ყოვლისა სოფლისა“ (შდრ. იოანე ზედაზნელის ცხოვრება: „წიაღვლო მდინარე არაგვი, მიიწია იგი წინაშე მომცემელსა ცხოვრებისასა ჯუარსა, რომელსა ფრთეთა ქუეშე მისთა დაუფარავს ყოველი ყოვლისაგან შემთხუევისა ბოროტისა“, მქაღმ, I, გვ. 201).

ამრიგად, რადგან მცხეთის ჯვარი სულიერად იგივე გოლგოთის ჯვარია, შესაბამისად, მისი აღმართვაც ისევე ერთგვისია, როგორც იერუსალიმის ჯვრისა. ამიტომ, ვფიქრობთ, დაუშვებელია მცხეთაში ჯვრის აღმართვის განმეორება, რადგან ეს იგივეა, რომ ჩვენ გავიმეოროთ მაცხოვრის ჯვარცმის ჯვრის აღმართვა იერუსალიმში. ასე რომ, ჩვენ უნდა ვდღესასწაულობდეთ არა ჯვრის ხელახლა აღმართვას, არამედ – წმინდა ნინოს ჟამს აღდგომიდან მესამე კვირადღეს ერთგვის აღმართული „სასწაულთაგან ზეცისათა ჩუენებული პატიოსანი ჯვრის“ უდიადეს და განუმეორებელ მოვლენას და ამ მოვლენასთან განუყრელად დაკავშირებულ მეორე სასწაულს, იმავე მცხეთის ჯვრის ზეცით გამოჩინებას მარტვილის შემდგომ ოთხშაბათს.

ყოველივე ზემოთქმული ურყევად გვიდასტურებს, რომ ერთი და მხოლო ზეცით-ჩინებული მცხეთის ჯვარიც, მსგავსად ერთი და მხოლო ზეგარდმო-ნაქსოვი უფლის კვართისა, კათოლიკე ანუ საყოველთაო სიწმინდეა, და მცხეთაში მისი მწირობა მარადის პაფლის მიმფენია არა მხოლოდ საქართველოსთვის, არამედ მთელი მსოფლიოსადმი.

ამრიგად, აღნიშნული ორი მხოლოდობითი მსოფლიო სიწმინდის
თანამღვდელმოქმედება ქართლის მიწაზე ღვთივგანგებითად
ცხადმოფელთა იმისა, რომ ქართლშიც, ისევე როგორც ნებისმიერ
სხვა ადგილას ხილული სოფლისა, ერთი მხოლოდ მართლმადიდებელი
ეკლესია ჰგვის და მაცხოვრებლობს უკუნისამდე ჟამთა.

*[ქართლისა და აფხაზეთის გაქრისტიანების, კათოლიკოსთა
ხელთდასხმის, წმინდა მირონის კურთხევის დაწესებისა და სხვა
საეკლესიო საკითხების შესახებ]*

წმინდა ეფრემ მცირე

**უწყებაჲ მიზეზსა ქართველთა მოქცევისასა, თუ
რომელთა წიგნთა შინა მოიქსენების¹**

სულიერსა მამასა ჩუენსა და პატრიოსანსა ეკლესიარსსა² ჩუენ
ქართველთასა, მღდელსა უფლისასა იოანეს კვრიკესსა³ ყოვლად მცირე
და უღირსი სახისა და სახელისაჲ ეფრემ მონაზონი თაყუანისცემით
მოგიკითხავ.

1 ძეგლი, მცირედი კორექტირებით, ქვეყნდება **თ. ბრეგაძის და ს. ყაუხ-
ჩიშვილის** გამოცემათა მიხედვით (იხ. *ეფრემ მცირე, უწყებაჲ მიზეზსა ქართველთა
მოქცევისასა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიქსენების, ტექსტი გამოსცა, შესავალი
და ლექსიკონ-სამეცლემი დაურთო თ. ბრეგაძემ, თბ. 1959; გეორგიეა, I, თბ.
1961, გვ. 214-220*). წინამდებარე გამოცემის საფუძვლად, ზემომითითებული
პუბლიკაციების მსგავსად, აღებულია ყველაზე ძველი ნუსხა A 24, რომელიც,
ჩვენი აზრით, გადაწერილი უნდა იყოს XII ს-ის II ნახევარში **იოანე
კვრიკის მონაწილეობით**. ეს ნუსხა მრავალი ნიშნით ჭეშმარიტად
განსაკუთრებულია და საგანგებო ანალიზს საჭიროებს.

2 „ეკლესიარსი“ იგივეა, რაც ბერძნ. **ἐκκλησιαστικὴ**. დაწერილებით იხ. **და-
ნართი I**.

3 იგულისხმება კვირიკეწმინდის ხუცესი **იოანე მთავარაღმსაძე** (იხ. **მ. რაფაეა,
იოანე მთავარაღმსაძე, შავი მთის ქართველი მოღვაწე, წახანაგა 2009, №1**)

ვინამთავან მადლითა ღმრთისადათა სრულ-იქმნა გულსმოდგინებაჲ
შენი წიგნისა ამისთჳს სადღესასწაულოჲსა¹, რომელი შენ

1 იმის შესახებ, თუ რას ნიშნავს „წიგნი სადღესასწაულო“, გამოთქმულია ორი ვარაუდი: (I) ეს „წიგნი“ სხვა არაფერი უნდა იყოს, თუ არა წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის თექვსმეტსიტყვედის ეფრემისეული თარგმანი (იხ. დ. თვალთვაზე, *შაჲ მთაჲ მოღვაწე ოიანეთა ვინაობისათვის, თსუ პეელო ქართული ენის ეათედრის შრომები*, 31, 2004, 128). (II) სსენებული წიგნი იგივეა, რაც ეფრემ მცირის მიერ შედგენილი პომილეთიკური კრებული, დაცული ხელნაწერ S 1276-ის პირველ ნაწილში (იხ. მ. რაფაჲ, *ოიანე მთაჲარაისძე, შაჲ მთის ქართველი მოღვაწე, წახნაგი 2009, №1*; აგრეთვე: მ. რაფაჲ, *ეფრემ მცირის „უწყებაჲ მიშეშსა ქართველთა მოქცევისასა“ ღა „სადღესასწაულო წიგნი“, მაცნე, №4, 1990*). პირველ ვარაუდზე არ შეეჩერდებით, ვინაიდან უეჭველი არგუმენტებით უკვე ცხადყოფილია მისი გაზიარების შეუძლებლობა (მ. რაფაჲ, *ოიანე მთაჲარაისძე, შაჲ მთის ქართველი მოღვაწე, წახნაგი 2009, №1*). რაც შეეხება მეორეს, რაც, როგორც აღვნიშნეთ, მ. რაფაჲს ეკუთვნის, მიუხედავად საკმაოდამაჯერებლობისა, სამწუხაროდ ვერც მისი მართებულობა საბუთდება. საქმე ისაა, რომ ეს ვარაუდიც სწორედ იმ არგუმენტს ვერ უპასუხებს, რითაც სსენებულმა მკვლევარმა ზემომოთითებული პირველი ვარაუდის მცდარობა აჩვენა. მ. რაფაჲს აღნიშნული აქვს: „უწყებაჲს“ შესავლიდან ირკვევა, რომ «სადღესასწაულო წიგნის» მომგებელი და «უწყებაჲს» შექმნის მგრძანებული ერთი და იგივე პიროვნება, სეიმეონ საკვირველთმოქმედის მონასტრის მოღვაწე ბერია. ეფრემის მიმართვის ტონი მხოლოდ ქრისტიანული თვითდაცნიების გამოხატულება არ ჩანს, მისი სიტყვები ადრესატის უფრო მაღალ იერარქიულ მდგომარეობაზე მიუთითებს. საფიქრებელია, რომ ეფრემის ასეთი თავმდაბლური მიმართვა მისი მოღვაწეობის ადრეულ ხანაშია საუარაუდებელი, როცა ის შაჲ მთაზე ახალი მისული იყო [ხაგას-მეზი ჩეენია, ე. ჭ.]. „უწყებაჲს“ და „სადღესასწაულო წიგნის“ შექმნაც ამ პერიოდშია საუარაუდო. გრიგოლ ნაზიანზელის 16-სიტყვედი კი, როგორც აღვნიშნეთ, ეფრემს შესრულებული აქვს თავისი მოღვაწეობის გვიანდელ პერიოდში“ (დასახ. ბუჰოიჲცია). აქ გამოთქმული დაკვირვება საესებით მართებულია: ეფრემის „უწყებაჲ“ და ეფრემისგანვე თარგმნილი გრიგოლისეული თექვსმეტსიტყვედი არსებითად ემიჯნება ერთიმეორეს ტერმინოლოგიურად. პირველი მათგანი მნიშვნელოვნად უსწრებს წინ მეორეს. მაგრამ ამგვარივე წინსწრებულობით ემიჯნება „უწყებაჲ“ არა მხოლოდ გრიგოლის თექვსმეტსიტყვედის ეფრემისეულ თარგმანს, არამედ ზემოხსენებულ პომილეთიკურ კრებულსაც (S 1276-ის პირველ ნაწილს). აქ, ცხადია, არაა საუბარი იმაზე, რომ სსენებული პომილეთიკური კრებულის მასალას ეფრემი წლების მანძილზე მოიძიებდა კიდევ და თავადაც თარგმნიდა. საქმე ესება საკუთრივ S 1276-ს, რომელშიც, როგორც მიიჩნევენ, ეფრემის ავტოგრაფი დასტურდება (იხ. ე. მეტრეველი, *ეფრემ მცირის ავტოგრაფი, სელნაწ. ინსტიტუტის შრომები, I, თბ., 1959*). მაგრამ შეიძლება კი, ამ

იწროებასა შინა ჟამთასა უხუცებით განვრცომათა გონებისადათა მოუგე
საზოგადოსა მაგას ნიჭსა ნათესავისა ჩუენისასა, ეკლესიასა წმიდისა

კრებულში შემავალი ძეგლები ეფრემის „უწყებას“ უწინარესად მივიჩნიოთ? ეს
აბსოლუტურად შეუძლებელია, ვინაიდან ხსენებულ პოპილექტიკურ კრებულში
შემავალი ძეგლების ნაწილი ეფრემის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის მიწურულს
გულისხმობს. ამ საკითხზე ამჯერად ვერ შეგვირდებით, ყურადღებას მივაქცევთ
მარტოოდენ ერთ ძეგლს. ესაა კრებულის დამაბოლოებელი პომილია, მიძღვნილი წმ.
გრიგოლ ღვთისმეტყველისადმი, რომლის ავტორია წმ. სოფრონ იერუსალიმე-
ლი. ეს თავისთავად უდიდესი თეოლოგიური ძეგლი ეფრემის ერთ-ერთი უგვიან-
ნესი თარგმანია, რითაც მან დააგვირგვინა გრიგოლისეული თექვსმეტსიტყვედის
ქართულად გადმოღება (ამ შემთხვევაში არ აქვს მნიშვნელობა, თექვსმეტსიტყვე-
დისთვის თარგმნა მან ეს ძეგლი თუ მეტაფრასული კრებულისთვის). საგულის-
ხმოა, რომ ამ პომილიის უდიდესი ნაწილი აღნიშნულ ხელნაწერში (111v-115v)
სწორედ ეფრემისეულ ავტოგრაფად არის მიჩნეული (ეფრემის ავტოგრაფობას
სრულად იზიარებს მ. რაფაეაც). ხსენებული პომილიის ტერმინოლოგიური უგვი-
ანესობა და „უწყებას“ ტექსტიგან მისი დიდი დაშორებულობა უაშკარესია. ამ
ძეგლის თარგმნისას ეფრემი უკვე თავად ბერძნული თეოლოგიური სტილის არა
მხოლოდ გადმოშვებად, არამედ განმავითარებლადაც გვევლინება, რაც ნიშნავს
იმას, რომ ქართული თარგმანი სტილურ-ტერმინოლოგიური მწიგნობრულობით
(საღვთო სიმძიმით) არა მხოლოდ ადეკვატურია ორიგინალისა, არამედ – მნიშ-
ვნელოვნად დაწინაურებულიც. ეს განსაკუთრებით ითქმის რამდენიმე-სიტყვიან
ტერმინებზე, რომელთა ცალკეული შემადგენელი ნაწილები (ცალკეული სიტყვე-
ბი) ხელნაწერებში, ჩვეულებრივ, რკალით არიან გადაბმულნი მათი ერთცნე-
ბითობის წარმოსაჩენად, რაც (აქაც და სხვა შემთხვევებშიც) უდიდესწილად
მთარგმნელისეულია და არა დედნისეული. კერძოდ, ასეთებია: „რაოდენნი
ღმრთისმოყუარის-გონების-მომგებელ ხართ“; „განასაზღვრებს განჩინებით-
დადებითა“; „დიდ იყო და სრულის-მადლის-მიმღებელ ღმერთშემოსილი
ბასილი“; „მცირისა მის და მდაბიურ-კნინ-ქალაქისა“; „სულთ-კაცობრივთა
განმხრწნელისა“; „ღმრთისმოყუარის-ცნობის-მქონებელთა კაცთაგან“ და ა.
შ.. ამასვე ადასტურებს ურთულესი ტერმინთნაერთობანი და მიმდებარე კონ-
სტრუქციები. რამდენიმე ნიმუშიც იკმარებს: „ჯორცთვნებულებაჲ“, „ქუეშეთ-
რეობაჲ“, „ერთბუნებაობაჲ“, „ერთნებაობაჲ“, „წინააღრჩევაჲ“, „წინაგანგე-
ბაჲ“, „დიდბუნებაობაჲ და ვრცელგონებაობაჲ“, „შფოთთმღტოლვარე“;
„საიდუმლოთმოყვანებელი“, „ერთცნობობაჲ“, „ცნობავნებულებაჲ“, „ცრემლთ-
დინებისა ვერდამჰყრობელისაჲ და გლოვისმქონებელისა მიუთხრობელისაჲ,
რამეთუ ბასილის თანა ნავითმავალობასა მოიშპევლებდა“; „ესე არს
გრიგოლის მწედართმღუანველობითისა განმწედრებისა განთქუშულებაჲ
ძღვეისაჲ, რომელი ღაღადის არს არდასადუმებელი“ და ა. შ. არანაკლებ
ყურადღებამისაქცევია ტერმინ „თანაარსის“ დადასტურება („ერთარსების“

სკმეონ საკრველთმქმედისასა¹, რომელი ვითარცა საწყაული კეთილი და განმყოფელი იფქლისა ცხოვრებისაჲ, ჳემპარიტებით წმიდად მოღაღ² სახელდებულ არს, ჯერ-იყო ამასცა ჴედა ჩემგან

ნაცვლად) ყოვლადწმინდა სამების მიმართ ჴოგად კონტექსტში, რაც თვით მ. რაფაელს გამოკვლევის საფუძველზე ეფრემის საღვთისმეტყველო მოღვაწეობის უგვიანეს პერიოდს უნდა გულისხმობდეს (იხ. მ. რაფაელ, ქართული ღოგმატიკის ისტორიიდან, მრავალთაჲ II, გვ. 110-126). აი, შესაბამისი ნიმუში: „აღიდებდა ყოვლადწმიდასა სამებასა ვითარცა თანაირსა და ერთბუნებასა“. ამრიგად, დამოწმებული უმცირესი მასალაც კი, ვფიქრობთ, ეჭვს არ ტოვებს, რომ „უწყებას“ დაწერის დროს ეფრემს სოფრონის შესხმა ჯერ თარგმნილი გერა-ნაირად გერ ექნებოდა, რის გამოც S 1276-ს ჴემოხსენებულ „სადღესასწაულო წიგნთან“ ვერ გავაიგივებთ. ერთადერთი, რაც სააღბათო არ ჩანს, არის ის, რომ, ჴემორე მითითება „სადღესასწაულო წიგნზე“ უნდა გულისხმობდეს ლიტურგიკული დანიშნულების პაგიოგრაფიულ კრებულს (ანალოგიისთვის შერ. „იოანეს და ეფთვიმეს ცხოვრებაში“ დიდი ლავრის მისაცემელთა შორის „სხუად წიგნი სადღესასწაულოა საჩინოთა წმიდათაჲ“, ძქაღ, II, გვ. 52)

1 იგულისხმება წმინდა სვიმეონ მესვეტე უმცროსი, ანტიოქიელი (521-597 წწ.). რაც შეეხება წმინდა სვიმეონ უფროსს, პალაბელ მესვეტეს, იგი მოღვაწეობდა საუკუნე-ნახევრით ადრე (388-459 წწ.).

2 A 24-ის აშიაზე გადამწერის მიწაწერია: „შეისწავე, რამეთუ ბერძენნი არა «თორნედ», არამედ «წმიდად მოღაღ» უწოდენ წმიდასა ეკლესიასა ჩუენ ქართველთასა“ [145v] (შერ. თ. ბრეგაძის გამოც. გვ. 3). როგორც ცნობილია, წმ. სვიმეონ მესვეტე, ვიდრე სვეტზე ასვლამდე, მოღვაწეობდა მისგანვე გაკეთებულ კელიში, რაც შემდეგ დიდი მონასტერი გახდა და რასაც მისი „ცხოვრების“ ბერძნულ ტექსტში ეწოდება ἡλυσίον. ამ ტერმინს სამი მნიშვნელობა აქვს: I. პურისსაცხობი ღუშელი; II. საჭურველი; III. ჩაღრმავებული კლდე. პ. პეტერსის აზრით, ხსენებული ტერმინი სვიმეონის ჴემოხსენებულ სამოღვაწეო ადგილთან დაკავშირებით მესამე მნიშვნელობის (ჩაღრმავებული კლდის) მქონეა (P. Peters, L'Église géorgienne du Clibanion au Mont Admirable. Extr. d'Analeria Bollandiamia, 1928, p. 241- 286), თუმცა ეს ასე არ უნდა იყოს, ვინაიდან ყოველი მოღვაწე თავისი კელინის (სენაკის) სიმკაცრეს, ერთი მხრივ, გამოსაწრთობ ანუ „გამოსაყურებელ“ ღუშელად, იმავე „სახშილად“ რაცხდა (შერ სინტაგმა: „ღუშელი მოღვაწეობისა“ - κάμινος ἡς δότισηος, იხ. Θεολογικὸς Διοιστιάντης: «Ο Σκητιώτης Καλλίνικος», http://paterikakeimena.blogspot.com/2010/11/blog-post_4964.html), მეორე მხრივ კი საღვთო საჭურველად ჳვრეტდა მას, ვინაიდან სწორედ კელინის შემოზღუდულობით აღიჭურვებოდა იგი ვნებათა და უკეთურ ძალთა წინააღმდეგ (ამიტომ ეგრძალებოდა ბერს საჭიროების გარეშე კელინის დატოვება). ეჭვი არაა, რომ ორივე ეს მნიშვნელობა არსობრივად იყო შთამსჭვალული წმ. სვიმეონის „კლიბანიონში“, რის

სრულყოფად ბრძანებამა შენი, რამთა წერით დაიდგას მას შინა მოსაკსენებელი ოდეს-მოქცევისა ჩუენისაჲ და თუ რომელთა წიგნთა შინა ბერძენთასა კსენებულ არს იგი, უკმდეს თუ ვისმე გამომეძიებელთაგანსა ცნობად.

საცნაურ იყავნ, ვითარმედ მიერვე ქადაგებითგან წმიდათა მოციქულთაჲთ, რაჟამს, წინამსწარმეტყუელებისაებრ დავითისსა, „ყოველსა ქუეყანასა განვდა ვმამი მათი და – კიდეთა სოფლისათა სიტყუანი მათნი“ (ფს. 18.5), ერთად კიდეთა ამათგანად ითქუმის ჩუენთვცა «მიმოსლვასა შინა წმიდათა მოციქულთასა» ანდრია პირველწოდებულისა მიერ ქადაგებამა შორის ავაზგიაჲსა, რომელ

გამოც (და არა ვითომცდა მცდარი გააზრებით) მოხდა აღნიშნული ბერძნული ტერმინის „თორნედ“ თარგმნა ქართულად. ვინაიდან ქართული „თორნეც“, ერთი მხრივ, პურისსაცხოზ ღუმელს ნიშნავს, მეორე მხრივ კი – საჭურველს (შპრ. „წმ. სვიმეონის ცხოვრების“ შესაბამის ადგილთა: „წმიდაჲ სკმეონ დაექკვდრა მთასა მას საკვრეველსა ბრძანებითა ღმრთისაჲთა კლდესა მას ზედა და შექმნა თორნე რკინისაჲ და დადგა მას შინა და ემოსა ხალენი იგი კამასისაჲ“, კჲმენა, I, გვ. 248). სწორედ თორნეში დამკვიდრებულ სვიმეონთან მიღის იოანე ზედაზნელი მოწაფეებითურთ, რომ ქართლში წამოსვლის წინ კურთხევა მიიღონ მისგან: „ამათ ყამათა შინა აღსრულ იყო დიდი მნათობი სკმეონ საკვრეველთ-მოქმედი მთასა საკვირველსა, გარნა არა-და სუეტსაცა ზედა, არამედ თორნესა შინა მჟღოჲმარე იყო. და ნეტარმან იოანე და მოწაფეთა მისთა იხილეს იგი და ლოცუაი მისი მოიღეს და ესრეთ წარემართნეს გზასა ქართლად მიჰყვანებელსა“, ძქალო, III, გვ. 117; სხვათა შორის, ერთ-ერთ ასურელ მოღვაწეს, წმინდა მღვდელმოწამე აბიბოს ნეკრესელს წმ. სვიმეონმა საკუთარი კვერთხი გადასცა სულიერი მეგობრობის ნიშნად. მოვისმინოთ: „ხოლო ნეტარი იგი ეპისკოპოსი აბიბოს მეგობარი იყო ბრწყინვალისა მის მნათობისა სკმეონ მესუეტისა ანტიოქელისაჲ, არათუ ხილვითა ეხილვა სადაჲმე ერთმანერთი, არამედ – სულიერითა მით სიყუარულითა, რომლითა იხილვების შორიელი ვითარცა მახლობელი, და კუალად წიგნითა და მოციქულითა იყო მათ შორის შესწავებაჲ. მას ოდენ ყამსა, ოდეს მიჰყვანდა წმიდაჲ აბიბოს, დაემთხვა მას მოციქული იგი წმიდისა სკმეონ მესუეტისაჲ სოფელსა, რომელსა პრქჲან იაღდო, და მოართუა მას წიგნი ევლოგიად და კუერთხი წმიდისა სკმეონ მესუეტისა ანტიოქელისა საკვრეველთმოქმედისაჲ“ (ძქალო=ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის პეგლეზი, I, გვ. 242-243; მეტად სამწუხაროა, რომ საღვთისოდ არის მცდელობა მთელი ამ ფაქტოლოგიური და სულიერი სიმდიდრის ნაყაღბეად გამოცხადებისა. იხ. ზ. აღექსიძე, „მოქცევაჲ ქართლისაჲს ქრონიკაჲში“ დატული ტრადიცია ასურელ მამათა ქართლში მოსვლის დროის შესახებ, <https://www.scribd.com/doc/37065306/zaza-aleqsiZe-moqcevai-qarTlisis-qronikaSi-daculitradicia-asurel-mamaTa-qarTlSi-mosvlis-drois-Sesaxebe>). როგორც უკვე აღნიშნუ-

არს აფხაზეთი, და მიერ წარვლამ ოსეთად და კუალად ბართლომეს მიერ მიმოვლამ ჩრდილოეთისაჲ, რომელ არს ქართლი.

გარნა ამათ წმიდათა სამოციქულონი მოძღურებისა თესლთა ანეულნი მრავალჟამ დაიბყრნა ღუარძლმან მეკერპეთამან არა ხოლო ჩუენ შორის, არამედ თვთ მათ ბერძენთაცა შორის, ვიდრე ჟამთაღმდეგ მეორედ პავლედ ზეცით წოდებულისა დიდისა კოსტანტინესთა. ამის კეთილადმსახურისა მეფისა ჟამთა ღმერთმან, რომელმან დიდთა და მრავალთესლთა ტომთათჳს იზრუნა, არცა ჩუენ მცირენი დაგვტყვნა ულუაწად, არამედ ესრეთ განაგო კუალად აღმოწოდებაჲ ჩუენი, ვითარცა მოიკსენებს თეოდორიტე¹ «საეკლესიოჲსა მოთხრობისა» წიგნსა შინა თჳსსა ოცდამეოთხესა თავსა და იტყჳს ესრეთ:

„ჰინდოთა უკუშ ფრუმენტიოს მომყვანებელ ექმნა ღმრთის-მეცნიერებად, ხოლო ქართველთა მათვე ჟამთა შინა დედაკაცი ვინმე, ტყუშქმნული, ჴეშმარიტებისა მიმართ წინამძღუარ-ექმნა, რომელი-იგი სამარადისოჲსა ღოცვისადა შემშჴუალულ იყო და ღბილ სარეცელ თჳსსა აქუნდა ძაძაჲ დარეცილ იატაკსა ჴედა მიწისასა, ხოლო უმეტეს ყოველთა შუშბათასა შეიტკობოდა მარხვასა. ვინამცა ამათ შრომათა მიანიჭეს მას მადლი მოციქულობისაჲ. ხოლო ვინამთგან ნათესავნი იგი არა რას მეცნიერ იყვნეს კელოვნებასა მკურნალობისასა, ამისთჳს მიმოვიდოდიან ხილვად სნეულთა და

ლი იყო, ეფრემის უწყებით, სვიმეონწმინდის ქართველთა მონასტერს ეწოდებოდა, აგრეთვე, „მოღი“, რაც ბერძნულად „მარცვლის საწყაოს“ ნიშნავს (ჩ მანდი, ბ მანდი, თ მანდი), გადატანით კი „საწყაოს ფორმის ნაგებობას“ (შდრ. *Lampe: bushel-shaped structure, p. 875*), ანუ ისეთ სამყოფელს, რაც ყოველმხრივ დახშულია. სვიმეონისეული „მოღის“ შესახებ მისი ცხოვრების ერთ-ერთი აღმწერი ნაიჲფორე ანტიოქიელი შემდეგს გვაუწყებს: „ხოლო იყო სვიმეონისთვის გარშემოზღუდულობად [ე. ი. ყოველმხრივ დახშულ სამყოფლად, ე. ტ.] მოღი, კაკლის ხისგან გაკეთებული“ (ჩ ნ მანდი თ Συμεών ἡ περιβόλη, ἑξάστου καρπᾶς πεποιομένος, *Sancti Symeonis Junioris Vita, PG. 86, col. 3001 B*). შემდეგში სვიმეონი ახალ მოღში დამკვიდრდება, რასაც, ჴემორე წყაროს უწყებით, არანაირი სარკმელი არ მოეპოვება (შდრ. „შედის იგი სვეტის თავზე რალაც მოღში, რასაც არ ჰქონდა არც სარკმელი“ – *τινα μὲν θύρην ἔχοντα μανδίου ἐπὶ τοῦ κίονος ὑπείσταν, PG. 86, col. 3028 C*). სვიმეონის «მოღს» უაღმატებულეს სულიერ განმარტებას ანიჭებს ეფრემი, დაგვისახავს რა მას სულიერ საწყაოდ და ჴეშმარიტი იფქლის მომადლებელ წიადად.

¹ იგულისხმება ცნობილი ეგზეგეტიკოსი-მეცნიერი და საეკლესიო ისტორიკოსი თეოდორიტე კვირელი (393-457 წწ.).

თვსთა მათ უძლურთა ხილვისაგან და სნეულებათა მათთა კურნებისა გამოცდილებით ისწავებდეს სახესა კურნებისასა.

იყო ვინმე დედაკაცი, რომლისა ძე სნეულ იყო და მის ძლით მივიდა იგი დედაკაცსა მას თანა, ღირსსა ქებისსა, და იკითხვიდა მისგან, თუ რამ უღირს ყოფად მისსა. ხოლო ღირსმან მან მიიყვანა ყრმა იგი უძლური და მიაწვინა თვსსა მას ზედა ცხედარსა მოღუაწებისასა და ევედრებოდა შემოქმედსა ყოველთასა მოხედვად მისსა და ვსნად უძლურებისაგან. ხოლო უფალმან ვედრებამ მისი მიითუალა და მიანიჭა უძლურსა მას სიმრთელე. ამიერ საკრველი იგი დედაკაცი მრავალგანთქმულ იქმნა, ვიდრეა არცათუ მეუღლესა მეფისასა დაეფარა მისთვის, არამედ მყის მიუწოდა მას, რამთა მივიდეს მისსა, რამეთუ იგიცა ბოროტითა ვნებითა შეპყრობილ იყო.

ხოლო ღირსმან მან სიმდაბლისა სიბრძნისა ვუმევეითა არა მიითუალა ვედრებამ იგი დედოფლისამ. გარნა დედოფალმან იძულებულმან სავმარებითა საქმისამთა არა გულად-ილო პატივი დედოფლობისამ, არამედ თვთ მიისწრაფა ტყუშქმნულისა მის. ხოლო მან კუალად იგიცა თვსსავე მას მიაწვინა სიმდაბლისა სარეცელსა და წამლად უბრძოლელად ვნებასა მას ზედა მოიპოვა ლოცვამ. მაშინ დედოფალმან ინება მინიჭებად მისსა სასყიდელსა კურნებისასა, რაოდენი-რამ თვთ ღირს მოგებისა საგონებელ უჩნდა, ოქრომ და ვეცხლი, შესამოსლები და სამკაული და ყოველივე რაოდენი-რამ არს ნიჭი სამეუფოვასა პატივისმოყუარებისამ.

ხოლო საღმრთომან მან დედაკაცმან პრქუა: «ამათგანი არამ მივმს მე, გარნა დიდად სასყიდლად კურნებისა შევპრაცხ შენსა შემეცნებასა ღმრთისმსახურებისასა», და ჰლოცვიდა, რამთა **საღმრთომ ტაძარი აღჰმართოს მაცხოვრებელისა მისისა ქრისტესთვის.**

ესე რამ ესმა დედოფალსა, წარვიდა იგი მეფისა და თავისა მიერ თვსისა განაკურვა მეუღლე თვსი მეყსა შინა განკურნებითა თვსითა. ამისსა შემდგომად განუცხადა მას ძლიერებამ ღმრთისამ, რომელი იმსახურებოდა ტყვსა მისგან და ჰლოცვიდა ქმარსა თვსსა, რამთა იგი მხოლოდ იცნას ღმრთად და **აღუშენოს მას ტაძარი სალოცველი.**

და ესრეთ ამის კურნებისა მიერ იქმნა შეცვალებამ ქართველთა ნათესავისამ. ხოლო მეფე მეუღლესა თვსსა ზედა ქმნილისა მისგან კურნებისა განკრვებულ იქმნა, გარნა ეგრეთცა არა ინება აღშენებამ ტაძრისა საუფლოვასამ. ამისსა შემდგომად მცირედნი რამ ჟამნი წარვდეს, განვიდა იგი ნადირობად. ხოლო კაცთმოყუარემან მეუფემან

მსგავსად პავლესა მოინადირა იგი, რამეთუ მეყსა შინა ბნელმან რამან მიმოიცვა იგი და არა უტევებდა მას უშორესად ვინავე წარსლვად. ხოლო თანა-მონადირენი იგი მისნი ჩუჭულეებისაებრსა მას ხედვიდეს შარავანდედსა მზისასა და იგი ოდენ მხოლოდ დაშთომილ იყო შეკრულად საკრველითა ვერმხედველობისადა და ესევითარსა რამ უღონოებასა შინა იყო, პოვა ღონე ცხოვრებისადა, რამეთუ მყის გულისკმა-ყო ბრალი ურწმუნოებისა თვისსა და ტყუილქმნულისა მის დედაკაცისა ღმერთსა ხადა შემწედ და ღირსსა მას საკრველებისასა ტყუილსა მოუკდა და პლოცვიდა მას, რამათა უჩუწნოს მათ სახე აღშენებადისა ტაძრისა.

ხოლო რომელმან-იგი აღაესო ბესელიელ სიბრძნითა ხუროთმოძღურებისადა, ესეცა მასვე ღირს-ყო მადლსა, ვიდრემდის საღმრთოდ დაუსახა მათ ტაძარი. და იგი დაჰსახვიდა, ხოლო იგინი აღმოჰკუჭთდეს და აშენებდეს.

ვინამთგან უკუშ სრულ-იქმნა აღშენება და სართული განემართა და მხოლოდ მდდელია საძიებელ იყო, პოვა ამისცა ღონე საკრველმან მან დედაკაცმან და აზრახა მთავარსა ნათესავთასა, რამათა მიუვლინოს მოციქული მეფესა ბერძენთასა და ითხოოს მისგან მივლინებად მოძღუარი ღმრთისმსახურებისა. და მან მიიღო რამ მცნება ესე მისგან, მოციქული წარავლინა, ხოლო მეფემან ისწავა რამ მიზეზი სათხოველისა (რამეთუ კოსტანტინე იყო, მკურვალედ ტრფიალი ღმრთისმსახურებისა) რომელმან-იგი ფრიადსა პატივსა ღირს-ყვნა მივლინებულნი იგი მისსა და კაცი ვინმე სარწმუნოებითა და ცხოვრებითა და გულისკმისყოფითა შემკობილი, ღირსქმნული მდდელთმთავრობისა, ჯადაგად მოუვლინა ნათესავთა მათ უფრომსლა ფრიად მრავლითა ნიჭითა¹.

ამას უკუშ თეოდორიტე ესოდენ მოივსენებს, ხოლო სხუათა წერილთა შინა სახელდებით პოვნილ არს სახელი ტყვსა მის ჩუენ – ტყუშთა მკსნელისა, რამეთუ ბერძულად ნონა უწოდენ წმიდასა ამას, რომელსა ჩუენ მცირედ შეცვალეით-რე ნინოდ სახელ-ვსდებთ².

ეგრეთვე სახელიცა მივლინებულისა მის ეპისკოპოსისა ესრეთ პოვნილ არს, ვითარმედ თუთ მ ვ ს ბ ა მ ი ი იყო ანტიოქელ პატრიარქი³,

1 იხ. თეოდორიტე კვირელი, „საეკლესიო ისტორია“, წიგნი I, თავი 24. შე-საბამისი ბერძნული ტექსტისთვის იხ. *დანართი II*.

2 სახელ ნონას შესახებ იხ. *დანართი II*.

3 წმ. ევსტათი ანტიოქიელი პატრიარქობდა IV ს-ის 20-იან წლებში.

რომელმან დაამყარა ეკლესიამ იგი მირიანის მიერ მცხეთას აღშენებული და უკურთხა მათ კათოლიკოსი მთავარეპისკოპოსი¹.

ხოლო მეფემან ქართველთამან და ყოველთა მთავართა მისთა დაუწესეს პატრიარქსა ანტიოქიისასა მოსახყიდელად ნივთთა წმიდისა მიპრონისათა აგარაკები ათასი კუამლი ქუეყანისაგან ქართველთაჲსა, რამთა საფასოჲ შემოსავალთა მათთაჲ იყოს ფას ნივთთა მიპრონისათა, რამეთუ მათ ჟამთა არასადა სსუაგან წმიდა იქმნებოდა მიპრონი თვნიერ ანტიოქიას და მიერ განეყოფოდა ყოველთა². ამიერ იცნობების ჟამი მოქცევისაჲ და ვითარმედ ანტიოქიისა საყდრისა მომღვრომ იყვნეს ღა მიერ პელთდასხმულ იქმნებოდეს ქართლისა კათალიკოზნი³.

ხოლო თუ ოდეს იწყეს თუთ კელთდასხმად და ვითარმედ არა თვნიერ წესისა ღა ბრძანებისა, ესე ვბოეთ სრონოღრაფსა შინა ანტიოქიას აღწერილსა⁴, რომელი იტყვს ესრეთ:

„დღეთა კოსტანტინე სკორის-მოსახელისათა, ანტიოქიას პატრიარქობასა ნეტარისა თეოფილაქტესსა, მოვიდეს ქართლით მოციქულად მონაზონნი ორნი და მოუთხრეს ნეტარსა თეოფილაქტეს, ვითარმედ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტეანენი მკვდრნი ქართველთა სოფლებისანი, რამეთუ დღითგან ნეტარისა ანასტასი მდღელმოწამისა ანტიოქელ პატრიარქისა არა კურთხეულ არს მათდა კათოლიკოსი მთავარეპისკოპოსი სიმნელისათჲს გზისა, რამეთუ აგარიანთაგან ვერვინ იკადრებს სლვად ხოლო მან ბჭობითა კრებისაჲთა მთავარეპისკოპოსთა, მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თჳსთა თანა მისცა ქართველთა პატრიარქობაჲსა, რომელ არს «ბანკსნიში», რამთა თუთ მათისა საზღვრისა ეპისკოპოსთაგან კელნი დაესხმოდინ ჟამად-ჟამადსა კათოლიკოსსა ქართლისასა, რამცა საღმრთომან

1 ქართლში წმ. ეესტათის მოვლინების შესახებ იხ. დანართი II.

2 იხ. დანართი II.

3 იხ. დანართი II, დანართი IV.

„ანტიოქიის სრონოღრაფის“ შესახებ იხ. დანართი III.

იგივე კონსტანტინე კობრონი (741-775 წწ.)

პატრიარქობდა 744-751 წწ-ში.

ანასტასიდან (561-599 წწ.) თეოფილაქტემდე (744-751 წწ) ქართლისთვის კათოლიკოსი მთავარეპისკოპოსის უკურთხებლობის შესახებ იხ. დანართი III.

მადლმან უჩუყნოს მათ და რომელი გამოირჩიონ მოყუასთა მის ეკლესიისათა თანადგომითა და წამებითა ეპისკოპოსთაჲთა წესთაებრ საეკლესიოთა. და შეუქმნა მათ **აღწერით მოსაქსენებაჲლი** თავისა თვისისათჳს და მუნ შემოკრებულისა კრებისათჳს, და **ქელთდასხმულ-ყო** ერთი ორთა მათ მისსა მოჰლინებულთა მონაგონთაბანი სახელით **იოანე** მის ქაჲმისა **პათალეიკოსად** მათდა¹.

და ზემოვსენებულისა მის წილ ათასისა კუამლისა დაუწესა მათ, რაჲთა **წლითი-წლად** მოსცემდენ **ჟამად-ჟამადთა** **პატრიარქთა** ანტიოქიისათა ათასსა დრაჰკანსა, რომელი-იგი მოეცემოდა **ვიღრა დღეთაჲდჳ** **იოანე ნეიღისა პატრიარქისათა**². რამეთუ მან ანიჭა იგი **ორმესტის ნეიღასა პატრიარქსა იხრუხალეიქისასა**³, რომელი მივიდოდა მოციქულად ბასილის თანა მეფისა ბერძენთაჲსა, რაჲთა მისსა საყდარსა მიეცემოდის ქართველთა მიერ.

და მიერ დღითგან დაეწესა, რაჲთა **მოქსენებაჲ** **ოღენ** **სახელისაჲ** **აქუნდეს** **ქართველთა** **მორის** **ანტიოქელსა პატრიარქსა**, და უკუეთუ ოდესჲე გამოჩნდეს **წვალებაჲ**, მაშინლა მიაველინებდეს მუნ **ექსარხოსსა** განსილვად და განმართვად **წვალებათა** და ცთომათა სულიერთა, ვითარ-იგი

1 საესეებით ნათელია, რომ, **წმ. ეფრემ მცირის უწყებით, VIII ს-ის შუა წლებში მოღვაწე იოანე** არის ბოლო კათოლიკოსი, ანტიოქიაში **ნაკურთხი**, რომლის შემდეგაც ანტიოქიის უაღრესად წარმომადგენლობითი საეკლესიო კრების ნებართვით, VIII ს-ის II ნახევრიდან უკვე ქართლში **იწყება კათოლიკოსთა ხელთდასხმა (იხ. დანართი III)**, თუმცა ანტიოქია, ეფრემისვე მითითებით, ინარჩუნებს სულიერი ზედამხედველობის უფლებას ქართლის ეკლესიაზე (იხ. დანართი IV).

2 იგულისხმება **იოანე IV ანტიოქიელი**, რომელიც პატრიარქობდა 995-1000 წწ-ში. სლავეურ-რუსულში ეს იოანე შეცდომით იერუსალიმის პატრიარქად არის წარმოდგენილი. **იხ. დანართი IV.**

3 პატრიარქობდა 983-1005 წწ-ში. სლავეურ-რუსულში ეს ორესტი შეცდომით ანტიოქიის პატრიარქად არის წარმოდგენილი. **იხ. დანართი IV.**

4 იგულისხმება **ბასილი II პორფიროგენეტი**, რომელიც ნომინალურად იმპერატორობდა ანუ თანაიმიპერატორობდა 960-976 წწ-ში, ხოლო ერთპიროვნულად – 976-1025 წწ-ში.

5 ე. ი. X ს-იდან.

6 ამ ცნობათა წყაროც იგივე „ანტიოქიის ქრონოგრაფი“ იყოს და აგრეთვე

ნეტარისა თევდორე პატრიარქისა დღეთა¹ წარივლინა ბასილი დრამატიკოსი წვალეზისათჳს აკაკთაჲსა².

აქა დაგვშთა საძიებელი მრავალთაჲ, თუ ოდეს მიიღეს ქართველთა კურთხევაჲ მიპრონისაჲ და ამისდა ცნობად მრავალჲჲ ვდროებდ აღწერად ბრძანებულსა ჩემდა შენ მიერ მოსავსენებელსა ამას და ესოდენ ვპოე საზოგადოდ ყოველთათჳს, ვითარმედ ქალკიდონისა კრებასა ესმა, რომელ სიძჳრისათჳს ფასით ჰყიდდეს მიპრონსა, ამისთჳს ბრძანეს წმიდათა მამათა, რაჲთა არა სოლო ანტიოქიას, არამედ სსუათაჲ ეკლესიათა შინა წმიდა-იქმნებოდეს მიპრონი. სოლო თჳსაგან ქართველთაჲ საგონებელ არს, ვითარმედ სიშორისათჳს გზისა და რომელ ფრიად საშიშ არს უცხოთესლთა შორის ვმელით ანტიოქიით ქართლს წარღებაჲ წმიდისა მიპრონისაჲ, ამისთჳს **თჳთ აღბილსა ღანესებულ არს მათღა კურთხევაჲ მიპრონისაჲ**³.

ხოლო აფხაზთათჳს ევაგრე ეპიფანესი «საეკლესიოსა მოთხრობასა» შინა თჳსსა აღსწერს ოცდამეორესა თავსა შინა და იტყჳს ესრეთ:

„მათვე ჟამთა შინა ისტუნიანეს მეფობისათა აზხაზნიცა შეიძჳლნეს შეჯოგისაჲ ღა ჰრისტეანობისაჲ შეიწყნარეს ჰაღაზებჲჲ, რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიანე მეფისასა იყო ვინმე საჭურისი, აფხაზი ნათესავით და მჳშრატა სახელისდებით,

– ნიკონ შავმთელის „ტაქტიკონი“ (ნიკონის შესახებ იხ. ღანართი II).

1 იგივე თეოდორე III ანტიოქიელი (1034–1042 წწ.). იხ. ღანართი V.

2 ევრემის მიერ ნახსენებ „აკაკთა წვალეზს“, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, მხოლოდ გ. ალიბეგაშვილის სტატია შეეხო (იხ. გ. ალიბეგაშვილი, *ევრემ მეორე აკაკიელთა ერესის შესახებ, თსუ შრომები, ჰუმანიტარულ და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სერია, ტ. 12, 1986, გვ. 61–66*). ეკლესიის ისტორიაში აკაკი-ანელნი (აკაკიელნი) ანუ არიანელი აკაკი კესარიელის († 366 წ.), იგივე აკაკი ცალთვალის (Ἀκάκιος Μονόφθαλμος) მიმდევარნი, დღეისათვის ხელმო-საწვდომი წყაროების მიხედვით, პირველად იხსენიებიან წმ. ათანასე ალექსან-დრიელის მიერ. იხ. უფრო ღაწერადებით ღანართი V.

3 იხ. ღანართი VI.

4 იგულისხმება VI ს-ის სახელგანთქმული ქალკედონელი საეკლესიო ისტორიკოსი ევაგრე სქოლასტიკოსი (Εὐάγριος Σχολαστικός).

5 წმ. იუსტინიანე დიდი იმპერატორობდა 527–565 წწ-ში.

6 როგორც ვხედავთ, აფხაზები გაქრისტიანდნენ VI ს-ის შუა წლებში იუსტინიანე დიდის საჭურისის ეეფრატის მიერ.

რომელი წარივლინა მეფისა მიერ ქადაგებად მათდა და აღთქუმად, ვითარმედ ამიერიტგან არცა ერთილა ვინ ნათესავისა მათისაგანი განჯუღულ-იქმნეს მამაკაცობისაგან რკინისა მიერ იძულებითა ბუნებისამთა (რამეთუ მრავალნი იყვნეს მათგანნი მსახურ სამეუფოჲსა საწოლისა, რომელთაჲ «საჭურის» იცის წოდებაჲ ჩუჭულეზამან). ვინამცა იუსტინიანე ტაძარი წმიდისა ღმრთისმშობლისაჲ აღაშენა აფხაზეთს შინა და მღელნი დაადგინნა მას შინა¹, რამთა უგანცხადებულესად ასწავებდენ შჯულსა ქრისტიანობისასა².

ესე მცირედნი სიტყუანი, ვითარცა თესლისმკრებელმან, მიმოგანთესულნი, წმიდათა წერილთაგან³ ერთად შემოვკრიბენ ჯერჩინებითა შენითა, კაცო ღმრთისაო, რომელმან-ეგე უწყი, ვითარ მრავალნი მრავალგზის ამათ პირთათჳს გუკითხვიდეს და დაპბრკოლდებოდეს ჩუენთჳს უმეცრებით, ვითარცა თუ-განდგომილთა საყდრისაგან დიდისა პეტრე მოციქულთა-თავისა, რომელნი კუალად გულსავეს-ყვნა და აღაშენნა ესევეითართა თხრობათა

1 აფხაზეთში ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ტაძარი აგებულია VI ს-ში.

2 *ახ. დანართი VII.*

3 იგულისხმება საისტორიო ძეგლები.

აქ მინიშნებულია ბერძნეთა დაეჭვება ქართლის ეკლესიის თვითგანგებლობის კანონიერებაში. სიტყვა „თუ-განდგომილთა“ გულისხმობს წინმსწრებ ნაცვალსახელს „ჩუენთჳს“, რაც ნიშნავს, რომ მკვანნი „დაპბრკოლდებოდეს ჩუენთჳს უმეცრებით, ვითარცა თუ-განდგომილთა[თჳს] საყდრისაგან დიდისა პეტრე მოციქულთა-თავისა“, ე. ი. მკვანნი უმეცრულად დაპბრკოლდებოდნენ ჩვენდამი როგორც თითქოსდა თვითგანდგომილებისადმი [ჩვენივე ნებით ანუ თვითრწმუნებით განდგომილებისადმი] პეტრე მოციქულის საყდრისგან – ანტიოქიის ეკლესიისგან. ეფრემი, როგორც ვნახეთ, ასაბუთებს, რომ ამგვარი „განდგომა“ კანონიერად, საკრებო ნებართვით მოხდა VIII ს-ში. ხსენებულ დაეჭვებულობას, რასაც, როგორც ცნობილია, საფუძვლად ედო ანტიოქიის პატრიარქის წინაშე ცილისმწამებლური შემასმენლობა ქართლის ეკლესიის გამო, ქართული წყაროების მიხედვით სწორედ სეიმეონწმინდის მონასტერში ჰქონდა ადგილი. კვლავ გავიხსენოთ შესაბამისი უწყება „წმინდა გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრებიდან“: „რამეთუ კაცნი ვინმე სჯემონწმიდელნი შურითა საეშმაკოჲთა აღიძრნეს ჩუენ ქართველთა ზედა და ენება, რაჲთამცა ნათესავი ჩუენი ძირითურთ აღმოჰფხურეს სჯემონწმიდით. და განიზრახეს გულარძნილებით, რაჲთა წმიდასა ამას და მართალსა სარწმუნოებასა ჩუენსა ბიწი რაჲმე დასწამონ. და ესრეთმცა სრულიად აღმოგუფხურეს ღიდეჲულისა ამისგან ლავრისა ბირველითგან თუთ წმიდისა სჯემონის მიერ დამკჳდრებულნი“ (ქელო, II, გვ. 149).

პოვნითა ზოგადსაფარველმან და თავსაკიდურმან ყოველთა აღშენებისა და დაშენებისამან ქრისტემან, რომლისა მიერ არსმცა და პიეს მარადის საფარველსა ზედა მართლმადიდებლობისა მისისასა ვიდრე მოაქამდე უცვალებელად დაცული ნათესავი ჩუენი, რომელთა წილ-პამთილ ხუდეს რჩეულთა შორის, საწამებელად მართლმადიდებლობასა შინა განთქმულებისა, წმიდანი ტაძარნი წმიდათა შინა ადგილთა, ადგილი თხემისა და ქუაბი ბეთლემისა, ქუაბითურთ საბაწმიდისაით და თორნიო სკმონწმიდისაით¹. იყვნედ ესენი მათდა კიბე და წინდ საუკუნომასა ზეცისა სავენეთა მკვდრობისა, მეოხებითა ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობლისაათა და ლოცვითა და ვედრებითა უცხოთშემწყნარებელისა მაგის და მსგავსად ღმრთისა უძლურებათა ჩუენთა მტკრთველისა წმიდისა სკმეონ საკვრველთმოქმედისა და ღირსისა დედისა მისისა მართამსითა, რომელთა ოხა და ფარვაა შენ და ყოველთა, რომელნი ჰმსახურებენ და უმსახურებია წმიდისა მაგის ეკლესიისადა და სიტყვთ გინა საქმით მოლუაწე-იქმნენს მოგებასა ამის წმიდისა ადგილისასა², ხოლო მე – ლოცვითა თქუენითა მოლუაწება და ჯსნაა პატიჟისაგან ურიცხუთა ბრალთა ჩემთაჲსა.

დიდება და პატივი, თაყუანისცემა და მაღლი დასაბამსა და სრულმყოფელსა ყოვლისა კეთილისასა – მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა დაუსრულებელთა საუკუნეთა-უკუნისამდე. ამენ³.

1 როგორც ვხედავთ, ეფრემი უთითებს ოთხ უწმინდეს ადგილს როგორც ღვთის საბოძვარს ანუ რჩეულთა შორის ქართველთა კეთილი წილ-ხედრილობის საუფლო ნიშანს (ეფრემის სიტყვებით, „მართლმადიდებლობაში ქართველთა სახელგანთქმულობის დასამოწმებლად“ – „საწამებელად მართლმადიდებლობისა შინა განთქმულებისა“). ესენია: გოლგოთა, ბეთლემი, საბაწმინდა და სვიმეონწმინდა.

2 თ. ბრგ. მედარად „გიორგისსა“ (შდრ. ყაუხჩ. „ადგილისასა“).

3 მინაწერი: „სრულ-იქმნა ესეცა «ქართველთა ოდეს-მოქცევისა მოსავსენებელი» თუთ ღირსისა ეფრემის ნუსხისაგან“. საფულისსმოა ის მინაწერიც, რაც სხენებული „უწყებაჲს“ აღრესატს, კვირიკეწმინდის ზუცესს, ეკლესიარქ იოანე მთავარამსქეს ვხედავ: „უწყოდე, რამეთუ ამის საკითხავისა მიზეზია იოანე, და იოანე რამ გესმეს, მთავარამსქე, რამეთუ ნეტარისა ეფრემისა თარგმნობისა ჟამთა შავსა მთასა დხუდა და ესრე შეუდგა თარგმნობისათჳს, რომელ თჳნიერ მცირედთა წიგნთაჲსა, ყოველნივე მან ათარგმნინა მისითა სავმრითა და წარსაგებელითა, ვითარცა ყოველთა საკითხავთა ბოლოსა თუთ აღიარებს სანატრელი ეფრემ, ხოლო მე ესე სადღესასწაულომასაგან გარდავწერე“.

დანართი I

როგორც აღვნიშნეთ, „ეკლესიარხი“ იგივეა, რაც ბერძნ. ἑκκλησιαρχία. Lampe მის შესატყვისად იყენებს ტერმინს *Sacristan*, რაც „ტაძრის და სატაძრო მსახურების შედამხელველს, მეთაღუურეს, სიწმიდე-მეურვეს¹, სატაძრო შემოსავალ-გასავლის გამგებელს, მნეს“² ნიშნავს [A Patr. Greek Lexicon, p. 433; შლრ. მ. რაფაეა, იოანე მთაგარაისძე, შავი მთის ქართველი მოღვაწე, წახსნა 2009, №1]. საყურადღებოა, რომ იგივე *Sacristan* შეესაბამება ანალოგიური შინაარსის ბერძნულ ტერმინს παραμονάριος (ლათ. *paramonarius*. შლრ. *paramonarius* [gr.]: *gardien d'un sanctuaire, sacristain* — church warden, sexton, <http://www.linguaeterna.com/medlat/show.php?n=12797>; შლრ. Lampe: *παραμονάριος* — eccl. official, administrator, guardian, p. 1022; კიდევ: *Paramonarius*, i. e., sacristan, or perhaps rather, steward of the church, *Nicene and Post-Nicene Fathers: Second Series, Volume XIII: Gregory the Great, Ephraim Syrus, Aphrahat, ed. Ph. Schaff, Cosimo, 2007, p. 122*; შლრ. რუს. *параномарь, сокращенно пономарь*, *Материалы для сравнительного и объяснительного словаря и грамматики, Т. 5, СПб, 1861, с. 149*; *экклеснарх* (старший пономарь, смотритель порядка в алтарях монастыря), *эконом, ризничий, благочинный, Православная Москва в 1917-1921 годах: сборник документов и материалов, М. 2004, с. 660*; სხვებული *παραμονάριος* ოთხგზის გვხვდება „დიდი სჯულისკანონის“ ტექსტში და ოთხგზისვე არსენის მიერ თარგმნილია როგორც „დეკანოზი“: გვ. 269; 422; 435; 535. შესაბამისად, გამოდინარე „ეკლესიარქისა“ და „პარამონარიოსის“ იდენტურობიდან, კანონზომიერია, რომ გრიგოლ ბაკურიანისძის „ტაძარიანის“ ბერძნ. ტექსტში ოთხგზის დამოწმებული ἑκκλησιαρχία ქართულად სამგზის

1 Sacristy — საეკლესიო შესამოსლეებისა და წმინდა ნივთების საცავი, საღიაკნე.

2 ეკლესიარქს ბასილიოს თსაკირისი გერმანულად თარგმნის ტერმინით *Kirchenvorsteher* (იხ. *Vasileios Tsakiris, Die gedruckten griechischen Beichtbücher zur Zeit der Türkenherrschaft: Ihr kirchenpolitischer Entstehungszusammenhang und ihre Quellen, Walter de Gruyter, 2009, s. 26*). აღნიშნული გერმანული ტერმინის ინგლისური შესატყვისია *Churchwarden* ანუ „ეკლესიის მეურვე“, „ეკლესიის მწე“ (შლრ. *Kirchenvorsteher* = church warden, *Allen County Lines, Volumes 19-21, Allen County Genealogical Society of Indiana, 1994, p.2*).

თარგმნილია როგორც „დეკანოზი“ (ბერძნულისთვის *სხ. Le typikon du sébaste Grégoire Pakourianos, In: Revue des études byzantines, tome 42, 1984, pp. 59.12; 59.24; 69.6; ქართულისთვის სხ. აკაკი შანიძე, ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი, თბ. 1971, გვ. 74.10; 74.23; 80.16; შტრ. ბერძნულ-ქართული ლოკუშენტიორ. ლექსიკ., ტ. II, ლ. კვირიკაშვილის რედაქციით, თბ. 2003, გვ. 526), ხოლო ერთგვარად – როგორც „ეკლესიის მწე“ (ბერძნ. 63.21; ქართ. 76.15),*

აღვნიშნავთ იმასაც, რომ ტერმინი „დეკანოზი“ იოანე მოსხის „ღიმონარის“ ქართულ თარგმანში სისტემური შესატყვისია ბერძნული „კანონარქისა“ (κανονάρχης) ანუ „მგალობელთმთავრისა“¹. მაგ. „დაპრეკა დეკანოზმან სარეკელსა“ (ქართული ტექსტისთვის: იოანე მოსხი, ღიმონარი, ტექსტი გამოკვეთილია და ლექსიკონით გამოსცა ილ. აბულაძემ, თბ., 1960, 6.5; ბერძნულისთვის: PG. 86: col. 2860 C: κρουσαντος τοῦ κανονάρχου τὸ ξύλον, შტრ. ლათ. pulsaretque praefectus canonis lignum); „დეკანოზი ვიყავ მე (ἦμεν γὰρ κανόνάρχος, ლათ. canonarchae) და ღამესა ერთსა აღვდეგ, რადთამცა დაერეკე ჟამსა ცისკრისასა“ (25.3; col. 2905 A); „რაცამს [და]რეკის დეკანოზმან (ბერძნულში შესატყვისი არ აქვს, თუმცა იგულისხმება κανόνάρχος), აღვიდი მე და აღვასრული ცისკრისა გალობად ძმათა თანა“ (127.6); იგივე ვითარებაა „საბას ცხოვრების“ უძველეს ქართულ თარგმანში: „და ცნა, სადა იყო ფსალმუნებისად იგი წამად, განაღვდა დეკანოსსა და პრქუა: დაპრეკე!“ (მამათა ცხოვრებანი, გ. იმნაიშვილის გამოც., თბ. 1975, გვ. 86.3; შტრ. ბერძნ., καὶ γοῦς πόθεν γίνεται ὁ τῆς ψαλμωδίας ἥχος, ἐξυπνίξει τὸν κανονάρχην καὶ ποιεῖ αὐτὸν κρουσαι); „არქუ დეკანოზსა და ჭურჭერი ეკლესიისად გინა სამოსელი მისცეს მეზედაშესა“ (iqve, 101.26; Sdr. πέμψει ὁ

1 G. Lampe განმარტავს: „κανόνάρχης – სამონასტრო გუნდის ლოცბარი [precentor - „წინამგალობელი“], რომელიც წარმართავდა გალობას და განაგებდა გუნდის მსახურებას. იგი მოიხსენიებოდა როგორც მნიშვნელოვანი თანამდებობის პირი მონასტერში“ (შტრ. κανόνάρχης – precentor of a monastic choir, who led singing and directed choir offices, mentioned as an important official in monastery, G. W. H. Lampe, A Patristic Greek Lexicon, Oxford, 1961, p. 700). შტრ. აგრეთვე შემდეგი მითითება: „ლოცბარი [precentor - „წინამგალობელი“] იგივეა, რაც კანონარქი კონსტანტინოპოლის ეკლესიაში“ (შტრ. precentor ... is the same as the canonarches and protopsaltes in the church of Constantinople, Cathedralia, The Praeceptor, *სხ. The Ecclesiastic, v. XXVI, London, 1864, p. 505*). უფრო დაწვრილებით კანონარქის შესახებ და ეკლესიარქთან მისი მიმართების თაობაზე *სხ. ქვემოთ*.

κανονάρχης **κειμήλιον** ἢ ἱμάτιον διὰ τοῦ προσφοραρίου εἰς τὴν πόλιν); „იოვანე, მთავარდეკანოზი ლავრისად მის“ (118.42: Ἰωάννης τις **διάκονος** τῆς λαύρας καὶ **κανονάρχης**); საგულისხმოა, რომ ბერძნული **κανονάρχης**-ის შესატყვისად ძველთაგანვე გვხვდება, აგრეთვე, „კანანახი“. *სხ. მაგ. „ცხოვრებაჲ კერიაკონის“*: „ღიაკონი იყო ევთჳმი-
 წმიდას, და აღსრულებასა ოდენ მეოთხისა წელიწადისასა ყვეს იგი კიმილირიხოსად, რომლისა არს მეჭურჭლეობად, და კანანახად განაჩინეს წელთა ცხოვრებისა მისისათა მეორემოცდამეექუსესა“ (*ღასახ. გამოც. 247.21*, ἢ γὰρ χειροτονηθεὶς **διάκονος** εἰς τὴν τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου μονὴν καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη προεβλήθη **κειμηλιάρχης** καὶ **κανονάρχης** τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας χρόνῳ); „ჟამთა ამათ ყოველთა კანანახობასა და მეჭურჭლეობასა შინა არა მიხილა მზემან ჭამასა“ იქვე, 247.24; ἐν τῷ τοσούτῳ ... χρόνων **κανονάρχην** με ὄντα καὶ **κειμηλιάρχην** οὐκ εἶδέν με ὁ ἥλιος ἐσθίοντα. *შდრ. „იოანეს და ეფთვიემეს ცხოვრებაში“ „ილარიონ კანანახი“, მჭალო, II, გვ. 80.9 და სხვ.). ორიგინალური პეგლებიდან ტერმინი დეკანოზი განსაკუთრებით ხშირია „გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრებაში“: „და ვითარ ჟამსა დაიწყო ნეტარმან გრიგოლ, ჰკითხა დეკანოზმან საეროდ ჟამისმწირველისად“ (მჭალო, I, 293); „ჟამსა ცისკრისასა დეკანოზმან ჰრქუა მნათესა: „მივედ მამისა და ისმინე, ჰსძინავს-
 ძი ანუ ჰღუპავს“ (294); „ოდეს დეკანოზმან ჟამისწირვისათჳს ჟამსა ჰრეკოს, მაშინ ყოველნი მღდელნი მუნ არა მივიდენ“ (307); „რაჟამს დეკანოზმან ჟამსა ჰრეკოს ჟამისწირვისათჳს, დიდსა ეკლესიასა მღდელი ძნიად ჰოს“ (311) და მისთ. სხენებულ „ცხოვრებაში“ ტერმინი „დეკანოზი“ ხშირად განეკუთვნება ქალსაც. მაგალითად, დეკანოზია მერეს ქალთა მონასტრის მონაზონი თემესტია: „დედაკაცმან თემესტია, მერისა დეკანოზმან, თქუა: „ორმეოც წელ დეკანოზობასა ჩემსა და მაგოჯს მღდელობასა საცეცხურნი მან ჴელისა ჩემისაგან არაოდეს მიმიხუნაო“ (284); „იხილეს მერეს შინა სანატრელთა მათ დედათა თემესტია დეკანოზმან და ანატოლე, – რომელსა უწოდეს ანტონიოს, – დაყუდებულმან“ (285); „ეკლესიად მივიდა მარტოდმოყთვი [ანატოლე, ე. გ.] იგი უწინარეს ჟამისრეკისა, და ეგრევე დეკანოზიცა [თემესტია, ე. გ.] მიიწია სტოვასა ეკლესიისასა, და მოიკითხნეს ურთიერთას. ხოლო დეკანოზმან [თემესტია, ე. გ.] ჰრქუა: „რადსათჳს არს მოსლვად შენი?“ (285). კიდევ, „იოანეს და ეფთვიემეს ცხოვრებაში“*

ვეთხოვლობთ: „დეკანოზი ოდეს აწუევენ ანუ მნათმ გინა წიგნის კითხვასა გინა წარდგომასა გინა თუ რომელსაცა სამსახურებელსა ეკლესიისასა, გუერდით მივიდის და თაყუანის-სცის“ (მქაღმ, II, გვ. 70); აგრეთვე: „გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება“: „მიიღო რაჲ პატივი მღდელობისად, შემდგომად მცირედისა მთავრად ეკლესიისა განიწესა, უხუცესად მღდელთა და მგალობელთა დაიდგინა (127); „ესე რუად თავი წიგნი თარგმნა მთაწმიდას თავისა საჭმრითა და ყოველნი ესე ეკლესიისა მსახურებასა შინა, რამეთუ, ვითარცა ვთქუთ, დეკანოზად დაედგინა“ (128); „და ესე აღწერა, ვიდრე-ღა იყო იგი დეკანოზად“ (130); „წიგნნი, რომელნი ეთარგმნნეს დეკანოზობასა შინა გინა წინამძღურობასა, ყოველნი-ვე ეკლესიასა დაუტევნა“ (142); „პირველად დეკანოზობასა შინა და შერმე წინამძღურობასა“ (172). შემორე ნიშნუშები აჩვენებს, რომ ტერმინი „დეკანოზი“ ძველ ქართულ ძეგლებში შეიტავდა (ანუ ითავსებდა) როგორც „კანონარქის“, ასევე „ეკლესიარქის“ მნიშვნელობებს, თუმცა ეს ორი ტერმინი, ჩვეულებრივ, განიარჩეოდა. მაგალითად, ცალ-ცალკე წარგვიდგენს „კანონარქსა“ და „ეკლესიარქს“ Jules-César Boulenger:

„კანონარქის შესახებ: მესამე ადგილზე დგას პირველი კანონარქი ანუ კანონარქოსი, გალობათ-მთავარი¹, რომელიც

1 სიტყვ. „კანონთ-მთავარი“, თუმცა აქ „კანონი“ ნიშნავს, ერთი მხრივ, ფსალმუნთა კანონებს (ოც კანონს), მეორე მხრივ კი – ცხრა „გალობისგან“ შემდგარ სრულ საგალობელს, რასაც სწორედ „კანონი“ ანუ ძველ ქართულად „გალობანი“ ეწოდება. E. Πουσσος განმარტავს: „კანონარქი – კანონის [სრული საგალობლის, ე. გ.] დამწყები – canonarcha, ვინც კანონთა გალობას იწყებს და წარმართავს“ (მღრ. Κανονάρχης - ὁ ἀρχόμενος τὸν κανόνος - canonarcha [qui canonum cantum incipit et dirigit, E. Πουσσος A. A. Λεξιλογιον ΕΚΚλησιαστικου Δικαιου, I, Ἀθήναι, 1948, σ. 255). კანონარქის ფუნქციის შესახებ აღნიშნულია: „კანონარქია ის, ვინც კანონის ანუ ჯრცელი და მრავალი ტროპარისგან შედგენილი საეკლესიო საგალობლის ცალკეულ ნაწილებს აწყვრივებს და, განსაკუთრებით, ზრუნავს იმაზე, რომ რეგულარულ მსახურებაში საეკლესიო გალობას თანაშეწყობილობა და სიმწყობრე ჰქონეს“ (მღრ. Der Kanonarch, welcher die einzelnen Theile des Kanons d. i. der längeren und aus mehreren Troparien zusammengesetzten Kirchenhymnen bestimmt und überhaupt für die ritualmäßige Einrichtung und Anordnung des Kirchengesanges zu sorgen hat, J. Zhishman, Die Synoden und die Episkopal-Amter in der Morgenländischen Kirche. Wien, 1867, s. 169). წმ იოანე ჭირაქისი ავტორობით ცნობილ შრომაში „ეპიტომიები“ ორი განწესი (კერძოდ, 55-56) იმ სასჯელთა შესახებაც გვაუწყებს, რაც უღირსი კანონარქისადმა განკუთვნილი: „[55] თუკი კანონარქი უგულისყუროდ

ფსალტებს (მგალობლებს, მეფსალმუნებს) წარმართავს კანონთა¹ გალობისკენ. ისინი წიგნისმკითხველთა ხარისხისაგანნი იყვნენ. „ეკლესიარქის შესახებ: ეკლესიარქი ეკლესიის გამგებელია“ (შღრ. *De Canonarcho: Tertio loco est primus Canonarchus, vel Canonarches, Praefectus canonum, qui psaltas ad canendos canones excitabat. Ex ordine lectorum erant. De Ecclesiarcho: Ecclesiarches praefectus ecclesiae est, Iulii Caesaris Bulengeri Lodunensis ... De imperatore & imperio Romano libri XII, Appendix II, Lugduni, 1618, p. 25; შღრ. Ioannis Meursii Glossarium Graeco-barbarum, Lugduni, 1614, p. 214 [κανονάρχης]), p. 150 [ἐκκλησιάρχης]).*

დავითოწმებთ კანონარქისადმი მიძღვნი იამბიკოს, რომლის ავტორიც **წმ. თეოდორე სტუდიელაა:**

„მეწინამძღვრედ მდგომი გალობათა ქნარისა

დაე, გამოუჩნდეს საფსალმუნედ უცხო მელოდისა,

ღროულად დარეკე სარეელი, ვითარცა ჯერ არს,

ხოლო აღძარი შენი ენა და ხემის მსგავსად მოიმარჯვე,

ყოველჯამს ჯეროვნად თანაშემოიყვანე მუხლი,

შეურყენელი, კეთილხმოვანი, როგორც საკრავი,

მუხლთმეტყველებს და ღმერთთან თანაშემოიყვანილ სიმწყობრეს არღვევს თავისი მცონარების გამო, ხმელისმჭამელობა პქონდეს სუთი ღლე და – მეტანია ორმოცდაათი. [56] თუკი იგი უქმად წევს მრეკალის მიერ ჟამისრეკვის შემდეგ და თავის წიგნებს არ მოიღვაწებს და წმინდანთა სხენებებს არ გამოუძიებს, ხმელისმჭამელობდეს ორმოცდაათი ღლე“ (შღრ. [55] Ὁ κανόναρχος, ἐὰν ἄμελῶς σιτοχολῇ, καὶ τὴν ἀρμόδυσσαν τῷ Θεῷ ἀκοლouthian δὴ τὴν αὐτοῦ ῥεθυμίαν ἐκκόπτει, ξηροφαιῖται ἡμέρας ε, μετανοίας v. [56] Ὁ αὐτὸς ἐὰν ἄμελῶς κατακείται μετὰ τὴν ὥραν τοῦ σημαντήρος, καὶ τὰς βίβλους αὐτοῦ μὴ ἐπιμελούμενος, καὶ τὰς μείας τῶν ἁγίων μὴ ἐρευνῶν, ξηροφαιῖται ἡμέρας v, *Spicilegium Solesmense, Complectens Sanctorum Patrum Scriptorumque Ecclesiasticorum Anecdota Hactenus Opera, Selecta E Graecis Orientalibusque et Latinis Codicibus, Publici Juris Facta, Curante J. B. Pitra O. Tomus Quartus, Im quo Monumenta Tam Africanae quam Byzantinae Ecclesia Proferuntur et Illustrantur, Parisiis, 1858, p. 463. საეუთრე მუხლმეტყველების ანუ სტიქოლოგიის შესახებ Fr. Lee განმარტავს: „სტიქოლოგია [მუხლმეტყველება]“ – ბერძნული ტერმინი, რაც აღნიშნავს «ფსალმუნის მუხლობრივ გალობას», შღრ. Σιτοχολογεῖν – A Greek term signifying «to chant the Psalms verse by verse», A Glossary of Liturgical and Ecclesiastical Terms, Compiled and Arranged by Fr. G. Lee, London, 1877, p.384). კანონარქის შესახებ იხ. აგრეთვე შემოთ, გვ. 38, სქ. 1.*

¹ იხ. წინა სქოლიო.

კეთილად შეაწყვე სამშოს ჰირი,
 არა საამებლად, არა რისხვის ანთუ წუხილის გამოსაწვევად,
 არამედ – მართალი სიტყვითა და წესით,
 რომ ამგვარად გულისხმისმყოფელმა ღვთისგან გვირგვინი მიიღო“¹
ქართული „დეკანოზი“. ცხადია, მომდინარეობს ბერძნული δεκανός-
 იდან, რომლის საეკლესიო ფუნქცია² ბოლომდე ნათელი არ არის, თუმცა

1 შდრ. შესაბამისი ბერძნული ტექსტი, რაც წარმოადგენს 12-მარცვლო-
 ვან იამბიკოს (სტრიქონები იამბიკოს ტაქებზე გამოყოფილია ცეშურით: 1): Εἰς
 τὸν κανονάρχην – Ἀρχηγὸς ἐστὼς τῆς λήρας τῶν ἱερέων / ψάλιτζ φάνηθι
 τῇ μελουργίᾳ ξένῃ· / σάλπιξε καιρῷ τὸ ξύλον, καθὼς δέοι, / κίνει δέ σου τὴν
 γλῶσσαν ὡς πλῆκτρον φέρων, / ἀεὶ πρεπόντως τὸν στίχον συνεισάγων / ἀσύγχυτον,
 κάλληχον, ὀργάνου δίκην, / τὸ τῆς ἀδελφότητος εὐρυθμῶν στόμα· / τάσσοις ἅπαντα
 πᾶσιν ἀξιοχρέως, / μὴ πρὸς χάριν, μὴ μῆνιν ἢ λύπης δόσιν, / ἀλλ’ ἐν δικαίῳ τῷ
 λόγῳ καὶ τῷ τρόπῳ· / πάντες γάρ εἰσι τοῦ Θεοῦ καὶ σοὺ μέλη. / Οὕτως φρονῶν
 γοῦν ἐκ Θεοῦ λήψῃ στέφος, (PG. 99, col. 1784 B-C).

2 საერო გაგებით ოი δεκανός IV-V სს-ში ეწოდებოდა სასახლის დაბალი
 რანგის მოხელეებს (შდრ. წმ. ოთანე ოქრომბრი: „რამეთუ თუკი აქ ჰიპარ-
 ქოსებიც [მაღალი რანგის საერო მოხელეები, ე. წ.] და აგრეთვე ყველა ისინი,
 რომლებიც მეფის გარეშე მო არიან, – მათ შორის ეგრეთ წოდებულ დეკა-
 ნოსთა ადგილის მქონენი, – სასახლეში იმყოფებიან, მიუხედავად იმისა,
 რომ ესოდენი შუალედი ჰიპარქოსსა და დეკანოსს შორის, ბევრად მეტად
 იქნება ამგვარი რამ ზენა სასახლეში“ – Εἰ γὰρ ἐνταῦθα καὶ ὁ ὑπαρχος, καὶ
 πάντες οἱ περὶ τὸν βασιλέα, καὶ οἱ σφῶδρα καταδένεστεροι καὶ τὸν τῶν λεγομένων
 δεκανῶν τόπον ἐπέχοντες, ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσὶ, καίτοι τοσοῦτου ὄντος τοῦ μέσου
 τοῦ ὑπάρχου καὶ τοῦ δεκανοῦ· πολλὰ μᾶλλον ἐν τοῖς ἄνω βασιλείοις τοῦτο ἔσται,
 PG. 63, col. 108-109). აღნიშნული რანგი, ჩვეულებრივ, შეკარებობას გულისხ-
 მობდა, თუმცა „დეკანოსობა“ ითავსებდა შიკრიკის ფუნქციასაც, ზოგჯერ კი,
 პირიქით, თავის თავში ითავსებდა უფრო მაღალ რანგსაც, როგორსაც წარ-
 მოადგენდნენ „ლიქტორები“ (lictōres), იგივე „კვერთხისმპრობლები“ ანუ
 „რაბდუქსები“ (რამბიუხი). სამხედრო ფუნქციით „დეკანოსები“ დაბალი
 რანგის ოფიცრებს ეწოდებოდათ რომაულ ჯარში (იხ. The Oxford Dictionary
 of Byzantium, Prepared at Dumbarton Oaks, A. P. Kazhdan, A.-M. Talbot, V.
 I, Oxford, 1991 p. 601). დეკანოსი იყო, აგრეთვე, გარდაცვლილთა გამპატი-
 ოსნებელი და დამსაფლავებელი (შდრ. Lampe, p. 336: „დეკანოსი: ეკლესიის
 მუშაკი, რომელიც მარხავდა მიცვალებულს“ – Δεκανός: church worker
 who buried the dead; შდრ. J. Zhishman-ის მოითქება: „დაპრობლავი [ὁ δεκανός]
 – „Leichenträger [ὁ δεκανός]“, J. Zhishman, Die Synoden ..., s. 177). ტერმინი
 „დეკანოსი“, ამასთან, ასტროლოგიურ შინაარსსაც შეიცავდა და აღნიშნავდა
 „ზოდიაქოს ათი ხარისხის გამგებელს“ (შდრ. Kuiper: „ბერძნული „დეკანოსი“

განსხვავებით იმ გაგებისგან, რაც დეკანოზს საღვთისმღებო საქართველოს ეკლესიაში აქვს, ბერძნულში (და, როგორც შემოთ ვნახეთ, ძველ ქართულშიც) უფრო გამოკვეთილი იყო მისი სამონასტრო დატვირთვა. „დეკანოსი – მონასტრებში იყო ის, ვინც მონაზონთა ათეულს მოთავეობდა“ (*Decanus – in Monasteriis, qui decem Monachis, ... præerat, Glossarium mediae et infimae latinitatis, Parisiis, T. Secundus 1842, p. 852*; შტრ. აგრეთვე: „დეკანოსები განდევნილები, სხვა ათი მონაზონის გამგებელნი“ – *Dekanoi ... hermits in command of ten other monks*¹). „დეკანოსი“ საკმაოდ გაურკვეველად იხსენიება *Goar*-ის „ეჟურთხევანში“: „დეკანოსია, ვინც მღვდლებს მოუხმობს მათეულ გასამრჯელოთა და საზღაურთა [მიღებისკენ]“ (შტრ. ბ. *δεκανός, ἵνα καλῇ τοὺς ἱερεῖς εἰς τὰ αὐτῶν δικαιώματα, καὶ προσφερέματα*²).

დეკანი: ღვთაება, რომელიც გამგებლობს ზოდიაქოს ათ ხარისხს“ *Greek dekanos 'decan', divinity presiding over ten degrees of the zodiac, ten degrees of the Zodiac, F. B.J. Kuiper, Aryans in the Rigveda, Rodopi, 1991, p.54*). ასტრონომიული შინაარსით *δεκανός* გვხვდება წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემაში“ (თ. 21=II.7), რომლის შესატყვისადაც წმ. არსენ იყალთოელი იყენებს ტერმინ „უზოსმოძღვარს“ (წმ. იოანე დამასკელი, *გარდამოცემა*, თბ. 2000, გვ. 95).. ეს ტერმინი, როგორც ცნობილია, განეკუთვნებოდა სამეფო კარის მნიშვნელოვან მოხელეს, რომელსაც, ვახუშტი ბაგრატიონის თქმით, ებარა „ყოველნი საგანგიონი, მეფისა ხარჯნი და წარსაგებელნი, წესნი და რიგნი დარბაზისა, მეფის ტაბლისა და სანოვანისა, ანუ სსუთა“ (ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც. ტ. 4, თბ., 1973, გვ. 22).

1 *The Oxford Dictionary of Byzantium*, რასხ. ბუბლიკაცია, p. 601

2 *Jacobus Goar, EYXOΛOΓION sive Rituale Graecorum, Editio Secunda, Venetiis, 1730, p. 230*. სწორედ ამ უწყებაზე დაყრდნობით აღნიშნავს ზემოდამოწმებული *J. Zhishman*: „ამასთანავე, მას [დეკანოსს] ოდესღაც ჰქონდა მოვალეობა მღვდლებისთვის გადაეცა განაწესი მათი გასამრჯელოებისა და ანაზღაურებების შესახებ“ (შტრ. *Zugleich hatte er ehemals die Aufgabe, den Geistlichen die Anweisungen auf ihre Bezüge und Gehühren zu überbringen, J. Zhishman, Die Synoden*, რასხ. შრომა, s. 178. შტრ. *decanus ... sacerdotes advocat cum sportulas suas accepturi sunt, E. Πουσσου A. A. Δεξιλόγιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, I, Ἀθήναι, 1948, σ. 117*). შტრ. აგრეთვე, რ. *F. Littledale*-ის განმარტება: „დეკანოსი – მეოვალეურე, რომელსაც ევალება სამღვდლოთა მოხმობა მათი კუთვნილის მისაღებად“ (შტრ. *δεκανός – An apparitor, appointed to summon the clergy to the receipt of their dues, Offices from the Service-Books of the Holy Eastern Church, with Translation, Notes, and Glossary, by R. F. Littledale, London, Edinburgh, 1863, p. 297*).

არანაკლებ ბუნდოანია ის განაწესიც, რაც, შემორჩენილი ერთად, დამოწმებულია Gretser-ის მიერ: „დეკანოსი განუწყესებს მღვდლებს მათ შემდგომ გასამრჯელოებს“ (ზღრ. ὁ δεκανός... τάσσει τοὺς ἱερεῖς ἐν τοῖς ἐρχομένοις αὐτῶν δικαίωμασι¹). გეორგიოს კოდინოს კუროპალატის (XV ს) ავტორობით ცნობილ უაღრესად ინფორმატიულ ნაშრომში: „კონსტანტინოპოლის სასახლის მომსახურება და ღირსი ეკლესიის მსახურებათა შესახებ“ (ზღრ. Περὶ τῶν ὁφικιαλίων τοῦ Παλατίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ὁφικίων τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας – «De Officialibus Palatii Constantinopolitani et de Officiis Magnae Ecclesiae») „დეკანოსი“ წარმოდგენილია „მარცხენა მწეობრის“ ოცდასამ საეკლესიო მსახურს შორის რიგით მეცხრამეტედ (კუბუკელისოსის² შემდეგ და ლამპადარიოსთა წინ)³. კონსტანტინე პორფიროგენეტი (905-959 წწ.) ასხენებს „მატრიარქის დეკანოსებს“ (οἱ δεκανοὶ τοῦ πατριάρχου)⁴.

სამოგადოდ, ძნელი სათქმელია, თუ რამდენად ფარავს ქართული „დეკანოზი“ შემოხსენებული ბერძნული „ეკლესიარქის“ მნიშვნელობას, თუმცა ის კი აშკარაა, რომ თვით ბერძნული δεκανός და ἑκκλησιάρχης ერთიმეორისგან მნიშვნელოვნად განსხვავებულია.

ყურადღებამისდაქცევია ისიც, რომ „ეკლესიარქთან“ ერთად მოგვეჩვენოს თავს იჩენს ტერმინი „პარ-ეკლესიარქი“ (παρ-ἐκκλησιάρχης), რომლის ფუნქციების შესახებაც ინფორმაციას ვმოულობთ თეოფილაქტე ხუცესდიაკონის ბიზანტიური პომელოზი: „უკმაღობთ ჩვენ პარ-ეკლესიარქს, ანუ [იძას, ვისაც ევალება], რომ მოაწესრიგოს ტაძარი, ყველა კანდელი და კერეონი, და განაგოს ეკლესიის ყველა სხვა კეთილ-შევენობა“ (λέγομεν ἡμεῖς παρἐκκλησιάρχην, ἥγουν νὰ φιλοκαλῇ τὸν ναὸν, τὸ ἀπάντη τὰς κανδήλλας καὶ τὰ κηρία, καὶ πᾶσαν ἄλλην εὐπρέπειαν τῆς ἐκκλησίας νὰ κάμῃ⁵).

1 Codini Curopalatae de officialibus palatii Constantinopolitani et de officiis magnae ecclesiae liber [Corpus scriptorum historiae Byzantinae], ex Recognitione Immanuelis Bekkeri, Bonnæ, 1839, p. 160. PG. 176, col. 175.

2 კუბუკელისოსის შესახებ იხ. დანართი V.

3 Codini Curopalatae de officialibus palatii Constantinopolitani ... p. 117. თუმცა M ნუსხაში ჯერ დეკანოსია, შემდეგ კი – კუბუკელისოსი (Ibid.).

4 Constantini Porphyrogeniti imperatoris de cerimoniis aulae Byzantinae, Graece et Latinae, e Recensione Io. Iac. Reiskii, [Corpus scriptorum historiae Byzantinae], volumen I, Bonnæ, 1829, p. 806.

5 J. Zhishman, Die Synoden, ტასს. შრომა, s. 166, n. 2.

ეკლესიარქისა და პარეკლესიარქის ურთიერთმიმართებას ეხება თანამედროვე ბერძნული ლიტერატურის ერთ-ერთი მესაფუძვლისა და მანტიოს კორაისის (1748-1833 წწ.) კომენტარი თეოდორე პტოხოპროდრომოსის († 1166წ.) ლექსების მისგანვე გამოცემული ორწიგნედი² II წიგნის მესამოცე სტრიქონზე, სადაც ნახსენებია „პარაკლესიარქი“ (παράκλησι-άρχης) ანუ იგივე „პარეკლესიარქი“. ხსენებული სქოლიასტი განმარტავს: „«პარაკლესიარქი». დაწერე [=წაიკითხე, ე. ჭ.] «პარეკლესიარქი». ეკლესიარქი ესაა საეკლესიო თანამდებობა, რამაც პატრიარქებისა და მიტროპოლიტების გარემოცვიდან გადაინაცვლა მონასტრებში. მის ხელქვეითს ანუ მის წარმომადგენელს ეწოდება «პარეკლესიარქი». ეკლესიარქის დაქვემდებარებაში იყვნენ მნათე და მკითხველი³ ანუ შედავიონე. ეს თანამდებობები განიერყო კეთილმოწყესე ღელათა მონასტრებზე, ვინაიდან მათაც ჰყავდათ ეკლესიარქი და პარეკლესიარქი ღედები“ (შღრ. παρακλησιάρχης. Γράφε Παρεκκλησιάρχης: Ἀξίωμα ἐκκλησιαστικόν, τὸ ὁποῖον ἐπέρα-σεν ἀπὸ τὰς αὐλὰς τῶν Πατριαρχῶν καὶ Μητροπολιτῶν εἰς τὰ Μοναστήρια, ὁ Ἐκκλησιάρχης. Ὁ ὑπ’ αὐτὸν, τοποτηρητὴς αὐτοῦ, ὠνομάζετο Παρεκκλησιάρχης. Ὑπὸ τὸν Ἐκκλησιάρχην ἦσαν ὁ Κανδηλάπτης καὶ ὁ Διαβαστής, ἦγουν ὁ ἀναγνώστης (lecteur). Τὰ ἀξιώματα εἰσεχώρησαν, καὶ εἰς τῶν Καλογραιῶν τὰ Μοναστήρια· εἶχαν κ’ ἐκεῖναι Ἐκκλησιάρ-χισσαν καὶ Παρεκκλησιάρχισσαν, Ἀτακτα, I, 1828, Ἐν Παρισίοις, σ. 233). ხსენებული თეოდორე პროდრომოსი მესამე ადგილს განუწესებს ეკლესიარქს (წინამძღვრისა და იკონომოსის შემდეგ), ამბობს რა: „და ამათ შემდეგ მიღის მესამედ ეკლესიარქი“ – Καὶ μετὰ τούτοις

1 პტოხოპროდრომოსი ითარგმნება როგორც „გლახაკ-წინამორბედი“

2 აღნიშნული ორწიგნედი ებღვნება იმპერატორ მანუელ კომნენს (1118-1180 წწ.).

3 შესაბამისი ბერძნული დიაბასთის სწორედ „მკითხველს“ ნიშნავს (შღრ. διάβασμα – «კითხვა»; შღრ. სეარლოატისის განმარტება: ὑπαναγνώστης [«წამკითხველი»] – διαβαστής, Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλῶσσης, ὑπὸ Σκαρλατου Δ. τοῦ Βυζαντινοῦ, II, Ἐν Ἀθήναις, 1852, σ. 1449.

4 ის, რომ ეკლესიარქი შეიძლებოდა ყოფილიყო მონაზონი ქალიც ღელათა მონასტრებში, დამატებით გვიდასტურებს «ეკლესიარქისა» და «დეკანოზის» ტერმინოლოგიურ თანხვედომას, ვინაიდან, როგორც ზემოლამოწმებულ ნიმუშებში ვნახეთ, ძველი ქართული ტერმინი «დეკანოზი» კანონზომიერად გამოყენებოდა ქალი მონაზონის მიმართაც.

ἔρχεται τρίτον ὁ ἐκκλησιάρχης (II.120, ღასახ. პუბლ. σ. 19). აღნიშნულ სტრიქონთან დაკავშირებით ა. კორაიში შენიშნავს: „წინამძღვრის (ილუმენის) და იკონომოსის შემდეგ მიდის ანუ წარიგზავნება შესამედ ეკლესიარქი“ (შლრ. μετὰ τὸν Ἱγούμενον καὶ τὸν Οἰκονόμον ἔρχεται ἢ στέλλεται τρίτος ὁ Ἐκκλησιάρχης, ღასახ. შრომა, σ. 246).

„ეკლესიარქის“ თანამდებობა არააშეიათად მრავალი სხვა მსახურებითი ფუნქციის შემთავსებელიც იყო. მაგალითად, იგი საბანეო ჭურჭელს განუშვადებდა მღვდელს (τῆς λεκάνης τοῦ νιπτηρίου εὐτρεπισθείσης παρὰ τοῦ ἐκκλησιάρχου¹). ამასთან, ნაწილობრივ ითქვამს და კვლავ აღენიშნავთ, რომ ეკლესიარქის მოვალეობას შეადგენდა ზოგადად ყოველმხრივი ზრუნვა ტაძრის მოვლაზე (ἢ τοῦ ναοῦ ἐπιμέλεια²).

საგულისხმოა, რომ ცალკეულ შემთხვევებში ღირსეურობითი წყაროები ეკლესიარქს აშკარად აიგივებს კანონარქთან ანუ „გალობათმთავართან“³. მაგალითად, კ. ანტონიადესი კონსტანტინოპოლის ეკლესიის ტიპიკონზე ღართულ სქოლიოში მიუთითებს:

„მწყობრისაგანთაგან ერთ-ერთი არის ეკლესიარქი ანუ ტიპიკარი ანუ სწორედ ის, ვინც ამჟამად ითქმის კანონარქად“ (შლრ. εἷς ἐκ τῶν τοῦ χοροῦ ὧς ἐκκλησιάρχης ἢ τυπικάριος, ἢ αὐτὸ τοῦτο, ὅ καὶ νῦν λέγεται, κανονάρχης⁴).

ძირველშეწირულთა მსახურებისას სწორედ ეკლესიარქი იწყებდა თაყვანისცემის გალობას: „მოვედით, თაყვანის-ვსცეთ“ (εἶτα ἄρχεται ὁ ἐκκλησιάρχης· Δεῦτε προσκυνήσωμεν⁵). საზოგადოდ, ეკლესიარქი, მსგავსად კანონარქისა, მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავდა საეკლესიო გალობის მართებულად წარმართვას. მას მიეცემული ჰქონდა სრული უფლებამოსილება იმისა, რომ „წინაგანემზადებინა სამღვდელო გალობის [განგება] ტიპიკონის კანონისა და წესის შესაბამისად, რათა აღგილი არ ჰქონოდა გაუკულმართებებს, ცთომილებებს

1 J. Zhishman, იქვე, s. 167, n. 1.

2 Ibid. n. 4.

3 ამ ორი ტერმინის ქვეშ მოაზრებული საეკლესიო უფლება-მოვალეობების თანხედრობას ისიც ადასტურებს, რომ ორივე მათგანი, როგორც აღვნიშნავდით, ძველ ქართულად გადმოიცემოდა ტერმინით „დეკანოზი“ (იხ. ნიმუშები შემოთ).

4 J. Zhishman, Die Synoden, ღასახ. შრომა, s. 166, n. 4.

5 Ibid. s. 167, n. 5. შლრ. ღათ.: et statim Ecclesiae Praepositus recitat: Venite adoremus, Goar, p. 161.

და შეყვანებას სამღვდლო ლოცვის ჟამს“ (ὅπως προετοιμαζῇ [ὁ ἐκκλησιάρχης] τὰ τῆς ἱερᾶς ὑμνωδίας, κατὰ τὸν κανόνα καὶ τὸν τύπον τοῦ Τυπικοῦ, ἵνα μὴ συμβαίνωσι παρατυπίαί, λάθη καὶ χασμαδῖναι ἐν καιρῷ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς)¹. ამ კუთხით ეკლესიარქის უფლებებში მღვდელ დიდი იყო, რომ მას შეეძლო ერთმხრივად გადაეწყვიტა, თუ როდის ეგალობათ მენაიონის („თვეთა“ წიგნის) ესა თუ ის კანონი (ცხრა „გალობისგან“ ანუ „ოღისგან“ შემდგარი სრული საგალობელი), რასაც ძველქართულად „გალობანი“ ეწოდებოდა (ხსენებული „კანონის“ თითოეული „გალობა“ ანუ „ოღა“, თავის მხრივ, შეიცავდა სამოთხის სტროფს ანუ, ძველქართულად, „დასდებელს“) (შპრ. „ხოლო მენაიონის [„თვენის“] კანონებს ეგალობთ, როდესაც სათნოუზნს ეკლესიარქს“ – Τοὺς δὲ κανόνους τοῦ μῆναίου ... ψάλλομεν, ὅταν δοκεῖ τῷ ἐκκλησιάρχῃ)², ასევე, როგორც „მარსებათ“ (ტრიოდიონის) ტიპიკონური შენაშენა გვამცნებს, „მართებს ეკლესიარქს, ზედმიწევნით თვალყურით მიადევნოს იმასაც, რომ სერობის განტყეებისას ჯერ კიდევ ღლე იყოს“ (Δεῖ δὲ τὸν ἐκκλησιάρχῃν καὶ τοῦτο σκοπεῖν ἀκριβῶς, ἵνα ὅταν τὰ ἀπόδειπνα ἀπόλυσιν, ὑπάρχειν ἀκμὴν ἡμέρας³).

1 Ibid. n. 8. (შპრ. er wacht über die von dem Kirchenkanon vorgeschriebene Abhaltung der Kirchengesänge und der kanonischen Tagszeiten, s. 167).

2 J. Zhishman, იქვე, s. 167, n. 6.

3 Ibid. n. 6. ეგვევ განჩინებაა ეკლესიარქთან დაკავშირებით *სამაწმინდის ტიპიკონშიც*: მიხვევბიან წმინდა საბას ლავრის ტიპიკონის ჩვენებას: „მართებს ეკლესიარქს, ზედმიწევნით თვალყურით მიადევნოს იმასაც, რომ სერობის განტყეებისას ჯერ კიდევ ღლე იყოს, ე. ი. – შელაშებაშდე“ (შპრ. ἀκολουθῶντας τὴν ὑπόδειξι τοῦ τυπικοῦ τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα· „Δεῖ δὲ τὸν ἐκκλησιάρχῃν καὶ τοῦτο σκοπεῖν ἀκριβῶς, ἵνα, ὅταν τὰ ἀπόδειπνα ἀπολῶσιν, ὑπάρχῃ ἀκμὴν ἡμέρας, ἀκμὴν ἡμέρας ἦγουν πρὸ τοῦ συνοψιασμοῦ“, κεφ. 31, σ. 6. Διονύσιος Ἀνατολικῶτης, ANAMNΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΣΤΟ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗ ΦΙΛΑΡΕΤΟ, Ἀθῆναι, 2011, <http://www.symbole.gr/chrtoms/chrb/phkwn/589-anf-da>; შპრ. სერობის განტყეების შემორე განაწესის სლავურ თარგმანზე И. Мансветов-ის შენაშენა: О времени окончания повечерия на 1-й недѣлѣ великаго поста сказано: «егда повечерия отпушаютъ быти знаменію дне сирѣчь прежде сомрака». По сличенію съ греческимъ текстомъ, гдѣ это мѣсто изложено: υπαρχειν ακμην ημερας ηγουν про του συνοψιασμου, слѣдовало бы перевести такъ: быти еще дню сирѣчь..., И. Мансветовъ. Какъ у насъ правились Типикъ и Минея, Журналъ «Прибавленія къ изданію твореній Святыхъ Отцевъ, въ русскомъ переводѣ», 1884, Часть XXXIII, с. 297).

საეკლესიო მონასტრის მონაზონი ანტონი ეკლესიარქად როგორც ეკლესიის სამონაზვნო წეს-კანონთა მცოდნე და მათი მომწესრიგებელი“ (შღრ. ἐγὼ ἔταξα μοναχὸν Ἀντώνιον καὶ τετῶπα καὶ ἐκκλησιάρχην, ὡς εἰδὸτα τοὺς μοναχικοὺς τύπους τῆς ἐκκλησίας καὶ ῥυθμίζοντα αὐτούς¹). ალენიშნავთ იმასაც, რომ არსებობს წოდება დიდი ეკლესიარქი, როგორცაა, მაგალითად, ეკლესიარქი კონსტანტინოპოლის დიდი ეკლესიისა (შღრ. μέγας ἐκκλησιάρχης τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, Μικρασιατικὰ Χρονικά, IX-X, Ἀθήναι, σ. 91).

საყურადღებოა ისიც, რომ ეკლესიარქად ხელთდასმის ანუ ქიროტონიის წეს-განგება იგივეა, რაც ხელთდასმა მონასტრის წინამძღვრისა და ეპლარისა² (შღრ. Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ εἰτ’ οὖν Προχειρίσει Ἐκκλησιάρχου, ἢ Οἰκονόμου Μονῆς, ἢ Κελλαρίτου, Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, Ἐν Βενετίᾳ, 1850, σ. 177).

ამრიგად, შემოთქმული ცხადყოფს, რომ ტერმინი ეკლესიარქი აღნიშნავდა ზოგადად „ტაძრის გამგებელს“ ანუ პირს, ვინც ზედამხედველობდა მღვდელმსახურების პროცესს, პასუხისმგებელი იყო სამონასტრო წეს-განგების უცხოთაგანად დაცვაზე, უვლიდა ტაძარს და აკვარებდა სამეურნეო საქმეებს. ეს ნიშნავს, რომ ეკლესიარქის უფლებამოსილებიდან მთავრად საეკლესიო მოღვაწეობის თითქმის ყველა სფეროს. ამ ტერმინის ქართულ შესატყვისად, როგორც ენახეთ, გამოიყენებოდა „დეკანოზი“ (იშვითად – „ეკლესიისა მნე“), ანდა ნარჩუნდებოდა თავად ბერძნული „ეკლესიარქი“.

1 Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, Ἐπιστολὰς Κ. Ν. Σαθα, Τόμος. Α, Βυζαντινὰ Ἀνέκδοτα, Ἐν Βενετίᾳ, 1872, σ. 32.

2 ტერმინი „ეკლარი“, რაც საკმაოდ ხშირია ძველ ქართულ ტექსტებში, იგივეა, რაც ბერძნული κελλάριος/κελλαρίτης (ლათ. *cellarius*; შღრ. საბა: „«ეკლარი» ბერძულია, შეკუჭნავეს ჰქვია“). ამ ტერმინით აღინიშნებოდა ეკლესიის მნე ანუ ის პირი, ვისაც ეზარა მონასტრის სამეურნეო-ეკონომიკური და საოსტიგნო გამგებლობა (შღრ. „მოუწოდა მამამან მიქაელ კელარსა და პრქუა, რადთა მზა-ყოს სერი“, „ცხოვრებაჲ სერაპიონ ღარშმელისაჲ“, მქალობ, I, გვ. 336; „უკუეთუ ზეთი აკლდის, კელარი დაიუბნის და ამცნის განმართებაჲ, „ცხოვრებაჲ იოანესი და ეფთჳმესი“, მქალობ, II, გვ. 74; „ეკლართადა ებრძანა, რადთა ერისგანთა იგინი ისტუმრებდენ“, იქვე, გვ. 83; „აპოთიკი და ბოსტანი და წისქვილნი კელარისა საურაენი იყვნეს. კელარი ეურვინ იკონომოსსა თანა და მამასახლისსა“, იქვე, 84, ლა ა. შ.).

ԳԵՆԵՐԱԿՈՒՄ II

ԸՆԴՈՒՄԻՆԻՍՏԻԿ ՄԱՐԿՈՍԻ ԳԱՅԻՆԻՍՏԻԿԱՆԵՐԻՆ ԶԵՆԱՆԵՐԻ ՄԵԼՈՒՆԻՍՏԻԿ
ՅԵՐԵՐԵՄԻԱՆ ՄԻՍՏԻՍԻՆ ԵՐԵՐԵՄԻԱՆ ԵՐԵՐԵՄԻԱՆ:

Ἰνδῶν μὲν οὖν ὁ Φρουμέντιος πρὸς Θεογονωσίαν ἐγένετο ποδηγός. Ἰβηρας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γυνὴ δορυάλωτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐξενάγησεν. αὕτη γὰρ προσευχῇ μὲν ἐχρῆτο διηνεκεῖ, εὐνὴ δὲ ἦν αὐτῇ καὶ στρωμνὴ μαλακὴ σάκκος ἐπὶ τοῦ δαπέδου καθηπλωμένος, τρυφὴν δὲ ἄκραν τὴν νηστείαν ἐνόμιζεν. οὗτος ὁ πόνος τῶν ἀποστολικῶν αὐτῇ μεταδέδωκε χαρισμάτων. ἐπειδὴ γὰρ οἱ βάρβαροι τῆς ἱατρικῆς σπανίζοντες ἐπιστήμης εἰώθασιν ἀρρωστοῦντες πρὸς ἀλλήλους φοιτᾶν, καὶ παρὰ τῶν ἤδη νενοσηκότων καὶ τῆς ἀρρωστίας ἀπαλλαγέντων μανθάνειν τῆς ὑγείας τὸν τρόπον, ἀφίκετό τις γυνὴ πρὸς τὴν ἀξιέπαινον ἄνθρωπον παιδίον ἀρρωστοῦν ἔχουσα καὶ μαθεῖν τὸ πρακτέον ἀντιβολοῦσα. ἡ δὲ τοῦτο λαβοῦσα καὶ εἰς τὴν εὐνὴν κατακλίνας, ἰκέτευε τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν νεῦσαι καὶ λῦσαι τὴν νόσον· ὁ δὲ τὴν ἰκετείαν δεξάμενος παρέσχε τὴν ὑγίαν. ἐντεῦθεν ἡ θαυμασία γυνὴ πολυθρύλητος γέγονεν. οὐδὲ γὰρ τὴν τοῦ βασιλέως ὁμόζυγα τὸ γεγεννημένον διέλαθε, παραντίκα δὲ αὐτὴν μετεπέμψατο· ὑπὸ τινος γὰρ καὶ αὕτη χαλεποῦ κατείχετο πάθους. ἡ δὲ μετρίῳ κεχρημένη φρονήματι τῆς βασιλίδος τὴν αἴτησιν οὐκ ἐδέξατο· ἀλλ' ὑπὸ τῆς χρείας ἐκείνη βιαζομένη τὴν βασιλικὴν ἀξίαν εἰς νοῦν λαβεῖν οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' αὐτὴ πρὸς τὴν δορυάλωτον ἔδραμεν. ἡ δὲ πάλιν ἐπὶ τῆς εὐτελοῦς εὐνῆς αὐτὴν κατακλίνας φάρμακον ἀλεξίκακον προσενήνοχε τῷ πάθει τὴν προσευχήν. ἡ δὲ βασιλὶς τῆς Θεραπείας μισθὸν προσεκόμιζεν ὃν ἐνόμιζεν ἀξιόκτητον, χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ χιτῶνας καὶ ἀμπεχόνας καὶ ὅσα τῆς βασιλικῆς ἐστὶ δῶρα φιλοτιμίας. ἡ δὲ θεία γυνὴ τούτων ἔφη μὴ δεῖσθαι, μέγαν δὲ ἠγεῖσθαι μισθὸν τὴν τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσιν· καὶ προσέφερεν, ὡς ἐνῆν, τὰ θεία παιδεύματα, καὶ θεῖον ἀνεγείραι παρεγγυᾷ νεῶν τῷ σεσωκότι Χριστῷ. τούτων ἐκείνη ἀκούσασα κατέλαβε τὰ βασίλεια. καὶ παραντίκα μὲν ἐξέπληξε τὸν ὁμόζυγα τῷ συντόμῳ τῆς Θεραπείας· εἶτα τοῦ Θεοῦ τῆς αἰχμαλώτου τὴν δύναμιν ἐδήλου καὶ παρεκάλει τοῦτον μόνον εἰδέναι θεὸν καὶ νεῶν αὐτῷ κατασκευάσαι καὶ ἅπαν εἰς τὴν τούτου Θεραπείαν μεταθεῖναι τὸ ἔθνος. ὁ δὲ τὸ μὲν εἰς τὴν ὁμόζυγα θαῦμα γεγεννημένον εὐφήμει, τὸν δὲ νεῶν οὐκ ἤθελε δεῖμασθαι. Ὀλίγου δὲ διελθόντος χρόνου, αὐτὸς μὲν εἰς θήραν

ἐξῆλθεν, ὁ δὲ φιλόανθρωπος αὐτὸν δεσπότης κατὰ τὸν Παῦλον ἐθήρευσεν. ζόφος γὰρ αὐτῷ ἐξαπίνης προσπεσὼν οὐκ εἶα περαιτέρω προβαίνειν. καὶ οἱ μὲν συνθηρεῦντες τῆς ἀκτίνος συνήθως ἀπῆλαιον, οὗτος δὲ μόνος ἀποληφθεὶς τοῖς τῆς ἁορασίας ἐπεδήθη δεσμοῖς· ἐν ἀπορίᾳ δὲ ὧν πόρον εὔρε τῆς σωτηρίας. εὐθὺς γὰρ εἰς νοῦν τὴν ἀπειθείαν λαβὼν καὶ τὸν τῆς αἰχμαλώτου θεὸν καλέσας ἐπικούρου, ἀπηλλάγη τοῦ ζόφου. καὶ τὴν ἀξιάγαστον ἐκείνην καταλαβὼν δορυάλωτον, παρεκάλει δεῖξαι τῆς οἰκοδομίας τὸ σχῆμα. ὁ δὲ τὸν Βεσελεὴλ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς σοφίας ἐμπλήσας καὶ ταύτην ἡξίωσε χάριτος ὥστε τὸν θεῖον διαγράψαι νεῶν. καὶ ἡ μὲν διέγραφεν, οἱ δὲ ὥρυττόν τε καὶ ᾠκοδόμουν. ἐπειδὴ δὲ ἐτελέσθη τὸ οἰκοδόμημα καὶ ὁ ὄροφος ἐπετέθη καὶ μόνων ἐδεῖτο τῶν ἱερέων, εὔρε καὶ τούτου πόρον ἡ θαυμασία γυνή. ἔπεισε γὰρ τὸν τοῦ ἔθνους ἡγούμενον πρὸς τὸν Ῥωμαίων πρεσβεύσασθαι βασιλέα καὶ αἰτήσασθαι πεμφθῆναι σφίσι διδάσκαλον εὐσεβείας. ὁ μὲν οὖν δεξάμενος τὴν εἰσήγησιν τοὺς πρεσβευσομένους ἐξέπεμψεν· ὁ δὲ βασιλεὺς, τῆς αἰτήσεως τὴν αἰτίαν μαθὼν (Κωνσταντῖνος δὲ ἦν ὁ τῆς εὐσεβείας θερμότατος ἐραστής), φιλοφροσύνης μὲν παμπόλλης τοὺς πρέσβεις ἡξίωσεν, ἄνδρα δὲ πίστει καὶ συνέσει καὶ βίῳ κοσμούμενον καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης ἡξιωμένον κήρυκα τῷ ἔθνει τῆς θεογνωσίας ἐξέπεμψε μετὰ δώρων ὅτι μάλιστα πλείστον¹.

ճահաղդանոցոս ըսցոմոյնքն ռճղանդո՞ տաճման:

FRUMENTIUS was the means of communicating the knowledge of God to India. Iberia, about the same time, was taught the way of truth by a captive woman. She devoted herself to prayer: she allowed herself no better bed than a sack spread upon the ground, and accounted fasting her highest enjoyment. This austerity was rewarded by gifts similar to those of the apostles. The barbarians, who were ignorant of medicine, were accustomed, when attacked by disease, to visit each other, in order to ask those who had suffered in a similar way by what means they had been cured; in accordance with this custom, a native woman who had a sick child, repaired to this admirable female, to enquire if she knew of any cure for the disease. The latter took the child, placed it upon her

1 *Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der Ersten Drei Jahrhunderte, Herausgegeben von der Kirchenväter-Commission Der Königl. Preussischen Akademie Der Wissenschaften, Theodoret, Kirchengeschichte, Leipzig 1911, s. 74-76. ՉԳԸ. տ. ճնդցման մոտոցմըլո գմոց. ց. 4-8.*

bed, and prayed that it might be healed. Her supplication was heard, and the disease was removed. This extraordinary woman hence obtained great celebrity; and the queen, who was suffering from a severe disease, hearing of her by report, sent for her. The captive held herself in very low estimation, and would not accept the invitation of the queen. But her majesty, in her anxiety to obtain relief from suffering, threw aside her royal dignity, and went herself to seek the captive woman. The latter made the queen lie down upon her bed, and applied to her disease the efficacious remedy of prayer. The queen was healed, and offered as rewards for so important a service, gold, silver, garments, mantles, and such gifts as royal munificence could bestow. The holy woman told her, that she did not want any of these recompences, and that the greatest reward she desired was to lead her to the knowledge of religion. She then meekly explained the Divine doctrines, and exhorted her to erect a church in honour of Christ who had healed her. The queen then returned to the palace, and excited the admiration of her consort, by relating to him the miraculous mode of her cure; and led him to acknowledge the power of that God whom the captive adored. She besought him not only to seek the knowledge of God, but to erect a church, that all the nation might serve Him. The king praised the miracle which had been performed upon the queen, but he would not consent to erect a church. A short time after he went out hunting, and, by the mercy of God, was converted in the same way as Paul: for a sudden storm arose, and enveloped him in darkness, which did not extend beyond him, for those with him were not deprived of light. He, however, found means to dispel the darkness, for his perplexity led him to the knowledge of the Saviour. His mind reverted to his former unbelief, he implored the help of the God of the captive woman, and immediately the darkness was removed. He then went to the extraordinary captive, and asked her in what way a church ought to be built. He who once filled Bezaleel with architectural skill, graciously enabled this woman to devise the plan of a church. When she had drawn the plan, the erection of the church was immediately commenced. When the edifice was completed, the roof put on, and every thing supplied except the priests, this admirable Woman persuaded the king to send to the Roman empire for teachers of religion. The king accordingly despatched an embassy for the purpose. The

emperor Constantine, who was warmly attached to the cause of religion, gladly welcomed the ambassadors when informed of the purport of the embassy. He selected a bishop endowed with great faith, wisdom, and virtue, and presenting him with many gifts, sent him to the Iberians, that he might lead them to the knowledge of God¹.

მიუხედავად იმისა, რომ მოცემულ ადგილას წმ. ეფრემ მცირე ქართველთა გაქრისტიანების ამსახველ კონკრეტულ წყაროს, კერძოდ თეოდორეტე კვირელის „საეკლესიო ისტორიას“ უშუალოდ იმოწმებს, მაინც მისთვის ამ შემთხვევაშიც, ისევე როგორც სხენებული „უწყებაჲს“ მომღერნო ნაწილებში, ზოგადი მიმართულების მიმცემი უნდა ყოფილიყო მისივე თანამედროვე მოღვაწის, XI ს-ის II ნახევრის ცნობილი საეკლესიო კანონისტის, ღირსი ნიკონ შავშთელის († c. 1100 წ.) სახელგანთქმული შრომა „ტაქტიკონი“ (შდრ. თ. ბრეგაძე, დასახ. პუბლიკაცია, გვ. 014, თუმცა მკვლევარი მცდარად ფიქრობს, რომ იბერთა შესახებ უწყება ნიკონს მოცემული აქვს შრომაში „პანდექტები“). სხენებული „ტაქტიკონის“ ბერძნული ტექსტის ის მონაკვეთი (კერძოდ, 37-ე სიტყვა), რაც იბერთა ქრისტიანობას შეეხება, თავის ღრმზე გამოაქვეყნა ბენეშევიჩმა². ესაა უნივერსალური საეკლესიო დოკუმენტი, რომელსაც ქართველ ისტორიკოსთა მხრიდან საერთოდ არ დათმობია ყურადღება, მაშინ როცა სწორედ ნიკონის მიერ მოძიებული და დამოწმებული წყაროების (მათ შორის, განსაკუთრებული ღირსების მქონე მეგლის, „ანტიოქიის ქრონოგრაფის“) საფუძველზე ჩამოაყალიბა და განსაზღვრა საქართველოს მართლმადიდებელმა სამოციქულო ეკლესიამ თავისი მყარი პოზიცია ბირეულ ისტორიულ-კანონიკურ საკითხებთან დაკავშირებით. საგულისხმოა, რომ წმ. ეფრემ მცირე თავის ნაშრომს არ წარმოგვიდგენს როგორც ბირადი აზრის გამოხატულებას. მეტიც, თვით კვლევაც კი სხენებული

1 The Greek Ecclesiastical Historians of The First Six Centuries of the Christian Era, In Six Volumes, Ecclesiastical history, A history of the church in Five books from A. D. 322 to the death of Theodore of Mopsuestia A. D. 427 by Theodoretus bishop of Cyrrus, London, 1843, p. 73-75.

2 იხ. Описание греческих рукописей монастыря св. Екатерины на Синае. Т. 1: Замечательные рукописи в библиотеке Синайского монастыря и Синае-еджуванийского подворья (в Каире), описанные архимандритом Порфирием Успенским. Издание Имп. Академии наук, исполненное на завещанные ей еп. Порфирием средства, под редакцией и с дополнениями В. Н. Бенешевича, СПб., 1911, с. 596-601.

საკითხებისა, როგორც შევეთრადაა ამაზე საშვასმული, არ დაწყებულია მისი საკუთარი ინციატივით. შესავლიდანვე სავსებით ნათელი ხდება, რომ ეფრემს „ეკლესიარხის“ მხრიდან¹ მიღებული აქვს საღვთო დავადება, საგანგებო საეკლესიო შეკვეთა იმ უტყუარი წყაროების გამოსავლენად, რომლებსაც ქართლის ეკლესიის (და არა, ცხადაა, საკუთრივ ეფრემის) სახელით ურყევი პასუხი უნდა გაეცა უმეტართა იმ ბრალდებაზე, თითქოსდა ქართლი თვითრწმუნობითად განეყენა ანტიოქიას. გამოშინარე სწორედ იქიდან, რომ ხსენებულ ნაშრომში საკუთრივ ეფრემისეული არაფერია და რომ იქ შეკრებილი წყაროები, თავის მხრივ, სრულიად სანდოა და უეჭველო ყველასთვის (ბერძენთათვისაც და ქართველთათვისაც), შეშერები ამ წყაროებისა (ეფრემი) უფლებამოსილად მიიჩნევენ თავის თავს, რომ მისგან თავმოყრილი მასალების ჭეშმარიტ მომპოვებლად **თაბაღ უშალი იხსოვ** **ქრისტე** წარმოგვიდგინოს², ხოლო ღვთიებმოპოვებულ წყაროთა ნაკრები **«მოსახსენებლად»** ანუ **ურყვევ ღიბურგიკაუ-**
კანონიკურ დოკუმენტად განგვისამღვროს, კერძოდ – ისეთად, რომელიც **ნაბილრებით სამარადქამოდ უნდა იყოს დადებული ქართლის ეკლესიაში** („ნაბილრ დანიშნას მას შინა მოსახსენებელი ოდეს-მოქცევისა ჩუენისა“). საყურადღებოა კ. კეკელიძის მითითება აღნიშნულ პეგლოთან დაკავშირებით: „ეფრემს უნდა დაეწერა **სახელმძღვანელო ნიბანი**, სადაც ბერძნული წყაროებიდან ამოკრეული ექნებოდა ცნობები იმის შესახებ, თუ როდის მოიქცნენ ან გაქრისტიანდნენ ქართველები“³. სწორედ ამ მიზანდასახულობით მიმართავს ეფრემ მცირე შემოხსენებული უდიდესი კანონისტის, ღირსი ნიკონ შავმთელის **„ტაქტიკონს“** (როგორც კარგად არის ცნობილი, მას ახლო ნაცნობობა აკავშირებდა თვით ნიკონთანაც⁴).

1 იოანე მთავარანისძისგან.

2 შდრ. „რომელნი [ე. ი. დაეჭვებულნი და დაბრკოლებულნი, ე. გ.] კუალად გულსავეს-ყვნა და აღაშენნა **მსაპითართა თხრობათა აოვნითა** ზოგადსაფარველმან და თავსაკიდურმან ყოველთა აღშენებისა და დაშენებისამან **ქრისტეამან**“ (იხ. შემოთ **„უწყებაჲს“** დასასრული).

3 კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, გვ. 262. შეტად საგულისხმოა, რომ **უფრემის ნაბრძოლი საქაროვალთს ეკლესიის მიერ განისაზღვრა და დანესდა „სჯულისკანონის“ დანართად** (იხ. K. 25).

4 შდრ. იქვე, გვ. 252: „დაახლოებით მეოთრმეტე საუკუნის სამოციანი წლების დამდეგს ეფრემი აქ [სემეოწმანდაში, ე. გ.] დამკვიდრებულია,

თუმცა ეფრემი არ კმაყოფილდება მხოლოდ ნიკონის ხსენებული შრომით და ცალკეულ შემთხვევებში, როგორც აღენიშნადა, ოდენ ზოგადი მიმართულების განმსაზღვრელი პეგლის ფუნქციას უნარჩუნებს მას. საყურადღებოა, რომ თვით ნიკონი ეფრემისგან ერთგვისაც არ არის ნახსენები, რასაც მხოლოდ შემდეგი ახსნა შეიძლება ჰქონდეს: ეფრემს, კვლავ ხაზს გაეუსვამთ, არ აქვს ჩაფიქრებული რაიმე კერძოობითი ნაშრომის შექმნა. იგი მასალებს შემოკრებს მხოლოდ იმ მიზანდასახულობით, რომ უტყუარ წყაროთა საფუძველზე **ქართლის მაღალსიამოვნო განსაზღვროს** თავისი ურყევი პოზიცია საკმაოდ კანონიკურ საკითხებთან დაკავშირებით. **აი, მსაბა მხრემისთვის უმთავრესი.** სწორედ ამიტომ არ ასახელებს იგი ნიკონს, ვინაიდან ნიკონი იმ ჟამს, ცხადია, ჯერ კიდევ ვერ წარმოჩნდებოდა იმ უცდოლობელ ავტორიტეტად, რომელსაც გულისხმებით ერწმუნებოდა ანტიოქიის საპატრიარქო. ამიტომევე არ კმაყოფილდება ეფრემი მხოლოდ ნიკონის შრომით და უშუალოდ საისტორიო პეგლებს მიმართავს, რომ მობაქერე მხარეს (ანტიოქიის საპატრიარქოს) საკუთრივ ის პირველწყაროები წარუდგინოს, რომლებშიც ეჭვს ვერავინ შეიტანს.

ზედმიწევნით ამგვარი ვითარება გვაქვს მოცემულ შემთხვევაშიც:

ნიკონი, ეფრემის მსგავსად, ქართველთა მოქცევას ამსახველ წყაროდ სწორედ თეოდორიტე კვირელს ასახელებს, თუმცა მისი უწყება მეტად პერიფრაზულია და ლაკონური, უფრო ზუსტად, საქმე გვაქვს მხოლოდ წყაროს მითითებასთან, მაშინ როცა ეფრემი, რომლისთვისაც გადაწყვეტილია მნიშვნელობა აქვს ბერძენთა (და მთელი საქრისტიანოს) უდიდესი ავტორიტეტის თეოდორიტე კვირელის მოწმობას, სრულად იხდენს მისი „საეკლესიო ისტორიის“ შესაბამისი მონაკვეთის ციტირებას (თარგმანის სახით). მეოთხეელისთვის რომ ვითარება უფრო თვალნათელი გახდეს, მოვიტანთ მთელ კონტექსტს ნიკონის „ტაქტიკონიდან“, სადაც მოცემულია უწყება თეოდორიტეზე:

მწერლობა დაუწყია და ლიტერატურულ-მეცნიერული კავშირი დაუჭერია თეოდორიტესთან და მიტროპოლიტთან და თვით ყველაზე მეტად განსწავლულ „წმიდა მეუფე-პატრიარქთან ანტიოქიის ქალაქისა“, რომლის ნებართვით ის სარგებლობდა სვიმეონწმიდის უდიდესი და უმდიდრესი წიგნსაცავით. სხვათა შორის, მას აქ კავშირი და ნაცნობობა ჰქონია ბიზანტიის მწერლობის ისტორიაში კარგად ცნობილ კანონისტ ნიკონ შავთელთან, ბანდექტებისა და ტაქტიკონის ავტორთან, რომელსაც საქართველოს საეკლესიო საკითხის გასარკვევად ხელში ჰქონია იგივე წყაროები, რაც ეფრემს“.

λξ'. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοὺς πνευματικοὺς καὶ ἀγαπητοὺς πατέρας καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς Ἰβήρους πρὸς τὸ πνευματικόν μου τέκνον τὸν μοναχὸν Γεράσιμον.

(1. 238^b) Ἀπελύσαμεν σοι πρώην, πνευματικόν μου τέκνον, θείας γραφάς, τήν τε τοῦ πατριαρχείου Ἀντιοχείας καὶ τοῦ θαυματουργοῦ ἁγίου Συμεῶν καὶ ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου, ἔχοντα γραφικὰς μαρτυρίας καὶ πληροφορίας περὶ τοὺς πνευματικοὺς ἡμῶν ἀδελφοὺς τοὺς ἐπιλεγομένους Τζάτους, ἐπιδεικνύντες τὸ ἀνεπίληπτον αὐτῶν χάριτι Χριστοῦ ἀπὸ πανταχόθεν εἰς τε τὰ περὶ πίστεως καὶ σχισμάτων καὶ παρασυναγωγῆς, καὶ καθαροῦ εἶναι τῶν τοιούτων τελείως καὶ πάσης ὑποψίας ἀνωτέρους διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως πάλιν καὶ ὧδε περὶ τοὺς πνευματικούς καὶ ἀγαπητοὺς πατέρας καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς Ἰβήρους, εἴ τι ὁ θεὸς ἐνεδυνάμωσεν δι' ἁγίων εὐχῶν των καὶ ἐδωρήσατο, συνάψαντες εἴ τι καὶ ἐνετύχαμεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, συνηρμόσαμεν ταῦτα καὶ ἀπελύσαμεν σοι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγάπην καὶ τὴν ὁμοίαν αὐτῆς τὴν τοῦ πλησίου. καὶ ἐσὺ πάλιν ἐτέρους πάντα ταῦτα μεταδίδους τὸν τῆς θείας ἀγάπης ἀναπληρῶν θεσμόν, ὅπως εἰς τὸ προφανὲς γέγονονται τὰ τοιαῦτα τὰ ἐκ προλαβόντων τῶν χρόνων εἰς διαφόρους βίβλους ἐγκείμενα, ἐξ ἀμελείας δὲ μὴ ἐρευνώμενα μηδὲ φανερούμενα καὶ οὕτως εἰπεῖν κεχωσμένα, καὶ ὥς ἐν ζόφῳ κρυπτόμενα. διὰ τοι τοῦτο ὁ ἀνάξιος ἐγὼ μοναχὸς Νίκων, ὁ κατὰ πνεῦμα πατήρ σου, συνεργεῖα θεοῦ ταῦτα φιλοπονήσας ἀπέλυσά σε τὰ τε πρώην περὶ τοὺς πνευματικούς ἡμῶν ἀδελφοὺς τοὺς ἐπιλεγομένους Τζάτους, ἄρτι πάλιν περὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ἡγαπημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν Ἰβήρων, ὅπως ὁ ἀνάξιος ἐγὼ Νίκων δοῦλος τῆς ἁγίας αὐτῶν εὐχῆς καὶ ἀγάπης θείας γενόμενος τὸ τοῦ θεοῦ ἔλεος εἰς ἑμαυτὸν ἐπισπάσσωμαι ὥς καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν ἀμφοτέροι, ἐγὼ τε καὶ οὗτοι τίμιοι πατέρες ἡμῶν καὶ ἀδελφοὶ θείῳ πνεύματι οἰκειούμενοι τὸν τῆς θείας ἀγάπης θεσμόν ἐκπληροῦντες ἔργῳ καὶ λόγῳ τὸ κατὰ δύναμιν. οὗτοι γὰρ οἱ πνευματικοὶ καὶ ἀγαπητοὶ πατέρες ἡμῶν καὶ ἀδελφοί, ἐξ ἀρχῆς τέως τὴν εἰδῇσιν τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν ἐκ τῶν

მატაίωσιν εἰδώλων πρὸς τὴν ἀληθινὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν ὁ μακάριος Θεοδῶρητος, ἐπίσκοπος Κύρου, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἐξηγεῖται, περὶ τε τῆς ἀπὸ Ῥωμανίας αἰχμαλωσίαν τῆς μακαρίας ἐκείνης ἐν γυναιξὶ καὶ ἐναρέτου Νόνας, καὶ πῶς τὸ ἔθνος τῶν Ἰβήρων μετέστρεψεν εἰς τὸν χριστιανισμόν ἀπὸ τῶν ματαίων εἰδώλων. καὶ τέως τὰ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἔχει ἐξηγεῖται¹.

თარგმანი:

„ლზ: მისივე [ნიკონ შავშოელისა]

«ჩვენი სულიერი და სანატრელი მამებისა და ძმების
იბმრმბის შესახებ, ჩემი სულიერი შვილის მონაზონ
გერასიმეს მიმართ»

ცოტა ხნის წინ გამოგიგზავნეთ შენ, ჩემო სულიერო შვილო, ანტიოქიის საანატრიარქოს, წმინდა სვიმეონ საკვირველთმოქმედისა²

1 ტექსტში მითითებულია სინაის მთის წმინდა ეკატერინეს მონასტრის XII ს-ის ბერძნული ხელნაწერის Sin. 441-ის პაგინაცია.

2 იგულისხმება სვიმეონწმინდის მონასტრის წიგნთსაცავი, რომლის შესახებაც რამდენჯერმე გვაუწყებს ეფრემ მცირეც. მაგალითად: „რაოდენნიცა იყვნეს წიგნისსაცავსა სჰმეონწმიდისასა თარგმანნი დაეითისანი, ყოველივე დედად მქონდეს“ (Q 37, 1091წ., 2v; მ. შანიძე, შესავალი ეფრემ მცირის ფსალმუნთა თარგმანებისა. თსუ პეფლო ქართული ენის კათედრის შრომები, 11, 1968, გვ. 80); კიდევ, წმ. იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ ქართული თარგმანის ანდერძში: „ამისთჳსცა ყოვლად უჯერო არს ვისგანმე კიდესა წარწერილისა მის თარგმანისა შიგან გარევით დაწერად, არამედ – კიდესა წარწერად, ვითარცა ვისწავეთ ჩუენ ესე ოთხასოცთა მათგან წიგნთა თოლორე პატრიარქისა მიერ სჰმეონწმიდას შეწირულთა, რომელთა შინა არარად პრთავს საგალობელი, თჳნიერ ყოველნივე საკითხავნი არიან გარეშენი და საეკლესიონი“ (თ. ჟორდანია, ქრონიკები, I, თბ. 2004, გვ. 217; იოანე დამასკელი, დიალექტიკა, მ. რაფაეას გამოც. თბ. 1976, გვ. 68). ეფრემისვე მითითებით, სვიმეონწმინდის მონასტერს ორი წიგნთსაცავი ჰქონია: „საცნაურ იყავნ, ვითარმედ უმეტეს ათორმეტისა წლისა ჟამთა მოველოდენით პატრიოსნისა მდღელისა პროკოპის მიერ თარგმნილსა «ასკეტიკას» ამას წმიდისა ბასილისსა. გინათუ ჟამთა სიძავეისა ანუ კაცთა სიგრილითა არავინ მოგჳტანა არცა ზემოთ, არცა სამეფოთ. ამისთჳს, ვითარცა სასოწარკვეთილი მისგან, ბრძანებითა წმიდისა მამისა ანტონი ტბელისაჲთა პირველ ესოდენთა წელთა დაწყებულსა

და ჩემ უღირსის საღვთო ნაწერები, რომლებიც შეიცავდნენ წერილობით მოწმობებს და სარწმუნო მტკიცებულებებს „ცატეზად“ წოდებული¹ ჩვენი სულიერი ძმების შესახებ, წარმომაჩენელნი, ერთი მხრივ, მათი ქრისტეს-მადლით ყოველმხრივი უნაკლულობისა, რაც კი დაკავშირებულია სარწმუნოებასთან, სქიზმებთან და გარეშეკრებასთან², მეორე მხრივ კი – იმისა, რომ სრულიად წმინდა არიან ისინი ამ ყოველივესგან და მაღლა დგანან ყოველგვარ ეჭვზე ქრისტეს მადლის მიერ. ამგვარადვე, ამჯერადაც კვლავ ჩვენი სულიერი და სანატრელი ძამებისა და ძმების – **იზმრების** შესახებ, უკეთუ რამ პაღა მომცა და მომმადლა ღმერთმა წმინდანთა ღოცებით, რაც კი აღმოვიკითხეთ საღვთო ნაწერებიდან³, შეკვრიბეთ და თანაშევაწყვეთ და

ვიიძულე ბერძულისაგან თარგმნად, რამეთუ მაშინ მეწყო ოდენ და რად მესმა, დავაცადე დღითი-ღღე წყურიულად მოლოდებითა მისითა. ხოლო აწ შიშითა ჟამთა და გზათაგან ვერ მოწევისაგნთა, ვთარგმნე ამით გულისსიტყვთა, რადთა უკუეთუ ოდესმე მოიწიოს მისი თარგმნილი, მისი იპყრათ, ვითარცა უხუცესისაჲ და ესე ვითარცა უმრწემესისაჲ. და რადმე მუნ ჰმატდეს, გინა აქა, ორთაგანვე უმჯობესი შეიძინეთ და სხუეცბრიობაჲ ნუჲე გიკვრს, რამეთუ თუთ ბერძულნიცა წიგნნი ვითარცა ვინ დედაჲ ჰოვის, ეგრე გარდაიწერებიან და თუთ ორთა წიგნისსაცავთა სჲმეონწმიდისათა „ასკეტიკონნი“ სხჲთა და სხჲთ ჰმატდეს ურთიერთას; ამისთჲს თუალისაჲცა [ე. ი. თუალის მონასტრის ნუსხა] მოვიღეთ და თუთ მათვე ბერძენთა უბრძნესთა და უსულიერესთა კითხვითა ძალისაებრი სისრულე და სიმართლე ვიხარკე“ (A 689, 185r; A 132, 227r; შტ. კ. კმეკელი-ძე, პეელი ქართული ლიტერატურის ისტორია, თბ. 1980, გვ. 259).

1 „ცატეზად“ წოდებული“ (Τζάτσας ἐπιγεγομένους, rus. называемых цатами) – იგულისხმება დიოფიზიტი სომხები (შტ. 'Τζάτσι, Τζამი – ეტიმოლოგია უცნობა – სომხები, რომლებიც ეკუთვნოდნენ ბერძნულ ეკლესიას. X ს-ის შემდეგ ეს სახელი მიემართებოდა იმ სომხებს, რომლებიც ქალკედონელები იყვნენ“ \ Τζάτσι, Τζამი, etym. unknown, Armenians who belonged to the Greek church. ...After the 10th C. it was applied to Armenians who were Chalcedonian, The Oxford Dictionary of Byzantium, Edited by ALEXANDER P. KAZHDAN, Oxford University Press, 1991, p.2136).

2 იგულისხმება „პარასინაგოგა“ ანუ ეკლესიის გარეთ საიდუმლო შეკრება მართლმადიდებლური მოძღვრების საწინააღმდეგოდ.

3 ე. ი. იმ საისტორიო ძეგლებიდან, რაც, ნიკონისვე მითითებით, დაცული ყოფილა ანტიოქიის საპატრიარქოსა და სვიმეონწმინდის მონასტერში.

გამოგიგზავნეთ შენ ღვთის და, რაც ამის მსგავსია, მოყვასის სიყვარულის გამო. და იყავი კვლავაც ყოველთა სხვათა მიმართ ამათი მბოძებელი¹, რომ აღასრულო საღვთო სიყვარულის სჯული, რათა გამომზეურდეს ეს ყოველივე, რაც კი წინარე ჟამთაგან სხვადასხვა წიგნში დაუნჯებულა, თუმცა კი უგულისყურობის გამო არ გამოკვლეულა, არცთუ სააშკარაოზე გამოტანილა, არამედ, ასე ვთქვათ, დამარხულა და თითქოსდა სიბნელეში დაფარულა. სწორედ ამიტომ, მე, უღირსმა მონაზონმა ნიკონმა, სულიერად შენმა მამამ, ღვთის თანაშეწევნით მოვიმუშავე ეს ყოველივე და გამოგიგზავნე შენ, ერთი მხრივ, ცოტა ხნის წინ, «ცატებად» წოდებული ჩვენი სულიერი ძმების შესახებ, აწ კი უკვე, ჩვენი სულიერი და სანატრელი ძმების, **იბერების** შესახებ, რომ მე, უღირსმა ნიკონმა, მათი წმინდა ღოცვისა და საღვთო სიყვარულის მონად ქმნილმა, ღვთის წყალობა მოვიზიდო ჩემზე, ისევე როგორც დასაბამიდანვე და ძველთაგანვე ჩვენ ორივენი, მე და ისინი – ჩვენი ბატოსანი მამანი და ძმანი, საღვთო სულისადმი შესაკუთრებულნი, ძალისამებრ აღმსრულებელნი ვართ საღვთო სიყვარულის სჯულისა საქმით და სიტყვით, ვინაიდან ესენი არიან ჩვენი სულიერი და სანატრელი ძმები და ძმები, ხოლო ფუჭი კერპებიდან ქრისტიანთა ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე მათი თავდაბირველი მოქცევის შესახებ ცნობას გადმოგვცემს ნეტარი თეოდორიტი, კვირის ეპისკოპოსი, «საეკლესიო ისტორიაში», იქვე გვამცნობს რა იმ ქალთა-შორის-ნეტარი და სათნო ნონას საბერძნეთიდან დატყვევებულობის შესახებ და, აგრეთვე, იმის შესახებ, თუ როგორ მოაქცია მან იბერთა ერი ფუჭი კერპებიდან ქრისტიანობაზე და რა იყო ამ ყოველივეს დასაბამი².

შღრ. რუს. თარგმ.

Слово 37 Того же: О духовных и возлюбленных отцах и братьях наших ИВИРАХ к духовному моему чаду монаху герасиму

Отправили мы тебе прежде, духовное мое чадо, Божественные Писания от Антиохийской патриархии и монастыря святого Симеона

¹ „იყავი მბოძებელი“ – ზედმიწევნითობისთვის ღვთის სტილს ვინარჩუნებთ (ἐστὶν ... μεταδιδόνς).

² Описание ... В. Н. Бенешевича, *დასახ. გამოცემა*, с. 597.

Чудотворца и от меня, недостойного, послание, содержащее письменные свидетельства и известия о духовных наших братьях, называемых цатами, показывающие их непорочность со всех сторон, благодатью Христовой, в отношении веры, раздоров и (тайных) соборщ, совершенно чистыми и стоящими выше всякого подозрения, благодатью Христовой. Таким же образом и здесь еще о духовных и возлюбленных отцах и братьях наших **ИВИРАХ**, что Бог укрепил и даровал по молитвам святых и что обрели мы в Божественных Писаниях, собрали мы и совокупили и отправили тебе ради божественной любви и подобной ей любви к ближнему. И ты это передай другим, исполняя заповедь божественной любви, чтобы стало явным то, что с прежних лет было записано в различные книги и из-за пренебрежения не было ни исследовано, ни выявлено, и, можно сказать, погребено, и, как во мраке, скрыто. Поэтому я, недостойный Никон, духовный отец твой, с Божьей помощью в этом потрудившись, послал тебе сперва о духовных наших братьях, называемых цатами, теперь же о духовных и возлюбленных отцах и братьях наших **ИВИРАХ**, чтобы мне, недостойному Никону, рабу их святой молитвы и божественной любви, привлечь на себя милость Божию, ибо изначально и прежде обе стороны, я и отцы наши и братья, приобщаясь к божественному Духу, наполнялись установлением божественной любви, по мере сил, делом и словом. Что касается этих духовных и возлюбленных отцов наших и братьев, то изначально сведения об их обращении от суетных идолов к истинной христианской вере рассказывает блаженный Феодорит, епископ кирский, в Церковной истории, о той от греческой земли плененной блаженной среди женщин и добродетельной **НОННЕ**, как ивирский народ обратила к христианству от суетных идолов, и о начале этого так рассказывает¹.

შეიძლება გამოთქვას აზრი, რომ ეფრემმა თეოლოგიტეს უწევდა ქართლის გაქრისტიანების შესახებ მომხაე უშუალოდ თავისი კვლევის შედეგად, ნიკონის შრომისგან დამოუკიდებლად. ეს აზრი მართებულია

¹ Библиотека литературы Древней Руси, Под ред. Д. С. Лихачева, Л. А. Дмитриева, А. А. Алексеева, Н. В. Понирко, Т. 8: XIV – первая половина XVI века, СПб.: Наука, 2003, с. 413.

ვერ იქნება, ვინაიდან ცალკეულ შემთხვევებში ეფრემის დამოკიდებულება ნიკონის შრომაზე სრულიად აშკარაა (ამაზე ქვემოთ). ამ შემთხვევაშიც, უშუალოდ თეოდორიტეს ტექსტს მოდევნებულო ეფრემისეული სიტყვები იმის შესახებ, რომ წმინდა ნინოს ბერძნები „ნონნას“ უწოდებენ, სწორედ ნიკონის უწყებასთან პოულობს პარალელს, ვინაიდან საკუთრივ თეოდორიტეს შრომაში, როგორც ამავე უთითებს თვით ეფრემი, ქართლის მომქცეველი ქალის სახელი ფიქსირებული არ არის.

კვლავ დავიმოწმებთ ეფრემის სიტყვებს:

„ამას უკუშ თეოდორიტე ესოდენ მოიხსენებს, ხოლო სხუათა წერილთა შინა სახელდებით პოვნილ არს სახელი ცყჳსად მის ჩუენ – ცყუშთა – მჴსნელისად, რამეთუ ბერძულად ნონნა უწოდენ წმიდასა ამას, რომელსა ჩუენ მცირედ ში(კ)კალბითორე ნინოდ სახელ-ვსლებთ“.

ზღრ. ნიკონის ტექსტი: περι τε τῆς ἀπὸ Ῥωμανίας ἀρχιμαλασίαν τῆς μακαρίας ἐχείνης ἐν γυναιξὶ καὶ ἐναρέτου Νόνας

თარგმანი: „[გვამცნობს რა] იმ ქალთა-შორის-ნეტარი და სათნო ნონას საბერძნეთიდან დატყვევებულობის შესახებ“.

რუს. о той от греческой земли плененной блаженной среди женщин и добродетельной НОННЕ.

თუ რა არის ნიკონის უშუალო წყარო, ნათელი არ არის, თუმცა ის კი უეჭველოა, რომ სახელი „ნონნა“, რაც აქამდე მხოლოდ ეფრემის შემორჩე სიტყვებით აყო ცნობილი, როგორც ვხედავთ, საკუთრივ ბერძნული შონაცემითაც დასტურდება, რასაც, რა თქმა უნდა, აღრეული წარმომავლობა აქვს, ვინაიდან ნიკონი ყველა შემთხვევაში, მისივე მითითებით, სწორედ ბველ და ავთენტურ საისტორიო პეგლებს ეფუძნება. შესაბამისად, არ მართლდება ქართულ ისტორიოგრაფიაში შემუშავებული აზრი იმის შესახებ, რომ „ბერძნული წყაროები ქართველთა განმანათლებლის სახელს არ იცნობს და მას «ცყვე ქალის» სახელით მოიხსენიებს“¹. სხვათა შორის, ეს ფაქტიც ნათელი დადასტურებაა ნიკონ შავთელის უწყებისადმი იმ ზერელე დამოკიდებულებისა, რაზეც ზემოთ მივანიშნებდით, ვინაიდან ხსენებული მოღვაწის ცნობები რომ გულდასმით შესწავლილიყო, ბერძნულ წყაროში ქართველთა განმანათლებლის სახელის მოხსენიებულობა, ცხადია, ეჭვის ქვეშ არ დარტყმოდა.

1 ელდარ ბუბულაშვილი, წმიდა ნინო ქართველთა განმანათლებელი და მოციქულთა სწორი, http://library.church.ge/index.php?option=com_content&id=424:2011-09-16-10-53-21&catid=47:2010-03-11-12-05-46&Itemid=67&lang=ka.

უაღრესად საყურადღებოა ისიც, რომ ნიკონი, მიუხედავად თეოლორიტის „საეკლესიო ისტორიაში“ მითითებისა, არ ახდენს უშუალოდ მის ციტირებას, თუმცა არა იმიტომ, რომ საჭიროდ არ თვლის ქართლის მოქცევის შესახებ ციტირების მოტანას, არამედ — მხოლოდ იმიტომ, რომ **შპირაბჟნობას ანოთხბს სხვა წყაროს**. სამწუხაროდ, ნიკონი არ გვასახელებს ამ წყაროს ავტორს და არ უთითებს მის სათაურს (ასევე იქცევა იგი, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, თავისი ნაშრომის მომდევნო ნაწილშიც, სადაც კვლავ სახეზეა ძეგლის დამოწმება სათაურის მითითების გარეშე, თუმცა ამ შემთხვევაში ნიკონის მიერ ციტირებული ნაშრომის რაობას გვირკვევს ეფრემი, რომელიც „ანტიოქიის ქრონოგრაფად“ სახელდება მას), თუმცა ერთი რამ აშკარაა: **ხსენებული საისტორიო ძეგლი იმდენად მნიშვნელოვნად მოაჩინა ნიკონს, რომ თვით თეოლორიტის „საეკლესიო ისტორიაში“ წინ აყენებს მას**. აღნიშნული ფაქტი მეტად საგულისხმოა, რის გამოც ქვემოთ სრულად წარმოვადგენთ ნიკონისგან დამოწმებულ წყაროს და შესაბამის თარგმანებს (ციტირებო მოგვაქვს მითითებული პუბლიკაციებიდან):

εις ἑτερον (Л. 239^а) πάλιν ἱστορικὸν βιβλίον γράφει οὕτως· ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τῆς βασιλείας ἡ Ἰβερία εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἤλθιν καὶ ἐχριστιάνισεν ἱατρευθεῖσα παρ' αὐτῆς· τοῦ βασιλέως γὰρ Ἰβήρων υἱοῦ ἐν χαλεπῇ νόσῳ γενομένου καὶ παρὰ τῆς τοῦ βασιλέως γυναικὸς ἰαθέντος, ὁ βασιλεὺς γνοὺς ἐχριστιάνισεν αὐτὸς τε καὶ πάντες· καὶ ναὸν αἰτεῖται τὸν βασιλέα οἰκοδομῆσαι. ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ μὲν εἰς τὴν δμόζυγον θάψμα γεγενημένον εὐφήμει, τὸν δὲ ναὸν οὐκ ἤθελεν θημᾶσθαι. χρόνου δὲ διελθόντος, αὐτὸς εἰς θήραν ἐξῆλθιν. ὁ δὲ φιλόθυρος αὐτὸν δεσπότης κατὰ τὸν Παῦλον ἐμήρευσεν· ζόφος γὰρ αὐτὸν ἐξαπίνης προσπεσών, οὐκ εἶα πορωτέρω προβαίνειν. καὶ οἱ μὲν συνθηρέοντες τῆς ἀκτίνος συνήθως ἀπελάμβανον, αὐτὸς δὲ μόνος τοῖς τῆς ἀορασίας ἐπεδέθη δεσμοῖς. ἐν ἀπορίᾳ δὲ ὦν πόρον εὗρε τῆς σωτηρίας. καὶ εὐθὺς ὁ ζόφος ἐκεῖνος μετηλάθη εἰς φῶς. καὶ προσχαλεσάμενος τὸν Βεσелеήλ, ἄρχοντα τεχτονίας, σο-

φίας ἐμπλήσας, καὶ ταύτην ἡξίωσεν χάριτος, ὥστε
θεῖον διαγράψαι ναόν. οἱ δὲ ὤρυττον τε καὶ ἀνοι-
χοδόμουν. καὶ ὡς ἐτελεώθη ὁ ναός, ἐδέοντο ἱερέα
εὐρεῖν. καὶ τούτου πόρον ἡ θαυμαστή γυνὴ ἐποίη-
σεν¹· ἔπεισεν γὰρ τὸν τοῦ ἔθνους ἡγούμενον πρὸς
τὸν Ῥωμαίων πρεσβεύσασθαι βασιλέα καὶ αἰτήσα-
σθαι πεμφθῆναι διδάσκαλον εὐσεβείας. ὁ δὲ μέγας
Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, μετὰ περιχαρίας τοὺς
πρέσβεις δεξάμενος, ἐξέπεμψεν αὐτοῖς Εὐστάθιον
πατριάρχην Ἀντιοχείας μετὰ πολλῆς τιμῆς. καὶ
ἀπελθὼν ἐκεῖσαι ἐβάπτισεν πάντας σὺν τῷ βασι-
λεῖ, καὶ ἐνθρονίσας τὸν κτισθέντα νεὼν ἐποίησεν
αὐτοῖς καθολικὸν ἐπίσκοπον, τυπώσας αὐτὸν ὑπὸ
θείου τύπου¹) ὑποκεῖσθαι τῷ πατριάρχῃ Ἀντιο-
χείας. ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Ἰβήρων καὶ οἱ συγκλη-
τικοὶ αὐτοῦ ἐτύπωσαν τῷ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας
εἰς χορηγίας ἀρωμάτων τοῦ ἁγίου μύρου μονοπρά-
στια χίλια εἰς τὴν χώραν τῆς Ἰβερίας, ἵνα ἐκ-
αυτῆς προσόδου αὐτῶν χρηγοῦνται ἀρώματα τοῦ
μύρου· ἐν Ἀντιοχείᾳ γὰρ ἦν τύπος ἁγιαῶσεσθαι τὸ
μύρον καὶ ἐξ αὐτῆς ἐχορηγεῖτο εἰς ἅπαντα τὸν
κόσμον· ἀλλαχοῦ γὰρ τὸ μύρον οὐκ ἡγιάζεν τις.

თარგმანი:

„კიდე¹, სხვა საინტორიო ნივთი წერია² ამგვარად:
«დიდი კონსტანტინეს მეფობის დროს იბერია მართლმადიდებლურ
სარწმუნოებას მიეახლა და გაქრისტიანდა, განიკურნა რა მის
მიერ³, ვინაიდან რაჟამს იბერთა მეფის ქე მძიმე სნეულებაში
ჩავარდა და განიკურნა მეფის ცოლის მეშვეობით, შეიტყო რა

1 ე. ი. თეოლორიტეს გარდა.

2 ბერძნული ვრდფი („წერს“, სლავ. пишу), კონტექსტის შესაბამისად,
გადმოგვაქვს ვნებითი: „წერია“ (შდრ. რუს. написано). იხ. აგრეთვე, ქვემოთ:
λέγει – „ნათქვამია“ (შდრ. რუს. говорится. იხ. დანართი III).

3 მართლმადიდებლური სარწმუნოების მიერ.

4 ჟრამა: „და განიკურნა მეფის ცოლის მეშვეობით“ სლავ.-რუს.-ში არ არის.

ეს მეფემ, გაქრისტიანდა თვითონაც და აგრეთვე – ყველანი. და სთხოვს¹ მეფეს ტაძრის აშენებას, ხოლო მეფე, ერთი მხრივ, ადიდებს მის მეუღლეზე აღსრულებულ საკვირველებას, მაგრამ, მეორე მხრივ, არ იყო იგი მსურველი ტაძრის აშენებისა; ხოლო განვლო რა ჟამმა, სანადიროდ გავიდა [მეფე], კაცთმოყვარე მეფემ კი პავლესებრ მოინადირა იგი, ვინაიდან ანაზღუღად სიბნელე დაეცა მას და არ დაანება უფრო წინ წასვლა, და, ერთი მხრივ, თანამონადირენი ჩვეულებისამებრ იღებდნენ სხივს, მეორე მხრივ კი, მარტოოდენ იგი იყო შეკრული უხილველობის საკრველთაგან. ხოლო გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფმა იპოვა გამოსავალი გადარჩენისა. და მყისვე სიბნელე სინათლედ გარდაიქმნა, და მოუწოდა რა ბესელიელს, ხუროთმოძღვრების მთავარს, სიბრძნით აღაღესო და ღირს-ყო ეს [ქალი]² იმ მადლისა, რომ გამოესახა საღვთო ტაძარი, ხოლო ისინი თხრიდნენ და აშენებდნენ. და როდესაც განსრულდა ტაძარი, საჭიროებდნენ იმას, რომ მღვდელი მოძიებულიყო³ [მათთვის]. და ამის გამოსავალი იპოვა საკვირველმა ქალმა, ვინაიდან დაარწმუნა მთავარი ერისა, რომ ბერძენთა მეფესთან მიეველინა დესპანი და ეთხოვა წარმოგზავნა კეთილმსახურების მოძღვრისა. ხოლო დიდმა მეფემ კონსტანტინემ ყოვლადი სიხარულით მიიღო დესპანები და ფრიადი პატივით გამოუგზავნა მათ ანტიოქიის პატრიარქი მესტატი. და რაჟამს მივიდა [ევსტათი] იქ, მონათლა ყველანი მეფესთან ერთად და დაასაყდრა რა აგებული ტაძარი, ღაუჭდინა მათ პათოლიკოსი მამისკოპოსი, რომელსაც საღვთო განწყევლის მიერ განუწყესა დაქვემდებარება ანტიოქიის პატრიარქისადმი. ხოლო იბერთა მეფემ და მისმა ვეზირებმა დაუწყეს ანტიოქიის პატრიარქს წმინდა მირონის ნელსაცხებელთა შესაძენად მხოლოდ ათასი სოფელი იბერიის ქვეყანაში, რომ ყოველი ამათი შემოსავალით შეძენილიყო მირონის ნელსაცხებელნი, ვინაიდან ანტიოქიაში იყო განწყესებული მირონის კურთხევა და მისგან მიებოძებოდა მთელ ქვეყანას, რამეთუ სხვაგან არავინ აკურთხებდა მირონს⁴.

1 სთხოვს წმ. ნინო, რომელიც იქვე „საკვირველ ქალად“ არის წოდებული.

2 ბერძნ. „ეს“ მღერობითი სქესისა (εαυτου), რუსულში კი – მამრ. его.

3 ე. ი. დადგინებულიყო.

4 ე. ი. აკურთხა რა (მღრ. ἁγιασεν).

В другой же исторической книге написано так: в царствование Константина Великого Иверия пришла к православной вере и приняла христианство, будучи излечена ею. Ибо когда сын царя ивиров находился в тяжелой болезни, царь, узнав об этом, стал христианином, и все (вокруг него). И Нонна попросила царя построить храм. Царь же, восхваляя чудо, произошедшее у его супруги, храм же создать не хотел. Спустя год вышел он на охоту. И человеколюбивый Владыка его уловил, как и Павла, ибо на него внезапно напал мрак, не позволяя идти вперед. И те, кто вместе с ним охотились, как обычно, наслаждались солнечными лучами, он же один был связан путами слепоты. Оказавшись в состоянии непонимания, он обрел понимание спасения. И сразу тот мрак изменился на свет. И, призвав Веселеила, первостроителя, исполненного мудрости, удостоил его благодати описать божественный храм. И стали они копать основание и строить. И когда храм был окончен, нужно было найти священника. И его обретение сотворила удивительная женщина, ибо она убедила главу того народа отправиться к царю греческому и просить его прислать учителя благочестия. Великий же император Константин, с радостью приняв послов, отправил им Евстафия, патриарха антиохийского, с большой честью. И, придя туда, он крестил всех вместе с царем и освятил созданный храм, и ПОСТАВИЛ ИМ СОБОРНОГО ЕПИСКОПА, установив, что он, по божественному уставу, подчиняется патриарху антиохийскому. Царь же ивиров и его советники постановили патриарху антиохийскому за доставление ароматов святого мира только тысячу сел в стране Иверии, чтобы от их приношений поставлялись ароматы мира. Потому что существовал устав освящать мир в Антиохии, и оттуда оно доставлялось по всему миру.

როგორც სრულიად ცხადია, ციტირებული საისტორიო წყარო უაღრესად მნიშვნელოვან დოკუმენტად არის შერაცხილი წმ. ეფრემ მცირის მიერ, რომლის მთელი რიგი კანონიკური დებულებანი დაფუძნებულია სწორედ სხენებული წყაროს დამაბოლოებელ ნაწილზე. მაგალითად, შევადაროთ:

„ანტიოქიური წყარო“:

„ხოლო დიდმა მეუემ კონსტანტინემ ყოვლადი სიხარულით მიიღო დესპანები და ფრიადი პატივით გამოუგზავნა მათ ანტიოქიის პატრიარქი ევსტათი. და რაჟამს მივიდა [ევსტათი] იქ, მონათლა ყველანი მეუესთან ერთად და დაასაყდრა რა' აგებული ტაძარი, დაუღვინა მათ კათოლიკოსი ეპისკოპოსი“ (აქვე კვლავ დაფიქსირებულია შესაბამის ბერძნულ ტექსტს: ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, μετὰ περιχαρίᾳς τοῦς πρέσβεις δεξάμενος, ἐξέπεμψεν αὐτοῖς Ἐυστάθειον πατριάρχην Ἀντιοχείας μετὰ πολλῆς τιμῆς. καὶ ἀπελθὼν ἐκείσται ἐβάπτισεν πάντας σὺν τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐνθρονίσας τὸν χρισθέντα νεὼν ἐποίησεν αὐτοῖς καθολικὸν ἐπίσκοπον).

ეგრემი:

„ეგრეთვე სახელიცა მივლინებულისა მის ეპისკოპოსისაჲ ესრეთ პოვნილ არს, ვითარმედ თვთ მესტათი იყო ანტიოქელ პატრიარქი, რომელმან დაამყარა ეკლესიაჲ იგი მირიანის მიერ მცხეთას აღშენებული და უპურთხა მათ კათოლიკოსი მთავარეპისკოპოსი“.

„ანტიოქიური წყარო“:

„იბერთა მეუემ და მისმა ვეზირებმა დაუწესეს ანტიოქიის პატრიარქს წმინდა მირონის ნელსაცხებელთა შესაძენად მხოლოდ ათასი სოფელი იბერიის ქვეყანაში, რომ ყოველი ამათი შემოსავალით შეძენილიყო მირონის ნელსაცხებელნი, ვინაიდან ანტიოქიაში იყო განწესებული მირონის კურთხევა და მისგან მიეზობებოდა მთელ ქვეყანას, რამეთუ სხვაგან არავინ აკურთხებდა მირონს“ (ბერძნული: ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Ἰβήρων καὶ οἱ συγχλη-Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, μετὰ περιχαρίᾳς τοῦς πρέσβεις δεξάμενος, ἐξέπεμψεν αὐτοῖς Ἐυστάθειον πατριάρχην Ἀντιοχείας μετὰ πολλῆς τιμῆς. καὶ ἀπελθὼν ἐκείσται ἐβάπτισεν πάντας σὺν τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐνθρονίσας τὸν χρισθέντα νεὼν ἐποίησεν αὐτοῖς καθολικὸν ἐπίσκοπον).

ეფრემი:

„ხოლო მეფემან ქართველთამან და ყოველთა მთავართა მისთა დაუწესეს პატრიარქსა ანტიოქიისასა მოსასყიდელად ნივთთა წმიდისა მიპრონისათა აგარაკები ათასი კუამლი ქუეყანისაგან ქართველთაჲსა, რადთა საფასომ შემოსავალთა მათთაჲ იყოს ფას ნივთთა მიპრონისათა, რამეთუ მათ ჟამთა არასადა სსუაგან წმიდა იქმნებოდა მიპრონი თჳნიერ ანტიოქიას და მიერ განეყოფოდა ყოველთა“.

„ანტიოქიური წყარო“:

„...რომელსაც [ქართლის კათოლიკოს ეპისკოპოსს, ე. გ.] საღვთო განწესების მიერ განუწესა [ეკსკთათიმ, ე. გ.] დაქვემდებარება ანტიოქიის პატრიარქისადმი“ (გერმნული: τσπῶσαζ αὐτὸν ὑπὸ μείσι τσπὸι ὑποχέισται τῷ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας

ეფრემი:

„ანტიოქიისა საყდრისა მომღვრე იყვნეს და მიერ კელთდასხმულ იქმნებოდეს ქართლისა კათალიკოზნი“.

რაც შეეხება შემორჩევი ციტატის პირითად ნაწილს, კერძოდ ქართლის მოქცევისთან დაკავშირებულ თხრობას, იგი დიდწილად თეოლორიტის „საეკლესიო ისტორიას“ მიჰყვება, თუმცა არის ზოგიერთი შტრახი, რაც ყურადღებას იქცევს. ასეთია, მაგალითად, უწყება მეფის ძის სნეულების შესახებ, რაც არ გვხვდება თეოლორიტისთან, არცთუ რუფინუსთან, და თავს იჩენს სოკრატე სქოლასტიკოსთან (ც. 380-439 წწ.)¹. საზოგადოდ, ნათელია, რომ ნიკონის „ტაქტიკონში“ წარმოდგენილი ციტატა ექსცერპტული ხასიათისაა ანუ მისი სახით საქმე გვაქვს ვრცელი თხრობიდან ცალკეული ფრაგმენტების გამოწერებთან, რაც, ცალკე აღებულო, შინაარსობრივად ბუნდოვანია და გასატეხი ხდება მხოლოდ სხვა წყაროებთან კავშირში. ამასთან, ვინაიდან ნიკონი პირდაპირ მიუთითებს, რომ მისგან დამოწმებულ ნაშრომში „ამგვარად წერს“ ავტორი, შესაბამისად სხენებული ექსცერპტულობა უნდა განეუკუთვნოთ არა ნიკონს, არამედ მის წყაროს.

1 შტრ. „მაშ, შეემთხვევა მეფის ძეს, ჩვილად მყოფს, უძლურებაში ჩავარდნა“ – Συμβαίνει δὲ τὸν τοῦ βασιλέως παῖδα νῆπιον ὄντα ἀρρωστίᾳ περιπεσεῖν (I წიგნი, XX თავი, PG. 67, col. 129 B). სხვა წყაროებში (მათ შორის თეოლორიტისთანაც) საუბარია არა მეფის ძის, არამედ „ვინმე დედაკაცის ძის“ სნეულების შესახებ.

დანართი III

ივრეში:

„დღეთა კოსტანტინე სკორის-მოსახელისათა, ანტიოქიას პატრიაქობასა ნეტარისა თეოფილაქტესსა, მოვიდეს ქართლით მოციქულად მონაზონნი ორნი და მოუთხრეს ნეტარსა თეოფულაქტეს, ვითარმედ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტეანენი მკვდრნი ქართველთა სოფლებისანი, რამეთუ დღითგან ნეტარისა ანასტასი მღელღემოწამისა ანტიოქელ პატრიაქისა არა კურთხეულ არს მათდა კათალიკოსი მთავარეპისკოპოსი სიძნელისათჳს გზისა, რამეთუ აგარიანთაგან ვერვინ იკადრებს სლვად. ხოლო მან ბჭობითა კრებისადთა მთავარეპისკოპოსთა, მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თჳსთა თანა მისცა ქართველთა პროტრეპტიკონი, რომელ არს «განჯსნითი», რადთა თჳთ მათისა საზღვრისა ეპისკოპოსთაგან ჴელნი დაესხმოდინ ჟამად-ჟამადსა კათალიკოსსა ქართლის[ა]სა, რადცა საღმრთო მან მადლმან უჩუქნოს მათ და რომელი გამოირჩიონ მოყუასთა მის ეკლესიისათა თანადგომითა და წამებითა ეპისკოპოსთაგან წესთაებრ საეკლესიოთა. და შეუქმნა მათ აღწერით მოსაწესნებელი თავისა თჳსისათჳს და მუნ შემოკრებულისა კრებისათჳს, და ჴელთდასხმულ-ყო ერთი ორთა მათ მისსა მოვლინებულთა მონაზონთაგანი **ს ა ზ ე ლ ი თ ი** **ი მ ა ნ ე** მის ჟამისა კათალიკოსად მათდა“.

დავიმოწმებთ შესაბამის ბერძნულ ტექსტს „ტაქტიკონიდან“:

Καὶ ὁδὲ μὲν οὕτως· πάλιν εἰς ἄλλο βιβλίον ἱστορικὸν λέγει· ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ Κοπρυνύμου πατριαρχοῦντος τοῦ μακαρίου Θεοφύλακτου ἐν Ἀντιοχείᾳ (I. 239^b) πρέσβεις κατέλαβον ἀπὸ Ἰβερίας μοναχοὶ δύο, ἀναγγείλαντες τὸν μακάριον Θεοφύλακτον, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ὑπάρχουσιν οἱ χριστιανοὶ τῶν χωρίων Ἰβερίας, μὴ ἔχοντες καθολικὸν ἀρχιεπίσκοπον· ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν τοῦ μακαρίου Ἀναστασίου τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ πατριάρχου Ἀντιοχείας οὐκ ἐσφραγίσθη αὐτοῖς ἀρχιεπίσκοπος καθολικὸς διὰ τὸ ὅξὺ τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ μὴ τολμᾶν

τινὰ διὰ τοὺς Ἀγαρηνοὺς διέρχεσθαι. καὶ ἐκ συνο-
 δικῆς κρίσεως τῶν αὐτοῦ μητροπολιτῶν καὶ ἀρχι-
 επισκόπων καὶ ἐπισκόπων προτρεπτικοὶ ἐγγράφον
 δέδωκεν τοῖς Ἰβήροις χειροτονεῖσθαι παρὰ τῶν
 ἐπισκόπων τῆς αὐτοῦ ἐνορίας τὸν κατὰ τὴν ἡμέ-
 ραν καθολικὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἰβερίας, μετὰ τὸ γε-
 νέσθαι τὴν ψῆφον παρ' αὐτῶν ποιῆσαι καὶ κληρὸν,
 καὶ μετὰ τὸν κληρὸν, ἔνθα ἂν ἡ θεία χάρις φανε-
 ρώσῃ, τοῦτον σφραγίσαι κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν
 τύπον. καὶ ἐποίησαν ἐγγράφον ὑπόμνημα ὑπὲρ αὐ-
 τοῦ τε καὶ ἡ συνελθούσα σύνοδος καὶ σφραγίσας
 ἐπέδωκεν αὐτοῖς, καὶ ἐχειροτόνησεν ἕνα τῶν δὺο
 ἀποσταλέντων μοναχῶν Ἰωβανὲ τοῦνομα.

წარმოედგენთ ბერძნული ტექსტის სიტყვა-სიტყვით თარგმანს:

„და ეს ასეა¹. კიდეც სხვა საისტორიო წიგნში² ნათქვამია:
 «იმპერატორ კონსტანტინე კობონიმის დროს, ნეტარი თეოფილაქტე
 ანტიოქიელის პატრიარქობისას, ელჩები მივიდნენ იბერიიდან,
 მონაზონნი ორნი, რომლებმაც აუწყეს ნეტარ თეოფილაქტეს,
 რომ გასაჭირში იყვნენ იბერიის მხარეთა ქრისტიანები, არ
 ჰყავდათ რა კათოლიკოსი მთავარეპისკოპოსი, ვინაიდან ნეტარი
 ანასტასი მღვდელმოწამისა და ანტიოქიის პატრიარქის დროიდან
 არ ხელთდასმულა მათთვის მთავარეპისკოპოსი-კათოლიკოსი
 გზის სიძნელიდან გამომდინარე და იმის გამო, რომ ვერავინ
 ბედავდა აგარიანთა შორის გავლას. და მისი [თეოფილაქტეს]
 მიტროპოლიტების, მთავარეპისკოპოსებისა და ეპისკოპოსების
 საპრებო განჩინებით ნერილობითი «პროტრეპიკონი» [ეფრ.
 «განახნითი»] მიეცათ იპარებს, რომ თავისი ქვეყნის ეპისკოპოსთა
 მიერ ეკურთხებინათ მათ შესაბამისი ყამის პატოქლიკოსი
 მთავარეპისკოპოსი იბერიისა, მას შემდეგ, რაც
 მათ მიერ ჯერ მოხდებოდა გამორჩევა, შემდეგ აღსრულებოდა
 წილისყრაც, ხოლო წილისყრის შემდეგ, რომელზეც კი [სიტყვ-

1 ნიკონი ასე აბოლოებს წინარე მსჯელობას იბერთა შესახებ.

2 ეფრემის მიხედვით ეს „საისტორიო წიგნი“ არის „ანტიოქიის ქრონო-
 გრაფი“ (იხ. ეფრემის ციტატა).

„სადაც კი“] საღვთო მადლი განცხადდებოდა, იგი იკურთხებოდა
საეკლესიო წეს-განგების კვალობაზე. **და შაჰბინეს ნაჰილ-
ბითი მოსახსენებელი** ამის შესახებ და შეკრებილმა
სინოდმა დაბეჭდა და გადასცა მათ, **და აპურთხეს იმ ორი
ნარბზაჰნილიდან ერთი, სახელად იოჰანე** [Ἰωάννης]“.

დავიმოწმებთ რუსულ თარგმანსაც:

Здесь сказано таким образом. В другой же исторической книге
говорится: при императоре Константине Копрониме и антиохийском
патриархе Феофилакте из Иверии прибыли двое монахов и сообщили
блаженному Феофилакту, что христиане иверийских сел пребывают в
нужде, не имея соборного епископа. Потому что со времени блаженного
Анастасия, священномученика и патриарха Антиохии, для них не
был рукоположен соборный архиепископ по причине трудности

1 მიუვითიებდით, რომ ეს ტექსტი, ეფრემის მიხედვით, გულისხმობს
უმნიშვნელოვანეს ისტორიულ წყაროს „ანტიოქიის ქრონოგრაფს“ ანუ
„ანტიოქიის მატეანეს“, რასაც იბერთა შესახებ უწყებისას, როგორც ზემოთ
ვაჩვენეთ, იყენებდა, აგრეთვე, ნიკონ შავმთელი თავის „ტაქტიკონში“. ეფრემს,
ცხადია, ზედმოწვევით ექნებოდა შესწავლილი ნიკონის „ტაქტიკონი“, თუმცა
რადგან იგი ახსენებს არა ზემოხსენებულ „ტაქტიკონს“, არამედ თავად „ტაქ-
ტიკონის“ უშუალო წყაროს – „ანტიოქიის ქრონოგრაფს“, ეჭვი არაა, რომ
პირველ რიგში სწორედ ამ ძეგლით („ანტიოქიის ქრონოგრაფით“) სარგებ-
ლობდა იგი, რასაც ადასტურებს, ერთი მხრივ, ის გარემოება, რომ „ანტიო-
ქიის ქრონოგრაფი“ ტექსტობრივად ხელმისაწვდომი იყო შავ მთაზე (ეფრემის
სამოღვაწეო ადგილას) XI ს-ის II ნახევარში, ვინაიდან, როგორც აღვნიშნეთ,
ხსენებულ ძეგლს იყენებდა ნიკონი (შესაბამისად, რაღას უნდა შეეშალა ხელი
ეფრემისთვის, რომელიც, ცხადია, ნიკონზე მეტად იყო დაინტერესებული ქართ-
ლის ქრისტიანული წარსულით, გამოეყენებინა იგივე წყარო?), მეორეც, ნიკონი,
მართალია, სარგებლობდა ზემოხსენებული „ქრონოგრაფით“, მაგრამ ამ ძეგლ-
ზე უთითებდა ზოგადად, კონკრეტული სახელდების გარეშე, უწოდებდა რა მას
«სხვა საისტორიო წიგნს» (შდრ. „კიდევ სხვა საისტორიო წიგნში ამბობს“ –
πάλιν εἰς ἄλλο βιβλίον ἱστορικὸν λέγει), მაშინ როცა ეფრემი პირაპირ გვისახელებს
თავის წყაროს: „ვპოეთ ზრონოღრაფსა შინა ანტიოქიის აღწერილსა, რომელი
იტყვს ესრეთ“. დავძენთ, რომ დაგეგმილია ნიკონისეული «ტაქტიკონის» სრული
ბერძნული ტექსტის მეცნიერული გამოცემა, რაც საყურადღებო იქნება ქართლის
ეკლესიის ისტორიის მეცნიერული კვლევისთვისაც (იხ. *Das Taktikon des Nikon
vom Schwarzen Berge, Kritische Edition der griechischen und der kirchenslavischen
Version, Antragsteller: Professor Dr. Christian Hannick, Ostkirchliches Institut der
Bayerisch-Deutschen Augustinerprovinz Fachliche Zuordnung Europäische und
Amerikanische Literaturen Förderung Förderung von 2000 bis 2009*).

пути, и поскольку никто не смеет через земли агарян пройти. И по соборному решению митрополитов, архиепископов и епископов того места он дал ивирам повелительное послание, чтобы соборный архиепископ Иверии рукополагался от епископов его страны: после избрания у них бросить жребий, и после жребия, если божественная благодать такому проявится, того утвердить по церковному уставу. И сделали письменный документ об этом, и собравшийся собор, подтвердив его, вручил им и рукоположил одного из двух посланных монахов **ПО ИМЕНИ ИВАН**¹.

ძეგლობა სწავუბ ტექსტად:

И зѣѣ ѡбѣ таѣхъ. Пѣки къ дрѣзѣѣ книзѣ повѣстѣѣѣ глголетѣ, акѣ при **Константинѣ царѣ Копринниѣ** (741-775), патрнархѣ сѣщѣ блаженномѣ **Феофилактѣ**, ако в нѣжди сѣтъ христѣане сел **Иверскихъ**, не имѣща съборнаго епископа, от дний блаженнаго **Анастасиѣ** свѣщенномѣченника, патрнарха **антиохійскаго** (602-610) не поставлен быст им архиепископ съборный остроути ради пѣтныѣ, и за еж не смети комѣ агарян ради мимо ходити. И съборнымъ сѣдомъ своимъ митрополит и архиепископ повелительное писанне даст ивиромъ, поставлѣтисѣ от епископъ предела его, иж в дни тѣѣ, съборномѣ архиепископомѣ иверьскомѣ. По еж быти избраннѣю от нѣхъ, и сѣтворити и жребий, по жребѣю идеже божественнаѣ благодѣтъ обѣѣавѣтъ поставитѣ того по церковномѣ ѣставѣ; и сѣтворша написанне вѣспомиинанне сѣдѣѣѣѣ сѣбор и запечатлѣѣѣ дастѣ имъ, и поставити ѣдинаго от обѣѣ посланнѣю мнѣхѣ **Ивана** именѣмъ².

¹ Библиотека литературы Древней Руси, Под ред. Д. С. Лихачева, Л. А. Дмитриева, А. А. Алексеева, Н. В. Поньрко, Т. 8: XIV – первая половина XVI века, СПб.: Наука, 2003, с. 415.

² Тактикон, творение Никона Черногорца. Почаевская типография 1795. Переиздание. Типография единовѣрцевъ при Свято-Троицкой Введенской церкви. Москва 26.III.1889, с. рѣч [190]

კვლავ აღენიშნაეთ, რომ ნიკონისა და ეფრემის მიერ შემოცდილი-
ბულ „ანტიოქიის ქრონოგრაფში“¹ ნახსენებია იოვანე არის იგივე

1 ეფრემის მიერ მითითებული „ანტიოქიის ქრონოგრაფის“ რაობა გაურკვეველია. საზოგადოდ, „ანტიოქიის ქრონოგრაფად“ ანუ „ანტიოქიის ქრონიკონად“ იწოდება, მაგალითად, იოანე მალალას (c. 491 – 578) „ქრონოგრაფია“ (იხ. ტექსტის პუბლიკაცია: *Ioannis Malalae chronographia, Bonn, 1831*; შტრ. „კომეტა ... კვლავ გამოჩნდა ქრისტეს აქეთ 531 წ-ს, როდესაც მეფე იყო იუსტინიანე, რაც აღწერა მალალამ, „ანტიოქიური ქრონიკონის“ ავტორმა“ (შტრ. Comet ... again appeared ... in the Year of Christ 531, when Justinian was Emperor, described by Malala, Author of the *Antiochian Chronicle, The Gentleman's Diary, or The mathematical Repository, An Almanack For the year of our Lord 1756 [The British Palladium: Or, Annual Miscellany of Literature and Science for the Year ..., Volume 6], London, 1756, p. 16*). კიდევ: „არეული ეერსია მალალასი, VI ს-ის „ანტიოქიის ქრონიკონის“ ავტორისა“ (შტრ. the confused version of Malalas, the author of an *Antiochian chronicle* of the sixth century, *Joshua Efron, Studies on the Hasmonean Period, BRILL, 1987, p. 54*); აგრეთვე: „ეს ძეგლი [იუბილეოთა წიგნი, ე. გ.] დადასტურებულია, აგრეთვე, იოანე მალალას შექმნის საუკუნის „ანტიოქიის ქრონიკონში“ (შტრ. This work is also attested in the sixth century *Antiochian chronicle* of John Malalas, *Robert Kraft and Benjamin Wright, Christian Appropriation and Adaptations of Early Jewish Pseudepigrapha Chairpersons for the year, Philadelphia Seminar on Christian Origins No. 28.1, September 25, 1990, Topic for 1990-91, <http://ccat.sas.upenn.edu/psco/archives/psco28-min.txt>*). მეორე მხრივ, მიუთითებენ იმასაც, რომ თვით იოანე მალალა სარგებლობდა „ანტიოქიის ქრონოგრაფით“. მაგალითად, *А. Люблинская* აღნიშნავს: „პირველ ჩვიდმეტ წიგნს [სულ მალალას „ქრონოგრაფია“ თერამეტა წიგნისგან შედგება, ე. გ.], როგორც ჩანს, საფუძვლად დაედო „ანტიოქიის ქრონიკონი“. მას ავტორმა [მალალამ, ე. გ.] დაუმატა მსოფლიო ისტორიის მოვლენები“ (შტრ. В основу первых семнадцати книг легла, повидимому, *хроника Антиохии*. К ней автором были добавлены события всемирной истории, *Люблинская А. Д. Источниковедение истории средних веков, Ленинград, 1955, с. 34*). ვფიქრობთ, „ანტიოქიის ქრონოგრაფი“ იყო ძეგლი, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე ეტაპობრივად ივსებოდა ახალ-ახალი ისტორიული ხასიათის ჩანაწერებით. ბოლო კვლევებში არის მცდელობა „ანტიოქიის ქრონიკონის“ თავდაპირველი სახის აღდგენისა, რაც გულისხმობს ევსები კესარიელის „ქრონიკონის“ განგრძობას 350 წ-მდე (ევსების ქრონიკონი მოდიოდა 325 წ-მდე). ამ მხრივ ყველაზე უფრო საგულისხმოა R. W. Burgess-ის შრომა: „ევსების ანტიოქიური გაგრძელება: ქრონიკონი ანტიოქიისა და რომაული ახლო აღმოსავლეთისა კონსტანტინე და

იოვანე მესამე, რომლის კათოლიკოსობა ივარაუდება 744-760 წწ^{ში}. შესაბამისად, პირველი კათოლიკოსი მთავარმთავარის, რომლის ხელთდასმაც ქართლში (მცხეთაში) მომხდარა, უნდა ყოფილიყო ბრიგოლ II (დაახლ. 760 – 767 წწ.)². ამასთან, რაც გან-

კონსტანტინე II-ის იმპერატორობის პერიოდში, ახ. წ. 325-350 წწ-ში“ (შლრ. *The Continuatio Antiochenis Eusebi: A Chronicle of Antioch and the Roman Near East during the Reigns of Constantine and Constantius II, AD 325-350*, წიგნში: *Richard W. Burgess [with The Assistance Of Witold Witakowski], Studies In Eusebian And Post-Eusebian Chronography, Stuttgart, 1999, p. 113-173* [მიმოთვტურად აღდგენილი ტექსტი და ანგლ. თარგმანი: pp. 164-173]. შეიძლება ყურადღება გაგვემახვილებინა, აგრეთვე, დომინოს ანტიოქიელზე როგორც იოანე მალალას ერთ-ერთ წყაროსა და «ქრონოგრაფიის» ავტორზე. მას განიხილავენ როგორც „ისტორიკოსს, ხშირად ციტირებულს იოანე მალალას «ქრონიკონში»“ (შლრ. an historian, quoted frequently in the chronicle of Joannes Malelas, *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Edited by William Smith, vol. I, London, 1869, p. 1065*). Bentley-ის აზრით, „იგი იყო ანტიოქიის ეპისკოპოსი და მან დაწერა მოვლენათა ისტორია ქვეყნის დასაბამიდან იუსტინიანეს დრომდე, რომლის მეფობის 33-ე წმდე [წ. წ. 560 წ.] განიერცობა მალალას «ქრონიკონი»“ (შლრ. he was bishop of Antioch, and wrote a history of events from the beginning of the world to the time of Justinian, to the 33d year of whose reign [A. D. 560] the chronicle of Malelas extends, *Ibid.*). დომინოსის კავშირი ეფრემისგან მითითებული „ანტიოქიის ქრონოგრაფის“ არქეტიპთან, რა თქმა უნდა, ხელშესახები ვერ იქნება, თუ არა მხოლოდ იმ კუთხით, რომ „ანტიოქიის ქრონოგრაფი“ როგორც ჰეშმარიტად მონუმენტური საისტორიო-საეკლესიო ძეგლი შესაძლოა დომინოსის ანტიოქიურ ქრონოგრაფიას ერთ-ერთ წყაროდ იყენებდა (საგულისხმოა, რომ, Bentley-ისგან განსხვავებით, სხვა მკვლევართა აზრით, დომინოსი ქრისტიანიც კი არ უნდა ყოფილიყო. როგორც აღნიშნავს *P. Batiffol*, „იგი, ალბათ, ანტიოქიიდან იყო. დომინოსი ციტირებულია მალალასთან, თუმცა არ ჩანს, რომ იყო ქრისტიანი“ – *Il était probablement d'Antioche, ... Dominos est cité par Jean Malalas, ... mais il ne semble pas qu'il ait été chrétien, Anciennes Littératures Chrétiennes, I, La Littérature Grecque, par Pierre Batiffol, Quatrième Édition, Paris, 1901, p. 228*).

1 ს. სალუაშვილი, საქართველოს ეკლესიის მღვდელმთავართა ერთიანი სია, <https://www.facebook.com/dirbisonasteri/posts/102034388583190370>; რ. მერტრეველი, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქები: „ქართლის კათოლიკოსი მერვე საუკუნის 40-60-იან წლებში. იგი, ეფრემ მცირეს მიხედვით, კათოლიკოსად აკურთხა ანტიოქიის პატრიარქმა თეოფილაქტემ (745-751)“, <http://www.bu.org.ge/x757?lang=geo>

2 იქვე.

დანართი IV:

ეფრემი:

„და ზემოცნებულისა მის წილ ათასისა კუამლისა დაუწესა მათ, რადთა წლითი-წლად მოსცემდენ ჟამად-ჟამადთა პატრიარქთა ანტიოქიისათა ათასსა დრაპკანსა, რომელი-იგი მოეცემოდა ვიდრე დღეთამდე იოანე წმიდისა პატრიარქისათა¹. რამეთუ მან ანიჭა იგი ორესტის წმიდასა პატრიარქსა იმერუსალიმისასა², რომელი მივიდოდა მოციქულად ბასილის თანა მეფისა ბერძენთაჲსა³, რადთა მისსა საყდარსა მიეცემოდის ქართველთა მიერ. და მიერ დღითგან დაეწესა, რადთა მოცნებაჲ ოდენ სახელისაჲ აქუნდეს ქართველთა შორის ანტიოქელსა პატრიარქსა, და უკუეთუ ოდესმე გამოჩნდეს წვალებაჲ, მაშინლა მიაკლინებდეს მუნ ექსარხოსსა ბანხილჲად და ბანმართჲად ნჲპალმბათა და ცთომათა სულიერთა“.

მოგანილო გექსტი ცხადყოფს, რომ ქართლის ყოველწლიური გადასახადი ანტიოქიის პატრიარქისადმი გულისხმობდა საზღაურს წმინდა მირონის ნიჲთიერებათა შესასყიდად. ეს ფაქტი წმ. ეფრემ მცირეს უმყარეს საფუძველს აძლევს ორი დებულების გამოსათქმელად:

(I) წმინდა ნინოს მიერ ქართლის მოქცევა აღსრულდა იმ ჟამს, როდესაც მირონი ღერ კიდევ მხოლოდ ანტიოქიაში მზადდებოდა (მირონის ანტიოქიაში დამზადების შესახებ იხ. ქვემოთ: დანართი VI).

(II) ქართლის ეკლესია დაქვემდებარებული იყო ანტიოქიის ეკლესიისადმი და იქიდან იკურთხებოდნენ ქართლის კათოლიკოსები.

1 აღვნიშნავდით, რომ იგულისხმება იოანე IV ანტიოქიელი, რომლის პატრიარქობაც თარიღდება X ს-ის მიწურულთ (995-1000 წწ.). სლავურში ეს იოანე, როგორც მივუთითებდით ზემოთ, შეცდომით იერუსალიმის პატრიარქადაა წარმოდგენილი.

2 კვლავ მივუთითებთ, რომ ორესტი პატრიარქობდა 983-1005 წწ-ში. სლავურში ეს ორესტი, როგორც ხაზგასმული გვაქვს შესაბამის ადგილას, შეცდომით ანტიოქიის პატრიარქად არის წარმოდგენილი.

3 იგულისხმება ბასილი II პორფიროგენეტი, რომელიც ნომინალურად იმპერატორობდა ანუ თანამიმპერატორობდა 960-976 წწ-ში, ხოლო ერთპიროვნულად – 976-1025 წწ-ში.

4 ე. ი. X ს-იდან.

მოვესმინოთ:

„ამიერ იცნობების ჟამი მომხდენისა და კითარმედ
ანტიოქიისა სავადრისა მომდგომი იყვნენ და
მინა პალატასხველ იმხანებოდას ქართლისა
პატარაიკოგნი“.

ამჟერად, სრული სახით დავიმოწმებთ შემომოტანილი ეფრემი-
სიგელი უწყდის ერთ-ერთ ბერძნულ საისტორიო წყაროს: ἡσαν δὲ
κτῆματα τοῦ πατριάρχου ἐν Ἰβερίας χίλια ἀπὸ ἀρχῆς
τυπωθέντα καὶ ἐτυπωσεν τελεῖν κατ' ἔτος τοῖς
κατὰ καιρὸν πατριαρχαῖς λόγου κανονικὸν τῶν αὐ-
τῶν κτημάτων νομίσματα χίλια ὑπὲρ ἀγορᾶς ἀρω-
μάτων τοῦ ἀγίου μύρου, καὶ κατ' ἔτος ἐδίδοντο μέ-
χρι Ἰωάννου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου· οὗτος γὰρ
ἐδωρήσατο αὐτὰ τῷ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων ἐπὶ
Ὁρέστου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, ἀπερχομέ-
νου αὐτοῦ εἰς πρεσβείαν πρὸς τὸν βασιλέα χύριν
Βασίλειον. ἐτυπώθη δὲ τὴν ἀναφορὰν ἔχειν ὁ Ἀν-
τιοχείας πατριάρχης καὶ μόνον ἐν Ἰβερίας καὶ ἀπο-
στέλλειν ἕξάρχον εἰς ἐπίσχεψιν περὶ αἰρέσεως καὶ
ἀπαίτησιν περὶ ψυχικῶν σφαλμάτων καὶ ἀναλα-
βῶν τὰ κανονικὰ τῶν κτημάτων.

მოვიტანო ციტირებული ბერძნული ტექსტის სიტყვა-სიტყვით
თარგმანს:

„ხოლო თავიდან [ანტიოქიის] პატრიარქისთვის დაწესებული
იყო ათასი სავარგული [ეფრ. «აგარაკები ათასი კუამლი»].
და დააწესა [კრებამ] შესაბამისი ჟამის პატრიარქებისთვის
ყოველწლიურად დაკანონებული ხარკი ამ სავარგულებიდან
— ათასი მონეტა [ეფრ. «ათასი დრაჰმანი»], წმინდა მირონის
ნელსაცხებელთა შესასყიდად. და ყოველწლიურად მიეცემოდათ
მათ ეს ვიდრე უწმინდეს პატრიარქ იოანემდე, რამეთუ ამან
იერუსალიმელთა საპატრიარქოს მიუბოძა [ხსენებული ხარკი]
უწმინდესი ორესტი პატრიარქის დროს, როდესაც იგი [ორესტი]
ამ მისიით¹ მიდიოდა იმპერატორის, უფალ ბასილის წინაშე,

¹ ე. ი. ქართველთა ხარკის იერუსალიმისადმი დასაკანონებლად, რაც,
ცხადია, ნიშნავდა იმას, რომ ქართლის ეკლესია, ანტიოქიის გარდა, იერუ-

ხოლო დაწესდა, რომ ანტიოქიის პატრიარქს მხოლოდ და მოხსენიება აქონოდა იმერიაში და [უფლება იმისა], რომ მიეპყრონ იმ მამარქოსი მწვალებლობასთან დაკავშირებით საზედამხედველოდ, აგრეთვე სულიერ ცთომილებათა გამოსაძიებლად და სავარგულთა დაკანონებულობის განსაახლებლად¹.

შდრ. რუს. თარგმ.

Было же установленных изначала владений патриарха в Иверии тысяча; и постановил [собор] платить ежегодно патриархам, которые правят, дань от тех имений в тысячу златников за покупку ароматов святого мира. И ежегодно давали вплоть до святейшего патриарха Иерусалимского² Иоанна. При святейшем патриархе Антиохийском³ Оресте, когда он шел с миссией к [императору] кир Василию, было установлено, что в Иверии поминается только антиохийский патриарх и он может посылать экзарха для наблюдения за ересями и расследования духовных согрешений и чтобы взимать установленное от тех имений

სალიმის იურისდიქციაშიც გადადიოდა (კვლავ შდრ. ეფრ. „წლითი-წლად მოსცემდენ ჟამად-ჟამადთა პატრიარქთა ანტიოქიისათა ათასსა ღრაჰკანსა, რომელი-იგი მოეცემოდა ვიდრე ღღეთამდე იოანე წმიდისა პატრიარქისათა. რამეთუ მან ანიჭა იგი ორესტის წმიდასა პატრიარქსა იმერუსალიმისასა, რომელი მივიდოდა მოციქულად ბასილის თანა მეფისა ბერძენთაჲსა, რამითა მისსა საყდარსა მიმხმომოდა ქართველთა მიერ“).

1 Описание ... В. Н. Бенешевича, *ლასხ. გამოცემა*, с. 599.

2 როგორც აღვნიშნავდით, უნდა იყოს: **Антиохийского**.

3 უნდა იყოს: **Иерусалимском**. ეს შეცდომა რუსულ თარგმანში (მთარგმნელი: Л. А. Герд) სლავურიდან მოდის (იხ. რუსულის მომდევნოდ დამოწმებული სლავური თარგმანის ტექსტი), რაც გასწორებულია **С. Темчян**-ის მიერ, რომელსაც შემდეგი სახით მოაქვს ზემორე ციტატა: „При святейшем патриархе Антиохийском [**читай: Иерусалимском - С. Темчян**], Оресте, когда он шел с миссией к (императору) кир Василию, было установлено“ (**Сергей Юрьевич Темчян, Поставление Киевского Митрополита Илариона в Свете Грузинского жития Георгия Святогорца**, с. 255).

Библиотека литературы Древней Руси, лასხ. გამოც., с. 415.

დავიმოწმებთ ბოლო ნაწილის სლავურ თარგმანსაც:

Бл҃хѣ на сѣли патріархова во Иверинѣ тѣснѣиѣ изъ начѣла
ѡбѣстѣна; и ѡбѣсти даѡти на кождо лѣтѣ по времѣни
патріарховѣ дѣнь отъ тѣхъ сѣлъ его, зѣлѣтѣнѣи тѣснѣиѣ
оѡблѣни арамѣтѣ свѣтаго мѣра. И на всѣко лѣтѣ да бл҃хѣса
даже до Иѡанна свѣтаго патріарха Иерѡсалимскаго. При
Орестѣ свѣтѣишемъ патріарсѣ Антіѡхійстемъ, нѣдѣиѣ ємѣ
на молѣнїе крѣзъ Василїю, ѡбѣстѣно же быстѣ воспомиѣнѣнїе
нѣмѣти патріархѣ Антіѡхійскомѣ єдиномѣ во Иверинѣ, и
посылати екзарха на посѣщенїе о ерѣсѣхъ и истѣзѣнїи о
дѡшѣвнѣхъ соблазнѣхъ и взѣмѣти ѡрѣженѣа отъ сѣлъ онѣхъ¹.

აღნიშნული წყაროები (ეფრემისა და ნიკონისა) ცხადყოფს, რომ
ანტიოქიისადმი ქართლის, როგორც ეფრემი ამბობს, „მომდგომობა“
ზოგადი გაგებით არ გაუქმებულა და საღვთისმეტყველო-სულიერო
შეღამხედველობის უფლება პეტრე მოციქულის ანტიოქიურ საყდარს
შენარჩუნებული ჰქონდა VIII ს-ის შუა წლების შემდეგაც, რის ეკონკრეტულ
ნიმუშსაც გვისახელობს როგორც ეფრემი, ასევე ნიკონი² (იხ. უფრო
დაწერილობით მომდევნო, V დანართი).

1 Тактиков, 1795, დასახ. გამოც. с. 174 [191].

2 С. Темчин შენიშნავს: „დაახლ 1000 წელს, იერუსალიმელი პატრიარქის
ორესტის დროს (983-1005), – ე. ი. იმ ნებართვის მოპოვებიდან ორნახევარი
საუკუნის შემდეგ, რაც გულისხმობდა საქართველოში არჩეული
კათოლიკოსის ყოლას ანტიოქიის თანხმობის გარეშე, – საქართველოს
ეკლესია იხსენიებდა ქამისწირვაში ანტიოქიის პატრიარქს. ამას მოწმობს
ნიკონის «ტაქტიკონის» 37-ე თავი (ციტირებულია ტექსტი, რაც ჩვენ შემთ
გვქონდა დამოწმებული, ე. გ.). ეგვიპე წყარო გვაუწყებს, რომ 1042 წელს
ანტიოქიის პატრიარქმა ისარგებლა ამ თავისი უფლებით და ჩაერია საქართველოს
ეკლესიის საქმეებში“ (შდრ. около 1000 года, во время иерусалимского патри-
арха Ореста (983-1005), т. е. спустя два с половиной века после получения
разрешения иметь избранного в Грузии католика без утверждения его Ан-
тиохией, Грузинская Церковь поминала на литургии антиохийского патриарха,
что означает каноническое подчинение ему. Об этом свидетельствует глава 37
Тактикона Никона Черногорца. ... Тот же источник сообщает, что в 1042 году
антиохийский патриарх воспользовался этим своим правом и вмешался в дела
Грузинской Церкви, С. Темчин, დასახ. შრომა, გვ. 254-255).

დანართი V

ეფრემი:

„ვიითარ-იგი ნეტარისა თევდორე პატრიარქისა დღეთა¹ წარივლინა ბასილი ღრამატიკოსი წვალებისათჳს აკაკთაჲსა“.

აღენიშნავდით, რომ ეკლესიის ისტორიაში აკაკიანელნი (აკაკიელები) ანუ არიანელი აკაკი კესარიელის († 366 წ.), იგივე აკაკი ცალთვალას (Ακάκιος Μονόφθαλμος) მიმდევარნი, რომლებიც სშირად იწოდებოდნენ როგორც „აკაკის გარშემონი“ (οἱ περὶ Ἀκάκιον), ღრესათვის ხელმისაწვდომი წყაროების მიხედვით, პირველად იხსენიებიან წმ. ათანასე ალექსანდრიელის შრომაში „კრებათა შესახებ“. მოვიტანო ციტატას: „შემდეგში ისინი [ათანასეს მოწინააღმდეგეები] დაიყვნენ, რომელთაგან ერთნი აკაკიანელებთან ერთად იყვნენ ეჭვმიტანილნი და იყვნენ უადრესად ცოტანი, მეორენი კი მრავალნი იყვნენ. მაშასადამე, ერთი მხრივ, აკაკიანელნი, რომლებიც ბოროტად იყენებდნენ უგუნურობის გამბედაობას, სრულიად უარყოფდნენ ნიკიის დადგენილებებს და გამოდნენ ამ კრებას, სხვები კი, მეორე მხრივ, — და ესენი უმრავლესობაში იყვნენ, — ყველაფერს დანარჩენს იღებდნენ ამ კრებისას, მაგრამ უარყოფდნენ მხოლოდ ტერმინ «თანაარსს»“ (შდრ. λοιπὸν ἐσχίσθησαν. καὶ οἱ μὲν μετὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον ἦσαν ὑποποιοὶ καὶ ὀλίγοι παντελῶς, οἱ δὲ ἄλλοι τὸ πλῆθος ἦσαν. οἱ μὲν οὖν περὶ Ἀκάκιον ἀποχρησάμενοι τῷ τῆς ἀπονοίας θράσει τέλειον ἡρνοῦντο τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα καὶ τὴν σύνοδον διέβαλλον, οἱ δὲ ἄλλοι (τὸ πλῆθος δὲ ἦσαν οὗτοι) τὰ μὲν ἅλλα πάντα τῆς συνόδου ἀπεδέχοντο, μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν², *იხვლ. თარგმ. at length they were divided among themselves. For, whereas those with Acacius and his fellows lay under suspicion and were very few, the others were the majority; therefore Acacius and his fellows, acting with the boldness of desperation, altogether denied the Nicene formula, and censured the Council, while the others, who were the majority, accepted the whole proceedings of the Council, except that they complained of the word «Coessential»³).*

1 იგივე თეოდორე III ანტიოქიელი (1034-1042 წწ.).

2 Athanasius, Werke, II Band, Erster Teil, Herausgegeben von Hans-Georg Opitz, Berlin/Leipzig, 1938, p. 239-240.

3 A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church,

აკაკიანელებს შემუშავებული ჰქონდათ თავიანთი მრწამსი. J. C. Robertson მიუთითებს: „დაახლოებით ოთხასორმოცდაათი ეპისკოპოსი შეიკრიბა რიმინიში (მეველი სახელით არიმინიში, ე. გ.) 359 წ-ის მაისში, კართაგენის ეპისკოპოსის რესტიტუტუსის თავმჯდომარეობით (როგორც ივარაუდება). კრებისადმი შეთავაზებულ იქნა მრწამსი, შემუშავებული წინა შეკრებაზე ზოგიერთი აკაკიანელისა და ნახევრად-არიანელის მიერ“ (შღრ. About four hundred and fifty bishops assembled at Rimini in May 359, under the presidency (as is supposed) of Restitutus, bishop of Carthage. A creed, drawn up by some Acacians and Semiarians at a previous meeting, and known as the Third Creed of Sirmium, was offered to the council, p. 328¹). თავისი მრწამსი აკაკი კესარიელმა წაიკითხა არიმინის კრების მარალეღუწრად გამართულ სელევკიის კრებაზე². საზოგადოდ, აკაკიანელები, ევნომიანელებთან და

Second Series, Translated into English with Prolegomena and Explanatory Notes, under the Editorial Supervision of Philip Schaff and Henry Wace, Volume 14, The Seven Ecumenical Councils, New York, 1900 Volume IV, St. Athanasius: Select Works and Letters, New York, 1892, p. 456

1 *History of the Christian Church, From the Apostolic Age to the Reformation A.D. 64—1517, By James C. Robertson, A New and Revised Edition, In Eight Volumes, Vol. I, New Impression, London, 1907, p. 328.*

2 იგულისხმება 358–359 წწ-ში განვითარებული მოვლენები, რაზეც დაწვრილებითი უწყება გვაქვს სოკრატე სქოლასტიკოსის (c. 380–439 წწ.) „საეკლესიო ისტორიაში“ (წიგნი II). ამ უწყების თანახმად, იმპერატორ კონსტანტინე II-ის გადაწყვეტილებით, ძის მამისადმი არსობრივი მიმართების გასარკვევად დაიგეგმა ორი კრება, ერთი – დასავლეთის ეპისკოპოსებისთვის იტალიის ქალაქ არიმინში (გვიანდელი სახელით რიმინი) და მეორე – აღმოსავლეთის ეპისკოპოსებისთვის ბითონიის მეტროპოლისში – ნიკომიდიამში, თუმცა აქ მომხდარი მიწისძვრის გამო, რასაც სხვებთან ერთად ემსხვერპლა თვით ნიკომიდიის ეპისკოპოსი კეკროპიოსიც, ხსენებული კრება, დაახლ. 160 ეპისკოპოსის შემადგენლობით, 359 წ-ის 27 სექტემბერს შედგა ისაერიის დედაქალაქ სელევკიაში. კრების დასკვნით ნაწილში წმ. ბასილი ანკვირიელმა და მისმა მომხრეებმა დაგმეს ძისა და მამის ერთარსობის მოწინააღმდეგეები, მათ შორის აკაკი კესარიელი და ედოქსიოს ანტიოქიელი. სწორედ ამ მოვლენებს ეძღვნება წმ. ათანასე ალექსანდრიელის ზემოდამოწმებული შრომა „კრებათა შესახებ“ (სრული სათაურია: „ეპისტოლე იმ კრებათა შესახებ, რომლებიც შედგა იტალიის არიმინში და ისაერიის სელევკიაში“ – ἐπιστολὴ περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀριμίνῃ καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας συνόδων, Athanasius, Werke, II Band, Erster Teil, Herausgegeben von Hans-Georg Opitz, Berlin/Leipzig, 1938, p. 231–278).

ევდოქსიანელებთან ერთად, უარყოფდნენ არა მხოლოდ მის მამისადმი თანა-
არსობას (ჰომოუსიოსობას), არამედ მსგავს-არსობასაც (ჰომეუსიოსობას)
და, ამავე დროს, არამსგავსობასაც (ანომიოსობას), აღიარებდნენ მეს
მამისადმი ყოვლითურთ არამსგავსად არსებით, მაგრამ მსგავსად – ხატებით
(იხ. ქვემოთ აკაკი კესარიელის მრწამსი). მიტროპოლიტი მელეტიოსი
მიუთითებს: „ევდოქსიანელები, ევნომიანელები, აკაკიანელები
ამბობდნენ, რომ ძე არამსგავსია მამისადმი“ (შლრ. Εὐδόξιοις,
Εὐνομianoις, Ἀκακianoις ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἔλεγον¹). არსებობს
ტერმინიც აკაკიანიზმი (იხ. მაგ.: „აკაკიანიზმის ტრიუმფი“ – The
Triumph of Acacianism [იგულისხმება აკაკი კესარიელის მიმღევრების
მოქმედებანი 360 წ-ის კონსტანტინოპოლის კრებაზე], A History of the
Church, from the Edict of Milam, A. D. 313, to the Council of Chalcedon,
A. D. 451, by W. Bright, Oxford and London, 1860, p. 100; შლრ. ამავე
კრებასთან დაკავშირებით შემდეგი მითითება: „360 წს აკაკიანელებმა
შეკრიბეს სხვა სინოდი კონსტანტინოპოლში, ესწრაფვოდნენ რა სელევკიაში
მიღებული განჩინებების² უარყოფას“ (შლრ. Τὸ ἔτος 360 συνεκρότησαν
οἱ Ἀκακianoι ἄλλην σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ζητοῦντες ν'
ἀμετήσωσι τὰ ἐν Σελεύκειᾳ ψηφισθέντα, Φιλολογικὴ καὶ Κριτικὴ
Ἱστορία, ὑπὸ Κωνσταντίνου Κοντογόνου, Τ. Δεύτερος, Ἐν Ἀθήναις,
1853, σ. 270)). აკაკი კესარიელის მრწამსი სრულად აქვს ციტირებული
შემოხსენებული სოკრატე სქოლასტიკოსს (საეკლ. ისტ. II, თ. 40, რასაც
შემდეგი სათაური აქვს: „რომ სელევკიის კრებაზე აკაკი კესარიელმა
სარწმუნოების სხვა გადმოცემა წარმოადგინა“ – Οτι ἐν τῇ κατὰ
Σελεύκειαν συνόδῳ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας ἄλλην ὑπηγόρευσεν ἔκθεσιν
πίστεως³). დავიმოწმებთ აღნიშნული მრწამსის იმ მონაკვეთს, რაც
უშუალოდ ეხება საცილობელ საკითხს. აკაკი ამბობს:

„ხოლო ვინაიდან მრავალნი აღაშფოთა, განელილ დროშიც
და ვიდრე დღევანდელ დღემდეც, «თანა-არსობამ» და «მსგავს-

1 Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Μελέτιου Ἀθηνῶν Μητροπολίτου, Τ. Πρῶτος, Ἐν
Κωνσταντινουπόλει, p. 332, 1853

2 იგულისხმება 359 წ-ის ზემოითთითებული კრება სელევკიაში, რომელმაც
დაგმო აკაკი კესარიელი და აკაკიანელები.

3 Σωκράτους Σχολαστικοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία – Socrates' Ecclesiastical
History, According to the Text of Hussey, with an Introduction by W. bright, Second
Edition, Oxford, 1893, p. 161.

არსობამ», ახლახანს კი ისიც ითქმის, რომ მავანთა მხრიდან ხდება ახალმკვეთელობა¹ მის «არა-მსგავსობისა» მამისადმი, ამის გამო, ერთი მხრივ, განუადგლებთ «თანა-არსობასა» და «მსგავს-არსობას» როგორც წერილისთვის² უცხოს, მეორე მხრივ კი, «არა-მსგავსობას» შევაჩვენებთ და ყველას, ვინც ამგვარი³, ვრაცხთ როგორც უცხოს ეკლესიისგან. პირიქით, მის მსგავსობას მამისადმი ცხადად ვაღიარებთ, თანახმად მოციქულისა, რომელიც მის შესახებ ამბობს: «რომელიც არის ხატი ღვთისა უხილავისა» (II კორ. 4.4)“ (შტრ. Επεὶ δὲ πολλοὺς ἐφορῦβησεν τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐν τοῖς παρελθούσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀρτίως λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπὸ τινων τὸ ἀνόμοιον Υἱοῦ πρὸς Πατέρα, τοῦτου χάριν τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὥς ἄλλότριον τῶν γραφῶν, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν· καὶ πάντας ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἄλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν, κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ Υἱοῦ, Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανῶν καὶ γῆς, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων).

საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ ტერმინები „აკაკიანელი“, „აკაკიანიზმი“ ზოგჯერ უკავშირდება არა აკაკი კესარიელს, არამედ – აკაკი კონსტანტინოპოლელს [მატიარაქობლა 471-489 წწ-ში], ფაქტობრივ ავტორს ზენონ იმპერატორის „მენტიკონისა“ (481-482 წწ.), რამაც სათავე დაუდო „აკაკიანელთა სქიზმას“, იგივე „აკაკიანელთა ერესს“, ვინაიდან სსენებულო „მენტიკონი“ მართლმადიდებელმა ეკლესიამ არ მიიღო, აკაკი კონსტანტინოპოლელი კი 484 წს განკვეთა ქალკედონელმა პაპმა ფელიქს III-მ (483-492 წწ.). Martin R. Gabriel განმარტავს: „აკაკიანიზმი – ერესი, რასაც ასწავლიდა აკაკი [471-489], პატრიარქი კონსტანტინოპოლისა, რომლის თანახმადაც ძე არის მსგავსი მამისა, საწინააღმდეგოდ 451 წ-ის ქალკედონის კრების

1 ე. ი. სიხლის შემოტანა.

2 წმინდა წერილისთვის, ბიბლიისთვის.

3 ე. ი. ამგვართა აღმსარებელია.

4 Σωκράτους Σχολαστικῶν, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία \ Socrates' Ecclesiastical History, According to the Text of Hussey, with an Introduction by W. Bright, Second Edition, Oxford, 1893, p. 161.

მოძღვრებისა «თანაარსობის» შესახებ“ (შღრ. **acacianisme** – **Hérésie enseignée par Acace [471-489]**, patriarche de Constantinople, selon laquelle le Fils est semblable au Père, contrairement à la doctrine de la consubstantialité du concile de Chalcédoine de 451, **Martin R. Gabriel, Le dictionnaire du christianisme, Editions Publibook, 2007, p. 316.**). ასევე, **A. Nichols**-ის მიითთებთ, „პაპმა ფელიქს III-მ გაწყვიტა კავშირი ბიზანტიელ პატრიარქ აკაკიანთან, შედეგად კი წარმოიქმნა ე. წ. «აკაკიანელთა სქიზმა», რაც გაგრძელდა 35 წელი“ (შღრ. **Pope Felix III ... broke off relations with the Byzantine patriarch Acacius, resulting in the so-called Acacian schism, which lasted for thirty-five years, Aidan Nichols, Rome and the Eastern Churches, Edinburgh, 1992, p. 96.**).

რთულია იმის განსაზღვრა, თუ რა არიანულო გაუეუღმარებას ჰქონდა აღგილი XI ს-ის შუა წლების ქართლში, რის აღმოსაფხვრელადაც იქ ანტიოქიის პატრიარქს „ბასილი გრამატიკოსი“ გაუგზავნია¹. საყურადღებოა აღნიშვნის, რომ თეოდორე ანტიოქიელის მიერ ქართლისადმი გამოჩენილი გულმოდგინების შესახებ გვაუწყებს ნიკონიც, თუმცა ამ შემთხვევაში ეფრემი მას არ ეფუძნება, ვინაიდან ნიკონთან არც აკაკიანელნი იხსენიებიან და არც ბასილი გრამატიკოსი (სანაცვლოდ, მიითთებულია იმჟამინდელი იმპერატორი კონსტანტინე მონომახი). ეს ფაქტი ცხადყოფს, რომ ეფრემი პირადად არის მცოდნე აღნიშნული ფაქტისა, რასაც მის სიჭაბუკეში ექნებოდა აღგილი და რაც, ნიკონის კვალობაზე, შედმიწევნით შეგვიძლია დავათარილოთ, ვინაიდან კონსტანტინე მონომახის იმპერატორობა (1042 წ-ის 11 ივლისიდან 1055 წ-ის 11 იანვრამდე) და თეოდორე ანტიოქიელის პატრიარქობა (1034-1042 წწ.) მხოლოდ 1042 წ-ის ივლისიდან იანვრამდე ემთხვევა ერთმანეთს. ცხადია, სწორედ ამ პერიოდში, ე. ი. 1042 წ-ის II ნახევარში (ივლის-დეკემბრის თვეებში) მოვიდოდა საქართველოში თეოდორე ანტიოქიელის

1 შღრ.: „ჩვენ ვიცით, რომ XI ს-ის პირველ ნახევარში ანტიოქიის პატრიარქმა (ყველაზე უფრო სარწმუნოა, რომ თეოდორე, 1034-1042) გააგზავნა ეგზარქოსი საქართველოში, რაც არის ბერძნული და ქართული წყაროებით დადასტურებული ფაქტი“ (we know that that in the first half of the 11th century the patriarch of Antioch (most probably Theodore, 1034-1042) sent an exarch to Georgia, a fact which is proved by Greek and Georgian sources, **Carsten-Michael Walbiner, Accounts on Georgia in the Works of Makāriyūs IBN AL-ZA'IM, Parole de l'Orient 21, 1996, p. 245-255.**).

მეგრ საგანგებო მისიით წარმოგზავნილი შემოსენებულო ეგზარქოსო
ბასილი გრამატიკოსი¹.

ნეკონის „ტაქტიკონში“ ეს ფაქტი გადმოცემულია უფრო ვრცლად.
მოვითანთ ციტატას: ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ Μονομά-
χου καὶ τοῦ μακαρίτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κυροῦ Θεοδώ-
ρου ἀνεφύη ζιζανίων σπορεύς (II. 240*) τις τῶν ἐπισκόπων ἐν
Ἰβερίᾳ. ὅθεν καὶ διαφόρους ἐπιστολὰς ὁ κύρις Θεόδωρος μετὰ
καὶ χοβουκλησιῶν ἀπέστειλεν ἐν Ἰβερίᾳ, διορισθάμενος πάντα τὰ
ἐκείσιν ὑνόμενα σκάνδαλα διὰ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ καὶ τῇ προ-
θυμίᾳ καὶ θεικῇ ζήλῳ τῶν ἐκείσιν θείων πατέρων καὶ ἐπισκόπων.
αἵτινες τοιαῦται ἐπιστολαὶ ὥδε ἐμφέρονται εἰς τὸν θιαυματουργὸν
καὶ ἄγιον Συμεὼν παρὰ τῷ καθηγούμενῳ κυρῷ Ἰωάννῃ, ὃν
τὸ ἐπίκλην τοῦ Δηποτάτου. εἰς τὰς τοιαύτας τοῖσιν ἐπιστο-
λὰς φέρεται ἐπιτροπὴ καὶ χειροθεσία τοῦ πατριάρχου κυροῦ Θεο-
δώρου διὰ τῶν ἐπιστολῶν εἰς τὸν τότε καιρὸν γεγόμενον καθι-
λικὸν Ἰβερίας τὸν κύριον Ἰωάννην.

1 შტრ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ.
1982, გვ. 265. საყურადღებოა, რომ ეფრემ მცირე გრიგოლ ღვთისმეტყველის
თექვსმეტსიტყველის მისეული თარგმანის ანდერძ-ეპისტოლეში, რაც კვირიაკე
ბერისაძემ გაგზავნილი, ასენებს ბასილი გრამატიკოსს, როგორც ბერძნული
ტექსტის გამმართველს, და უფალს მისი სულის საოხად ვედრებას აღუ-
ვლენს: „ღმერთმან თქუენითა მადლითა აკურთხენ და ნეტარყვენ სული
ბასილი ღრამატიკოსისაჲ და შეუნდვენ ამის დედისა ჩემდა მომცემელთა,
უცთოპელად და გამოწულილვით გაუმართა და ყოველნი დაჯერებულ
იქმნეს ამას დედასა“ (Jer. 43.3; იხ. გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა
შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. ხელნაწერები აღწერა, შესავალი და
სამეცხელო დაურთო თ. ბრეგვაძე, თბ. 1988, გვ. 149). კ. კეკელიძის აზრით, ეს
ბასილი გრამატიკოსი სწორედ ის ეგზარქოსია, თეოდორე ანტიოქიელმა რომ
მოაუღიწა ქართლში. მისი მითითებით „ბერძნული ტექსტიც [წმ. გრიგოლის
სიტყვებისა, ე. გ.], რომლიდანაც მას უთარგმნია, დიდი მეცადინეობით
უშოვია ეფრემს. ის გასწორებული ყოფილა და კრიტიკულად დადგენილი
ვინმე «ბასილი გრამატიკოსის» მიერ. ეს ბასილი, ალბათ, ის ბასილი
გრამატიკოსია, რომელიც ანტიოქიის პატრიარქს მეთერთმეტე საუკუნის
ორმოციან წლებში საქართველოში გამოუგზავნია, ეფრემისავე ცნობით,
«წვადებისათჳს აკაკთაჲსა», კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის
ისტორია, I, თბ. 1982, გვ. 265). სამწუხაროდ, არ მოგვეპოვება ამ
ვარაუდის უფრო მეტად გამამყარებელი რაიმე მონაცემი.

თარგმანი:

„იმპერატორ კონსტანტინე მონომახისა და ანტიოქიის ნეტარი პატრიარქის უფალ თეოდორეს დროს იბერიაში აღმოცენდა სარეველათა მთესავი ვინმე ეპისკოპოსთაგანი, რის გამოც უფალმა თეოდორემ, კუბუკელესიოსთან¹ ერთად, სხვადასხვა ეპისტოლე გაგზავნა იბერიაში, განმარტა რა იქ შექმნილი ყველა დაბრკოლება ღვთის მადლითა და იქაურ საღვთო მამათა და ეპისკოპოსთა

1 „კუბუკელესიოს“ (κουβουκλεισιος) – იგივე ლათ. Cubuclesius და რუს. Кувуклисий. ეს ტერმინი აღნიშნავდა გარკვეული რანგის საეკლესიო მსახურს (შღრ. Lampe-ს განმარტება: chamberlain, a patriarchal official), ვისი ფუნქციები ბოლომდე ნათელი არ არის (იხ. Zhishman, რომელიც მიუთითებს „ამ ტერმინის გაურკვევლობაზე“ – über die Unsicherheit dieses Ausdruckes, J. Zhishman-ის ზემოდასახელებული ნაშრომი, s. 175, n. 5). კუბუკელესიოსს საეკლესიო მსახურების დროს უფლება ჰქონდა ეპისკოპოსის კვერთხის ხელთ-მგრობისა. მაგალითად, R. Littledale განმარტავს: „«კუბუკელესიოს, კუბუ-კლედ» – ეპისკოპოსის კვერთხის დამჭერი“ (შღრ. კუბუკელესიოს, კუბუ-კლედ – The staff-bearer of a Bishop, R. F. Littledale, Offices, დასახ. შრომა, p. 310); G. Böhlig კუბუკელესიოსად წოდებული იოანე კამინიატესის (X ს.) ცნობილი ნაშრომის „თესალონიკის წარტყვევების“ მისეულ გამოცემაში აღნიშნულ ტერმინს გერმანულად „კამერჰერად“ თარგმნის (κουβουκλεισιος - kammerher, Gertrude Böhlig, ed., John Kaminiares' De expugnatione Thessalonicae. Berolini, De Gruyter, 1973 [Corpus Fontium Historiae Byzantinae, 4], s. VIII). რაც შეეხება J. Goar-ს, იგი, სხვადასხვა წყაროს შესაბამისად, სსენებულ კუბუკელესიოსს სრულიად სხვადასხვა ფუნქციის განუკუთვნებს, მიიჩნევს რა, რომ იგი, ერთი მხრივ, ასრულებდა მრეკალის მოვალეობას და ჟამისწირვის დაწყებას სამრეკლოდან ზარის რეკვით იტყობინებოდა (qui ad horas Missamque celebrandas et turri campanaria dat signum, Goar, p. 241), მეორე მხრივ, ითავებდა ლათინური cubicularius-ის ანუ კაპელანის ფუნქციას (Goar-ის მიხედვით, ძველი cubiculum იგივეა, რაც გვიანდელი capella), მესამე მხრივ კი, პასუხს აგებდა სიწმინდეთა ჭურჭლის (სანაწილის) ანდა სიწმინდეთა ადგილის, იგივე „კუბუკელიონის“ (κουβουκλειον) ანუ „საკრარიუმის“ (sacraium) დაცვაზე (custodem illius esse). კუბუკელესიოსს ასეც განმარტავენ: Кувуклисий – постельничий в штате патриарха (ВИЗАНТИЙСКАЯ ДЕРЖАВА, История. Религия. Философия. Литература, <http://theatron.byzantion.ru/topic.php?forum=11&topic=312>). საეკლესიო ისტორიაში არაერთი კუბუკელესიოსი არის ცნობილი. მაგ. იოანე, დანიელ, ნილოს კუბუკელესიოსები (იხ. 'Αδρονικὸς Κ. Δημητράκοπουλος, ὁρθόδοξος Ἑλλάς, Ἐν Λειψίᾳ, σ. 92). კუბუკელესიოსის შესახებ. იხ აგრეთვე: Клирика и кувуклисия Иоанна Камениты "Взятие Фессалоники", http://www.drevlit.ru/texts/k/kamenita_pred.php.

გულმოდგინებითა და ღმრთეებრი მგზნებარებით. ეს ეპისტოლეები დაცულია [სიტყვ. მიმოქცევაშია] აქ, საკვირველთმოქმედი და წმინდა სვიმეონის [მონასტერში], წინამძღვარ უფალ იოანესთან, ზედწოდებით დუბოტატოსთან. ამასთან, ხსენებულ ეპისტოლეებში შედის პატრიარქ უფალ თეოდორეს ბრძანებულება და კურთხევა ეპისტოლეთა მეშვეობით იბერიის იმჟამინდელი კათოლიკოსის უფალ იოანეს¹ მიმართ“.

1 საეჭვო არაა, რომ ეს იოანე არის იოანე კათოლიკოსი, ოქრობირად წოდებული, რომლის კათოლიკოსობა ივარაუდება 1033 წ-იდან 1049 წ-მდე. როგორც ცნობილია, იგი აღზრდილი იყო მისი წინამორბედი კათოლიკოსის და საქართველოს ეკლესიის პირველი კათოლიკოს-პატრიარქის წმინდა მელქისედეკ I-ის მიერ, რომელიც თავის ცნობილ „დაწერილში“ ანუ ანდერძში, რაც 1029-1033 წწ-ით თარიღდება, გვაუწყებს: „და ამათ ყოველთა ნაქმართა ჩემთა შემდგომად სამხრით საღიაკონოსა, წმიდათა მოწამეთა სამარტკლოსა შიგან შევქმენ საფლავი ჩემი და დავდგი საკურთხეველი, და ამა საკურთხეველსა ზედა დავაყენე ჟამისმწირველად ცოდვილისა სულისა ჩემისათჳს გაზრდილი ჩემი იოვანე საფლავსა ჩემსა ზედა“ (იხ. ნ ბერძენიშვილი, *მცხეთის საბუთი XI საუკუნისა, საქართველოს მუშეუმის მოამბე, 1931-1932, ტ. 7, ტფილისი, 1931, გვ. 291; აქვე ჰეგლის დათარიღების შესახებ, გვ. 241-254*). ამავე ანდერძში, ასევე, ვკითხულობთ: „ესე სიცოცხლესა ჩემსა განვაგე და, ვითა ზემოთ დამიწერია, იოვანე საკურთხეველსა ჩემსა საფლავთა ჩემთა ზედა ჟამისმწირველად დავადგინე და მიუთუალე ესე გასარომელი, ვირე ცოცხალ იყოს, ღგეს საკურთხეველსა ჩემსა ზედა, ჟამსა წირვიდეს და მილოცვიდეს, და შემდგომად მისსა შეილთა და შეილისშვილთა მისთა დაუტეოს; და იგი ღგეს, ჟამსა წირვიდეს და გვლოცვიდეს. და შეუცვალებელად ჰქონდის ესე გასარომელი საკურთხეველსა ჩემსა საფლავთა ჩემთა ზედა ჟამისმწირველსა ხუცესსა უკუნისამდე ჟამთა, ვირემდის წმიდაჲ ესე ღედაქალაქი ეგოს. და ამას წმიდასა ღედაქალაქსა შიგან დავიდეჲ ალაპი თუესა იანვარსა კდ - ღღესასწაულსა ყოველთა წმიდათასა - ღამისთევით და ჟამისწირვით აღესრულებოდის“ (იქვე, გვ. 292). სწორედ მელქისედეკის შემდეგ ხდება კათოლიკოსად მისი გაზრდილი იოვანე, რომლის შესახებ „მატიანე ქართლისაჲ“ აღნიშნავს: „წმიდამან მე-უთუემან კათალიკოს-პატრიარქმან მელქისედეკ შემდგომად სამხრით საღიაკენოსა წმიდათა მოწამეთა სამარტკლოსა შიგან შექმნა საფლავი თჳსი, და დადგა საკურთხეველი. დააყენა საფლავსა თჳსსა ზედა გაზრდილი მისი იოანე, და გაირიგა სამკჳდრო სასულიერო აღაპნი და მოსაგსენებელი და გარდაიცვალა წმიდა ესე, და აწ წარუმართენ ღმერთმან ოქრობირს, მელქისედეკისგან შვილად გაზრდილსა; დაჟდა კათალიკოს-პატრიარქად ოქრობირი, და ამანცა მრავალნი შემატნა ღიღსა

при императоре Константине Мономахе и блаженном патриархе антохийском кир Феодоре, появился некий сеятель плевелов среди епископов в Иверии. Поэтому кир Феодор с кувуклисием послал в Иверию различные письма, исправив все произошедшие там недоразумения благодатью Божией, усердием и божественной ревностью там находящихся божественных отцов и епископов. Эти письма находятся здесь, в святом Симеоне Чудотворце у игумена кир Иоанна Дипотата. В этих посланиях содержится повеление о рукоположении, писанное в то время патриархом кир Феодором каталикосу Иверии кир Иоанну.

რაც შეეხება იოანე დეპოტატოს¹, იგი სვიმეონწმინდის წინამძღვარი

კათოლიკე სამოციქულო ეკლესიასა და ალაშენა დასავლის კუთხის სამხრით ეკედერი, ქეითა წმიდითა და თეთრად შუენიერად გამოქანდაკებულითა, ყოვლად წმიდისა და კათოლიკე ეკლესიისა, წმიდამან ამან კათალიკოს პატრიარქმან ოქრობირ მრავალნი ეკლესიანი ალაშენნა და განახლნა“ (ქართლ. ცხ. I, ს. ფაუნ. გამოც. თბ. 1955, გვ. 295-296). შემორე წყაროებზე დაყრდნობით შენაშნულია: „იოანე მესუთე (ოქრობირი) კათოლიკოს-პატრიარქი დაახლ. 1033-1049 წწ. საპატრიარქო ტახტზე ავიდა კათოლიკოს-პატრიარქ მელქისედეკის გარდაცვალების (1033 წ) შემდეგ“ (რ. მეტრეველი, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქები, ნეკერი, 2000, <http://www.bu.org.ge/x757?lang=geo>).

1 ზედწოდება „დეპოტატოსი“ ადასტურებს, რომ წინამძღვარი იოანე ადრე ანტიოქიის საპატრიარქოს ეკლესიის ღვთისმსახური ყოფილა. საზოგადოდ, ტერმინი „დეპოტატოსი“, იგივე „დეპოტატოსი“, რაც მომდინარეობს ლათინური *deputatus*-იდან, ბერძნულად ცნობილია ხუთი ფორმით: ὁ δεποτάτος // δεποτάτος // δεποτάτος // δεποτάτος (იხ. E. A. Sophocles, *A Glossary of later and Byzantine Greek*, Vol. VII, London, 1860, p. 249; პარეელი სამი ფორმა მითითებულია R. F. Littledales-ის მიერაც: *Offices*, დასახ. შრომა, 1863, p. 297). ტერმინის საეკლესიო მნიშვნელობა ასეა განმარტებული: „დაბალი რანგის მოხელე, მნათე ან [მღვდელთმთავრის] კვერთხის დამჭერი“ (შდრ. A minor official, candle-bearer or verger, *Offices from the Service-Books* დასახ. შრომა, p. 297). Du Cang-ის განმარტებით „დეპოტატოსები ბერძნულ ეკლესიაში პატრიარქის მსგელობისას ხალხისგან გზას ათავისუფლებდნენ“ (შდრ. *Deputati in Ecclesia Graecanica ... Patriarcha procedente, e via populum abigere*, Du Cang, *Glossarium mediae et infimae latinitatis conditum ...*, Tomus Secundus, Parisiis, 1842, p. 809). კოდინოს *კურიოლაგის* ავტორობით ცნობილი შემოთითებულია შრომა გვამცნობს: „დეპოტატოსი, მიდის რა მღვდელთმთავრის წინ, გზას ათავისუფლებს ხალხისგან“ (შდრ. Ὁ δεποτάτος περιπατῶν

ჩანს XI ს-ის 70-80-იან წწში (ნიკონის მიერ „ტაქტიკონის“ დაწერის დროს). სწორედ ამ იოანესთან ყოფილა დაცული პატრიარქ თეოდორეს ეპისტოლეები. საყურადღებო იქნებოდა ანტიოქიის საკელსით არქივის შესწავლა სსენებულ ეპისტოლეთა მოსამიებლად, რაც, ვფიქრობთ, შეუძლებელი არ უნდა იყოს.

ἐμπροσθεν τοῦ Ἀρχιερέως, καθάριζει τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν σιράτων, Codini Curopalatae, ღასახ. შრომა, p. 161. PG. 176, col. 176). გოარის „ევქოლოგიონი“ „ღებოტატოსის“ შემოკრე ფუნქციას შემდეგს უმატებს: „ღებოტატოსია ის, ვინც მოუხმობს მთაურებს [წარჩინებულებს] მღვდელთმთავართან [პატრიარქთან]“ (შღრ. ὁ δεποιτάτος, ὃς καλεῖ τοὺς ἀρχοντας εἰς τὸν ἀρχιερέα, Goar, ღასახ. შრომა, p. 230; შღრ. იქვე ლათ. Deputatus, ut nobiles vocet ad Patriarcham, p. 229). კიდევ ერთი ფუნქცია იკვეთება ღებოტატოსისა, რაც გულისხმობს ზიარებადთა მიყვანა-მიტოვებას საზიარებელ სიწმინდესთან, წინადაგებულ ძღვენთან (შღრ. Οἱ δεποιτάτοι ἵστανται ἔξω τοῦ βήματος, καὶ [ὀφείλουσι] ἀκολουθεῖν τοῖς μεταλαμβάνουσιν τῶν θείων μυστηρίων, J. Zhishman, იქვე, s. 176, n. 1; შღრ. Zhishman-ის მითითება: „მათ [ღებოტატოსთა] მოვალეობას შეადგენდა იმათი შესვლის მოწესრიგება, რომლებსაც ზიარება სურდათ“ – Ihre Aufgabe besteht ... den Zutritt für diejenigen zu ordnen, welche die Eucharistie empfangen wollen, J. Zhishman, იქვე, s. 176). კიტრას ეპისკოპოსი იოანე (XIII ს-ის I ნახევარი) თავის ცნობილ „პასუხებში“ შემდეგს გვაუწყებს ღებოტატოსთა შესახებ „ხოლო ღებოტატოსები, მანტიამე მოსილნი, ჩირაღდნებით წინ მიუძღვიან სახარებას, როდესაც იგი [სახარება] ამბიონზე აიტანება წასაკითხად, და – წმინდა ძღვენთ, რაჟამს ხდება შესვლა წმინდა საკურხეველში და ზეასვლა მათ [ძღვენთა] წინადასაგებად“ (შღრ. Οἱ δεποιτάτοι δὲ, μανδουφοροῦντες μετὰ λαμπάδων προπορεύονται, τοῦ τε ἁγίου Εὐαγγελίου, ὅποτε ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄμβωνα, πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ τῶν ἁγίων δώρων, ἐν τε τῇ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἰσόδῳ, καὶ ἐν τῇ εἰς τὴν πρόθεσιν ἐπανόδῳ αὐτῶν, PG. 119, col. 972 A; შღრ. ლათ. Deputati autem pallia ferentes, curo lapidibus praeceunt sanctum Evangelium (quando in ambonem lectionis causa affertur) et sacra dona, in ingressu ad sanctam mensam, et regressu ad eorum propositionem, PG. 119, col. 971 A; სსეა თარგმანი: Deputati vero mandyis induti antecedunt cum lampadibus Euangelium, quando lectionis causa fertur ad suggestum. iidem munus idem obeunt in ingressu ad sacram mensam, quando sacra dona circumferuntur, et ad Prothesim referuntur, Leo Allatius, De libris et rebus ecclesiasticis Graecorum dissertationes et observationes variae, Parisiis, 1646, p. 35; ახ. სსენებული იოანე ეპისკოპოსის შესახებ, Iohannes Albertus Fabricius, Bibliotheca Graeca, Volumen Decimus, Hamburgi, 1721, p. 332). აღნიშნულ ცნობაზე დაყრდნობით შენიშნულია: „ღებოტატოსებს, მანტიით მოსილებს, წინ მიაქვთ ჩირაღდნები, როდესაც მიიტანება ამბიონზე სახარება და – წმინდა ძღვენი წმინდა ტრაპეზზე“ (ლათ. deputati mandyis induti praeferunt lampades quando fertur evangelium in ambonem et sacra dona ad sacram mensam, Codini ..., ღასახ. შრომა, p. 405).

დანართი VI

ეფრემი:

„აქა დაგვშთა საძიებელი მრავალთაჲ, თუ ოდეს მიიღეს ქართველთა კურთხევად მიპრონისაჲ და ამისდა ცნობად მრავალჟამ ვდროებდ აღწერად ბრძანებულსა ჩემდა შენ მიერ მოსაჯსენებელსა ამას და ესოდენ ვპოე საზოგადოდ ყოველთათჳს, ვითარმედ ქალკილონისა კრებასა ესმა, რომელ სიძჳრისათჳს ფასით ჰყიდდეს მიპრონსა, ამისთჳს ბრძანეს წმიდათა მამათა, რადთა არა ხოლო ანტიოქიას, არამედ სხუათაცა ეკლესიათა შინა წმიდა-იქმნებოდეს მიპრონი. ხოლო თჳსაგან ქართველთაჲ საგონებელ არს, ვითარმედ სიშორისათჳს გზისა და რომელ ფრიად საშიშ არს უცხოთესლთა შორის ჳმელით ანტიოქიით ქართლს წარღებაჲ წმიდისა მიპრონისაჲ, ამისთჳს თჳთ აღბილსა დანესებულ არს მათდა კურთხევამ მიპრონისაჲ“.

აღნიშნული უწყება კვლავაც ღიდ სიახლოვეს იჩენს ნიკონის „ტაქტიკონის“ იმ ნაწილთან, სადაც სწორედ მირონის კურთხევაზეა საუბარი. ბეგლში, კერძოდ, ვკითხულობთ:

Πάλιν εις πρακτικῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἀγίας γράφει: οὕτως, ὅτι ἐτυπώθη δὲ τὸ μύρον πανταχοῦ ἀγιάζεσθαι· πρῶτον γὰρ ὑπὸ τοῦ Ἀντιοχείας μόνου ἡγιάζετο· μαθὼν δὲ, ὅτι δῶρων ἐνεχὰ διδῶται, ἐτυπώθη παντὶ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἀγιάζεσθαι· ὁ δὲ βασιλεὺς, φιλοφρονήσας τὴν σύνοδον τῶν γλ' πατέρων, ἀπέλυσεν ἕκαστον εἰς τὰ ἴδια.

თარგმანი:

„კიდევ, ქალკედონის წმინდა კრების «საქმეებში» წერია ამგვარად: «ხოლო დადგინდა, რომ მირონი ყველგან იკურთხებოდეს, ვინაიდან თავდაპირველად მხოლოდ ანტიოქიისგან იკურთხებოდა იგი, მაგრამ გაიგო რა [კრებამ], რომ ძღვენთა სანაცვლოდ გაიცემოდა [მირონი], დადგინდა, რომ ყველგან იკურთხებდეს იგი უბისკობისთა მიერ, იმპერატორმა კი, რომელმაც მოიწონა კრება 430 მამისა, გაუშვა თითოეული მათგანი თავის [მხარეში]“⁷.

რუს. თარგმ.

Опять-таки в деяниях святого Халкидонского собора написано, что было установлено освящать миро повсюду; ибо сначала оно освящалось только в Антиохии. Когда стало известно, что оно дается за дары, было постановлено, чтобы освящалось епископами повсюду. Император же, благосклонно учредив собор 630 отцов, отпустил каждого восвояси¹.

სლავ. თარგმ.

Паки же въ дѣлныхъ иже въ Халкидонѣ святаго собора пишеть снце: ако оуставлено же бысть миро всюдѣ освящитиса; первѣе оубо отъ Антиохійскаго точью освящашеся: оубѣдѣвше же яко даровъ ради даемо бываесть, оуставлено бысть всюдѣ отъ епископѣ освящаемѣ быти. Царь же любезнѣе оучредивъ соборъ х-л отецъ, отпусти кождо во свояси².

ამრიგად, აშკარაა, რომ ეფრემი სარგებლობს ნიკონის «ტაქტიკონით», თუმცა, ამავე დროს, ყურადღებას აქცევს ეფრემისვე სიტყვები იმის შესახებ, რომ მას განსაკუთრებით დიდი დრო სწორედ ამ ფაქტის («თუ ოდეს მიიღეს ქართველთა კურთხევაჲ მიპრონისაჲ») დადგენისთვის დასჭირებაა (შდრ. „და ამისდა ცნობად მრავალჯამ ვდროებდ აღწერად ბრძანებულსა ჩემდა შენ მიერ მოსაჯსენებელსა ამას“ – ახალ ქართულად: „და ამის გასაგებად [ე. ი. იმის გასაგებად, თუ როდის დაწესდა ქართლში მირონის კურთხევა] დიდხანს ვაყოვნებდი შენ მიერ ჩემდამი ნაბრძანების – ამ მოსახსენებლის – დაწერას“).

აღნიშნული გარემოება, ეფიქრობთ, ნათელს ხდის, რომ ეფრემი არ იფარგლება მარტოოდენ ნიკონის „ტაქტიკონით“, ვინაიდან მხოლოდ ეს პეგლი რომ ყოფილიყო ქართველი მოღვაწის ერთაერთი წყარო, ასეთ შემთხვევაში სრულიად გაუგებარი იქნებოდა, ესოდენ ხანგრძლივად რას უნდა შეეშალა მისთვის ხელი ნაბრძანების აღსრულებაში. მართლაც, რა საგანგებო ძალისხმევა იქნებოდა ეფრემისგან საჭირო ამ ერთი პეგლის მოსამიებლად, რომელიც მისსავე სამოღვაწეო მონასტერში (სვიმეონწმინდაში) იყო დაცული და რომლის ავტორსაც იგი პირადად იცნობდა?

1 Библиотека литературы Древней Руси, т. 415.

2 Тактикон, творение Никона Черногорца. 1795, т. 1, с. 174 [191]

შემოთქმულს აღასტურებს ნიკონისა და ეფრემის უწყებათა ინფორმატიული ურთიერთშეღარებაც.

მაგალითად, ეფრემის მიხედვით, ანტიოქიის გარეთ მირონის კურთხევის ნებაართვა ქალკედონის კრებამ იმის გამო გასცა, რომ, ანტიოქიაში, მირონის დასამზადებელ ნივთიერებათა სიძვირიდან გამომდინარე, ამ უდიდესი სიწმინდით ვაჭრობა გაჩაღებულია ანუ მავანნი (ცხადია, ეკლესიის მსახურნი) პეიარაღიერებულ ნივთიერებათაგან დამზადებული მირონის ფულზე გაყიდვას შესდგომიან (შდრ. „სიძურისათჳს თჳსით ჰყიდდეს მიპრონსა“).

რაც შეეხება ნიკონს, მისი მითითებით ქალკედონის კრების შემოხსენებულ გადაწყვეტილებას საფუძველი იმ გარემოებამ შეუშალა, რომ დაწყებული წმინდა მირონის გადაცვლა საჩუქრებზე (შდრ. „ძღვენთა სანაცვლოდ გაიცემოდა [მირონი]“, რუს. стало известно, что оно дается за дары).

საყურადღებოა ისიც, რომ მირონის კურთხევის საკითხი ეფრემის დროს არა მხოლოდ საქართველოს ეკლესიის, არამედ სხვა ეკლესიების დანტერესების საგანიც ყოფილა (შდრ. „აქა დაგვშთა საძიებელი მრავალთაჲ“). მასუხიც ზოგადი უბოვია ჭეშმარიტებისთვის დიდად დამაშვრალ ქართველ ბერს (შდრ. „ესოდენ ეპოე საზოგადოდ ყოველთათჳს“). ამასთან, საკუთრივ ქართველებთან დაკავშირებით („თჳსაგან ქართველთაჲ“) თავის მეტად სარწმუნო დაკვირვებას იქვე გვიმარებს: ქართლში მირონის კურთხევის დაწესება, გარდა შემორე ზოგადი მიზეზისა (რომ ანტიოქიაში მირონით ვაჭრობას შესდგომიან), გზის სიშორითა და გადაადგილების საშეშრობითაც (აგარიანთა გამო) უნდა ყოფილიყო განშირობებული (შდრ. „ხოლო თჳსაგან ქართველთაჲ საგონებელ არს, ვითარმედ სიშორისათჳს გზისა და რომელ თრიად საშიშ არს უცხოთესლთა შორის ჳმელით ანტიოქიით ქართლს წარღებაჲ წმიდისა მიპრონისაჲ, ამისთჳს თჳთ აღბილსა დანახებულ არს მათლა კართხეჳამ მიპრონისაჲ“).

თუ კონკრეტულად რა დროიდან უნდა დაწყებულიყო ქართლში მირონის კურთხევის მღვდელმოქმედება, ამას ეფრემი არ ამუხტებს. შესაბამისად, ვერანაირად ვერ ვიტყვით, რომ მისი უწყება რაიმეთი ეწინააღმდეგება გიორგი მერჩულის უტყუარ და უპვირფარეს ცნობას იმის შესახებ, რომ ქართლში მირონის კურთხევა განწესებული იქნა დიდმოღვაწე მღვდელთმთავრის, ღირსი ეფრემ მაწყვერელის მიერ LX ს-ის შუა წლებში. კვლავ დავიმოწმებთ ამ უადრესად მნიშვნელოვან ცნობას:

„არამედ დიდი ეფრემ მრავლისა კეთილისა მომატყუებელ იქმნა ქუეყანასა ჩუენსა, რამეთუ პირველად აღმოსავალისა კათალიკოსთა მიპრონი იერუსალჰმით მოპყვანდა, ხოლო ეფრემ ქრისტესმიერთა ბრძანებითა მიპრონისა კურთხევამ ქართლს განაწესა იერუსალჰმისა პატრიარქისა განწესებითა და წამებითა სიხარულით“.

გემორე წყაროების შეფერება ნათელყოფს, რომ ქალკედონის კრებამდე (ანუ 451 წმდე) ქართლში, ისევე როგორც ყველა სხვა მართლმადიდებელ ქვეყანაში, მართონ ანტიოქიიდან წარმგზავნებოდა. მას შემდეგ, რაც ქალკედონის კრებამ მართლმადიდებელის უფლებამოსილებით სხვა ეკლესიებიც აღჭურვა, ქართლისა და, ზოგადად, აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი ეკლესიებისთვის იერუსალიმში გამხდარა ახალი ანტიოქია ანუ ახალი წიაღი ღმერთმყოფელი მართონის მომადიდებლობისა, თუმცა იმ მხელად გადასაღობის სირთულეების მიზეზით, რაც ეფრემს აქვს აღნიშნული (გმის სიმორე და გადაადგილების საშიშროება), შექმნილა აუცილებლობა მართონის კურთხევის მცხეთაში დაწესებისა, რაც აღუსრულებია ეფრემ მაწყვერელს.

თვით ეფრემ მცირის ცნობებიდანაც ნათელია, რომ ანტიოქიის შემდეგ სწორედ იერუსალიმს შემსჭვალვია ქართლი, ვინაიდან ის გადასახადი, რაც, როგორც აღნიშნეთ, უძველესი დროიდან გადახდებოდა ანტიოქიისადმი, X ს-ის მიწურულისთვის სწორედ იერუსალიმისკენ მიმართულა (შდრ. გეოციტირებული: „დაუწესა მათ, რაჟთა წლითი-წლად მოსცემდენ ჟამად-ჟამადთა პატრიარქთა ანტიოქიისათა ათასსა დრამკანსა, რომელი-იგი მოეცემოდა ვიდრე ღღეთამდე იოანე წმიდისა პატრიარქისათა. რამეთუ მან ანიჭა იგი ორესტის წმიდასა პატრიარქსა იმერუსალიმისასა, რომელი მივიდოდა მოციქულად ბასილის თანა მეუისა ბერძენთაჟსა, რაჟთა მისსა საყდარსა მიეცემოდის ქართველთა მიერ“).

ამრიგად, ეფემ არაა, რომ X ს-ის მიწურულს ქართლი იერუსალიმის საყდარს განსაკუთრებით მჭიდროდ დაეკავშირებია, რასაც, ჩვენი აზრით, ნიდაგი სწორედ იმ გარემოებამ შეუშადა, რომ საუკუნის უწინარეს იერუსალიმის მხრიდან ქართლისადმი გამოვლენილა კეთილი ნება, რაჟამს იაკობ მოციქულის საყდრიდან, თანახმად მერჩულის აბსოლუტურად ცხადი და პირდაპირი უწყებისა, გაცემულა ქრისტესმიერი დალოცვა და სიხარულისმიერი ღმერთი წმინდა მართონის მცხეთაში კურთხევის ყოვლადი უფლებამოსილებისა.

ამრიგად, სრულიად მცდარია აზრი იმის შესახებ, თითქოს ეფრემის და გიორგის მერჩულის ცნობები მბრძოლეთაგანის ქართლში დაწესებასთან დაკავშირებით ერთიმეორეს ეწინააღმდეგებოდეს. როგორც ვნახეთ, ეფრემი არასდროს არ უთითებს ქართლში მბრძოლეთაგანის დაწესების თარიღად საკუთრივ V საუკუნეს. ამ აბსურდის მტკიცება ეფრემისეული ცნობის უკიდურესი დამახინჯებაა, ვინაიდან ეფრემი მხოლოდ იმას გასაზავს, რომ აღნიშნულ მოვლენას [წმინდა მირონის ქართლში კურთხევას] ადგილი ექნებოდა ოდენ ქალაქელონის კრების (451 წ.) შემდეგ. ეგვი არაა, რომ გიორგი მერჩულის შემორე უწყების გარეშეც, **თუნდაც მარტოოდენ მშრამხე დაყრდნობით**, ქართლში მბრძოლეთაგანის დაწესების თარიღად ვერანაირად ვერ მივიჩნივთ, სულ მცირე, VIII ს-ზე აღრეულ პერიოდს. ამას გარდაუვალად ცხადყოფს ის ფაქტი, რომ სწორედ ეფრემის (და ნიკონის) უცხადესი მითითებით, როგორც შემოთ ვნახეთ, **ქართლის უკლებლივ ყველა კათოლიკოსი ეპისკოპოსი ეპისკოპოსი ანტიოქიელის ეპოქიდან (IV ს-ის I ნახევარი) თაოფილქა ანტიოქიელის ეპოქის ჩათვლით (VIII ს-ის შუახვედი — 744-753 წწ.) ანტიოქიაში იყო ნაპურთხი.**

კვლავ დაუშვებელია:

ეფრემი:

„ანტიოქიისა საყდრისა მომდგომ იყვნეს და მიერ ქალთქადასხმულ იქნებოდეს ქართლისა კათალიკოსნი“.

„ანტიოქიური წყარო“:

„...რომელსაც [ქართლის კათოლიკოსის ეპისკოპოსს, ე. წ.] საღვთო განწყობის მიერ განუწყესა [ეკსტათიკ, ე. წ.] დაქვემდებარება ანტიოქიის პატრიარქისადმი“ (ბერძნული: τὸν πᾶσαν ἀπὸ τοῦ πᾶσι τοῦ τῆς ἀντιόχειας ἐπισκόπου ὑποτάσσεται).

ამრიგად, რა ვიფიქროთ? ქართლის კათოლიკოსის საკურთხებელი მირონი მცხეთაში ეკურთხებოდა, თვით კათოლიკოსი კი ანტიოქიაში იღებდა ხელთახმას?

მეტეც, როგორც შეაფიქრეთ ეფრემიც და ნიკონიც, **წმ. ანასტასი ანტიოქიელის პატრიარქობიდან ანუ 561 წლიდან დაწყებული ვიდრე მამოხსენებული თაოფილქა ანტიოქიელის**

**პატრიარქობაზე ანუ 744 წ-ზე ქართლში
საბრძოლ არ ყოფილა ნაპრთხი პათოლიკოსი.**

მოუესმინო:

ფურეში:

„მოვიდეს ქართლით მოციქულად მონაზონნი ორნი და მოუთხრეს ნეტარსა თეოფილაქტეს, ვითარმედ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტიანენი მკედრნი ქართველთა სოფლებისანი, რამეთუ ღლითბან ნებაარისა ანასტასი მღვდელმონაჰისა ანბიოქაელ პატრიარქისა არა პრთხეულ არს მათდა პათოლიკოსი მთავარეპისკოპოსი სიმნელისათჳს გზისა, რამეთუ აგარიანთაგან ვერვინ იკადრებს სლვად“.

„ანტიოქიური წყარო“ (ნიკონისეული):

ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ Κοπρυνύμου πα-
τριαρχοῦντος τοῦ μακαρίου Θεοφύλακτου ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ (π. 239^h) πρέσβεις κατέλαβον ἀπὸ Ἰβερίας
μοναχοὶ δύο, ἀναγγεῖλαντες τὸν μακάριον Θεοφύ-
λακτον, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ὑπάρχουσιν οἱ χριστιανοί
τῶν χωρίων Ἰβερίας, μὴ ἔχοντες καμολικὸν ἀρχι-
ἐπίσκοπον· ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν τοῦ μακαρίου
Ἀναστασίου τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ πατριάρχου Ἀν-
τιοχείας οὐκ ἐσφραγίσθη αὐτοῖς ἀρχιεπίσκοπος
καμολικὸς διὰ τὸ ὅτι τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ μὴ τοιμᾶν
τινα διὰ τοὺς Ἀγαρηνοὺς διέρχεσθαι.

თარგმანი:

„მეფე კონსტანტინე კოპრონიმის ღროს, როდესაც ანტიოქიაში
პატრიარქობდა ნეტარი თეოფილაქტე, ელჩები მივიდნენ იბერიიდან,
ორი მონაზონი, რომლებმაც ამცნეს ნეტარ თეოფილაქტეს, რომ
გასაჭირში იმყოფებოდნენ იბერიის ქვეყნების ქრისტიანები, არ
ყავდათ რა პათოლიკოსი მთავარეპისკოპოსი,
ვინაიდან ნებაარი ანასტასი მღვდელმონაჰისა და
ანბიოქიის პატრიარქის ღრმიდან არ ხელთდასხმულა
მათთვის მთავარეპისკოპოსი-პათოლიკოსი გზის

სიძნელედან გამომდინარე და იმის გამო, რომ ვერავინ ბედავდა აგარიანთა შორის გავლას“.

შდრ. დამაბოლოებელი ნაწილის რუს.-სლავ თარგმანები:

не имея соборного епископа. Потому что со времени блаженного АНАСТАСИЯ, священномученика и патриарха Антиохии, для них не был рукоположен соборный архиепископ по причине трудности пути, и поскольку никто не смеет через земли агарян пройти.

....НЕ ИМѢЩА СЪБОРНАГО ЕПИСКОПА, ОТ ДНИЙ БЛАЖЕННАГО АНАСТАСИЯ СВАЩЕННОМЪЧЕННИКА, ПАТРИАРХА АНТИОХІЙСКАГО (602-610) НЕ ПОСТАВЛЕН БЫСТ ИМЪ АРХІЕПИСКОПЪ СЪБОРНЫЙ ОСТРОТЫ РАДИ ПЪТНЫА, И ЗА ЕЖ НЕ СМЕТИ КОМЪ АГАРЯН РАДИ МИМО ХОДИТИ).

მაშასადამე, სრულიად ნათელია, რომ VIII ს-ის შუაწლების ჩათვლით არათუ შირონი, თვით კათალიკოსიც კი არ იკურთხებოდა ქართლში.

დანართი VII

ეფრემი:

„ხოლო აფხაზთათჳს ევაგრე ეპიფანესი¹ «საეკლესიოსა მოთხრობასა» შინა თჳსსა აღსწერს ოცდამეორესა თავსა შინა და იტყჳს ესრეთ: «მათვე ჟამთა შინა ისტჳნიანეს მეფობისათა² აფხაზნიტა შიმიჳპალნის შაჰოზასად ღა ჰრისტჳნოზისაჲ შიმიჳნარჲს ჰაღაბზბაჲ, რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიანე მეფისასა იყო ვინჲე საჭურისი, აფხაზი ნათესავით და მჳშრატა³ სახელისდებით, რომელი წარივლინა მეფისა მიერ ქადაგებად მათდა და აღთქუჲმად, ვითარჲედ ამიერიტგან არცა ერთიღა ვინ ნათესავისა მათისაგანი განჴუშულ-იქმნეს მამაკაცობისაგან რკინისა მიერ იძულებითა ბუნებისადთა (რამეთუ მრავალნი იყვნეს მათგანნი მსახურ სამეფუფოჲსა საწოლისა, რომელთაჲ «საჭურის» იცის წოდებაჲ ჩუშულებამან). ვინაჲცა იუსტინიანე ტაძარი წმიდისა ღმრთისმშობლისაჲ აღაშენა აფხაზეთს შინა და მღდელნი დაადგინნა მას შინა, რადთა უგანცხადებულესად ასწაუებდენ შჯულსა ქრისტიანობისასა“.

აღნიშნული წყარო უშუალოდ ეფრემის მიერ არის მოპიებული, ვინაიდან ნიკონთან აფხაზების შესახებ არანაირი ცნობა არ გვხვდება. ლავიშოვშებთ ბერძნულ ტექსტს⁴:

1 კვლავ აღვნიშნავთ, რომ იგულისხმება VI ს-ის სახელგანთქმული ქალკედონელი საეკლესიო ისტორიკოსი ევაგრე სქოლასტიკოსი (Εὐάγριος Σχολαστικὸς).

2 წმ. იუსტინიანე დიდი იმპერატორობდა 527-565 წწში.

3 ამრიგად, აფხაზები გაქრისტიანდნენ VI ს-ის შუა წლებში იუსტინიანე დიდის საჭურისის ეფფრატას მიერ.

4 ამრიგად, აფხაზეთში ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ტაძარი აგებულია VI ს-ში. ამ ტაძრის ადგილმდებარეობის შესახებ არაერთი აზრი გამოთქმულა (იხ. შეჯამებული: ირმა ბერძენიშვილი, ქრისტიანობის გაერცელების საკითხი აფხაზეთში არქეოლოგიური მასალების მიხედვით (IV-VIII სს), დისერტაცია ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსამზადებლად, თბ. 2006, გვ. 28).

5 იხ. ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, თ. III, გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა, ტფ. 1936, გვ. 297; აგრეთვე, თ. ბრეგაჲე, ლსახ. შრომა, გვ. 11.

‘Ο αὐτὸς¹ ἱστορεῖ Ἀβασγὸς ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μεταστάντας ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις τὰ Χριστιανῶν ἐλῆσθαι δόγματα, βασιλέα τε Ἰουστινιανὸν τῶν τινα ἐκ τῆς αὐλῆς εὐνούχων, Ἀβασγὸν δὲ τὸ γένος, Εὐφρατᾶν ὄνομα, πέμψαι παρ’ αὐτοὺς ἀπαγορεύοντα μηδένα τὸ λοιπὸν ἐν τούτῳ τῷ ἔθνει περὶ τὴν ἀρρενωπίαν ἀποψιλοῦσθαι σιδήρῳ βιαζομένης τῆς φύσεως. Ἐξ αὐτῶν γὰρ τὰ πολλὰ οἱ τοῖς βασιλικοῖς ἐξυπηρετοῦμενοι κοιτῶσι καθεστήκεσαν, οὓς εὐνούχους ἢ συνήθεια καλεῖ. Ὅτε καὶ Ἰουστινιανὸς ἱερὸν τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀβασγοῖς οἰκοδομησάμενος ἱερέας αὐτοῖς κατεστήσατο. Ὅθεν ἐς τὸ ἀκριβέστατον τὰ Χριστιανῶν ἐξέμαθον δόγματα (IV.22)².

ძარღვეგონივრის ღაგიმწმებთ ინგლისურ თარგმანს:

The same man narrates that the Abasgi were converted to milder behaviour about the same time and adopted the Christian doctrines, after the emperor Justinian had sent to them one of the palace eunuchs called Euphratas, an Abasgian by race, to prohibit anyone thereafter in that nation from being deprived of his genital organs, with nature being violated by the knife. For from them in general are appointed those who serve in the imperial bedchamber, who are customarily called eunuchs. Justinian also then constructed a shrine to the Mother of God among the Abasgi and appointed priests for them, with the result that they learnt the Christian doctrines most accurately³.

1 იგულისხმება ცნობილი ბიზანტიელი ისტორიკოსი პროკოფი კესარიელი (c. 500-560 წწ.), რომელიც არის უშუალო წყარო ევაგრესი (იხ. პროკოფის შრომა „ოშების შესახებ“, VIII.3 18-21; შტრ. გეორგიეა, II, გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ. 1965, გვ. 134-135).

2 The Ecclesiastical History of Evagrius, with the Scholia, ed. with intr. critical notes and indices by J. Bidez and L. Parmentier, London, 1898, p. 170.

3 The Ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus, Transl. with an Introduction by M. Whitby, Liverpool, 2000, p. 221. იხ. აქვე სქოლიოში (ნ. 55) პროკოფიში, როგორც ევაგრეს წყაროზე, მითითება. ღაგიმწმებთ პროკოფის უწყებების პერმანენტურ ტექსტსაც: ἐπὶ τούτου δὲ Ἰουστινιανοῦ βασιλεύοντος ἅπαντα Ἀβασγοῖς ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον τετύχηκε μεταμπίσχεσθαι. τὰ τε γὰρ Χριστιανῶν δόγματα εἶλοντο καὶ αὐτοῖς Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τῶν τινα ἐκ Παλατίου εὐνούχων στείλας, Ἀβασγὸν γένος, Εὐφρατᾶν ὄνομα, ... τότε δὲ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς καὶ ἱερὸν τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀβασγοῖς οἰκοδομησάμενος, ἱερεῖς τε αὐτοῖς καταστησάμενος, διεπράξατο ἅπαντα αὐτοὺς ἡθι τῶν Χριστιανῶν ἐκδιδάσκεισθαι, Procopius, ex Recensione G. Dindorfii, vol. II, Bonnæ, 1833. p. 472-473; ქართ. თარგმ. იხ. გეორგიეა, II, გვ. 134-135.

ღანართი VIII

აღნიშნულ ღანართში მოგვაქვს იბერთა შესახებ ნიკონისეული უწყების ღამაბოლოებელი ნაწილი როგორც ცხადყოფელი ქართველთა მიმართ მისი განსაკუთრებული სიყვარულისა, ვინაიდან ხსენებულ ნაწილში ბიზანტიელი ავტორი წმინდა სვიმეონის «ცხოვრების» ციტირების გზით უტყუარად წარმოაჩენს სვიმეონწმინდაში მოღვაწე ქართველთა გამორჩეულ ღვთივმიმადლებულობას, სულიწმინდისგან მათ შეცოურ ღაფარულობას და, აგრეთვე, იმ ისტორიულ ჭეშმარიტებას, რომ იბერთა ერის ღასაბამივე (თვით სვიმეონის სიცოცხლეშივე) იყო ღაკვიღრებული სვიმეონწმინდაში თანახმად სღვთო განგებულებისა:

Ταῦτα, πνευματικὸν μου τέχνον, τὸ κατὰ δύναμιν ἔγραψά σε, εἴτι καὶ ἐνέτυχα ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ τῶν τριούτων ὑποθέσεων. καὶ ὕμῳ, καθὼς καὶ γινώσκεις, ὅτι εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου αὐθέντου μας Συμεὼν τοῦ Θαυματουργοῦ λέγει, ὅτι ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν γενόμενος ὁ ἅγιος ἐν ἐκστάσει, εἶδεν πολλὰ πλήθιη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων μετὰ σταυρῶν ἐρχόμενα ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς αὐτόν, τό τε ἅγιον πνεῦμα ἐπισιχιάζοντα τὰ πλήθιη καὶ συμπορευόμενον αὐτοῖς. τούτων δὲ προσεγγισάντων τῷ ἁγίῳ Θαυμαστῷ Ὅρει, ἔφη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τὸν αὐτοῦ θεράποντα Συμεὼν· Ἐπίστασαι τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ πρὸς σὲ παραγενόμενοι; οὗτοι εἰσὶν τὸ ἔθνος τῶν Ἰβήρων, οἵτινες ἀγαπήσουσίν σε διὰ τὸ ὄνομά μου καὶ ἐλεύσονται πρὸς σε κατὰ καιρὸν μετὰ πίστεως καὶ πληροφορίας πολλῆς καὶ πείραν λαμβάνοντες τῆς δεδωρημένης σοι τῶν ἰαμάτων χάριτος, κηρύξουσιν τὰ περὶ σου ἐν ὅλῃ τῇ χώρᾳ αὐτῶν καὶ οἰκοδομήσουσι πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ πιστούς· κατοικήσουσιν ἐξ αὐτῶν καὶ ἐν τῷ εὐαγεῖ σου καταγωγίῳ, καὶ εὐχρηστοὶ καὶ πιστοὶ γενήσονται. ὀλίγων δὲ μετὰ τὴν θεωρίαν διαδραμουσῶν ἡμερῶν, παραγίνονται πρὸς αὐτὸν πλήθιη Ἰβήρων λιτανεύοντα μετὰ σταυ-

ρων, καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐθεράπευσεν ὑπὸ ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐνοχλουμένους καὶ ποικίλοις πάθεσι συνεχομένους. τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν θεασάμενοι τὰς παρὰ τοῦ ἁγίου θαυματουργίας, ἤτησαν αὐτὸν συνεῖναι αὐτῷ. ἀποδεξάμενος οὖν τὴν αὐτῶν πρόθεσιν, καὶ γνοὺς θέλημα θεοῦ τοῦτο εἶναι, χαθῶς προεῖπεν αὐτῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσεδέξατο τὴν αὐτῶν αἵτησιν· καὶ ἔμειναν λοιπὸν ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ, τὸν μοναδικὸν ἀσκοῦντες βίον.

Τὰῦτα πάντα ἡμεῖς ἐντυχόντες, κατὰ σκοπὸν τῆς θείας ἀγάπης τὸν βίον ἡμῶν εἰς εὐαρέστησιν τοῦ θεοῦ ἐφαρμόσωμεν, ὅπως ταῖς τῶν προειρημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν εὐχαῖς βοηθούμενοι ἴλεων ἔξομεν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν ἡμῶν θεὸν πρεσβείαις τῆς ἀχράντου μητρὸς αὐτοῦ καὶ θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. ἀμήν:—

თარგმანი:

„ესენი, სულიერო ჩემო შვილო, ძალისამებრ დაგიწერე შენ, თუკი რამ ვპოვე საღვთო ნაწერებში ამ საკითხებზე, და ამასთან, როგორც იცი კიდევ, ჩვენი წმინდა მეუფის, სვიმეონ საკვირველთმოქმედის «ცხოვრებაში» ნათქვამია, რომ «ერთ დღეს, როდესაც იგი განკვირვებულობდა¹ იყო, იხილა კაცთა, ქალთა და ყრმათა დიდი სიმრავლე, რომლებიც ჯვრებით მოდიოდნენ აღმოსავლეთიდან მისკენ და სულიწმინდა ფარავდა ამ სიმრავლეს და მათთან ერთად თანამავალობდა, ხოლო რაჟამს ისინი მუახლოვდნენ წმინდა საკვირველ მთას, უთხრა სულიწმინდამ მის მსახურ სვიმეონს: "უწყი კი, ვინ არიან ესენი, შენთან რომ მოვიდნენ? ესენი არიან იბერთა ერი, რომლებიც შეგიყვარებენ შენ ჩემი სახელის გამო და ჟამი-ჟამ მოვლენ შენთან ფრიადი სარწმუნოებითა და გულსაყვებით, შენდამი ბოძებული კურნებითი მადლის გამოცდილებას მიიღებენ და მთელ მათ

1 „განკვირვებულობად“ ვთარგმნით ბერძნულ „ექსტაზს“ (ἐκστασις). საზოგადოდ, ტერმინ „ექსტაზის“ ქართულად თარგმნის შესახებ დაწვრილებით იხ. *შვენიერებათმოყვარეობა*, II, თბ. გვ. 117-139.

ქვეყანაში იქადაგებენ შენს [საქმეთა] შესახებ, აღაშენებენ რა ყველა იქაურ მორწმუნეს. მათგან ზოგნი შენს უბიწო სავანეშიც დამკვიდრებიან, გახდებიან რა კეთილსათნონი და მორწმუნენი". და ამ ხილვიდან რამდენიმე დღის გავლის შემდეგ მოდის მასთან იბერთა სიმრავლე ლიტანიობით და ჯვრებით; და მათგან მრავალნი განკურნა მან, უწმინდურ სულთაგან ტანჯულნი და მრავალგვარ ენებათაგან შეპყრობილნი, ხოლო ზოგიერთებმა, იხილეს რა ამ წმინდანისგან [აღსრულებული] საკვირველთმოქმედებანი, ითხოვეს მისგან თანამკვიდრობა მასთან ერთად. ხოლო მან, ისათნოვა რა მათი განზრახვა და შეიცნო რა, რომ ღვთის ნება იყო ეს (როგორც წინასწარ აუწყა მას სულიწმინდამ), შეიწყნარა მათი თხოვნა. და ამის შემდეგ დამკვიდრდნენ ისინი მის მონასტერში, მომღვაწებელნი განმხოლოებითი ცხოვრებისა»¹. აღმოვიკითხავთ რა ჩვენ ამ ყოველივეს, საღვთო სიყვარულისკენ

1 დაემოწმებთ „წმინდა სვიმეონ საკვირველთმოქმედის ცხოვრების“ პელო ქართულ თარგმანსაც: „დღესა ერთსა იყო წმიდაჲ იგი განკურნებასა შინა. იხილა ერი დიდძალი ფრიად — მამათა და ღვთათა და ყრმათაჲ. და აქუნდა ხელთა მათთა ჯუარები და მოვიდოდეს იგინი აღმოსავალით მისა ლიტანიითა და ღოცვითა, რომელთა შესწირვიდეს ღმრთისა მიმართ. და სული წმიდაჲ ჰფარვიდა მათ, ყოველსა მას ერსა, და თანაუვიდოდა. და ვითარ მოეახლნეს იგინი მთასა მას საკურველსა, პრქუა სულმან წმიდამან მონასა თვსსა სჳმეონს: «უწყყი-მეა ვინ არიან ესენი, რომელნი მოსრულ არიან შენდა? ესე არს ნათესავი ქართველთაჲ, რომელნი გჳჳარობენ შენ სახელისა ჩემისათჳს და მოვიდოდნენ შენდა ჟამითი-ჟამად სარწმუნოებითა დიდითა და გამოცდილებად მიიღონ ნიჭთა ამათგან, რომელნი მომადლებულ არიან შენდა საკურნებელად, და ქადაგებდნენ სახელსა შენსა ქუეყანასა მათსა და განამტკიცებდნენ ყოველთა სარწმუნოებითა, და კუელად, დაემკჳდრნენ მათგანნი მონასტერსა შენსა, და იყვნენ იგინი მორწმუნე და კეთილმსახურ». და შემდგომად სახილავისა ამის მცირედთა დღეთა მოვიდა ერი მრავალი ქართველთაჲ ლიტანიითა და აქუნდა ხელთა მათთა ჯუარები; და მრავალნი მათგანნი განკურნნა გუემისაგან ეშჳკისა და მრავალთერთაგან სენთა. და რომელთამე მათგანთა ვითარ იხილეს ძალი იგი საკურველებათაჲ, ევედრნეს მას, რაჟთა იყოფოდიან მის თანა. და შეიწყნარა მათგანნი მშჳდნი და მჳედრონი და ცნა, ვითარმედ სათნო-უჩნს ღმერთსა საქმე იგი, ვითარ-იგი წინაჲსწარ აუწყა მას სულმან წმიდამან მისთჳს, და დაუყდუნებელად მიითვალა თხოვად მათი; და იყოფოდეს მის თანა ვიდრე აღსრულებამდე სათნოჲთა მოქალაქობითა“ (გ. კეკელიძე, *კიმენი* I, თბ. 1918, გვ. 260).

სწრაფვით თანაშევაწყოთ ჩვენი ცხოვრება სათნოყოფად ღვთისა, რომ ჩვენი ზემოსხენებული მამებისა და ძმების ლოცვათა მიერ განმტკიცებულეს შემწედ გვეყვდეს ქრისტე, ჭეშმარიტი ღმერთი ჩვენი, მისი უხრწნელი ღვთისა და ღვთისმშობლის და ყოველთა წმინდანთა მეოხებით. ამინ¹.

რუს. თარგმ:

Это, духовное мое чадо, насколько я был в силах, я написал тебе, что я нашел в Божественных Писаниях о таковых вещах. И также, как ты знаешь, что в житии святого господина нашего Симеона Чудотворца говорится, что, когда однажды святой находился в исступлении, он увидел большие толпы мужчин, женщин и детей с отцами, идущих к нему с востока, воссылающих к Богу молитвы и славословия, и Святой Дух осенял множество и шел с ними. Когда они приблизились к святой Дивной Горе, Святой Дух сказал своему угоднику Симеону: «Знаешь ли ты, кто есть эти пришедшие к тебе? Это народ иверов, который возлюбил тебя имени оего ради и придет к тебе со временем с верой и многими известиями и искушение возьмут на себя дарованной тебе благодатью исцелений, провозгласят о тебе во всей своей стране и устроят на пользу всех в ней верующих. Некоторые из них поселятся в твоей благочестивой обители и будут полезны и верны». Спустя немного дней после этого видения явилось к нему множество иверов, молящихся с крестами, и многих из них он излечил, мучимых нечистыми духами и одержимых различными страстями. Некоторые из них, видя чудеса святого, просили (его) быть с ними. Приняв их предложение и зная, что это желание Бога, как ему прежде сказал Святой Дух, он принял их просьбу, и так остались они в его монастыре, подвизаясь в иноческой жизни. Все это прочтя, давайте устроим по разуму божественной любви нашу жизнь в угоду Богу, чтобы с помощью молитв вышеупомянутых отцов и братьев иметь помощником Христа истинного Бога нашего молитвами Пречистой атери Его и Богородицы и всех святых. Аминь².

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და სქოლიოები დაურთო
ედუარდ ჭელოძემ

1 Описание ... В. Н. Бенешевича, *რასხ. გამოცემა*, с. 600-601.

2 Библиотека литературы Древней Руси, *რასხ. შრომა*, с. 417.

წმ. ათანასე ათონელი

სამადლობელი ივერიელთა მიმართ

მთარგმნელის წინათქმა

წინამდებარე პუბლიკაციით ქართველ მეითხველს ეპოვება შესაძლებლობა, გაეცნოს X ს.-ის (984 წ.-ის) დიდი ისტორიული დოკუმენტის თარგმანს, რომლის ბერძნული დედანიც მაღალ მეცნიერულ დონეზე გამოიცა რამდენიმე წლის წინ. ხსენებული დოკუმენტის ავტორია X ს.-ის სახელგანთქმული მოღვაწე, ათონის წმინდა მთის სამონასტრო ცხოვრების ფაქტობრივი შესაფუძვლე და უსაღვეთოესი მოძღვარი წმინდა ათანასე ათონელი, რომელმაც ცნობილ ქართველ ბერს, ათონის იბერთა მონასტრის წინამძღვარს იოანეს და მთელ მის სამშოს განსაკუთრებული მაღლიერების ნიშნად მიუბოძა იმპერატორის ოქრობეჭედი, ამასთან, წერილობითაც საუკუნოდ აღბეჭდა მათი ღვაწლი მომავალი თაობების წინაშე. ქვემოთ დოკუმენტი დაწერილია წმინდა ათანასეს უშუალო კარნახით მისი საყვარელი მოწაფის იოანე კალიგრაფის მიერ 984 წ.-ის დეკემბრის თვეში, როგორც ჩანს იბერთათვის წინასაშობაო პლენად, და მასზე აღბეჭდილია პირადი ხელმოწერა როგორც ხსენებული წმინდანისა, ასევე, ერთი მხრივ, საკუთრივ ათანასეს ღაფრის უპირატეს მშათა, მეორე მხრივ კი ათონის სხვა მონასტრების რჩეული მოღვაწეებისა. საგულისხმოა, რომ ორი მათგანის ხელმოწერა ღათინურადაა შესრულებული. სრულიად უეჭველია, რომ აღნიშნული პეგლი

წარმოადგენს ქართველ-ბერძენ-ლათინ მართლმადიდებელთა სულიერი კმობის უზენობ ნიშს და, ამასთანავე, სამშობლოსგან შორს წასულო ქართველ მოღვაწეთა სარწმუნოებრივი თავდადებისა და მათი გამორჩეული მსახურებითი ახოვანების საქვეყნო აღიარებას, რაც ჩვენც, მათ შთამომავლებს, ბევრს გვავალოდებულებს და, სულო მცირე, იმას მაინც შთაგვაგონებს, რომ უპირველესად თვით ჩვენ უნდა ვხედავდეთ და ვვზრეტდეთ ჩვენეულ მოღვაწეთა, ვითარცა „ქუეყანასა ზედა ჯერეთცა მგორვალეთა ქუათა პატოისანთა“, ბრწყინვალეებასა და სულიერ სიკამქამეს, მათ უჩინო თუ ღვთის წინაშე მრავალსაჩინო დამაშვრალობათა ღირსებასა და სხვა მოღვაწეების ნამუშავევთან არსობრივ თანაშერთულობას.

ვლიშერ ჭელიძე

**ჩენი ღირსი და ღმერთშემოსილი
ათონელი მამის
ათანასეს**

სამადლობელი

**იოანე ყოვლად კეთილმოშიში მონაზონისა და წინამძღვრის,
იბერის, მიმართ**

ქათანასემ, უნდო მონაზონმა და ლავრის წინამძღვარმა, საკუთარი ხელით წინა-განვაწესე პატოისანი ჯვარი და სახელი ჩემი.†

ქათანასე, უნდო მონაზონი და ზესთაწმინდა ღვთისმშობლის იმ ლავრის წინამძღვარი, რომელიც ათონის ჩვენეულ მთაზეა, წინამდებარე წერილობით თავდებობას და, ამიერიდან უკვე, წრფელ და შეუძრავ ბოძების [სიგელს] დავდებ და გავიღებ (ჩემი ნებსითი აზრითა და თვითარჩევითი განზრახვით და არათუ რაიმე აუცილებლობის, იძულების, დაცინვის, მზაკვრობისა თუ საქმის უმეცრებისგან გამომდინარე, არამედ, როგორც ითქვა, მთლიანს-სულიერი

გადაწყვეტილებით, განზრახვითა და ნებით, აგრეთვე მოწონებითა და თანხმობით იმ მთელი ჩემული საძმოსი, რომელიც ღვთის შეწევნით შემოკრებილია ჩვენულ ლავრაში, განსაკუთრებით კი უპირატეს ძმათა [დასტურით], რომლებმაც ქვემოთ საკუთარი ხელით აღნიშნეს თავიანთი მოწონება და თანხმობა) ყოვლად კეთილმოშიში მონაზონისა და წინამძღვრის იოანე იბერიის და, მის მიერ, მისეული ყოვლად კეთილპატიოსანი ლავრის, კლიმენტისეულად წოდებულის, მიმართ, რადგან ხსენებული ყოვლად კეთილმოშიში მონაზონი იოანე, მას შემდეგ, რაც იგი ჩვენს მთაზე მოვიდა და შემომიერთდა მე, მდაბალსა და ცოდვილს, დაემორჩილა რა ჩემს უღირსებას (შესაბამისად ღვთის მცნებისა და, აგრეთვე, თავისი სათნოებისა და ღირსპატიოსანი სულის გამო), მრავალი და ნაირგვარი სულიერი ზნე-ჩვევითა და წარმატებით გაბრწყინდა, სრულყო რა აღურიცხავი და დიდ-დიდი მსახურებანი ზემოხსენებულ მორჩილებაში. ამის გამო, არა მხოლოდ ღმერთს, არამედ მეც, მდაბალს, და მთელ ჩემს ქრისტესმიერ საძმოს იმგვარად გვემსახურა და გვარგო მან, როგორც არავე სხვამ ყველა იმათგან, რომლებიც კი ამჟამად თუ ძველ დროში გაბრწყინებულან, ვინაიდან ესოდენ მრავალგზის დაშვრა ეს კაცი სამეფო ქალაქში მისვლითა და თავ-თავისი დროის იმპერატორებთან შეხვედრით (დაწყებული უფალ ნიკიფორეთი, ამ სახელოვანი იმპერატორით, ვიდრე დღევანდელ დღემდე), რომ თავისი გულითადი მცდელობისა და, აგრეთვე, კეთილი შუამდგომლობისა და მორჩილების შედეგად ოქრობეჭედი მიიღო უფალ იოანე იმპერატორისგან ჩვენს ლავრასთან დაკავშირებით, რომელიც შეიცავდა იმას, რომ ყოველწლიურ შემოსავლად მიგვეღო ჩვენ ორას ორმოცდაათი [ოქროს] მონეტა ლემნოსიდან, რასაც აქამდე წლიურად ვიღებდით. ასევე, უფალ ბასილი იმპერატორისგან სხვა ოქრობეჭედი ებოძა მას ნეონის კუნძულის შესახებ, რაც მისცა ჩვენს ლავრას, დაუმტკიცა რა მას ეს კუნძული. შემდეგ, ღვთის თანაშეწევნით, საკუთარი ლავრაც დააფუძნა მან და მკვიდრობდა რა და მეწინამძღვრეობდა მას საკუთარი უფლებამოსილებით, არც ამ სახით შეუწყვეტია, არცთუ საერთოდ დაუხანებია „თავისი სულის დადება“ ჩვენთვის და ჩვენეული ლავრისათვის (მჭგ. ი.10.17; ი.10.15; ი.10.11; მ.12.18; ი.13.37); პირიქით, თანამოსაგრეობდა და ყოველდღიურად თანამოსაგრეობს იგი ჩვენთან, შეამტკიცებს რა და აწესრიგებს ყოველივეს, რაც ჩვენ გვიკავშირდება. მან მოგვიბოძა ჩვენ, რისიც კი (იცოდა, რომ) საჭიროება გვქონდა. ამიტომ, ნაცვლად

ამ მრავალრიცხოვანი, შეუდარებლად დიდი და წარმოდგენაზეც აღმატებული საქმეებისა – ვამბობ მის ჭეშმარიტ მორჩილებას, შრომას, დამაშვრალობას, მზრუნველობას, გულმოდგინებას, თავშეწირულობას (რათა არ ვახსენო მხოლოდ საბოძვარნი), მოვიწადინეთ ჩვენც, რომ მიგვენიჭებინა მისთვის და მისეული ლავრისთვის მცირე და კნინი ძღვენი, რაც, ვევედრეთ რა, რომ სამადლობელის სახით გაღებულიყო ჩვენგან, ძლივს შეიწყნარა და დაგვთანხმდა. და ახლა ვუძღვნით მას უფალ ბასილი იმპერატორის ოქრობეჭედს გადასახადისგან თავისუფალი ხომალდის შესახებ ექვსჯერ ათას ექვსი მედიმნას ტევადობისა (რაც ჩვენ მოგვიბოძა ხსენებულმა უკეთილმსახურესმა იმპრეტორმა, თუმცა გადასახადისგან თავისუფალი ოცდახუთი სახლის გარეშე), რომ ჰქონდეთ მას და მისეულ ლავრას ამგვარი ოქრობეჭედი მუდმივად მთელი შემდგომი დროის მანძილზე სრულ უფლებამოსილებასა და აღუზოცელ მფლობელობაში, ისევე როგორც – მის მომავალ მონაცვლეებსა და მემკვიდრეებს, და არ გვექნება უფლება არც თვით მე, არც ჩემს მონაცვლეებსა და მომავალ წინამძღვრებს, არცთუ საერთოდ ვინმეს, უცხოთა თუ შინაურს ჩვენი ლავრისას, რომ წამოვიწყოთ რაღაც მოძრაობა, ანდა ძიება, ანთუ რამეგვარი პროცესი, - თუნდაც ლიტონი სიტყვით, ამ ოქრობეჭდისეული საბოძვარის შესახებ, ხოლო თუ ვინმე ზემოჩამოთვლილ პირთაგან გამოაშკარავდება ანდა შემჩნეული იქნება ამგვარ მოქმედებაში, უპირველესად ჰქონდეს მას დაწყევლა ჩვენი წმინდა მამებისა, რომლებიც საუკუნიდან ესათნოვნენ უფალს, ასევე წყევლა ჩემი სიმდაბლისა; უცხო იყოს იგი და განშორებული ჩვენი, ქრისტიანების, სარწმუნოებისგან და გამცემ იუდასთან ჰქონდეს მას საკუთარი ნაწილი. მეტიც, საერთოდ არ ისმინონ მისი არც სამოქალაქო რჯულებათა მხრივ, არცთუ საღვთო და სამღვდლო კანონთა მიხედვით, არამედ, ამიერიდან უკვე, ეს ჩემგან გაღებული წრფელი და შეუწინებელი საბოძვარი იყოს მტკიცე, ურყევი, უცვლელი და შეუძრავი, ჩემს ქრისტესმიერ ძმათა თანხმობითა და მოწონებით. ამასთან, რადგან იმავე ოქრობეჭედში ჩართულია ოცდახუთი სახლი ქრისოპოლისში, როგორც ზემოთ ითქვა, გადასახადისგან თავისუფალი, რაც ეკუთვნის ჩვენს ლავრას, თუკი ოდესმე მოხდება ისე, რომ დაიწყება ოქრობეჭდის ძიება, გადასახადების ამკრეფთა წინაშე წარსადგენად და მათ დასარწმუნებლად, რომლებიც ამგვარ (საბუთებს) გამოეძიებენ, განვაჩინებთ, რომ კლიმენტის ყოვლად კეთილპატიოსანი ლავრის წევრებმა წარმოადგინონ ხსენებული ოქრობეჭედი, უფრო კი

ეს ოქრობეჭედი კლიმენტის ლავრისა და ჩვენეული ლავრის ძმათა მიერ გაიგზავნოს იმათ მიმართ, რომლებსაც დასაბუთებულად სურთ მისი ნახვა, ხოლო შემდეგ კვლავ უკან მიიღონ იგი კლიმენტის ლავრის ძმებმა საკუთარ მონასტერში.

ეს დაიწერა და წაკითხულ იქნა ჩემსა და ჩემეულ დაქვემდებარებაში მყოფ ძმათა წინაშე, რომლებმაც ქვემოთ საკუთარი ხელით აღვნიშნეთ ჩვენი ნება, მოწონება და თანხმობა, და მე, ყოვლითურთ კმაყოფილმა, წინა-განვაწესე და ქვე-განვაწესე, საკუთარი ხელით, პატიოსანი ჯვრები და ჩემი სახელი, ქვემოდაწესებულ ღირსსარწმუნო მოწმეთა თანდასწრებით, რომლებით თავიანთი ხელმოწერებით დაადასტურებენ ამას.

ხოლო დაიწერა წინამდებარე ბოძების (სიგელი) იოანე მონაზონის ხელით დეკემბრის თვეში მეცამეტე ინდიქტიონისა, 6493 წელს (=984 წ.-ს ჩვ.წ., ე. წ.).

ჩათანასემ, მონაზონმა და ლავრის წინამძღვარმა წავიკითხე მთელი ტექსტი და ყოვლითურთ კმაყოფილმა წინა-განვაწესე და ქვე-განვაწესე, საკუთარი ხელით, პატიოსანი ჯვარი და სახელი ჩემი. †

ჩანტონი მონაზონმა, მოვიწონე რა და დავეთანხმე წინამდებარე წრფელ ბოძების [სიგელს], საკუთარი ხელით მოვაწერე ქვეშ. †

ქდიონისე მონაზონმა, მოვიწონე რა და დავეთანხმე წინამდებარე წრფელ ბოძების [სიგელს] საკუთარი ხელით მოვაწერე ქვეშ. †

ქეფრემ მონაზონმა და ხუცესმა..... †

ქეესტათი მონაზონმა და ხუცესმა..... †

ქთეფანე მონაზონმა და ხუცესმა..... †

ქთომა მონაზონმა და დიაკონმა..... †

ქკოზმა მონაზონმა და დიაკონმა..... †

ქპაფნუტი მონაზონმა და დიაკონმა..... †

ქპავლე მონაზონმა..... †

ქამბროსი მონაზონმა..... †

ქიოანე მონაზონმა..... †

ქთეოკტისტე მონაზონმა..... †

ქარსენი მონაზონი და იკონომოსქმნილი დავესწარი წინამდებარე ბოძების [სიგელს] და, დავამოწმე რა, საკუთარი ხელით მოვაწერე ქვეშ..... †

ქფილადელფოს მონაზონი და ხუცესი დავესწარი წინამდებარე წრფელ ბოძების [სიგელს] და, დავამოწმე რა, საკუთარი ხელით

მოვაწერე ქვეშ.....†

†კირილე მონაზონი და ილუმენი დავესწარი.....†

†ტიმოთე მონაზონი დავესწარი.....†

†მე, იოანე მონაზონი, მოწმე ვარ [ლათინურად: **Ego Johannes monachus testis sum**]†

†მე, არსენი, უფალ ლუპუსის შვილი, უღირსი მონაზონი მოწმე ვარ [ლათინურად: **Ego Arsenius filio domino Lupo indignus monachus testis sum**]†

†არისტობულე მონაზონი დავესწარი.....†

აწყურის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატი

აწყურის საკვირველმოქმედი ხატი, ისევე როგორც ხელთუქმნელი პირი ღვთისა, ანჩისხატად წოდებული და ღვთიერგამოჩინებული ხატი ივერიის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისა ზენა მადლის განცხადებული ხატმეტყველებითი ვლენაა ხილულ სოფელში, კერძოდ „უკერველი კვართის“ სამკვიდროში, კვართშემოსილ ქართლში.

მაცხოვრებელი ეკლესიის უდიდესი სიწმინდე – ხატი აწყურისა თავის თავში მოიცავს სულიერ მატიანეს, უძვირფასეს თხრობას ქართლის მიწაზე მისი სამღვდლო მსხემობისა, რაც საქართველოს ისტორიაში უდიდესი მოვლენების სახით იჩენს თავს.

ყურადღებას მივაქცევთ ხსენებული ისტორიის რამდენიმე არსებით მხარეს და მოვიტანთ შესაბამის უწყებებს აწყურის ხატის წარმომავლობისა და მისგან აღსრულებული განსაკუთრებული საკვირველებების ნათელსაყოფად.

I. ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისადმი ქართლის წილხედოშილობა და ხელთუქმნელი ხატის სასწაულებრივი გამოსახვა

„და შემდგომად ამაღლებისა უფლისა, რაჟამს წილ-იგდეს მოციქულთა, მაშინ ყოვლად-წმიდასა ღმრთისმშობელსა წილად ხუდა მოქცევად ქუეყანა საქართველოჲსა. და ჩუენებით ერუენა მას ძე

მისი, უფალი ჩუენი, და რქუა: «მ, დედაო ჩემო, არა უგულებელ ვყო ერი იგი საზეპურო უფროს ყოველთა ნათესავთა, მეოხებითა შენითა მათთჳს. ხოლო შენ წარავლინე პირველწოდებული ანდრია ნაწილსა მას შენდა ხუედრებულსა, და თანა-წარატანე ხატი შენი ვითარიცა პირსა შენსა დადებითა გამოისახოს და შენ წილ ხატი იგი შენი მკვდრობდეს მცველად მათდა უკუნისამდე ჟამთა». მაშინ ყოვლადწმიდამან მოითხოვა ფიცარი, დაიდვა პირსა ზედა თჳსსა. და გამოისახა ხატი ესევეთარი, რომელ წიაღთა თჳსთა ეტჳრთა განვორციელებული ჩჩული, ყოვლად სახიერი სიტყუა ღმრთისა, რომელ აწ ყოველთა მიერ სახილველ არს ხატი ყოვლადწმიდისა აწყურისა ღმრთისმშობელისა. და მისცა იგი მოციქულსა ანდრიას და პრქუა: «მადლი და შეწევნა ჩემგან შობილისა უფლისამ თანაშემწე გეყავენ შენ, სადაცა ხვდოდე, და მეცა თანაშემწე ვარ ქადაგებასა მაგას, და დიდად შევეწიო მონაწილსა მას ჩემდა ხუედრებულსა»“.

II. ანდრია პირველწოდებულის მიერ ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატის შემოძღვნა საქართველოში და მის მიერ დიდ-აჭარაში პირველი ეკლესიის აშენება

„მაშინ დავარდა მოციქული ქუეყანად, და მადლი შესწირა ცრემლითა ყოვლადწმიდასა, და გამოვიდა მიერ სიხარულით, და წარემართა ქადაგებად სახარებისა. ადერკის მეფობასა შინა მოვიდეს ათორმეტთა წმიდათა მოციქულთაგანნი ანდრია და სჳმონ კანანელი აფხაზეთს და ეგრისს. და მუნ აღესრულა წმიდამ სჳმონ კანანელი ქალაქსა ნიკოფსისასა საზღვარსა ბერძენთასა. ხოლო ანდრია მოაქცივნა მეგრელნი და წარვიდა გზასა კლარჯეთისასა. მოვიდა ანდრია ქალაქად ტრაპიზონად, რომელ არს სოფელი მეგრელთამ, სადა-იგი დაჰყო ჟამი მცირედი, და განვიდა მიერ და შევიდა ქუეყანასა ქართლისასა, რომელსა დიდ-აჭარა ეწოდების, და იწყო ქადაგებად სახარებისა. და შეწევნითა ღმრთისადათა და წმიდისა მის ხატისადათა ყოველნივე მადლობით მოითმინნა, ვიდრემდის ყოველნივე მოაქცივნა და მოიყვანნა სარწმუნოებად. რამეთუ ადგილსა, რომელსა დაასვენა ხატი ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელისამ, აღმოეცენა წყარო ფრიად შუენიერი და დიდი, რომელი-იგი ვიდრე ღღესცა

დაუწყუდედლად აღმოდის. და შემოკრებს ყოველნივე ყოვლითკერძო მკვდრნი მის ქუეყანისანი, და ნათელ-სცა ყოველთა სახელითა მამისაჲთა, და ძისაჲთა, და სულისა წმიდისაჲთა, და დაადგინნა მღდელნი და დიაკონნი, და დაუდგა წესი და საზღვარი სარწმუნოებისაჲ და აღაშენეს ეკლესიაჲ შუენიერი სახელსა ჴედა ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელისაჲსა“.

III. ხელთუქმნელი ხატის ჴედმიწევნითი პირის

(აწყურის ხატის-ხატის)

საკვირველი გამოსახვა ფიცარზე.

„და ვითარცა ენება წმიდასა მოციქულსა მიერ წარსლვამ, ევედრებოდეს და არა უტევებდეს წარსლვად, არამედ ეტყოდეს: «უკუეთუ შენ წარხვალ, ხატი ეგე ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელისაჲ აქა დაგკსუენე სასოდ და მცველად ჩუენდა». ხოლო წმიდამან მოციქულმან ანდრია შექმნა ფიცარი მსგავსისა ჴომისაჲ და დასდგა ხატსა მას ჴედა. და მეყსეულად გამოსახა სახე უცვალებელი ხატისაჲ მის და მისცა იგი მათ. ხოლო მათ სიხარულით შეიწყნარეს და დაისუენეს ეკლესიასა შინა¹ თჳსსა პატივით, რომელი-იგი ვიდრე დღესამომდე ჰგიეს. ხოლო წმიდასა მოციქულსა მისცეს მჴვდობაჲ და მოწლედ მოიკითხეს, ამბორს-უყვეს და წარმოგზავნეს“.

IV. რკინის ჴვრის აღმართება ანდრიას მიერ. კერპთა დამხობა.

მოციქულის მისვლა აწყურში (სოსანგეთში), სამძივარ მთავრის ძის მკვდრეთით აღდგენა და ბომონთა დამხობა.

„ხოლო იგი წარმოემართა და გარდამოვლო მთაჲ, რომელსა ეწოდების რკინის-ჴუარი, და თქუმულ არს, ვითარმედ ჴუარი იგი თჳთ ნეტარისა ანდრიაჲს მიერ აღმართებულ არს². ხოლო ვითარცა მთავლო ხევი ოძრავისაჲ და მოვიდა საზღუართა სამცხისათა, დაივანა სოფელსა, რომელსა ეწოდების ჴადენ-გორა. მიჰხედა მოციქულმან

¹ იგულისხმება ხატის-ხატი.

² ესაა ჴვრის პირველი აღმართვა ქართლში.

და იხილნა კაცნი მის ადგილისანი, რამეთუ უზორვიდეს კერპთა ყრუთა, და ილოცა მოციქულმან წმიდისა მის ხატისა მიმართ. და ყოველნი იგი კერპნი დაემხუნეს და შეიმუსრნეს. ხოლო წმიდამ მოციქული წარმოემართა და მოიწია აწყურს, რომელსა პირველად ეწოდებოდა სოსანგეთი, და პირისპირ საქრისი. და დაიგანა ადგილსა ერთსა, სადა-იგი იყო ტაძარი საკერპომ, რომელსა აწ «ძუელ-ეკლესია» ეწოდების, და მას შინა იმსახურობდეს კერპნი მათნი. ხოლო მთავრობდა მაშინ დედაკაცი ვინმე ქურივი სამძივარი, რომელსა ერთი ოდენ ძე ესვა და ყოველი სასოებად მისი მისსა მიმართ მოძრავობდა, და მას ოდენ ჟამსა მომკუდარ იყო. და იყო ვაებად ტირილისა და შფოთი ფრიად მრავალი. და ღამესა მას იხილეს ციხითგან ნათელი ღიდი, სადა ესუენა ხატი ყოვლადწმიდისა.

და რამ განთენდა, მსწრაფლ წარმოგზავნეს კაცნი, რამთამცა იხილონ, თუ ვინ არიან, ანუ რამ არს. და ვითარცა იხილეს კაცთა მათ წმიდამ მოციქული და ხატი ყოვლადწმიდისა, მსწრაფლ წარვიდეს და აუწყეს ქურივსა მას დედაკაცსა. წარავლინნა მონანი თჳსნი მოწოდებად მოციქულისა, რომელი ვითარცა მივიდა. პრქუა დედაკაცმან, ვითარმედ: «... ილოცე ღმერთისა შენისა მიმართ და მიანიჭე შეილსა ამას ჩემსა სიცოცხლე, და ყოველი რაოდენი მიბრძანო, გისმინო». ხოლო მოციქულმან გამოასხა ყოველი იგი ერი და მგოსნები, და არავინ უტევა მუნ, გარნა ქურივი იგი და მცირენი საკუთარნი მისნი, და მიიქუა კელთა ხატი ყოვლადწმიდისა ღმერთისმშობელისა, და დაასუენა ცხედარსა მას ზედა, სადა იდვა ყრმად იგი, და იწყო ლოცვად. და შემდგომად ლოცვისა უპყრა კელი ყრმასა მას და, ვითარცა ძილისაგან, ეგრეთ აღადგინა იგი და მისცა დედასა მისსა. და ნათელს-ილო დედაკაცმან ძითურთ და ყოვლით სახლეულით თჳსით. და მსწრაფლ წარავლინნა მონანი თჳსნი, და წარსცა წიგნები სამცხისა მთავართა მიმართ, და მიუწერა ესრეთ. «აჰა, ქურივი გახარებ, ძმანო, სიხარულსა დიდსა ყოველთა ერთა. მო-ვინმე-ვიდა კაცი ერთი უცხოჲსა ქუეყანისაგან, რომელი უცხოჲსა ღმერთსა ქადაგებს, და ჰყავს მას ხატი ზეცისა, რომელმან ძე ჩემი მომკუდარი აღადგინა. აწ უკუე მსწრაფლ მოვედით, რამთა უმჯობესი წესი და სჯული გამოვარჩიოთ და ვსცნათ, თუ რამ ჯერ არს». ხოლო იყო ქალაქსა მას შინა ბოჲმონი საკერპომ, რომელსა შინა იმსახურობდეს ბილწნი ღმერთნი მათნი, არტემი და აპოლონ.

შეასუენეს ხატი ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელისაჲ შუა კერპთა მათთა და დაბეჭდეს კარსა ზედა, და მცველნი დაადგინეს. და იწყეს ლოცვად მღვდელთა მათ სიცრუვისათა, და წმიდამან ილოცა ქრისტეს მიმართ ჭეშმარიტისა ღმრთისა ჩუენისა. და ვითარცა განთენა და განალეს კარი საკერპოჲსაჲ, იხილნეს ყოველნი კერპნი მათნი ქუეყანად დათხეულნი და სახედ მტუერისა შემუსრვილნი, ხოლო ხატი ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელისაჲ ბრწყინვიდა, ვითარცა მზე, დიდებითა და პატივითა. და სიხარულით ნათელსილეს ყოველთა“.

V. აწყურის ხატის ხელთუქმნელობის გაცხადება ანდრიას მიერ და მისი დასვენება აწყურის ეკდერში.

„დაუდგინნა ეპისკოპოსი, მღვდელნი და დიაკონნი, და კუალად განემზადა ქადაგებად სახარებისა. ხოლო მათ პრქუეს: «უკუეთუ წარხვალ, ხატი ეგე ყოვლადწმიდისაჲ აქა დაგვსუენე სასოდ და მცველად ჩუენდა». მიუგო მოციქულმან და პრქუა, ვითარმედ:

«ხატი ესე თუთ ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელისაჲ პირსა გედა ღაღებიით გამოსახულ არს».

და მიუთხრა ყოველივე შემდგომითი-შემდგომად, ვითარ-იგი შემდგომად ამაღლებისა უფლისა წილ-იგდეს წმიდათა მოციქულთა ყოველი ქუეყანა მოსაქცეველად, და ვითარ-იგი ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელსა წილ-ხუდა ქუეყანაჲ ესე სამცხისაჲ, და მის მიერ წარმოგზავნილი არს აქა ხატი იგი სასოდ და მცველად წილხუდომილთათჳს და ჯერეთცა ეგრეთ არს, რათა დაესუენოს აქა მკვდრად უკუნისამდე ჟამთა.

და ვითარცა ესმა ესე მოციქულისაგან ქურიცსა მას და მესხთა, უმეტესითა სიხარულითა აღივსნეს, ცნეს რაჲ წილხუდოჲჲ ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელისაჲ, მადლი შესწირეს ქრისტესა და უბიწოდ მშობელსა მისსა, და უმეტესი სიყუარული და სურვილი სურვილსა ზედა შესძინეს წმიდისა ამის ხატისა, და ცრემლითა სიხარულით ადიდებდეს მას. და დაასუენეს ყოვლადდიდებული ხატი ყოვლადწმიდისა აწყურისა ღმრთისმშობელისაჲ მცირესა მას ეკუდერსა, რომელსა აჲ «ძუელ-ეკლესიად» სახელ-სდებენ. ხოლო წმიდამან მოციქულმან ანდრია მოიკითხნა ყოველნი სიმდაბლით და

სიყუარულით, მისცა მშვიდობა და წარემართა სსუათაცა ადგილთა ქადაგებად სახარებისა“.

VI. პერაკლე კეისრის მიერ აწყურის ხატის თაყვანისცემა და აწყურში დიდი საეპისკოპოსო ტაძრის აგება (VII ს.)

„ხოლო შემდგომად ამისა რაოდენთამე წელიწადთა გამოჩნდა საბერძნეთს ... **ერაკლე**. ... და წარმოემართა სპარსეთად ძებნად ძელისა ცხოვრებისამაჲს. და მოვიდა პირველად ქართლს, სამცხეს, და ესმა სასწაულთმოქმედებაჲ ხატისაჲ მის, რომელი წმიდასა ღმრთისმშობელსა გამოესახა და მიეცა პირველწოდებულისა ანდრიაშთჳს, და მას მოესუენა და დაესუენა მცირესა ეკუდერსა შინა აწყურს. მოვიდა კეისარი **ერაკლე** ხილვად და თაყუანისცემად ხატისა მის. მაშინ იწყო **ერაკლე აწყურს დიდისა საყდრისა საძირკუელისა ჩაგდებად და შენებად** ვიდრემდის მიერიტგან განსრულდა მორწმუნეთა კაცთა მიერ, და მიერ **შექმნეს საეპისკოპოსოდ**.

VII. წმ. ეფრემ მაწყევრელის მღვდელთმთავრობა მეცხრე საუკუნის შუა წლებში, წმინდა მიპრონის შემზადებისა და კურთხევის ქართლში დაწესება

„არამედ დიდი **ეფრემ** მრავლისა კეთილისა მომატყუებელ *[შემძენელი]* ექმნა ქუეყანასა ჩუენსა, რამეთუ პირველად აღმოსავალისა კათალიკოსთა მიპრონი იერუსალჴმით მოჰყვანდა. ხოლო **ეფრემ** ქრისტესმიერთა ბრძანებითა მიპრონისა კურთხევაჲ ქართლს განაწესა იერუსალჴმისა პატრიაქისა განწესებითა და წამებითა სისხარულით. არამედ ქართლად ფრიადი ქუეყანაჲ აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაჲ ყოველი აღესრულების, ხოლო კვრიელემსონი ბერძულად ითქუმის, რომელ არს ქართულად: «უფალო, წყალობა ყავ», გინათუ: «უფალო, შეგვწყალენ». ესე **ნეტარი ეფრემ ორმოც წელ ეპისკოპოსობდა შემკული სულითა წმიდითა**, რამეთუ დაფარულსა კაცთა საქმესა ვითარცა ცხადსა ამხილებდა და სიკუდიდ განწირულთა სნეულთა სიტყვთ განჰკურნებდა, ხოლო ურჩთა სიტყვთვე მოაკუდინებდა, და სსუათაცა სასწაულთა იქმოდა მრავალთა. და კეთილსა შინა

სიბერესა მადლითა სავსე გარდაიცვალა და მიიწია სიხარულით წინაშე ქრისტესა და ჩუენ მორწმუნეთათჳს მეოხ არს უკუნისამდე“.

VIII. წმ. გიორგი მაწყვერელის მღვდელთმთავრობა (IX-X სს.)

„ხოლო მოგუეთხრა ესე არათუ უჩინოთა ვიეთმე მიერ კაცთა, არამედ ფრიადცა საჩინოთა და ბრწყინვალეთა, ვიტყვთ უკუე გიორგის ეპისკოპოსსა მაწყვერელსა, რომელი-იგი აღმოსცენდა კვეისაგან შუარტყლისა, მშობელთაგან წარჩინებულთა და ღმრთის-მოშიშთა დასცხრეს და დადუმნეს ყოველნივე შფოთნი და უწესობანი წმიდისა ამის მღვდელთმთავრისა გიორგის მიერ. ხოლო ყოველთა ამათ საქმეთა სიმრავლისათა მეტყუელი პირი და ენაჲ დიდსავე თანა გიორგის მაწყვერელსა იყო ნეტარიცა მამაჲ სერაპიონ. ვინაჲცა ყოველნი ესე სასწაულნი და საქმენი, რომელნი-იგი პირველ ეპისკოპოსობისა და უკუანა[ჲ]სკნელ ეხილენეს, მომითხრნეს, პირმან მან უტყუველმან, გიორგის ვიტყვ მაწყვერელსა, ვითარი-იგი ბაჲამსაჲ რტოჲ განედლდა და ვითარ ეშმაკისა ბირებითა ცთუნებული იგი ზუავი და ამპარტავანი ენაჲ განკურნა, რამეთუ ყოველთავე თვთმხილველ ქმნილ იყო და მეცხრესა ჟამსა შეჰვედრა [სერაპიონ] სული თჳსი ველთა ღმრთისათა, რომლისა სურვიელ იყო მარადის. ხოლო არა მცირედ იგლოვეს მამათა ლავრისათა ჯერისაებრ და ცრემლით. მაშინ მოვიდა ძმაჲ მისი იოვანე, რამეთუ უწყებული იყო სულისაგან, ვითარცა ღრუბლითა აღტაცებული. და შემოკრბა სიმრავლე გარემოთა მონასტერთა და სოფელთაჲ. ხოლო მოვიდა ღმერთშემოსილი გიორგი მაწყვერელიცა ჯუართა ყოველთა თანა მწვობრთა ეკლესიისათა“.

IX. მიწისძვრა აწყურში წმ. დემეტრე თავდადებულის დროს, აწყურის ტაძრის დანგრევა, ტაძრის გუმბათის გადაფარება აწყურის ხატზე

„იყო მეხუთე კვრიაკე წმიდათა მარხვათაჲ, და წარმოვიდეს სამცხით, მოვიდეს სომხითს, და მოიწია ვნებისა კვრიაკე, და დიდსა ოთხშაბათსა შეიძრა მძაფრიალ ქუეყანა, სამხილებელად უსჯულოებათა ჩუენთათჳს; და კუალად ხუთშაბათსა მცირედ შეიძრა, და არავინ

გულისკმა-ყო, რამთამცა წყალობად აღედრა ღმერთი შემნდობელი, და ვითარ მოიწია პარასკევი ვნებისა უფლისამ, კუალადცა შეიძრა. დაყუდდა, და არღარა იქმნა. და ვითარ მოიწია შაბათი, და იქმნა სამ ჟამად ხვალისა დღე, ჯერ-იყო სიხარული აღდგომისათჳს უფლისა და ყოველნი მოელოდეს სიხარულსა, ესოდენ რისხვით მოხედნა ღმერთმან ქუეყანასა სიმრავლისათჳს უსამართლოებათა ჩუენთამსა, რამეთუ საფუძველითურთ შეიძრა ქუეყანამ და შეძრწუნდა ესოდენ, რომელ დაიქცნეს საყდარნი და მონასტერნი, ეკლესიანი, ციხენი, სახლნი, ნაშენებნი მოოვრდეს, მთანი და ბორცუნი მაღალნი დაიზუღეს, კლდენი სახედ მტურერისა დაიგალნეს, და მიწამ განიპო, და შავი წყალი მსგავსი კუპრისამ აღმოიჭრა, ხენი მაღალნი დაეცნიან და ირყეოდიან ძრვასა ქუეყანისასა, რომლისათჳს საყდარი აწყურისამ დაიქცა, რამეთუ ვოვლადწმიდამ აწყურისა ღმრთისმშობელი, ღიბანიობით შესუენებული, საშუალ საყდრისა ესუენა; გუმბათი ჩამოიჭრა, და ვითარ ქუდი კაცისამ, ესრეთ თავსა დაერქუა, და დარჩა უენებელად ძლიერებითაჲ მისითა. ესე რისხვამ საშინელი სამცხესა ოდენ მოიწია, ვიდრე თჳსა ერთისა ჟამთამდე, გარნა სხუაგან არასადა ევნო; მცხეთის საყდარიც დაიქცა, სამცხეს ურიცხჳ სული მოსწყდა, და ყოვლად საყდარი, ეკლესია და ციხე არსად დარჩა დაუქცევარი, იქმნა გლოვა და ტირილი უზომო“.

X. ირანის მბრძანებლის, უზუნ-ჰასანის შემოსევა 1476 წელს და აწყურის ღვთისმშობლის ხატის ტყვედ წაყვანა, ღვთის რისხვა ირანზე და ხატის სასწაულებრივი უკუშემოქცევა ქართლში

„ქორონიკონსა რ~მდ: შეიყარა ყაენი უზუნ-ჰასან მოვიდეს და ტფილისი აიღეს. თჳთ ყაენი მუხრანს დადგა. აღივსო ქართლი ლაშქრითა, მოოვრდა სრულ ქართლისა ადგილი. მოვიდა სამცხეს და მერმე მოიწივნეს აწყურს და მოსრნეს მრავალნი ქრისტიანენი, მღდელნი და მონაზონნი და ერისკაცნი, და წარტყუევნნეს სრულიად სამცხე. აღიყარა ყაენი და წარვიდა საყაენოსა თჳსსა და ტყუე-ჰყვეს ხატი აწყურისა ღმრთისმშობელი, და წარიყვანეს ქუეყანასა მათსა. და იქმნა დიდი გლოვა და მწუხარება მიუთხრობელი სრულიად მესხთა ზედა. აღდგეს ყოველნი და შთავიდეს ქართლს, ვიდრემდის მწირობდენ მუნ შჳდ წელ, იპრიანა ღმერთმან და იწყინა ამოწყუეტა

საქრისტეანოსა. შეედვა ყაენსა სენი სასიკუდინე, ქმნა ღმერთმან და მოკუდა ყაენი უზუნ-ჰასან. იყო უსჯულოსა მის მთავრისა კაცი ერთი, ფალავანთა თავი, დიდი და გოლიათი, რომელსა სახელად მალანი ეწოდებოდა, და ჰმატდა ყოველთა კაცთა სიდიდითა, ვითარ წყრთა ერთი ანუ უფროსცა, და არაეინ გამოჩინებულ იყო სიმრავლესა მას შინა მრკინობელ მისსა. ამან ინება — ოდესმე განმცდებლობა მზეჭაბუკისი და, ვითარცა ცნა ესე, არღარა ჰპოვნა. არამედ ვითარცა ლომმან მსწრაფლ შებმა უყო და მინდობილმან ღმრთისა და ყოვლადწმიდისა აწყურისა ღმრთისმშობელისამან აღიყვანა და უპატიოდ მიწასა ზედა დასცა. მაშინ ოდეს მოვიდა უზუნ-ჰასან მძლავრითა ლაშქრითა და წარიყვანეს ხატი იგი აწყურისა ღმრთისმშობელი ქუეყანასა მას უცხოთესლთასა, ესევეთარი რისხვა ღმრთისა მიავლინა: არცა შობა დედაკაცმან, არცა პირუტყუმან, არცა ჰყო ხემან ნაყოფი, არცა მიწამან აღმოაცენა. და იქმნა დიდი გამოძიება მათ შორის უცხოჲსა ამისთჳს საქმისა და იტყოდეს: «რამე არს ესე?» რომელნიმე იტყოდეს: «შენდომით იქმნა». ხოლო სხუანი სხუასაცა რასამე მიზეზსა მოიღებდეს. ხოლო უბრძნესთა კაცთა მის ქუეყანისათა ესრეთ თქუეს: «ოდეს-იგი საქართველოს ვილაშქრეთ, მაშინ ერთისა დიდისა საყდრიდადმენ ფიცარი ერთი, შემკული მრავლითა პატივითა, ვიხილეთ და წარმოვიდეთ; და მგზავრობასა მას ჩუენსა უცხო სასწაული ვიხილეთ მისგან, რამეთუ მწუხრსა ჩავასუენით უღრმესსა ადგილსა ბარგისასა და, ვითარცა განთენდის, აღმოვიდის სიღრმისაგან და მალლად მჯდომარე იხილვებოდის და ვითარცა მზე ბრწყინვედის. და საქმე ესე უეჭუელად მისგან იქმნა ქუეყანასა ჩუენსა და, თუ გნებავს განრინება ჭირისა მისგან, იგი მოვიძიოთ — და ქუეყანასა მათსა განუტეოთ». მაშინ მოიძიეს წმიდა ესე ხატი და, ჰპოვეს რა, ესრეთ განიზრახეს: «მოვედით და დავაკრათ კიცუსა უკედსა და, უკუეთუ წარვიდეს მართლიად გზასა თჳსსა, უწყოდეთ, რამეთუ ამისგან არს ესე ყოველი; და უკუეთუ მიიქციოს სხვთ-კერძო, მაშინ შესდომით რამე იქმნა და არა ამისგან». და ვითარცა დააკრეს კიცუსა მას ზედა წმიდა ესე ხატი, ესრეთ მართლიად წარმოემართა გზასა სამცხედ მომეყანებელსა, ვითარმცა საჩინო მკედარი და აღვრითა მპყრობელი და მმართველი. და ვითარცა იხილეს უცხოთესლთა საკვრველება ესე, განიხარეს სიხარულითა დიდითა ფრიად, და წარმოგზავნეს პატივითა“.

XI. იაყუბ ყაენის შემოსევა 1486 წელს და აწყურის ხატის კვლავ ტყვედ წაყვანა. ხატის საკვირველი დაცულობა

ქორონიკონსა რწოდ მოვიდა ყაენი იაყუბ ურიცხვთა ერითა და უბრძანა ერთსა თაჲდსა და ლაშქარსა მისსა, რათა ჩაუდგეს სამცხეს. ჩაუდგნენ და მოიცვეს სრულიად და იავარ-ჰყვეს ქუეყანა სამცხისა, ხოლო ხატი ყოვლად-წმიდისა სასომასა ჩუენისაჲ, შემეკობილი თუალთა მიერ პატიოსანთა, ცოდვათა ჩუენთაგან ტყუე-ჰყვეს და მიჰგუარეს უსჯულოსა მას მთავარსა. ხოლო მას ფრიად განუკრდა შემეკობილება ხატისა მის და პატიოსნება თუალთა, და ბილწითა კელითა თვისითა განძარცუა შემეკობილება ხატისა. და შემდგომად ამისა აღაგზნეს ცეცხლი ფრიად დიდძალი და მას შინა შთააგდეს. ხოლო ცეცხლი იგი დაშრტა და ხატსა ყოვლადე არა შეეხო, არცათუ ნაბრძლი აჩინა, რომელი-ესე მრავალთაგან და თვთ თუალითაცა ჩუენითა სახილველ იქმნა. ესე რა სასწაული იხილა ერთმან ვინმე ლაშქართა მათ შინა მყოფთაგანმან ქრისტიანემან და სჯულითა არამართლმადიდებელმან, აღიპყრა ხატი იგი ყოვლადწმიდისაჲ და წარახვა ფაკელსა წმიდისა ამას შინა. აიყარა ყაენი სამცხით და წარვიდა. და დატყუევდა აწყურისა ღმრთისმშობელი თუესა სიკდემბერსა კე, და მოქალაქენი, და რაცა ციხესა შიგან იყო, დიადი სული წაასხეს. და წარვიდა ყაენი მისსა საყაენოსა. ხოლო რომელი ზემო ვაკსენეთ, კაცმან ქრისტიანემან და სჯულითა არამართლმადიდებელმან წარასუნა ქუეყანასა მათსა. ვითარცა ესმა ესე ყუარყუარეს და მეუღლესა და ძეთა მისთა, განრისხნეს გამცემელთათჳს ციხისათა და სიკუდილადცა ბრძანეს მაწყუერელისა და სხუათა ყოველთა, რომელნი შინაგანმცემელ იქმნნეს. და იძლია ბუნებითისა მოწყალებისაგან, არღარა სიკუდიდ დასაჯნა, არამედ ექსორია ყვნა. ამისა შემდგომად მოიძიეს სხუა ეპისკოპოზი და პპოვეს საზღვართაგან პონტოსათა, ქალაქით ტრაპიზონელი, სახელით სვიმეონ, რამეთუ მაშინ საჭეთ-მჰყრობელობდა საყდარსა ტბეთისასა. ამას მიუბოძა უკანასკნელ მაწყუერელობა. ხოლო ვითარცა ზემორე ვთქუ, ეპყრა კაცსა მას ხატი იგი ყოვლადწმიდისა სასომასა ჩუენისა აწყურისა ღმრთისმშობელისაჲ დიდითა პატივითა; გამოცხადა კაცსა მას და რქუა: «უკუეთუ არა წარმიყვანო ქუეყანასა ჩემსა, დიდი ბოროტი მოვაწიო შენ ზედა» და წარმოვიდა მსწრაფლ კაცი

იგი და აუწყა ყოველივე პატრონსა ყუარყუარეს და მანუჩარს. ხოლო მათ განიხარეს სიხარულითა დიდითა და მსწრაფლ წარგზავნეს კაცნი სარწმუნონი, და დაიკვნა პატრონმან მანუჩარ, და ვითარცა მივიდეს, იცნეს იგი და დაცვივნეს პირსა ზედა თჳსსა და თაყუანისცეს, და აღიკუეს, და წარმოასუენეს წმიდა იგი ხატი, აღიყვანეს და დაასუენეს საყდარსა თჳსსა აწყურისასა“.

XII. აწყურის ხატის რამდენიმე ხსენება გვიანდელ წყაროებში.

„ქორონიკონსა ს~ლდ: აწყურისა ღმრთისმშობელი ტყუედ წაასუენა ციხისჯუარს იმერელ მეფემან ბაგრატ.... ქორონიკონსა ს~მა: არტანუჯი წაგუართუეს ურუმთა, და არსიანამდის დაიჭირეს ფარნაკანი, და სრულ არტანი დაიჭირეს, და ფარნაკანი აღაშენეს, აწყურისა ღმრთისმშობლის შეწევნითა სამცხეს ვერ გარდმოვიდეს. ...ამასვე ქორონიკონსა ციხისჯუარიდამ აწყურისა ღმრთისმშობელი ტყუედ წაასუენეს იმერეთს. ქორონიკონსა ს~გ: ენკენის-თუეს დ, ხუთშაბათს, ქორწილი უყავით მასთან პატრონის შვილს თამარს, და საშინელმან აწყურისა ღმრთისმშობელმან და წმიდამან ნიკოლოზ ქორწილი ბედნიერად მოუვდინოს. ჩვენ, მეფეთ-მეფემან პატრონმან გიორგი და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედუფალთ-დედუფალმან თამარ და ძეთა ჩვენთა პირმშოთა აღექსანდრე და მამიამ, მოვაჭედინეთ ხატი ესე ყოვლადწმიდისა, წარსამართებლად მეფობისა ჩვენისათვის და ცოდვათა ჩვენთა შესანდობელად. ამინ“.

აღვნიშნავთ, რომ აწყურის ღვთისმშობლის ხატი ნახსენებია, აგრეთვე, 1645 წლის როსტომ მეფის სიგელში. ხატი მცირე დროით დასვენებული იყო სვეტიცხოველშიც. სადღეისოდ მუზეუმში დაცული ხელთუქმნელი ხატი აწყურისა ჩასვენებულია ტრიბტიქის სახის მოჭედილ კუბოში, რომელიც, წარწერის თანახმად, შესრულებულია იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის შეკვეთით 1764 წელს.

უძველესი კითხვა-მიგებითი კატეხიზმო ელიოზის (ელიაზარის) დედის შესახებ

კითხვამ:

რამ არს იგი, რომელი იტყვს: „რაჟამს ამაღლდა უფალი საროსა, ფიჭუსა და ნაძუსა ზედა“?

მიგებამ:

ვითარცა გვისწავიეს წერილისაგან, ოდეს-იგი დავითს კიდობანი სჯულისამ მოაქუნდა სახლითა ამინადაბისითა იერუსალემად, სამნი მორჩნი ეპყრნეს კელთა: ერთი სარომსა, ერთი ფიჭუსა და ერთი ნაძუსამ, ღიაკეულთა მათთვის, რომელნი ძრვიდეს¹ კიდობანსა მას. და ვითარცა მოიწია [დავით] ადგილსა რომელსამე ერთსა, სამნივე ერთობით დაჰნერგნა და საღმრთოთა წამისყოფითა ერთად შეიერთნეს და აღიზარდნეს და იქმნეს ხე მაღალ და შუენიერ. ოდეს სოლომონისა ტაძარსა აშენებდეს, მაშინ მოჰყუევცეს ხე იგი ტაძრისათვის [და] განგებულებით დარჩა [ხე იგი] ტაძარსა შინა. და რაჟამს მოიწია ვნებამ ქრისტესი, მაშინ განკუეთეს და მას ზედა ჯუარს-აცუეს უფალი ღმერთი ჩუენი.

კითხვამ:

რომელმან ჯუარი უფლისამ გამოაჩინა, რამ ეწოდებოდა სახელი?

მიგებამ:

ომგრიმიოს.

¹ სელნ. „ზრდეს“.

კითხვა:

რაოდენ წელ დაფლულ იყო?

მიგება:

[სამას]¹ წელ.

კითხვა:

რამ არს სიტყუამ იგი, ვითარმედ: „ერთსა ვეძიებდი და სამნი ვპოვენი და რომელი-იგი მწადოდა, ვერვინ მაუწყა, გარნა მკუდარმან მან ჭაბუკმან“?

მიგება:

ჯუარს-ეცუა რამ უფალი ჩუენი შორის ორთა მათ ავაზაკთა, პურიათა სამნივე იგი ჯუარნი ერთსა აღგილსა დაფლნეს, ხოლო ელენე დედოფალმან რამ გამოაჩინა, არა უწყოდეს, თუ რომელი არს ჯუარი ქრისტესი. მაშინ იპოვა ჭაბუკი ვინმე მკუდარი და დასდევს ჯუარი ავაზაკთამ მათ და არამ ერგო, ხოლო დასდევს ჯუარი ქრისტესი და მეყსეულად განცოცხლდა და აღდგა და თაყუანის-სცა და თქუა: „დიდება შენდა პატიოსანო და ცხოველსყოფელო ჯუარო ქრისტესო“. მაშინ ცნეს ყოველთა, ვითარმედ იგი არს ჯუარი უფლისა.

კითხვა:

ავაზაკთა მათ, რომელნი ქრისტეს თანა ჯუარს-აცუეს, რამ ეწოდებოდა?

მიგება:

ერთსა — გესტას, მეორესა — დომაქს.

კითხვა:

**ოღეს პასენიკჲან კუერითა პატრა სამსჲნალსა
მამხოვრისასა, სადა ვის ესმა ანუ ვინ
მოკუდა?**

¹ ხელნ. „ორას“.

მიგებადი:

ქართლს ელიაზარისა [დედასა] ესეა და
იკარხიალა და თქვა: «ვამ თავსა ჩემსა,
როგელ არა უნინვე მოვკუდე», და მას ზედა
შეისუნა.

კითხვად:

„დედაო არა აწ ყოფად უმეტარ ხარ ქმნაღსა: ნათელი მოწევნად
არს, შენ განუტევე ცისკარი“.

მიგებადი:

იოანე მუცლით-გამო უთხრა დედასა ელისაბედს. ნათელი — იესუ,
ცისკარი — იოანე.

კითხვად:

„მზე აღმობრწყინდების, წინაურბიოდეს მთიები“.

მიგებადი:

მზე — ქრისტე, მთიები — იოანე.

კითხვად:

„ზნელისა წყალნი ღრუბელთა შინა პაერისათა“.

მიგებადი:

სიტყუათათჳს საწინამწარმეტყუელოთამსა იტყჳს, — დაფარუ-
ლებისათჳს ძალისა მათისა.

კითხვად:

ეკლესიამ რამ სახე არს?

მიგებადი:

სახე არს უხილავისა მის საუკუნომსა სოფლისა და ხილულისა ამის
საწუთომსა სოფლისაჲ¹.

1 შესაბამისი შესწორებებით გადმოებეჭდილია შემდეგი გამოცემიდან:
კ. კეკელიძე, ეტიუდები, VII, თბ. 1961, გვ. 229-230.

იოანე ანჩელი

გალობანი ანჩისხატისანი

თავნი იტყვან: “საშინელსა ანჩისა ხატსა უგალობ
უნდოი იოვანე ანჩელი”

უგალობდითსა ჭმამ გ გუერდო

წამისყოფითა...

სიბრძნეო მამისაო, დასაბამო და მიზეზო კეთილისაო, ღმერთო, ღმრთისა სიტყუაო, ქრისტე, მომხადლე მე სიტყუამ მადიდებელსა ხატსა განკაცებისა შენისასა!

პლიძრვიან ენანი, პირველადვე უწყებულნი ადამის ტომთა, ერთა და ენათანი, ქებად, გალობად და დიდებად ქებულსა და დიდებულსა მაცხოვრისა ხატსა საშინელსა!

შეგვწყალენ, მოწყალე, ქმნილნი და დ[აბად]¹ებულნი შენნი, რომელსა ზედა წოდებულ არს სახელი შენი წმიდამ და საშინელი, რომელთათჳს განჰკაცენ სიტყუამ მამისა დაუსაბამოსამა!

ისმინე ვედრებისა ჩუენისა და შევრდომისამ და მსწრაფლ გამოგვცნენ ყოველთა ჭირთაგან შენნი მოსაენი და მოქენენი და მომლოდენი² წყალობისანი, ხატო საშინელო!

ნეტარ არს ერი იგი, რომელმან იცის გალობამ და დიდებამ და შესხმამ შენი, ხატო არსთა ჳსნად განკაცებულისა ძისა ღმრთისაო, მეოხო მარადის მოსაგთა შენთაო!

1 გამოცემებშია: „დიდებულნი“ [მცდარადაა გახსნილი ქარაგმა: „ღ-ღბონი“]. სამწუხაროდ ეს მძიმე შეცდომა (ისევე როგორც, აგრეთვე, სხვებიც, ქვემოთ აღნუსხულნი) სახეზეა ბოლო, მეცნიერულ გამოცემაშიც (იხ. ნ. სულაფა, XII-XIII სს-ის ქართული ჰიმნოგრაფია, თბ. 2003, გვ. 297, ქვემოთ შემოკლებით: «ჰიმნ.»)

2 «ჰიმნ.» მცდარად: „მომლოდინე“.

მსაია წინამდწარ გვქადაგა განკაცებაჲ და ვნებაჲ ვნებულთათჳს და ჳსნაჲ¹ შენ მიერ, ნათლო და ნათლისა ღმრთისა[ო], სიტყუაო ღმრთისა მამისაო, იესუ ქრისტე!

ლოცვაჲ ჩუენი ისმინე და მოხედენ ვედრებასა და სულთქუმასა ჩუენსა და ნუ გარემიიქცევ პირსა შენსა ჩუენგან, არამედ წყალობით მოგუხედენ ოხითა მშობლისა შენისაჲთა!

განძლიერდასა

ღმერთო მაცხოვარო...

საკრველებანი შენნი ვინ-მე მიუთხრნეს, უფალო, ანუ ვინ სასმენელ-ყვნეს ქებულებანი შენნი, რამეთუ მოსწყლავ თანაღმობითა შეპცოდეთა და ჰკურნებ წყალობითა განწირულთა!

ბჰა ესერა, მოვივლთი შენდა მომართ მოწყალისა, მაცხოვრისა და მკურნალისა, და მოქენნი შეგივრდებით და ვითხოვთ მოწყალებით: შეგვწყალენ, ანჩისხატო საშინელო!

ამისთჳცა ერნი შენნი ჭირვეულნი [შეგივრდებით] გალობით, სულთქუმითა და ტირილითა, რამეთუ უწყით მოწყალებაჲ შენი, აწცა მოდერკ მწყალობელად და გუაცხოვნენ, მაცხოვარო, მონანი შენნი!

ნუ განგვრისხნები, მჳსნელო, ნუ გულისწყრომითა გუამხილებ, ნუ რისხუთა შენითა გუწწავლი², არამედ რისხუასა შინა წყალობანი შენნი პირველნივე მოიჳსენნე, მაცხოვრისა ხატო საშინელო!

ჩუეულებისაებრ აღვსძრავთ, ქრისტე, სიტყუაო ღმრთისაო, მეოხებად უბიწოსა მშობელსა შენსა, გჳჳსნენ ოხითა მისითა ჭირთა და განსაცდელთაგან უღირსნი ესე მონანი შენნი!

მესმასა

ქრისტე ღმერთო...

ინებე რაჲ მოქცევაჲ ჩუენი, ურწმუნოთაჲ, სარწმუნოებად, ქრისტე ღმერთო სახიერო, ხატი განკაცებისა შენისაჲ მოციქულისა ანდრიაჲს მიერ გამოგვბრწყინვე!

1 გამოცემებში გვაქვს ნონსენსური ფორმა: „და ღაჳსნა“, რაც კონტექსტისთვის სრულიად შეუსაბამოა

2 გამოცემებში გვაქვს მცდარად: „გუასწავლი“.

სმენად ესმა ამბაკომს პირველ მოსლვისა შენისა, ღმერთო, სიტყუაო ღმრთისაო ქრისტე, განკრეებით ღალად-ყო, რომლისა თანა ჩუენცა ვკმობთ: დიდებაჲ ძალსა შენსა, უფალო!

ბრავინ არს ჩუენ კაცთაგანი მორწმუნეთაჲ, ხატო საშინელო, რომელმანცა ხადა სახელსა შენსა და არა მყის მიემთხვა შენ მიერ წყალობასა დიდსა, დიდებაჲ შენდა!

ხილულისა ღმრთისა სიტყუსა, არსთა ვსნად განკაცებულისა, ხატო საშინელო, სახიერო და მოწყალო, მოწყალებით მოგუხედენ და დაგვცვენ მოსაენი ესე შენნი!

ბლიძრვიან ყოველნი ერნი ზეცისა და ქუეყანისანი დიდებად და გალობად შენდა, მშობელო ღმრთისაო, გვოხენ მოსაენი ესე შენნი და ძისა შენისანი!

ღამითგანსა

ღამე პნელი...

ტკიბილი, სახიერი და მოწყალე პირი შენი დაატკბე ჩემ ზედა, ხატო საშინელო, რამეთუ შენ ხარ შუებაჲ და სიხარული და ნუგეშინისმცემელი და კელისამყრობელი!

სიტყუაო ღმრთისაო, დეგ ჩუენ თანა და მარადის დღე და ღამე გუცევედ და გუფარევედ ყოველთა ჟამსა, შემწე-გუეყავ, და გვკსნენ ჩუენ ხილულთა და უხილავთა მტერთაგანი!

ბდამის ტომთა დიდებაჲ და სიქადული და სამკაული შენ ხარ, დედაო¹ ღმრთისაო, შენ მოწყალე-ყავ ჩუენ ზედა ძე შენი და უფალი ყოველთაჲ და შემოქმედი!

ღალადყავსა

დანთქმული დელვათაგან...

შწყებულმან პირველ წინამსწარმეტყუელმან სულითა იხილა განკაცებაჲ ღმრთისა ჩუენისაჲ და ესრეთ ღალად-ყო: აჰა ქალწული მიუდგეს და შვეს ძე, ისმინეთ წარმართთა და იძლიენით!

¹ გამოცემებშია (მათ შორის «პიმნ.»-შიც) უაღრესად მცდარი „სიტყუაო“, თუმცა ნათელია, რომ ვედრება მიემართება არა „ღვთის სიტყუას“ არამედ „ღვთის დედას“ (მღრ. იქვე: „შენ მოწყალე-ყავ ჩუენ ზედა ძე შენი“).

ბუამოვნებით სამო, ბუნებით ერთო, მხოლოო, მარტიო¹,
უცვალეზელო ხატო², მამაო და ძეო და სულო წმიდაო, დაგვცვენ ჩუენ,
უღირსნი ესე მონანი შენნი, და გვცსნენ ყოველთა განსაცდელთაგანი

პწცა შეგივრდები და მარადის გევედრები ცოდვილი და უღირსი
მონაჲ შენი საწყალობელი, თანალობით გამომივსენ ყოველთა
ჭირთაგან მოსავი შენი, ხატო საშინელო!

ლომებრ გუეჟადიან მტერნი ჩუენნი და გუეცინიან, არამედ შენ,
ხატო საშინელო, მკლავითა შენითა შემუსრენ, რომელ ცნან ყოველთა,
ვითარმედ შენ ხარ ძალი ჩუენი და სიმტკიცე ჩუენი!

ოდეს-იგი ჰყოფდე განსჯასა ჩუენსა საშინელებით, იესუ,
სიტყუაო ღმრთისა სახიერისაო³, მას ჟამსა შემეწიე და დამიტკბი,
მრავალმოწყალეო, და ნუ მოივსენებ ცოდვათა და ბრალთა ჩემთა!

ბაგითა უღირსითა ვიკადრებთ შენდა მდაბალნი ესე და უღონონი
მონანი შენნი და ვადიდებთ და თაყუანის-ვსცემთ მოწყალებათა
შენთა, აღგვჰყარ კელი, ხატო საშინელო!

შთესლოდ მშობელი ქალწული და ქალწულადვე დაცული
ადამის ტომთაგანი არა არს თვნიერ შენსა, ჩუენ ცოდვილთათჳს
მსწრაფლო მეოხო, დედაო, ძისა ღმრთისა მშობელო!

კურთხეულარსა

ყრმათა შობილთა...

ნუ დამივიწყებ მოსავსა შენსა და მადიდებელსა, სიტყუაო
ღმრთისაო, რამთა გაქებდე: კურთხეულ ხარ შენ, უფალო, საუკუნიტგან
უკუნისამდე!

ღღე და ღამე ერი, მგალობელი შენი და მადიდებელი შენი,
ივსენ, რამთა მადლობით ვიტყოდეთ: ხატო საშინელო, დიდებაჲ
წყალობათა შენთა!

1 გამოცემებშია უაღრესად მცდარი „მარტო“ (მართებულადაა
გასწორებული «ჰიმნ.»-ში).

2 «ხატი» ამ შემთხვევაში ნიშნავს ბერძნულ *μοιρῆ*-ს ანუ ყოვლადწმინდა
სამების არსობრივ და უცვალებელ ხატებას.

3 «ჰიმნ.»-ში მცდარად: „სახიერებისაო“.

მუფალო, ღმერთო, გვცხენ ჰირთაგან მოსაენი შენნი და მგალობელნი და თაყუანისმცემელნი სახესა ჩუენთჳს განკაცებულისა ხატისა შენისა წმიდისასა!

ისმინე ჩუენი, ცოდვილთა ამათ და უღირსთა მონათა შენთაჲ, და მოდერკ წყალობად და მოწყალებად, ხატო საშინელო, რაჲთა გაკურთხევდეთ უკუნისამდე!

იყავნ წყალობაჲ თაყუანისმცემელთა და მადიდებელთა შენთა ზედა, რომელნი აღგიაარებენ შენ დედად ღმრთისა ჩუენისა, მეოხო მარადის მოსავთა შენთაო!

აკურთხევდითსა

შეუწველმან...

ოდეს მოვიცხენე სასწაულნი შენნი ურიცხუნი და საშინელნი, ანჩის-ხატო საშინელო, განკრთომილნი¹ გონებითა და განცუფრებულნი² ვლალადებთ: ყოველნი საქმენი აკურთხევდით დღეს ღმერთსა და უფალსა უგალობდით და ამალლებდით მას უკუნისამდე!

შითარცა პირველ ნინეველნი, ჩუენცა შეგივრდებით და გევედრებით შენ, მრავალმოწყალო და სახიერო, წყალობით შეგვწყალებ და ნუ განგუწირავ უღირსთა ამათ მონათა შენთა, რომელნი თაყუანის-გსცემთ ხატსა განკაცებისა შენისასა!

ანდრია, თავი მოციქულთაჲ, პირველწოდებული მოწაფე მეუფისა დიდისაჲ, იდიდებოდენ ყოველთაგან უღადთა ღადოთა კლარჯეთისათა, იმერაპოლითი მოქმიდა და ხატი ესე საშინელი ჩუენ, მოსავთა მისთა, მოგუანიჭა!

ნეტარ არიან მოსაენი და მადიდებელნი შენნი და თაყუანის-მცემელნი, მაცხოვრისა ხატო საშინელო, რამეთუ მადიდებელთა და თაყუანისმცემელთა ადიდებ და მვედრებელთა³ მისცემ თხოვასა და აღუსრულებ და სასოებასა მათსა არა არცხუენ ყოვლადვე!

მჰა, ძეო დაუსაბამოო და დაუსრულებელო, დაუსაბამოჲსა მამისა და სულისა თანასწორო, რომელი პირველ ჟამთა მხოლოჲ

1 გამოცემებშია მცდარი „განსაკრთომელნი“.

2 «ჰიმნ.»-შია მცდარი „განსაცუფრებელნი“.

3 გამოცემებშია მცდარი „მავედრებელთა“.

მხოლოდსა მამისაგან იშევ, ხოლო აწ ჩუენთჳს ქალწულისაგან განჰკაცენ გამოუთქუმელად, დიდებაჲ წყალობათა შენთა!

ბღესრულნეს აწ იგაენი და სახენი, წინამსწარმეტყუელთაგან უწყებულნი: ქალწულმან შვა ქრისტე უთესლოდ, რომლისათჳს მორწმუნენი ესრეთ ვლადდებთ და ვიტყვთ: ყოველნი საქმენი აკურთხევდით [უფალსა]!

ადიდებდითსა

მტკრთველმან...

ნებსით თჳსით შეგცოდეთ და განგარისხეთ და დავივიწყენით წყალობანი შენნი, ხოლო აწ შენდავე მოქცეულთა მოგუხედენ, გუაცხოვენ, შეგვწყალენ და გვკვნენ ბოროტთაგან, მაცხოვრისა ხატო საშინელო!

ჩუენთჳს კაცქმნილო ღმერთო, სიტყუაო მამისაო ქრისტე, გვკვნენ ყოველთა ჳირთა და განსაცდელთაგან მოსაენი ესე შენნი და თაყუანისმცემელნი ხატისა შენისანი, მოწყალეო, შეგვწყალენ და წყალობანი შენნი მოგუანიჳენ!

მსმოდენ ურწმუნოთა, რომელნი არა თაყუანის-სცემენ ხატსა ქრისტეს ღმრთისასა და ყოველთა წმიდათა მისთასა, იტყოდეს რაჲ ბასილი, ვითარმედ უკუე «**პატივი ხატისაჲ პირმშოამსა მის სახისად აღიწევის**»¹, რომელსა ჩუენ, მორწმუნენი, თაყუანის-ვსცემთ!

წიტიანიობდით, გალობდით და ადიდებდით ყოველი სული და ყოველი დაბადებული ყოვლისავე სულისა მორწმუნისა მეოხსა,

1 შტრ. წმ. ბასილი დიდის სიტყეეი: «**ხატისადჲ პატივისცემა პირველსახისადჲ წიადმსვლელოჲს**» (ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐστὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, *De Spiritu Sancto*, c. XVIII 45, PG. 32, col. 149 C, ლათ. თარგმ. *imaginis honor ad exemplar transit*, Ibid. 150 C). წმ. ბასილის აღნიშნულობა დებულებამ შეუძრავი ღოგმატურობა შეიძინა განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც VII მსოფლიო კრებაჲ (787 წ.) საგანგებოდ მოხდა მისი დამოწმება. სხენებულმა კრებამ, კერძოდ, დაადგინა: „განვასაზღვრებთ ყოვლადი ზედმიწევნითობითა და გულმოდგინებით, რომ მსგავსად პატიოსანი და ცხოველმყოფელი ჯვრის გამოსახულებისა, განთავსდეს საკრძალველი და წმინდა ხატები – ფერწერულები თუ მოზაიკურები ანთუ სხვა რამ შესაფერისი ნიეთისაგანნი – ღვთის წმინდა ეკლესიებში, სამღვდლო ჭურჭლებსა და შესამოსლებზე, კედლებსა და დაფებზე, სახლებსა და გზებზე, როგორებიცაა ხატები უფლისა და ღვთის,

ზღუდესა და მფარველსა, მცველსა და მაცხოვარსა, ანჩის ხატსა საშინელსა!

ისმინე, ცაო, და ყურად-იღე, ქუეყანაო, რამეთუ ქალწულმან, ასულმან ადამისმან, გვშეა ადამიანთა იესუ მაცხოვარი და გვოს მის წინაშე და გვთხოვს წყალობასა აწ და მარადის და უკუნითი-უკუნისამდე!

ჩვენი მაცხოვრის იესო ქრისტესი, ჩვენი უბრწყნელი დედოფლის, წმინდა ღვთისმშობლისა, პატიოსანი ანგელოზებისა და ყველა წმინდა და ღირსი კაცისა, ვინაიდან რაოდენ მიწყევ სახილველნი იქნებიან ისინი ხატებრივი გამოსახვის გზით, ეგზომევე მეტად აღიძვრიან მათი მხილველნი პირველსახეთა გახსენებისა და მოწადინებისკენ, ამათ კი [ხატებს, ე. გ.] ამბორი და პატივისცემითი თაყვანისცემა უნდა განეკუთვნოს, ესე იგი - არა ჩვენი ჭეშმარიტი სარწმუნოებრივი მსახურება, რაც შებუერის მხოლოდ საღვთო ბუნებას, არამედ - იმგვარი როგორიც [მიეგება] პატიოსანი და ცხოველყოფელი ჯვრის გამოსახულებას, წმინდა სახარებებს ანთუ დანარჩენ სამღვდლო განკუთვნილობებს, და მათ პატივსაცემად გვმართებს გუნდრუკი ვაკმიოთ და გავანათოთ ისინი, როგორც ეს ძველთა ჩვეულება იყო, ვინაიდან «ხატისადმი პატივისცემა პირველსახისადმი წიაღმსვლელობს», და ხატის თაყვანისმცემელი თაყვანს სთვამს მასვე გამოსახულის პიროვნებას» (მღრ. ბერძნ. 'Οριζομεν συν ακριβεία πάση και έμμελεία παραπλησίως τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου και ζωοποιοῦ σταυροῦ ἀνατίθεσθαι τὰς σεπτὰς και ἁγίας εἰκόνας, τὰς ἐκ χρωμάτων και ψηφιδῶς και ἐτέρας ὑλης ἐπιτηδεῖας ἐχούσας ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, ἐν ἱεροῖς σκεύεσι, και ἐσθῆτι, τοίχοις τε και σανίσιν, οἴκοι τε και ὁδοῖς· τῆς τε τοῦ κυρίου και Θεοῦ και σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰκόνης, και τῆς ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας Θεοτόκου, τιμίων τε ἀγγέλων, και πάντων ἁγίων και ὁσίων ἀνδρῶν· ὅσα γὰρ συνεχῶς δι' εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ὀρῶνται, τοσοῦτον και οἱ ταύτας Θεῶμενοι διανίστανται πρὸς τὴν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε και ἐμπόθησιν, και ταύταις ἀσπασμὸν και τιμητικὴν προσκυνήσιν ἀπονέμειν, σὺ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἡ πρόπει μόνῃ τῇ θείᾳ φύσει· ἄλλ' ὅν τρόπον τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου και ζωοποιοῦ σταυροῦ και τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις και τοῖς λοιποῖς ἱεροῖς ἀναθήμασι, και θυμαμάτων και φώτων προσαγωγὴν πρὸς τὴν τούτων τιμὴν ποιεῖσθαι, καθὼς και τοῖς ἀρχαίοις εὐσεβῶς εἴθισται· ἡ γὰρ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· και ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν ὑπόστασιν, Mansi, Sacr. Concil. ..., XIII, col. 377 C-E.

პირი-ღვთისა ანუ ანჩის-ხატი (ისტორიულ-საღვთისმეტყველო დაკვირვებანი)

მოციქულ ანდრიას მიერ საქართველოში შემოძღვნილი უდიდესი სიწმინდე, ანჩის-ხატად ცნობილი ხელთუქმნელი ხატი განკაცებული უფლისა, იგივე «პირი ღვთისა» არაერთი გაურკვევლობისა და ეჭვის მიზეზი გახდა. ქვემოთ ყურადღებას შევაჩერებთ რამდენიმე მათგანზე:

I. მიიჩნევენ, რომ ჰიერაპოლისიდან მომავალი ანდრია მოციქულის მიერ ანჩისხატის შემობრძანება საქართველოში სხვა არაფერი უნდა იყოს, თუ არა ანჩისხატის საგალობელთა ავტორის იოანე აანჩელის „ორიგინალური გააზრება“ თუ „ორიგინალური იდეა“. ამგვარი რამ შეუძლებელია თუნდაც იმიტომ, რომ თავად იოანე ანჩელი უწოდებს ხსენებულ სიწმინდეს „საშინელ ხატს“, რაც ნიშნავს, რომ საგალობლის ავტორი უდიდესი მოშიშებით არის განწყობილი მისდამი და, ცხადია, ვერანაირად ვერ მოიმოქმედებდა იმგვარ სიყალბეს, რომ თავისი პირადი გამონაგონი („ორიგინალური იდეა“ ამას გულისხმობს) მიეტმასნა ესოდენ აღმატებული სიწმინდისთვის. ამასთან, ნათელყოფილია, რომ ანჩის-ხატი იკონოგრაფიულად ენათესავება ჰიერაპოლისურ კერამიდიონს¹. თუ ეს ორი ფაქტი (ერთი მხრივ, იოანე ანჩელის მიერ ანჩის-ხატის ჰიერაპოლულ კეცის-ხატთან დაკავშირება და, მეორე მხრივ, ამავე ანჩის-ხატის იკონოგრაფიულ-იკონოლოგიური

¹ გამოძიწნარე იქიდან, რომ ჰიერაპოლისური კეცის-ხატი ზედმიწევნით იგივეობრივია ედესური კეცის-ხატისა და თავადი მანდილიონისა ანუ ტილოს-ხატისა, რადგან სამივე მათგანზე უფლის პირისახის ერთი და იგივე ხელთუქმნელი გამოსახულებაა აღბეჭდილი, ანჩის-ხატის ე. წ. იკონოგრაფიული „ნათესაობა“ ჰიერაპოლისურ კერამიდიონთან თავის თავში სრულად მოიცავს ანჩის-ხატის ამგვარსავე „ნათესაობას“ ედესის კეცის-ხატთან და მანდილიონთან.

ანუ ხატწერითი და ხატმეტყველებითი მონათესავეობა ჰიერაპოლისის კერამიონთან) უნებურად დაემთხვა ერთმანეთს, ჭეშმარიტად განსაცვიფრებელ დამთხვევასთან გვექონია საქმე, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ეს ასე არაა და აღნიშნული ორი ფაქტი უთუოდ არსობრივ კავშირშია ერთიმეორესთან.

II. რაც შეეხება ანჩისხატთან დაკავშირებულ ორ პრობლემას, კერძოდ, ერთი მხრივ, იმას, რომ ჯერ მანდილიონი 944 წ-ს, შემდეგ კი ჰიერაპოლისის კეცის-ხატი 966 წ-ს კონსტანტინოპოლში იქნა გადასვენებული (თუ I ს-ში სწორედ ერთ-ერთი ამ ხატთაგანი მოაბრძანა ანდრია პირველწოდებულმა საქართველოში, X ს-ში ხსენებულ ხატებს, ყოფითი ხედვით, ცხადია, ჰიერაპოლისიდან კონსტანტინოპოლში ვერ გადაასვენებდნენ), მეორე მხრივ კი – იმას, თუ რა არსობრივ კავშირს ხედავს ანჩის-ხატსა და ჰიერაპოლისის კეცის-ხატს შორის იოანე ანჩელი და რის საფუძველზე ხდება ანჩის-ხატის შემდგომი გაიგივება ჯერ ედესის კეცის-ხატთან (დომენტი ჯანდიერის სადღესასწაულო, 1726 წ.), შემდეგ კი – საკუთრივ მანდილიონთან ანუ ტილოს-ხატთან (1825 წ-ის წარწერა), ამ პრობლემათა გასაღები იმ მოვლენაშია, რაც (1718 წ-ის სადღესასწაულოს თანახმად) ანჩის-ხატის დღესასწაულად კათალიკოს დომენტი მესამის მიერ 16 აგვისტოს დაწესებას გულისხმობს, ე. ი. დაწესებას სწორედ იმ დღისა, რა დღეც, ამავე დროს, თავად მანდილიონის ანუ ტილოს-ხატის ხსენების დღეა (სწორედ 16 აგვისტოს იდღესასწაულება ხსენებული მანდილიონის ედესიდან კონსტანტინოპოლში გადასვენება, რაც 944 წ-ს განხორციელდა).

ამ შემთხვევაში ლიტურგიკულად სახეზეა ზედმიწევნით იმგვარივე მოვლენა, როგორსაც ადგილი ჰქონდა მცხეთაში სულთმოფენობის შემდგომ (ანუ „შემდგომად მარტკლიისა“) ოთხშაბათ დღეს გამოჩინებულ ჯვართან დაკავშირებით, რომელიც (ზეცით ჩვენებული ჯვარი), იყო რა თავად გოლგოთის ჯვარცმის-ჯვარი, სულიერად აბსოლუტურად უიგივებოდა 351 წ-ის 7 მაისს თავად იერუსალიმში გამოჩინებულ იმავე გოლგოთის ჯვარცმის-ჯვარს, აღნიშნული იგივეობის საფუძველზე კი მცხეთაში სულთმოფენობის ზატიკში (ოთხშაბათს) ჩენილ ჯვარს საგალობლებად სწორედ 7 მაისს ჩენილი იერუსალიმის-ჯვრის საგალობლები განუწესდა. აღნიშნულის უმკვეთრესი დადასტურებაა ის უდიდესი ფაქტი, რომ ქართლში

„ცეცხლოვანი ჯვრის“ ანუ „თავადი ქრისტეს-ჯვრის“ იგივე გოლგოთის ჯვარცმის-ჯვრის პირველი და ყველაზე უფრო შემადრწუნებელი გამოცხადება ხდება სწორედ 7 მაისის ღამეს სვეტიცხოვლის თავზე (წლებით ადრე ხსენებული ჯვრის იერუსალიმში გამოცხადებამდე). მცხეთაში გამოკვეთილი მთავარი ჯვარიც (სამი ჯვრიდან ერთ-ერთი) აღიმართა სწორედ იმ ადგილას, სადაც ზემოხსენებული „ცეცხლოვანი ჯვარი“ ანუ (ჭელიშური რედაქციის უწყებისამებრ) „იგი თავადი, რომელ არს ჯჳარი ქრისტეს ღმრთისამაჲ“ ზეცად ამალღდა. სწორედ ამიტომ ეწოდება მცხეთის ჯვარს „სასწაულთაბან ზამისათა ჩუენებულნი პატიოსანი ჯუარი მცხეთისამა“.

ზემოთქმული ცხადყოფს, რომ მცხეთის ჯვარი თავისი არსით, აბსოლუტურად ეჭვმიუტანლად, იგივე ცეცხლოვანი ჯვარია ანუ იგივე იერუსალიმის გოლგოთის ჯვარია, მისებრ ქვეყნიერების შუაგულში აღმართული „მცველად ყოვლისა სოფლისა“ (მცხეთის ჯვრის პოსტამენტის წაწერა) და მისებრვე მცხეთის (მეორე იერუსალიმის) მართლმადიდებლობის დედაქალაქად გარდაქმნის დამაგვირგენიბელი¹, რის გამოც ამ, ერთი მხრივ, ნივთიერი

1 ჩვენ უკვე გვქონდა შესაძლებლობა, რომ ამ უდიდეს საიდუმლოსთან დაკავშირებით აღგვენიშნა შემდეგი: „მაცხოვრის მღვდელმოქმედება მცხეთის მიმართ, რაც გულისხმობს ქართლის დედაქალაქის გარდაქმნას იერუსალიმად, მართლმადიდებლობის დედაქალაქად, სათავეს იღებს უშუალოდ მაცხოვრის ჯვარცმიდან (როდესაც ხმა ჯვარზე უფლის მიმსჯეალვისა ანუ მილურსმნვისა საიდუმლოებითად მცხეთამდე გახშირდება) და გვირგვინდება IV ს-ში მცხეთის ძლევაშემოსილი ჯვრის აღმართვით, რაც, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, იგივე გოლგოთის ჯვარია და იმგვარივე მსოფლიო (და არა კერძოობითად ეროვნული) სიწმინდეა, როგორც თავად კვართი, ამიტომ აღიმართა მცხეთის ჯვარი (უკეთ, მცხეთაში გამოჩინებული იერუსალიმის ჯვარი), თანახმად მისი პოსტამენტის წარწერისა, „მცველად ყოვლისა სოფლისა“, რაც კვლავაც სწორედ იმას ცხადყოფს, რომ ქართლის ეკლესია სწორედ კათოლიკე ანუ საყოველთაო ეკლესიაა ადგილობრივ მწირობაში, იმ ღვაწლისთვის მარადისი ახოვანებით მორკინალი, რაც ერთი წმინდა კათოლიკე და მართლმადიდებელი ეკლესიის ანუ ქრისტეს ერთი სხეულის, ქრისტეს ეკლესიის მარადგანურღვეველი კვართის ებგურობას გულისხმობს ვიდრე ესმთა აღსასრულამდე“ (იხ. ე. ჭელიძე, მართლმადიდებელი ეკლესია და ეროვნულობა, ჟურნ. გული გონიერი, 2012, I [საშობაო გამოცემა], გვ. 82-83).

შესაქმით ორ, მაგრამ, მეორე მხრივ, სულიერი თანაშემსჭვალვით აბსოლუტურად ერთქმნილ და იგივეობრივ სიწმინდეს სადღესასწაულო განგებაც არსებითად ერთი განეწესება¹. შეგვიძლია ისიც კი ვთქვათ, რომ იერუსალიმის გოლგოთის ჯვარცმის-ჯვრის მასალისგან ნივთიერი წარმომავლობით განსხვავებული მცხეთის-ჯვარი ზემორე სტავროფანიათა ანუ ჯვარ-ჩენათა (ჯვარ-ვლენათა, ჯვარ-გამოცხადებათა) კვალობაზე არა მხოლოდ სულიერად გარდაიქმნება იერუსალიმის გოლგოთის ჯვარცმის-ჯვრად, არამედ — საკუთრივ ნივთიერადაც, გამომდინარე ხსენებულ (ნივთიერად მცხეთური წარმომავლობის) ჯვართან ზეცაში გამოცხადებული გოლგოთის ჯვარცმის-ჯვრის სრული თანაშემსჭვალვიდან, რაც უთუოდ გულისხმობს იმას, რომ ისტორიულმა გოლგოთის-ჯვარმა, მცხეთის თავზე ვლენილმა, აღასრულა ისტორიული მცხეთის-ჯვრის კონსეკრაცია ანუ მისი მღვდელმოქმედებითი წმინდაქმნა, განწმენდა, პაგიასმოსი, სულიერ-ნივთიერად გარდამქმნელი კურთხევა, ისევე როგორც სამღვდლო განმწმენდელობითი ანუ კურთხევითი ძალმოსილებით, მაგალითად, ჩვეულებრივი წყალი სრულად გარდაიქმნება სულიერადაც და ნივთიერადაც (ე. ი. პირდაპირი აზრით და არანაირად მეტაფორულად) მდინარე იორდანის ღვთიკურთხეულ და ცხოველმყოფელ წყლად და, შესაბამისად, ეს წყალიც ჭეშმარიტად ხდება პაგიასმა (ქართულად „აიაზმა“) ანუ სულიერადაც და ნივთიერადაც გარდაქმნილი ნაკურთხი სიწმინდე (აქ ჩანს, აგრეთვე, მიმსგავსება იმ უზენაეს საილუმლოსთან, როდესაც განმადმრთობელი მღვდელმოქმედების ანუ საღვთო ლიტურგიის შედეგად უფლის-სხეულისგან ნივთიერად [ნივთიერი წარმომავლობით] განსხვავებული პური და ღვინო არა მხოლოდ სულიერი აზრით გარდაიქმნება მაცხოვრის ხორცად და სისხლად, არამედ აბსოლუტური უეჭველობით — ნივთიერი ბუნებითაც²).

1 დაწვრილებით მცხეთაში აღმართული გოლგოთის ჯვრის ღვთისმეტყველების შესახებ იხ. ე. ჭელიძე, ღასახ. პუბლიკაცია, გვ. 82-90.

2 აღნიშნული უსაღვთოესი ძლეენი (შეწირული პური-ღა-ღვინო ანუ წმინდა ტარიზი, წმინდა ზატკი, წმინდა მსხვერპლი) ჭამისწირვით მღვდელმოქმედების შემდეგ მხოლოდ განგებულებითად ანუ მხოლოდ ჩვენი უძღოურებისთვის ინარჩუნებს კვლავ პურისა და ღვინის გარეგან გამაზნატულებას, თორემ თავისი ნამდვილი (ბუნებითი ანუ არსობრივი) თვისებით იგი უკვე სრულად გარდაქმნილია ჭეშმარიტ სისხლად და ხორცად.

ვფიქრობთ, სწორედ ზემორე კონტექსტში უნდა გავიაზროთ ანჩის-ხატის იგივეობა პიერაპოლის-ედესის კეცის-ხატებთან და თავად მანდილიონთან ანუ ტილოს-ხატთან.

ჩვენ, ცხადია, არ გვაქვს დაწვრილებითი უწყება ანჩის-ხატის ყოფითი ისტორიის შესახებ, თუმცა არსებითი მნიშვნელობა აქვს არა იმას, თუ იგი (ანჩის-ხატი), თავისი ნივთიერი წარმომავლობით, ზემორე სამიდან რომელს უიგივდება (პიერაპოლისის კეცის-ხატს, ედესის კეცის-ხატს, მანდილიონს) ანთუ რომლის სასაწყაულებრივი აღბეჭდილობაა, რომლის კონკრეტული ხატია¹ იგი, არამედ იმას, რომ ეს ხატიც, ზემორეთა თანასწორად და მათთან იგივეობრივად, მტკირთველია მაცხოვრის ხელთუქმნელი (და არა კაცობრივი ხატწერითი ხელოვანებით შესრულებული) გამოსახულებისა და ჭეშმარიტად არის „ხატი – პირი ღვთისა“, რადგან ერთი და იგივე ხელთუქმნელი და ღვთივდატვიფრული გამოსახულება ამ ნივთზე (ანჩის-ხატის ფიცარზე), ისევე როგორც ზემოხსენებულ სამ ნივთზე, სრულიად იდენტურია, აბსოლუტურად იგივეობრივია და თავისი განსაკუთრებული სულიერი მადლმოსილებითა და ცხოველყოფილობითი ძალით თვით ხსენებულ სხვადასხვა ნივთთა

1 საესებით შესაძლებელია, რომ წმ. ანდრია მოციქულის ფიცარი დაედო პიერაპოლისის ან ედესის კერამიდიონზე ან კიდევ თავად მანდილიონზე და ამ გზით სასწაულებრივად ამოტივფრული ხატი საქართველოში მოებრძანებინა. იოანე ანჩელი არ ამბობს იმას, რომ ანდრიას უთუოდ პიერაპოლისის კეცის-ხატი მოეგლინოს საქართველოში. ჰიმნოგრაფი მხოლოდ იმას უსვამს ხაზს, რომ პიერაპოლისიდან საქართველოსკენ მომავალმა ანდრიამ „საშინელი ხატი“ წამოაბრძანა „უღალთა ღაღათა კლარჯეთისათა“. აღნიშნული უწყება იმიტომ არ ნიშნავს ოდენ პიერაპოლისის ხელთუქმნელ ხატზე მითითებას, რომ ანდრია საქართველოში უშუალოდ პიერაპოლისიდან არ შემოსულა და შეუძლებელია ეს ფაქტი (ექვთიმე ათონელის დროიდან სრულად გაცხადებული ქართველი ერის წინაშე) იოანე ანჩელს არ სცოდნოდა. შესაბამისად, იგი ახსენებს ანდრიას მისიონერული მარშრუტის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პუნქტს, საიდანაც საქართველოსკენ გამომართული ანდრია გზად გარდაუვალად გაივლის ედესას და შემდეგ შემოდის საქართველოში. შესაბამისად, საესებით შესაძლებელია, რომ იოანესგან მოხსენებული „ხატი საშინელი“ უშუალოდ უკავშირდებოდეს არა აუცილებლად პიერაპოლისის კერამიდიონს, არამედ, თანაბარი უფლებამოსილებით, ედესის კეცის-ხატს ან თავად მანდილიონს და ერთ-ერთი მათგანის ხელთუქმნელ ტვიფარს წარმოადგენდეს (ანჩის-ხატის ხელთუქმნელობის შესახებ იხ. ზემოთ).

ერთმქმნელია. ამრიგად, ანჩის-ხატი სრულ იგივეობაშია როგორც ჰიერაპოლის-ედესის კეცის-ხატებთან, ასევე თავად მანდილიონთან¹.

III. რაც შეეხება მკვლევართა დაეჭვებას იმაში, აღიქვამს თუ არა ანჩის-ხატს იოანე ანჩელი როგორც ხელთუქმნელს, სავსებით

1 აღნიშნავთ, რომ როგორც მრავალი სხვა კუთხით, ამ მხრივაც სომხური ეკლესია ცდილობს მართლმადიდებლობას (განსაკუთრებით საქართველოს) ამ სიწმინდეშიც შეეცდოს, ამ სიწმინდესაც შემოეტანოს და ვითომცა თავისად განიკუთვნოს იგი. შდრ. მაგალითად, Girma Yohannes Iyassu Menclik-ის მოთთება: „შუა საუკუნეების განმავლობაში მიიჩნეოდა, რომ გენუის (ჩრდილოეთ იტალიის) ბართლომეს სახელობის სომეხთა ეკლესიის «წმინდა პირისახის ხატი» იყო მანდილიონის (ტილოს-ხატის, ე. ჭ.) ქსოვილი, ანუ ხელთუქმნელი გამოსახულება, იესოს მიერ მიცემული თავისი მოწათის, თომასადმი იმ დავალებით, რომ მას თადეოზის ხელით გაეგზავნა იგი, დაწერილი წერილითურთ, ედესის მეფე ავგაროზ V-ისთვის, მას შემდეგ, რაც იესო ზეცად ამალღებოდა“ (შდრ. The "Holy Face Icon" of the Church of S. Bartholomew of the Armenians, Genoa, Northern Italy throughout the Middle Ages, was reputed to be the cloth Holy Mandyllion portrait "made without hands" and given by 'Iyesus to His disciple Tomas, with instructions to send it with Tadiewos, along with a written letter, to the King Abgar V of Edessa, following Iyesus ascension into Heaven, Girma Yohannes Iyassu Menclik, Rastafarians: A Movement Tied With A Social And Psychological Conflicts, 2009, p. 197). იქვე, სენეხელი Menclik განიხილავს საკითხს იმის შესახებ, თუ რა გზით უნდა აღმოჩენილიყო წმინდა მანდილიონი სომხურ ეკლესიაში და მიუთითებს, რომ „მოგვიანებით“, კერძოდ, 944 წ-ის შემდეგ, როდესაც აღნიშნული სიწმინდის საშემო გადასვენება მოხდა ედესიდან კონსტანტინოპოლში, „ღამისხერა რა ბიზანტიური პალმოსილება, იგი (მანდილიონი, ე. ჭ.) იმპერატორმა იოანე V პალეოლოგმა უბოძა გენუაში როჟს (გამგებელს, ე. ჭ.) მონტალოზს (ესაა გენუის გამგებელი ლეონარდო მონტალო 1383-1385 წწ-ში, ე. ჭ.), რომელიც ესმარებოდა მას თურქთა წინააღმდეგ; მონტალოზი, თავის მხრივ, ეს სახელგანთქმული გამოსახულება სიკვდილის წინ, 1384 წს, უანდერბა ამ (სომეხის, ე. ჭ.) ეკლესიას, სადაც იგი ღღემდეა დაეანებული“ (შდრ. Later, as Byzantine power crumbled, it was presented by Emperor John V Palaeologus to the Doge Montaldo of Genoa who had helped him against the Turks; Montaldo in turn bequeathed the renowned image upon his death in 1384, to the Church wherein it still reposes, Ibid, p. 197; თუ რატომ უნდა ეანდერბა შემოსენებულ მონტალოზს, არა-მონოფიზიტს, ესოდენი სიწმინდე სწორედ მონოფიზიტური და, შესაბამისად, მონტალოზისთვისაც მწვალებლური, ეკლესიისთვის, ამის შესახებ შემოსენებუ-ლი „მკვლევარი“ არაერთარ კომენტარს არ გვთავაზობს).

მკაფიოდ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ არანაირი საფუძველი ამ კუთხით რაიმე სახის კვლევითი მერყეობისა (მით უმეტეს, უარყოფითი დასკვნის გამოტანისა) არ არსებობს. იოანე ანჩელი რომ ანჩის-ხატს **სწორედ ხელთუქმნელად** მიიჩნევს, ამ აზრისკენ უპირველესად მიგვმართავს ხსენებული ხატის განსაკუთრებულობაზე მკვეთრად საზგამსმელი ტერმინი „საშინელი“, რითაც განსაზღვრავს იოანე ანჩელი ანჩის-ხატს და რაც მისთვის არის არა ოდენ ეპითეტი ანჩის-ხატისა, არამედ – ხსენებული ხატის ბუნებითი, საკუთრივი სახელი, რადგან თითქმის ყველა შემთხვევაში სწორედ ასე განსაზღვრავს მგალობელი მას. მაგალითად:

„აღიძრვიან ენანი ქებად **მაცხოვრისა ხატსა საშინელსა**“;
„შეგვწყალენ, რომელსა ზედა წოდებულ არს **სახელი შენი წმიდაა და საშინელი**“; „ისმინე ვედრებისა ჩუენისა, ...**ხატო საშინელო**“;
„შეგვწყალენ, **ანჩის-ხატო საშინელო**“; „წყალობანი შენნი პირველნივე მოივსენნე, **მაცხოვრისა ხატო საშინელო**“; „არავინ არს ჩუენ კაცთაგანი მორწმუნეთა, **ხატო საშინელო**, რომელმანცა ხადა სახელსა შენსა და არა მყის მიემთხვა შენ მიერ წყალობასა დიდსა“;
„ხილულისა ღმრთისა სიტყვსა, არსთა ვსნად განკაცებულისა, **ხატო საშინელო**, დაგვცვენ მოსავნი ესე შენნი“; „ტკბილი, სახიერი და მოწყალე პირი შენი დაატკბე ჩემ ზედა, **ხატო საშინელო**“;
„გამომივსენ ყოველთა ჭირთაგან მოსავი შენი, **ხატო საშინელო**“;
„შენ, **ხატო საშინელო**, მკლავითა შენითა შემუსრენ ...“; „აღგვკყარ კელი, **ხატო საშინელო**“; „მადლობით ვიტყოდეთ, **ხატო საშინელო**: დიდება წყალობათა შენთა“; „მოდერკ წყალობად და მოწყალებად, **ხატო საშინელო**“; „მოვივსენნე სასწაულნი შენნი, **ანჩის-ხატო საშინელო**“; „ანდრია თავი მოციქულთა, პირველწოდებული, მოწაფე მეუფისა დიდისაჲ, იდიდებოდენ ყოველთაგან უღალთა ღადოთა კლარჯეთისათა, იერაპოლით მოვიდა და **ხატი ესე საშინელი** ჩუენ მოსავთა მისთა მოგუანიჭა“; „ნეტარ არიან მოსავნი და მადიდებელნი შენნი და თაყუანისმცემელნი **მაცხოვრისა, ხატო საშინელო**“; „გვკვსენ ბოროტთაგან, **მაცხოვრისა ხატო საშინელო**“; „ლიტანიობდით, გალობდით და აღიღებდით **ანჩის-ხატსა საშინელსა**“.

საგალობლის აკროსტიქი:

„**საშინელსა ანჩისა-ხატსა** უგალობ უნდოი იოვანე ანჩელი“

გებავე წოდება გვხვდება **ანჩის-ხატის წარწერაშიც** (1184-1193 წწ.):

„ბრძანებითა და ნივთის-ბოძებითა ღმრთივგვრგვნოსანისა დიდისა დედოფალთდედოფლისა თამარისაჲთა მე იოანე ანჩელმან რკინაელმან კელეყავ საშინელისა ამის სატისა პატივით მოჰყედად. მრავალმცა არს მეფობისა მათსა, აქა და საუკუნესა. მოიჰყედა კელითა ბექასითა, ქრისტე, შეიწყალე“¹.

ამასვე მოწმობს ანჩის-სატის შიდამოჭედულობის წარწერაც XIV ს-ის I ნახევრისა:

„ქრისტე ღმერთო და სიტყვაო ღმრთისა მამისაო, შეიწირე უნდოჲ ესე მკობაჲ წმიდისა და საშინელისა განკაცებისა შენისა სატისა“².

იგივე წოდება დასტურდება ანჩის საეპისკოპოსო ტაძრის ომოფორის წარწერაშიც (1358-1360 წწ.):

„საშინელო სატო ანჩისა, შეიწირე მცირე ესე ომოფორი დედოფალთ-დედოფლისა ნათელისი“³.

დავიმოწმებთ 1453 წ-ის პირობის წიგნსაც კათალიკოს დავითისათვის:

„ყოვლად საშინელისა ანჩის სატისა თავსმდებობითა...“.

ამრიგად, **გ ე დ ნ ო დ ე ბ ა „ს ა შ ი ნ ე ლ ი“, რ ო ბ ო რ ს ს ა კ უ თ რ ი ვ ი ს ა ხ ე ლ ი, უ თ უ ო დ ხ ა ზ ს უ ს ვ ა მ ს, რ ო მ ა ნ ჩ ი ს - ხ ა ტ ი გ ა ნ ს ა კ უ რ ა ბ უ ლ ი ა ხ ა ტ ო ა შ ო რ ი ს** რაც, კვლავ გავიმეორებთ, მისი ხელთშეხმელობის ალიარებისკან მიგვმართვას, თუმცა საკითხის უდიდესი მნიშვნელობის გამო ვალდებულნი ვართ მეტი ვეძიოთ და ყოვლითურთ გადამწყვეტი მნიშვნელობის არგუმენტი წარმოვადგინოთ.

1 შ. ამირანაშვილი, ბექა ობზარი, თბ., 1956 (მეორე გამოცემა), გვ. 8.

2 შ. ამირანაშვილი, Ibid, გვ. 9.

3 საქართველოს ისტორიის ქრონიკები, XVII-XIX სს., ტექსტები გამო-საცემად მოამზადა, გამოკვლევები, შენსწენები და განმარტებები ღაურთო პროფ. აფთ. იოსელიანმა, თბ., 1980, გვ. 186.

ის ფაქტი, რომ „საშინელი“ გამოიყენება კაცისა და ცაიშის სატთა მიმართ, არ ნიშნავს, რომ ეს ტერმინი ყველა დამოწმებაში ეპითეტურაზე მალღა იყოს და სატის ბუნებით, საკუთარ სახელად მოაზრებოდეს, როგორც ეს გვაქვს ანჩის-სატის შემთხვევაში. ამასთან, შემორჩევი სატებისადმი მიმართულ ტექსტებშიც „საშინელი“ ეწოდება არა უშუალოდ ამ სატებს, არამედ მათზე გამოსახულო, ერთი მხრივ (კაცის სატზე), მეცხოფარს („საშინელო მეცხოფარო“) და, მეორე მხრივ (ცაიშის სატზე), ღვთისმშობელს („საშინელო-სა ღმრთისმშობლისათა“).

დიას, საკითხი მართლაც არსებითია, რადგან ზოგიერთი მკვლევარი სრული შეუვალობით «ამტყიცებს», რომ მეცნიერული კვლევით ანჩის-ხატის ხელთუქმნელობა თითქოსდა არანაირად არ დასტურდება. ცხადია, ამგვარი უარყოფითი დასკვნის მიღება დაბრკოლებოდა (უკეთ, სრულიად გაქარწყლებოდა) იმ შემთხვევაში, თუ იოანე ანჩელი ანჩის-ხატს ხელთუქმნელად თვლიდა, რადგან იოანეს მიერ ანჩის-ხატის ხელთუქმნელად აღიარება ურყევად დაგვისაბუთებდა, რომ ამ მხრივ უთუოდ სხენებული მგალობლის მოღვაწეობის წინმსწრებ ტრადიციასთან უნდა გვექონოდა საქმე (ზემორე მიზეზთა გამო, თავად იოანე ამგვარ აზრს ვერანაირად ვერ გამოიგონებდა), უფრო ადრეული ტრადიცია კი, თავის მხრივ, ბუნებრივად დაუკავშირდებოდა გიორგი მერჩულის უწყებას ანჩის საყდარის სხენებული-ხატის-სახელზე აგების შესახებ, რაც ასევე მკვეთრად წარმოაჩენდა განსაკუთრებულობას თავად ანჩის-ხატისას, ვინაიდან ხატის სახელზე ტაძრის აგება უიშვიათესი მოვლენა იყო და იმჟამინდელ საქართველოში (გფიქრობთ, მთელ მაშინდელ სამართლმადიდებლოშიც) მას ანალოგი არ უნდა ჰქონოდა (მოგვიანებით ცნობილი ხატთა-სახელობის ქართული ტაძრები, ეჭვი არ არის, სწორედ ანჩისხატის საყდრიდან მომდინარე ტრადიციას ეფუძნებიან).

მაშ, რა არის გადამწყვეტი არგუმენტი იმის დასადასტურებლად, რომ იოანე ანჩელისთვის ანჩის-ხატი უთუოდ და გარდაუვალად ხელთუქმნელი ხატია?

აღნიშნული არგუმენტი გახლავთ, – არც მეტი, არც ნაკლები, – სწორედ ის კონკრეტული უწყება, რაც ყველას თვალწინ ბუნებრივად (თუმცა გამოუძიებლად) დევს და რასაც საგალობლის ავტორი საკუთრივ მოციქულ ანდრიასთან დაკავშირებით გვაწვდის:

„ანდრია თავი მოციქულთა, იერაპოლით მოვიდა და ხატი ესე საშინელი ჩუენ, მოსავთა მისთა, მოგუანიჭა“ (შდრ. აგრეთვე: „ხატი განკაცებისა შენისაჲ მოციქულისა ანდრიამს მიერ გამოგვზრწყინე“).

როგორც ვხედავთ, ჰიმნოგრაფის უწყებით, **სხენებული ხატი ჰიერაპოლისიდან მომავალ ანდრია პირველწოდებულს მოუბრძანებია**. ამ შემთხვევაში (ანჩის-ხატის ხელთუქმნელობის მტყიცებისას) აბსოლუტურად არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს იმას, უშუალოდ ჰიერაპოლისიდან მოასვენებს წმ. ანდრია მაცხოვრის პირისახის ხატს, თუ ედესიდან. გადამწყვეტი მნიშვნელობის მონაცემი

ისაა, რომ, იოანე ანჩელის აღსაარებით, ანჩის-ხატი სწორედ პიერაპოლის-ედესიდან იქნა საქართველოში შემოძღვნილი მოციქულის მიერ.

რატომაა ეს მითითება გადამწყვეტი მნიშვნელობისა იმის სამტკიცებლად, რომ იოანე ანჩელისთვის ანჩის-ხატი უთუოდ და უცილობლად ოდენ ხელთუქმნელი ხატია?

აღნიშნული მითითება გადამწყვეტი არგუმენტია იმიტომ, რომ როდესაც მოციქული ანდრია პიერაპოლისიდან ედესის გავლით საქართველოში მოდიოდა, ამაჰყენად მხოლოდ სამი ხატი¹ არსებობდა და სამივე ხელთუქმნელი: ბილოს-ხატი, პიერაპოლისური კეისის-ხატი და ედესური კეისის-ხატი.

საზოგადოდ, მოციქულთა ეპოქისთვის, საეკლესიო ტრადიციით, პირველხატმწერად ცნობილია მხოლოდ ლუკა მახარებელი, თუმცა მას მაცხოვრის ხატი არასოდეს დაუსხატავს. ამასთან, ზედმეტია იმის აღნიშვნა, რომ ლუკა მახარებელს არანაირი კავშირი არ ჰქონდა ანდრია პირველწოდებულის მოღვაწეობასთან პიერაპოლის-ედესაში, საიდანაც შემოჰყავს, იოანე ანჩელის უწყებით, ხსენებულ მოციქულს „ხატი-საშინელი“.

ამრიგად, იოანე ანჩელის, შეიძლება ითქვას, რწმენითი რჯულით (რადგან იგი შეუძრავია თავის ამ უწყებაში) „ხატი-საშინელი“ ანუ ანჩის-ხატი შემოიყვანება ანდრია პირველწოდებულის მიერ პიერაპოლის-ედესიდან, ხოლო იმ ჟამს და იმ რეგიონიდან წმ. ანდრია მხოლოდ და მხოლოდ ხელთუქმნელი ხატის წამოსვენებას თუ შეძლებდა, რადგან მაშინდელ პიერაპოლის-ედესაში სხვა ხატი (არა-ხელთუქმნელი) ბუნებითად არ არსებობდა. ამას ერთმნიშვნელოვნად სწამებს საეკლესიო ტრადიცია, რის გამოც შეუძლებელია (მკრეხელურიცაა) ვიფიქროთ, რომ იოანე ანჩელი თითქოს სრულიად ცვლიდეს ხსენებულ უმყარეს ტრადიციას და პიერაპოლის-ედესის ხატებს ადამიან-ხატმწერთა

¹ ეს „სამი ხატი“ სამია მხოლოდ ხილული მყოფობით, ხილული გამოხატულებით, ჩვენგან ხილული დანახულობით ანუ სხვადასხვა მასალაზე აღბეჭდილობით, სინამდვილეში კი, ხელთუქმნელობის ბუნებითი თვისებიდან გამომდინარე, ეს სამი საესეოთ იგივეობრივია, რადგან არსებობს არა სამი, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ ერთი ხელთუქმნელი სახე განკაცებული ღმერთისა.

ნამუშავევად მოიაზრებდეს. ამიტომ, გამომდინარე იქიდან, რომ იოანე ანჩელი ანჩის-ხატს ჰიერაპოლის-ედესიდან მოციქულის ღვაწლით მოვანებულად სწამებს, ხოლო იმჟამად ჰიერაპოლის-ედესაში მხოლოდ ხელთუქმნელი ხატები არსებობს, **უაშჰარესია, რომ იოანე ანჩელი სწოროვად ამ (ჰიერაპოლის-ედესის) ხელთუქმნელ ხატბათან აიბივნახს ანჩის-ხატს** ანუ ხსნებული მგალობლისთვის ანდრია პირველწოდებული, მოისწრაფის რა საქართველოსკენ, **სწოროვად ხელთუქმნელ** (და არ ვინმე ხატმწერისგან კაცობრივად დაწერილ) **ხატს ნატრმოიპლოვას წინ**, ეს კი გადამწვევტი არგუმენტია განსახილველ საკითხთან დაკავშირებით იმ საბოლოო დასკვნის გამოსატანად, რომ **ანჩის-ხატი იოანე ანჩელისთვის მხოლოდ და მხოლოდ ჰიერაპოლის-ედესის ხატებთან იგივეობრივი ხელთუქმნელი ხატია და არარა სხვა.**

ჩვენთვის წარმოდგენელია, ასეთი უაშჰარესი არგუმენტის შემდეგ როგორ, რაგვარი იკანკლედობით შეიძლება ვინმემ დაუშვას, რომ იოანე ანჩელი ანჩის-ხატს ხელთუქმნელად არ თვლიდა. პირიქით, მძიმე „შეცდომაა“ (უკეთ, უმძიმესი) და, შეცდომასთან ერთად, ძველი ქართული ენისა და საეკლესიო ტრადიციის ელემენტარული უვიცობაც, იმის დაშვება (მეტიც, კატეგორიული მტკიცება), რომ იოანე ანჩელი, შეიძლება, ერთი მხრივ, აღიარებდეს ანჩის-ხატის ჰიერაპოლისიდან სამოციქულო მომდინარეობას, მაგრამ, მეორე მხრივ, არ ცნობდეს მის ხელთუქმნელობას¹.

¹ პველი ქართული ენის ამგვარ საშუხარო უვიცობას აქვს ადგილი მაშინაც, როდესაც განიხილება დომენტი კათალიკოსის შედამხედველობით შედგენილი 1718 წლის საღვთაწაწულოს მნიშვნელოვანი მონაცემი, კერძოდ, 16 აგვისტოს მოსახსენებელი: „თუესა აგვისტოსა ივ: წარყვანებაჲ ედესითგან კონსტანტინეპოლედ ხელითუქმნელისა ხატისა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი და მისვე ხატისა, რომელსა აწ ანჩის ხატად სახელ-ვსდებთ“ (A-425, 607r). მოსახსენებელში, როგორც ვხედავთ, სრულიად გაიგივებულია კონსტანტინოპოლის ხელთუქმნელი ხატი და ანჩის-ხატი (დაუუგვირდეთ თუნდაც შპნიშვლას „აწ“), როგორც ამას თავის დროზე უთითებდა პ. კარბელაშვილი (იხ. პ. კარბელაშვილი, ღასახ. შრომა, გვ. 23), თუმცა მიიჩნევა, რომ კარბელაშვილი ცდებოდა და გამოთქმაში „მისვე ხატისა, რომელსა აწ ანჩის ხატად სახელ-ვსდებთ“ სიტყვა „მისვე“ თითქმისა „უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტეს“ გულისხმობს, რომელიც ანჩის ხატზეც არის გამოსახული და არა ედესის ხელთუქმნელ ხატს, ანდა, პირიქით. სინამდვილეში უაშჰარესია, რომ ნაცვალსახელი „მისვე“ შემორე კონ-

ამრიგად, ანჩის-ხატი იოანე ანჩელისთვის უთუოდ ხელთუქმნელი ხატია და ამ აზრს არ შეიძლება ალტერნატივა ჰქონდეს.

IV. რაც შეეხება ანჩის-ხატის საქართველოში მობრძანების კონკრეტულ ჟამს, არსებითად სახეზეა სამი თვალსაზრისი:

ტექსტში ერთადერთი მნიშვნელობის მატარებელია, რაც არის თანამედროვე „იმავე“ (ე. ი. „მისვე ხატისა“ მხოლოდ და მხოლოდ ნიშნავს: „იმავე ხატის“ და არანაირად: „მისივე ხატის“). რამე სხვა გააზრება მას არ შეიძლება ჰქონდეს. აი, რამდენიმე პარაფრაზული ნიმუში: „ენებასაცა შენსა ვორციოთა არა შეორტულოდენ შენისა ღმრთეებისასა, მისვე ხატისა შენისა (= „იმავე შენი ხატის“, ე. გ.) შემოსითა მთისა მისგან თაბორისა“, უძველესი იაღარი, თბ. 1981, გვ. 349.24; „მისვე განკანონებისა (= „იმავე განკანონების“, ე. გ.) თანამდებ იყვნენ, რომელი განჩინებულ არს მათვს, რომელნი არა ელოდიან მგზავრობით შემოქცევასა ქმართა თვსთასა“, დიდი სჯულისკანონი, თბ. 1975, გვ. 488.34; „ოცდამეცხრისა თავისაგან მისვე წიგნისა (= „იმავე წიგნისა“, ე. გ.)“, იქვე, გვ. 509.4; „მისვე წესისა (= „იმავე წესის“, ე. გ.) შეკრბაღუაჲ უჯშს განმგებელსა ეკლესიისასა“, იქვე, 517.18; „მაშინ აშან მეფემან შირდატ მისვე სუეტისაგან (= „იმავე სუეტისაგან“, ე. გ.) შექმნა ჯუჰარი“, ქართლის ცხოვრება I, გვ. 132.1; „მეთათუმეტესა ღღესა მისვე თთვისასა (= „იმავე თვისა“, ე. გ.)“, ლეივტ. 23.6 (შღრ, რუს. в пятнадцатый день того же месяца) და ა. შ. აუტაცხელი სხვა (შღრ. თუნდაც „ვეფხისტყაოსანი“: „ჩაღად ურს ყოვლი ქვეყანა მისვე ჩაღისა წონითა“). რაც შეეხება იმას, რომ, ერთი მხრივ, მოსახსენებელში ეღესის ხატია მითითებული, ხოლო, მეორე მხრივ, ანჩის-ხატის ტროპარში ჰიერაპოლისი სახელდება, აქ (ისევე როგორც ყველა სხვა შემთხვევაში) ეღესისა და ჰიერაპოლისის ხატთა ოდენ ნივთიერი-წარმომავლობის-ნიშნით განსხვავებაჲა უწყება, თუმცა, როგორც ზემოთ უკვე აღენიშნეთ, შედარებით ვრცლად, ხსენებული ხატები მხოლოდღა ნივთიერი წარმომავლობით (ჩვენგან გარეგანი დანახულობით) ჩჩებიან სხვადასხვანი და არანაირად — მათზე სასწაულებრივად გამოსახული ხელთუქმნელი ღვთის-პირისახით, რაც აბსოლუტურად იგივეობრივია ჰიერაპოლის-ეღესის კეცის-ხატებზეც, მანდილიონზეც. ანჩის-ხატის ფიცარზეც და რაც თავისი კურთხევითი ძალით, ზემორე განსხვავებული წარმოშობის და გარეგანად ჩვენი თვალისთვის სხვადასხვაგვარი დანახულობის მასალების ნივთიერადაც ერთმქმნელია, რაგინდ ურთიერთისგან დაშორებულ ადგილებში მყოფობდნენ ისინი ხილვადად (ისევე, როგორც წმინდა ზიარება, ხილულად მრავალგან დანახული და მრავალთაგან მღვდელმთქმედებული, აბსოლუტურად იგივეობრივი სისხლია და ხორცია უფლისა, როგორც სულიერი გააზრებით, ასევე ნივთიერად ანუ ბუნებითად).

a. იოანე ანჩელთან დადასტურებული: აღნიშნული სიწმინდე საქართველოში (კლარჯეთში) შემოასვენა ჰიერაპოლისიდან მომავალმა ანდრია მოციქულმა პირველ საუკუნეში.

b. ხატის 1825 წის წარწერაში ფიქსირებული: ხატი (თავადი მანდილიონი) საქართველოში (კლარჯეთში) შემოჰყავთ ხატმებრძოლობის აღმოცენებისას ლეონ ისავრიელის (717-741) და სხვა ხატმებრძოლთა დროს, ე. ი. VIII-IX სს-ში.

c. ხატის 1825 წის წარწერის ვერსიის შესწორებული ვარიანტი: ანჩის-ხატი საქართველოში შემოდის XIII ს-ის დამდეგს. ამ შემთხვევაში ხდება გათვალისწინება იმისა, რომ ედესიდან მანდილიონი ანუ ტილოს-ხატი 944 წ-ის 16 აგვისტოს გადაასვენეს კონსტანტინოპოლში. შესაბამისად, იმ ქართველ მოღვაწეთა აზრით, რომლებიც ანჩის-ხატს მასალობრივი წარმომავლობითაც ანუ ხილული დანახულობითაც აიგივებდნენ მანდილიონთან თუ მანდილიონის ფიცართან, ხსენებული მანდილიონი თუ მანდილიონის ფიცარი (რომელზეც მანდილიონის გამოსახულება სასწაულებრივად იქნა აღბეჭდილი ფიცრისგან მანდილიონის გაშორებისას XII-XIII სს-ის მიჯნაზე), საქართველოში, კერძოდ, კლარჯეთში შემოიყვანება სწორედ XIII ს-ის დამდეგს (შდრ. „მაცხოვრის ხატი კონსტანტინოპოლში XIII საუკუნის დამდეგამდე ინახებოდა. ამ პერიოდისათვის ტილო – ხელთუქმნელი ხატი მოაშორეს ფიცარს, რომელზეც მაცხოვრის გამოსახულება სასწაულებრივად იყო გადასული. XIII საუკუნის დასაწყისში კონსტანტინოპოლში მწვავე პოლიტიკური ვითარება შეიქმნა ერთ-ერთი გადმოცემის თანახმად, ამ ხანებში ტილო მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატით ვენეციის დოჟს, დონდოლოს გადაეცა. ამ უკანასკნელმა სიწმინდე ვენეციაში გააგზავნა გემით, რომელიც მარმარილოს ზღვაში ჩაიძირა. რაც შეეხება ფიცარს, რომელზეც ხელთუქმნელი ხატი იყო დაკრული და რომელზეც გამოსახულება სასწაულებრივ გადავიდა, იმ მიზნით, რომ ეს უდიდესი სიწმინდე მართლმადიდებლურ სამყაროს როგორმე შეენარჩუნებინა, იგი კონსტანტინოპოლიდან საქართველოში, კერძოდ, მთიან კლარჯეთში გადაასვენეს და ანჩის საყდარში დააბრძანეს. ამ პერიოდიდან ხელთუქმნელ ხატს ანჩისხატი ეწოდა. საქართველოში მას პირი-ღვთის ხატსაც უწოდებდნენ. ანჩელმა მთავრებისკოპოსმა იოანემ თამარ მეფეს ხელთუქმნელი ხატის ძვირფასი თვლებით შემკობის ნებართვა სთხოვა. ხატი დიდი ხელოვნებით მოჭედა სახელოვანმა ოქრომჭედელმა ბექა ოპიზარმა, ხოლო იოანე ანჩელმა კლარჯეთში

შემობრძანებულ ამ უდიდეს სიწმინდეს საგალობელი მიუძღვნა“, „წმიდანთა ცხოვრება“, ტომი III, თბილისი, 2001 წ.).

აღნიშნული თვალსაზრისებიდან უდავო უპირატესობა უნდა განეკუთვნოს პირველს, გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოში ანჩის-ხატი უთუოდ VIII-IX სს-მდეა ღმრთივშემოძღვნილი (აღარაფერს ვამბობთ XIII ს-ის დამდეგზე). ამას ადასტურებს გიორგი მერჩულის „წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრება“, რომლის მიხედვითაც ანჩის საეპისკოპოსო საყდარი სწორედ **ხსენებულ ხატის სახელზე** ყოფილა აგებული, რაც ნიშნავს, რომ **ანჩის ღაფუპენახისას ხელთუქმნელი ხატი უკვე საქართველოშია** (შდრ. „დაღაცათუ ფრიად ურიცხუნი უამნი ჰქონან საყდარსა მას ანჩისასა უწინარეს აღშენებისანი და ეპისკოპოსნიცა მრავალნი კეთილად სასწაულთა-მოქმედნი ყოფილ არიან, არამედ პატიე-სცა ქრისტემან წმიდათა მათ უდაბნოთა, რაგათა იყოს წინამძღურად მათდა ეპისკოპოსი უმიზეზოთ, წმიდაჲ და ღირსი, ვითარცა შეჰგავს წმიდასა მას საყდარსა, ქალწულებით დამარხულსა განხრწნისაგან წვალებისა გულარძნილისა მოძღურებისა, **სახელსა ზედა ნიჟისა ქრისტაჲს ღმრთისა ხატისასა აღვენახულსა**“¹; შდრ. აგრეთვე: „წმიდამან მან საყდარმან ქრისტაჲს, ღმრთისა **ცხოველისა, ხატისამან** სიხარული მშუდობისყოფისაჲ მიჰტენა სამწყსოთა თჳსთა ზედა კეთილთა მწყემსთა გამობრწყინვებითა“²).

გიორგი მერჩულის უწყება ნათელყოფს, რომ „კლარჯეთისა დიდებულთა უდაბნოთა აღშენებას“ დიდად უსწრებდა წინ ანჩის საეპისკოპოსო საყდრის დაფუძნება³. შესაბამისად, რადგან ხსენებული უდაბნონი (მონასტრები) VIII ს-ის მეორე ნახევარში ანდა IX ს-ის დამდეგს ფუძნდება, მათზე ბევრად ადრეული ანჩა VI-VII სს-ზე გვიანდელი ვერ იქნება. ამასთან, მერჩულისვე მითითება, რომ ხსენებული საყდარი „ქალწულებით“ ანუ უბიწოდ იქნა დაცული („დამარხული“) „გულარძნილი მოძღვრების“ ანუ

1 მეფლი ქართ. აგიოგრ. ლიტერ. პეგლები, I, თბ. 303-304

2 იქვე, გვ. 307.

3 იხ. ამ საკითხზე დაწვლილებით: ე. ჭელიძე, პირველმეუდაბნოე მამები და უდაბნოთა „ახალნი მნათობნი“, გამ. საეკლ. სიწმი. 2000 წ., № 3, გვ. 13.

ხატმებრძოლობის მწვალებლური განმხრწნელობისგან, ცხადს ხდის, რომ ანჩის საყდრის აბაბა ღა ამ საყდარში ხელთუქმნელი ხატის დაპანება ნინ უსწრება და ხატებაბრძოლის აღმოცენებას. შესაბამისად, რადგან ხატმებრძოლობა ბიზანტიაში VIII ს-ის 20-იანი წლებიდან იწყება, აღნიშნული ცნობის საფუძველზე ანჩა კვლავაც VIII ს-ზე მნიშვნელოვნად უწინარესად წარმოჩნდება ანუ ეს ტაძარი დაახლოებით VI ს-ის ეპოქისაა¹.

ზემოთქმული უეჭველად ცხადყოფს, რომ VI ს-ისთვის მაინც ანჩის ხელთუქმნელი ხატი საქართველოში მწირობს, რაც ზემოაღნიშნული სამი თვალსაზრისიდან მხოლოდ პირველის (კერძოდ, წმ. ანდრია პირველწოდებულთან დაკავშირებული უწყების) მართებულობის აღიარებისკენ მიგვმართავს².

1 იხ. პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, ქართველი მწერალი მათე საუენისა, თბ., 1954, გვ. 377. არ შეგვიძლია არ აღვნიშნოთ, რომ 1825 წ-ის შემომთითებული წარწერის მიერ ანჩის-ხატის დაკავშირება ხატმებრძოლობასთან მერჩულისეული ინფორმაციის გარკვეული ანარეკლია, თუმცა წარწერის ავტორისთვის „წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრება“, ცხადია, ცნობილი არ იყო.

2 აღვნიშნავთ იმასაც, რომ ანჩის-ხატის იკონოგრაფიული სახე, რაც მეკლესიარა ნაწილს „პანტოკრატორის“ (და არა „ხელთუქმნელის“) ტიპად ეგულისხმება, სხვაგვარადაა შეფასებული შ. ამირანაშვილის მიერ: „ძეგლის დეტალური განხილვა და აღწერილობა... არკვევს, რომ განახლების დროს (XVII ს.) მხატვარს უკვე აღარ ესმოდა მაცხოვრის ე.წ. „ხელთუქმნელი“ გამოსახულების იკონოგრაფიული ტიპის რაობა და შინაარსი: მან პირვანდელი ხელთუქმნელი გამოსახულების იკონოგრაფიული ტიპი ვერ გაიგო და გადააკეთა ე.წ. „პანტოკრატორის“ („ყოვლისმწყობრის“) გამოსახულებად (საზგასმა აქაც და ქვემოთაც ჩვენა, ვ. ჭ.), რომელიც უფრო ჩვეულებრივია და უფრო ხშირია რელიგიურ ხელოვნებაში. მან მაცხოვრის პირისახეს მიუმატა ბიუსტი, მარცხენა ხელში დააჭერინა სახარება, ხოლო მარჯვენა ხელის თითებს კურთხევის ნიშნის სახე მისცა. უხეირო რესტავრაციამ სრულიად დაარღვია პროპორციები მაცხოვრის პირვანდელი გამოსახულებისა... ამრიგად, პირვანდელი გამოსახულების ფრაგმენტების განხილვა საშუალებას გვძლევს სავსებით ზუსტად აღვადგინოთ გამოსახულების იკონოგრაფიული ტიპი, რომელიც XVII ს. რესტავრაციის დროს სწორად არ იყო გაგებული, რის გამოც აღდგენილი ნაწილი ამახინჯებს ძეგლის პირვანდელ სახეს; მაგრამ მაცხოვრის პირისახე

ამრიგად, უაღრესად თავალსაჩინოა, რომ სათნო გადმოცემა ხელთუქმნელი ანჩის-ხატის შესახებ ჩვენი გონითი ხედვისთვის კვლავაც იმ სულიერ სარკმელს აღებს, რაც ქართლის მიწაზე მოციქულთა მღვდელმესაიდუმლეობითი ანუ მისტაგოგიური (ჰიერომისტაგოგიური) მოღვაწეობის აბსოლუტურ რეალობას ასაჩინოებს სხვა უწმინდეს მოვლენებთან, განსაკუთრებით კი, ქართულ ენაში დღემდე შეუძრავად დაცულ უარქაულეს ლიტურგიკულ ტერმინოლოგიასთან განუყრელ კავშირსა და თანაშენიერთულობაში.

იმდენად დაზიანებულია, რომ მრავალი მნიშვნელოვანი დეტალი, რომელიც ეხება სტილისა და თვით გამოსახულების თავისებურ ნიშნებს, გაურკვეველი რჩება. მაცხოვრის ტიპი, რომელიც წარმოდგენილია აღნიშნულ ძეგლზე, ეკუთვნის ე. წ. „ხელთუქმნელი“ გამოსახულების ტიპს. მაცხოვრის გამოსახულება იკონოგრაფიული შინაარსით და ზოგი სტილისტიკური ნიშნების მიხედვით, წარმოადგენს, უეჭველია ძველი ხანის ძეგლს, არა უგვიანეს VII-VIII ს-ს, რომელიც მჭიდროდ დაკავშირებულია სიბრძნული ხელოვნების წრესთან; სამწუხაროდ, ძეგლი იმდენად დაზიანებულია, რომ არ გვაძლევს საშუალებას უფრო ზუსტად და კონკრეტულად გამოვთქვათ აღნიშნული დებულება“ (შ. ამირანაშვილი, *დასახ. შრომა*, გვ. 19). კიდევ, იგივე შევლოვარი მითითებს: „**აირვანდელი მხატვრობა შემორჩენია მხოლოდ მასხოვრის პირისახეს**, ისიც მეტად დაზიანებული სახით“ (იქვე; *ხაზგასმით*). მეცნიერული პრეცედენტობის ასპექტით სრულიად არასერიოზულია ცდა იმისა, რომ კონკრეტულად მაცხოვრის ხატწერულ მკლავზე მითითებულა, შესაბამისად, ხატის მანტოკრატილობის საბუთად იქნეს წარმოჩენილი საგალობლის სიტყვები: „ლომებრ გუეჟადიან მტერნი ჩუენნი და გუეცინიან, არამედ შენ, ხატო საშინელო, მკლავითა შენითა შემუსრენ“.

„ბარაბეანნი ორმოცდაათი სული

ქართლისადმი საუფლო კვართის ღმრთივგანგებულნი წილხვედრობის უდიდესი სიკეთე, როგორც აღვნიშნავდით, იყო შედეგი მცხეთის ძველი აღთქმის ეკლესიის სარწმუნოებრივი უბიწოებისა და ღმრთივგანბრძნობილობისა. სრულიად ნათელია, რომ კვართი იქ დამკვიდრდა, სადაც პირველად გაუსსნეს გული ძველი აღთქმის ბაგინის მღვდლებმა უფალს, სადაც მაცხოვრის ჯვარცმამდეც იყო შემეცნებული განკაცებული ღმერთის ჭეშმარიტება, სადაც გაიდო პირველი „ულპოლველი“ ხიდი ძველი აღთქმიდან ახალი აღთქმისკენ, რითაც ძველი აღთქმის ქართლი და მის კვალს მიდევნებული წარმართული ქართლი (შედმიწევნით იმგვარად, როგორც ეს ნაგარაუდგევი იყო უდიდესი მოძღვრის წმ. კირილე ალექსანდრიელის მიერ¹) გადავიდა სულიერ იორდანეზე ახალი

1 შპრ. „მათ (იუდეველებს, ე. ჭ.) რომ მიეღოთ სარწმუნოება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესადმი, თანაშეიკრიბებოდა მათგან მწყობრი როგორც დიდი რამ ნაწილი ეკლესიისა, მოედევნებოდა კი მათ წარმართთა სიმრავლეც, მაგრამ ვინაიდან ფრიადი ურჩობის გამო წარმართთა ზურგში აღმოჩნდნენ და რიცხობრივად სწორედ ამათი (წარმართყოფილთა, ე. ჭ.) სიმრავლე გახდა უფრო მეტი, ხოლო თვით ისინი (იუდეველნი, ე. ჭ.), ცხადია, აღმოჩნდნენ სრულიად მცირედნი, რადგან ნარჩენი ცხონდა, ამის გამო მცირე რამ ნაწილი იმეპკვიდრეს მათ წმინდა მთაზე, ესე იგი, ეკლესიაში“ (εἰ μὲν γὰρ παρεδῆξαντο τὴν πίστιν, τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, συναγῆγετο ἂν ἐξ αὐτῶν εἰς πόλιν τι μέρος τῆς Ἐκκλησίας τὸ σὺντοιμα, προσησπενεχθεῖστος αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν ἔθνων πληθὺς. Ἐπειδὴ δὲ διὰ πολλὴν ἀπειθείαν κατόπιν γεγόνασι τῶν ἔθνων, καὶ ἀριθμοῦ μὲν κρείττων ἢ ἐκείνων ἔσθι πληθὺς, αὐτοὶ δὲ δὴ κομιδῇ βραχείς· σέσωσται γὰρ τὸ κατὰ

აღთქმის ქვეყანაში, ახალი აღთქმის ეკლესიაში, სადაც ძველმა აღთქმამ და ძველი აღთქმის ეკლესიამ ბუნებითად შეიტკბო ახალი აღთქმა და ძველი აღთქმის ბაგინი გარდაიქმნა და გაცხოველდა ახალი აღთქმის ეკლესიად¹.

λειμμα· διὰ τοῦτο μικρόν τι κεκληρονομήκασι μέρος ἐν τῇ ᾗ καὶ ἄνθρωποι, τοῦτε σὺν, τῇ Ἐκκλησίᾳ, PG. 70, col. 1393-1396 წმ. კირილეს შემორე სიტყვების; სრული კონტექსტისთვის იხ. «გული გონიერი», 2012 №1, გვ. 23-24) ღაუბენთ, რომ კირილესეული გამოხატვაში „ნარჩენი ცხონდა“ გულისხმობს იმას, რომ იუდეველთაგან მხოლოდ მცირე ნაწილმა ირწმუნა მაცხოვრისა, მხოლოდ მცირე ნაწილმა მიიღო სულიერი სხნა. ეს ნიშნავს, რომ ცხონდა მარტოოდენ კნინი ნაწილი ერისა ანუ ნაშთი, ნარჩენი. შტრ. ეს. 10.22, OJ: „ნეშტი ოდენ ცხონდეს“ (GS: „და უკეთუ იქმნეს ერი ისრაილისა, ვითარცა ქუშა ზღუსაჲ, ნეშტი მათი ცხონდეს“ – καὶ ἐὰν γένῃται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατὰλειμμα αὐτῶν σωθήσεται); შტრ. რომ. 9.27: „ხოლო ესაია ღაღადებს ისრაჲლისათჳს: „ღაღათუ იყოს რიცხუ იგი ძეთა ისრაჲლისათაჲ, ვითარცა ქუშაჲ ზღუსაჲ, ნეშტი ოდენ ცხონდეს“.

1 კვლავ უადრესი სასაგანსით მივუთითებთ იმაზე, რომ **სწორად და მხოლოდ მსხმთაში აღსრულდა ის, რას საბუღვახელი იყო იერუსალიმში**, კერძოდ – **ძველი აღთქმის ბაგინის ახალი აღთქმის აქლესიად გარდაქმნა**, რის შესახებაც შთამბეჭდავადანა ნაუწყები თვით პურიათა ბაგინის მღვდელყოფილის, აბიათარის მიერ: „ხოლო სახლი ელიოზისი იყო ქალაქსა დასავალით, კარსა დასავ[ა]ლით მოგუთისასა, მტკუარსა ზედა. და იყო მცირე ბაგინი, სამარხთა მათი, რომელსა ზედა აღმართა ჯუარი ქრისტესი ნინო დედაჲმან ჩემჲან, ერთ-ერთსა ნათელ-სცემდა მუნ შინა კელითა იაკობ მღდელისაჲთა და პროსილა მთავარდიაკონისაჲთა, მთავარ[თა] შვილებსა, წიად ქალაქისათა. და ერქუა ადგილსა მას მთავართა სანათლო“ (Sin. 50; Sdr. შატბ. „სახლი ელიოზისი იყო ქალაქსა შინა დასავალითსა, იყო კარსა მოგუეთისასა, მტკუარსა ზედა. და იყო მცირე ბაგინი, სამარხთა მათი, რომელსა ზედა აღმართა წმიდაჲმან ნინო ჯუარი ქრისტესი. და ერთი-ერთსა ნათელ-სცემდა მუნ შინა კელითა იაკობ მღდელისაჲთა და პროსილა მთავარდიაკონისაჲთა, მთავართა შვილებსა, წიად ქალაქისათა. და ერქუა ადგილსა მას მთავართა სანათლო“, შატბერდ. კრებ. გვ. 347). საგულისხმოა, უწყება იმის შესახებ, თუ როგორ შეინარჩუნა აბიათარმა ბაგინი დაუნგრევლად: „ხოლო ბაგინისათჳს [ა]იძულებდა მეფესა, რაჲთა არა შეძრან ნაშენები იგი მისი, არამედ რაჲთა შესძინოს აღშენებაჲ, რამეთუ

კვლავ ყურადღებას მივაქცევთ იმ ფაქტს, რომ მაცხოვრის მღვდელმოქმედება მცხეთის მიმართ, რაც გულისხმობს ქართლის დედაქალაქის გარდაქმნას იერუსალიმად, მართლმადიდებლობის დედაქალაქად სათავეს იღებს უშუალოდ მაცხოვრის ჯვარცმიდან (როდესაც ხმა უფლის ჯვარზე მიმსჭვალვისა ანუ მილურსმწვისა საიდუმლოებითად მცხეთამდე გახშიანდება) და გვირგვინდება IV ს-ში მცხეთის ძლევაშემოსილი ჯვრის აღმართვით, რაც, როგორც უკვე აღნიშნული გვაქვს, იგივე გოლგოთის ჯვარია და იმგვარივე მსოფლიო (და არა კერძოობითად ეროვნული) სიწმინდეა, როგორც თავად კვართი. ამიტომ აღიმართა მცხეთის ჯვარი (უკეთ, მცხეთაში გამოჩინებული იერუსალიმის ჯვარი), თანახმად მისი პოსტამენტის წარწერისა, „მცველად ყოვლისა სოფლისა“, რაც კვლავაც სწორედ იმას ცხადყოფს, რომ ქართლის ეკლესია სწორედ ქრისტეს ერთი, წმინდა, კათოლიკე (ანუ საყოველთაო) და სამოციქულო ეკლესიაა ადგილობრივ მწირობაში, იმ ღვაწლისთვის მარადისი ახოვანებით მორკინალი, რაც მაცხოვრებელი ეკლესიის ანუ ქრისტეს ერთი სხეულის, ქრისტეს ეკლესიის მარადგანურღვეველი კვართის ებგურობას გულისხმობს ვიდრე ჟამთა აღსასრულამდე.

ამრიგად, როგორც აღვნიშნეთ, მცხეთის ჯვარი იგივეა, რაც მცხეთაში აღმართული გოლგოთის ჯვარი.

შესაბამისად, მცხეთის გარდაქმნა იერუსალიმად ანუ მისი **ბ ა ი ე რ უ ს ა ლ ი მ ე ბ ა** ესაა საღვთო მღვდელმესაიდუმლეობა, საღვთო მისტაგოგია, დასაბამ-დადებული იერუსალიმში გოლგოთის ჯვარზე და სრულქმნილი მცხეთაში იმავე გოლგოთის ჯვარზე.

ვიდრე არღა გამოჩინებულ იყო ახალი მადლი ქუეყანასა ამას, მუნ შინა იყო დიდებული სახელი საუკუნოჲსაჲ მის ღმრთისაჲ. და ერჩდა მეფე მისთა დღეთა, და იყვნეს მუნ შინა ელიოზის ნათესაენი მღვდელად ჰურიათა ზედა“ შტაბერდ. კრებ. გვ. 350; Sdr. sin 50: „ხოლო ბაგონისათჳს აძულეზნ მეფესა, რაჲთა არა შეძრან ნაშენები მისი, რამეთუ ვიდრე არღა გამოჩინებულ იყო ახალი მადლი ქუეყანასა ამას, მუნ შინა იყო დიდებულ სახელი საუკუნოჲსაჲ მის. და ერჩდა მეფე მისთა დღეთა, და იყუნეს მუნ შინა მღვდელად ელიოზის ნათესაენი ჰურიათა ზედა“; გელოშ. „[ი]ძულეზნ ჰურიანი (?) იგი მეფესა, რათა არა შეძრან ბაგინი იგი. ვიდრე-ღა არა გამ[ო]ჩენილ იყო ახ[ა]ლი მადლი ქუეყანასა ამ[ა]ს, ტაძარსა მას შინა იყო სახელი საუკუნო[ა]საჲ მის. და ერჩდ[ა] მეფე დღ[ე]თა მისთა, და იყვნეს მას შინა მღვდელა[დ] ელიოზის ნათესაენი ჰურიათა ზედა“, *ქეალობ, I, გვ. 152*).

სულიერად აღსაქმელი მოვლენა მცხეთის გაიერუსალიმებისა ზემორე უდიდეს მადლის-ვლენათა გარდა¹ თავის თავში მოიცავს კიდევ ერთ სრულიად უჩვეულო და ანალოგის არმქონე მოვლენას, რის შესახებაც მოკლე საზგასმა უკვე გვქონდა, როდესაც შევნიშნავდით შემდეგს:

იერუსალიმად მცხეთის გარდაქმნის შთაბეჭდავ გამოხატულებად არის მისაჩნვეი ისიც, რომ სწორედ მცხეთაში ხდება მაცხოვრის წილ „გამოთხოვილი“ ბარაბას შთამომავლობის გაქრისტიანება, რაც უნიკალური ისტორიული ფაქტიცაა და განსაკუთრებული სიღრმის სულიერი სინამდვილეც (მცხეთის მადლიან წიაღში ანუ ჭეშმარიტ იერუსალიმში თვით ბარაბეანნიც ანუ ბარაბას შთამომავალნიც დაეგნენ ანუ შეურიგდნენ უფალს).

საგულისხმოა, რომ უწყება «ბარაბეანთა» გაქრისტიანების შესახებ შედის იმ უაღრესად რეალისტურ თხრობაში, სადაც მოკლედ აღწერილია მცხეთის ებრაელთა ნაწილის ამბოხი აბიათარისადმი. ესაა ის ჯგუფი ქართლის ებრაელებისა, რომლებიც (იერუსალიმის სამღვდელთა მსგავსად) «ანტაკრად» წინ აღუდგნენ მაცხოვრის განკაცების ჭეშმარიტებას და იუდეველურ სარწმუნოებაში გაკერპებულებმა ამბოხს მიმართეს, შემდეგ კი სრულიად განეშორნენ ქრისტიანქმნილი აბიათარის სამღვდელო სახლს.

ყოველივე ზემოთქმულის შესახებ „შატბერდულ რედაქციაში“ თვით აბიათარ ჰურიაციოფილის პირით შემდეგს ვიგებთ:

„მათ ღმერთა მამამუკონას ზრიაღ პურიანი მსხათელნი ჩამ ზაღა და დასცეს ხმ იგი კილამოა, რომელი დგა კარსა ზედა ბაგინისასა, რომელი განაშუენებდა ადგილსა მას, რამეთუ გარდაერთხნეს რტონი მისნი ყოველსა მას სტოვასა ბაგინისასა და იწყეს საღამო-ვე წარსლვად, თჳნიერ ხოლო ბარაბეანთასა, რომელნიცა მოინათლნას ორგაოც-და-ათი სული სახლისა მათისაჲ, და მკურ-იქმნას მსხათას შინა. და მიუბოძა მირეან მეფემან დაბადა ერთი, რომელსა პრქვან ცხე-დიდი, და იფენეს დიდ წინაშე მეფისა და

1 აღნიშნულ მადლის-ვლენათა შორის, როგორც არაერთგზის აღგვი-ნიშნავს, ზესთ-განსაკუთრებულია კუართის დაფლულობა მცხეთის წიაღში, რაც უეჭველად მიგვმართავს იქითკენ, რომ სამარხი კუართისა აღქმულ იქნეს თავად უფლის კაცობრივ სამარხად ანუ იესო ქრისტეს უსაღვთოეს იერუსალიმურ სამარხთან გაიკვეთულ მცხეთურ ანალოგად.

ქრისტეანეთასა მადლითა ნეტარისა ნინოასითა და მოძღურებითა მისითა“ (შატბ. კრებ. 347).

ამავე თხრობას ასლადამოწენილ «სინურ რედაქციაში» (რომელიც მცირედით გვიანდელია «შატბერდულ რედაქციაზე») ასეთი სახე აქვს:

„მათ ღმერთა შემოშალნეს პურიანი ჩაჲ ზედა მსხეთით და დასცეს სჲ იგი კილამოჲ, რომელი დგა კარსა ზედა ბაგინისასა, რომელი განაშუენებდა ადგილსა მას, რამეთუ გარდაერთხნეს რტონი მისნი ყოველსა მას სტოასა ბაგინისასა იწყეს წარსლვად საღაძთ-ვე, თჳნიერ ბარაბიანთასა, რომელ მოინათლა ორმოცი სული სახლისა მათისაჲ, ჲა მკჳრ-იქმნეს მსხეთას შინა. და მიუბოძა მეფემან დაბაჲ, რომელსა რქვან ციხე-დიდი, და იყუნეს დიდ წინაშე მეფისა და ქრისტეანე ჭეშმარიტად მადლითა ნეტარისა ნინოასითა და მოძღურებითა მისითა“.

გამომდინარე იქიდან, რომ კაცობრიობის ისტორიამ სხვა ბარაბა არ იცის გარდა იმისა, ვინც მაცხოვრის ნაცვლად იქნა გამოთხოვილი პილატესგან, სრულიად ნათელია, რომ მცხეთაში შემოკრებილნი ყოფილან თვით ამ ბოროტმოქმედის შთამომავალნიც კი, რომლებიც ნათლისღების შემდეგ სრულად თანაშერთვიან მცხეთის საეკლესიო წიაღს.

საზოგადოდ, არავითარი ცნობა არ მოგვეპოვება იმის შესახებ, თუ რა შემთხვევა შემდეგში ჯვარცმას გადარჩენილ ბარაბას.

Richard R. Losch მიუთითებს:

„აქ [სასარება-ოთხთაჲში, ე. წ.] არ გვაქვს ჩანაწერი იმის შესახებ, თუ რა დაემართა ბარაბას გათავისუფლების შემდეგ. მომდევნო რამდენიმე წლის განმავლობაში იერუსალიმში ადგილი ჰქონდა მრავალ ამბოხებას და საფიქრებელია, რომ იგი [ბარაბა, ე. წ.] ან მოკლეს ერთ-ერთი ამბოხისას ან შეიპყრეს და სიკვდილით დასაჯეს“ (შდრ. here is no record of what happened to Barabbas after his release. There were many insurrections in Jerusalem during the next few years, and it is likely that he was killed in one of them or arrested and executed¹).

ასევე, James A. Griffin სვამს კითხვას:

1 Richard R. Losch, *All the People in the Bible: An A-Z Guide to the Saints, Scoundrels, and Other Characters in Scripture*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 2008, p. 56).

„იგი გამოტაცებულ იქნა სიკვდილის კლანჭებისგან იესოს მსხვერპლშეწირვის გზით. რა შეემთხვა ბარაბას? მოახდინა თუ არა მის ცხოვრებაზე რაიმე ზეგავლენა იესოს გადამრჩენელმა მოქმედებამ? გახდა თუ არა იგი იესოსთან შეხვედრამ სხვა ან უკეთესი პიროვნება? კვლავაც სახეზეა მრავალი ლეგენდა და თეორია, მაგრამ არავინ იცის“ (შტრ. He was snatched from the jaws of death by Jesus' sacrifice. What happened to Barabbas? Did Jesus' saving act have any influence on his life? Did he reform? Did he become a different or a better person because of his encounter with Jesus? Again, there is much legend and speculation, but no one knows¹).

საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ არ გამოირიცხება ბარაბას გაქრისტიანება. ამ მხრივ სიმპტომატურია Billy D. Thornton-ის შემდეგი მითითება:

„ცხადია, არ არსებობს შესაძლებლობა იმის გაგებისა, თუ რა დაემართა ბარაბას. შესაძლოა იგი წინ წავიდა და იქნებ თავისი მხსნელის რწმენამდეც კი მივიდა, ან იქნებ იგი თავის ძველ ფანდებს დაუბრუნდა“².

ანალოგიურად შენიშნავს მღვდელი А. Ткачев:

„მასზე როგორც ადამიანზე, როგორც შემდეგში მოვიდა რწმენამდე ანდა როგორც უბრალოდ მაღლიერებით გამოეხმაურა ქრისტეს აღდგომას, არაფერია ცნობილი. ბარაბა დაიკარგა ისტორიის ანალებში“³.

ქართული წყაროები ადასტურებს, რომ ბარაბას სახელი არ მისცემია სრულ დავიწყებას. ეჭვი არაა, მისი სახლეული განრიდებია

1 James A. Griffin, *They Were There: Witnesses to the Passion of Jesus*, Twenty-Third Publications, 2004, p. 28

2 შტრ. Of course there's no way to know what happened to Barabbas. Maybe he went straight, even coming to believe in his Savior. Or maybe he went back to his old tricks, Billy D. Thornton, *Evolutionists*, Xlibris Corporation, 2010, p. 102

3 შტრ. И потом, как о человека впоследствии пришедшем в веру или просто благодарно откликнувшимся на Христово воскресение, ничего не известно. Многие фигуры Евангелия остались в своем закосневшем состоянии. Так и Варава пропал в анналах истории, <http://radonezh.ru/text/chto-bylo-s-razboynikom-varavvoy-v-dalneyshem-posle-krestnoy-kazni-iisusa-khrista-v-efire-protoiery-119103.html>.

იერუსალიმს, რასაც «ქართლის ცხოვრების» მიხედვით ადგილი ჰქონია 70 წლის ახლო პერიოდში, იერუსალიმის წარტყევის შემდეგ.

„უესპასიანოს პრობთა კეისარმან წარმოტყუენა იერუსალემი და მუნით ოტებულნი ჰურიანი მოვიდეს მცხეთას და დასხდეს ძუელადვე მოსრულთა ჰურიათა თანა, რომელთა თანაერთნეს შვილნი ბარაბასნი, რომელი ჯუარცუმასა უფლისასა განუტევეს ჰურიათა უფლისა ჩუენისა იესუმს წილ“

ბარაბეანთა გზა ესაა მსვლელობა იერუსალიმიდან ახალი იერუსალიმისკენ – მცხეთისკენ, სადაც ჰპოვეს მათ სულიერი აღმოშობა და ცხოვნების მადლი.